

UNIVERSITAT^{DE}
BARCELONA

Els manuals gramaticals i la llengua normativa: estudis de gramatografia catalana contemporània

Sebastià Bonet

Aquesta tesi doctoral està subjecta a la llicència **Reconeixement 4.0. Espanya de Creative Commons.**

Esta tesis doctoral está sujeta a la licencia **Reconocimiento 4.0. España de Creative Commons.**

This doctoral thesis is licensed under the **Creative Commons Attribution 4.0. Spain License.**

DEPARTAMENT DE LLENGUA CATALANA
Facultat de Filologia. Universitat de Barcelona

ELS MANUALS GRAMATICALS I LA LLENGUA NORMATIVA
Estudis de gramatografia catalana contemporània

Tesi presentada per Sebastià Bonet Espriu
per a l'obtenció del títol de doctor.
Director de la tesi: Dr. Joan Solà Cortassa

Barcelona, setembre de 1991

PROLEG

I. Aquesta tesi té com a objectiu principal estudiar com es va constituir, fixar i transmetre, en el medi específic dels manuals gramaticals, el conjunt d'enunciats que formen el component morfològic i sintàctic del model de llengua literària prescrit per Fabra. D'acord amb aquest objectiu, ens calia situar la recerca dintre d'uns límits clars, tant pel que fa a la definició de les obres que havíem de prendre en consideració com pel que fa a la distribució temporal del corpus format per aquestes obres.

Fixar el primer d'aquests límits no era un problema gaire complicat: es tractava de prendre com a referència textos de Fabra, i d'autors intencionalment i explícitament fidels a la seva proposta normativa, per hipòtesi caracteritzables com a manuals de gramàtica. De fet, gairebé totes les obres que finalment hem retingut se cenyeixen d'una manera òbvia a aquesta condició; només en dues ocasions ha calgut que ens guiéssim, a fi de no haver de procedir a una exclusió imperdonablement rígida, per un criteri ampli: al·ludim a les edicions Regina i Barcino de les Converses filològiques, que hem pogut incloure en el corpus amb la justificació que, tot i consistir en un aplec del que en origen eren articles periodístics, es presentaven com una unitat estructurada d'acord amb un principi d'ordenació temàtica homòleg dels que es troben a la base de l'organització expositiva dels manuals gramaticals pròpiament dits.

La fixació dels límits temporals del corpus no oferia cap dificultat pel que fa a l'extrem anterior: aquest ens venia automàticament donat pel conjunt d'obres gramaticals fabrianes prèvies a la Gramàtica de l'Institut (l'Ensayo de Gramática de catalán moderno de 1891, la Contribució a la gramàtica de la llengua catalana de 1898, i la Gramática de la lengua catalana de 1912), una trilogia decisiva per a la constitució del pensament gramatical de Fabra, des de l'estadi inicial d'ordenació de les propostes radicals de la campanya de "L'Avenç" fins a una posició de maduresa en què de fet ja s'havien consolidat una bona part de les bases gramaticals en què poc temps després es va fonamentar la versió normativa de la seva reforma lingüística.

L'extrem temporal posterior costava més de fixar, perquè no hi havia cap raó concloent que a priori ens obligués a excloure determinats textos a partir d'una determinada data. El criteri al qual finalment hem decidit de cenyir-nos ens l'ha imposat una raó d'economia: la necessitat de no allargar la recerca més del que ens permetien les nostres possibilitats reals de dedicació a l'empresa. És per això que hem convingut que aquest treball no havia de referir-se a cap obra publicada després de la mort de l'últim dictador espanyol, no sense ajudar-nos de l'argument següent: l'any 1975 marcava simbòlicament l'inici d'una època en què les condicions de producció, de difusió i d'utilització dels manuals de llengua catalana han sofert un canvi tan substancial que una recerca pertinent sobre les obres posteriors a aquesta data no podia continuar centrant-se, a la manera del nostre treball, en una anàlisi dels seus continguts gramaticals, sinó que hauria hagut de derivar cap a un plantejament substancialment diferent, sobretot atent a mesurar i valorar, amb metodologia so-

ciolingüística, els efectes de la seva incidència social. Notem, però, que la data fixada no ens ha impedit de prendre en consideració el Curs mitjà de gramàtica catalana referida especialment al País Valencià, d'Enric Valor, tot i que amb aquest títol català no va aparèixer fins el 1977: per incloure aquesta obra ens hem pogut basar en la circumstància que prèviament n'havia existit una versió castellana publicada l'any 1973.

II. Com indica el seu subtítol, la tesi es presenta com un aplec d'estudis de gramatografia: cadascun dels seus capítols pot ser llegit, en principi, com un treball monogràfic relatiu a l'obra que li dona nom. Això no vol dir, però, que cada capítol constitueixi una unitat absolutament independent ni, encara menys, que tingui com a referència exclusiva un únic text, cosa que significaria que per realitzar el nostre treball ens hauríem limitat a prendre en consideració setze obres, essent tal el nombre de capítols. En realitat, la imatge que potser serviria millor per descriure la configuració de la tesi és la d'un agregat sotmès a una doble estructuració.

El primer nivell estructural és el que queda reflectit en l'agrupació dels capítols en quatre parts: a més de suposar l'existència d'una determinada comunitat de referències entre els capítols d'una mateixa part, aquesta agrupació també va lligada, particularment pel que fa a les dues parts centrals, amb una certa unitat de tractament dels capítols corresponents.

És, tanmateix, el segon nivell el que correspon a una estructuració més fina del nostre text: la que s'identifica amb el fet que, dintre de cada capítol, l'obra que li dona nom sempre ha estat tractada, i sovint d'una manera sistemàtica, com el punt central d'un entrellat de relacions amb altres obres més o menys afins, amb el benentès que aquestes obres les hem preses, generalment parlant, d'un conjunt bastant més ampli que el constituït per les associades a un títol de capítol.

Des d'un punt de vista expositiu, doncs, la tesi privilegia les setze obres a què van dedicats els capítols -les quals val a dir que constitueixen una selecció força representativa del seu corpus referencial-, però no exclou de prendre en consideració, a vegades amb molt deteniment, unes quantes obres que no figuren en aquesta selecció. Es tracta, sens dubte, d'una solució de compromís entre un plantejament fonamentalment analític, i la voluntat de no abandonar una perspectiva de conjunt.

Hem de dir que, un cop enllestida la feina d'anàlisi, no hem deixat de considerar la possibilitat d'usar-la, només, com a base d'un ulterior treball de síntesi. Aquesta no era, però, una opció realista: d'entrada, perquè suposava sacrificar, en funció de l'abstracte desig d'una hipotètica millora, un text que, malgrat els seus defectes, ens donava una satisfacció psicològica molt concreta: la d'haver pogut substituir la imatge reverencial que de les obres de l'àrid gènere gramatical ens havia estat inculcada en la primera adolescència per un coneixement minuciosament desinhibit dels textos en què havíem tingut dipositada la dita imatge. Però sobretot no era una opció realista perquè estava absolutament renyida amb la nostra disponibilitat temporal efectiva.

Així, doncs, ens cal ser modest, i acceptar les coses com són, és a dir, els nostres límits. Aquesta tesi no és una història dels manuals fabristes, ni pretén ser-ho; a tot estirar es podria presentar com una "aportació" a la dita història, però amb això no hi guanyaríem res, excepte, potser, un títol més vistós del que hem convingut de donar-li.

III. La Part I té com a objecte les obres de Fabra que, preses en conjunt, constitueixen la referència bàsica de la seva ordenació gramatical: la Gramàtica de la llengua catalana de 1912, la Gramàtica catalana de 1918 ("de l'Institut") i les Converses filològiques. En el primer capítol d'aquesta Part, però, també hem presat una detinguda atenció a les dues primeres gramàtiques fabrines, l'Ensayo de 1891 i la Contribució de 1898, en el marc d'una anàlisi de la Gramàtica de 1912 en què hem intentat fer una descripció sistemàtica de les relacions d'aquesta obra tant amb els precedents esmentats com amb la Gramàtica de l'Institut.

IV. La referència global de la Part II són els manuals d'orientació pedagògica publicats per autors del Principat: un conjunt d'obres indubtablement menors, però que no deixen de constituir un dels ingredients més característics del fabrisme. Les hem analitzades tenint com a objectiu prioritari de controlar en quina mesura van influir en la conformació del model de llengua que s'encarregaven de divulgar.

La selecció que es reflecteix en els títols dels capítols és, fins a un cert punt, arbitrària, però pretén ser representativa dels autors més coneguts i correspon, a més, a tres èpoques diferents. Inclou 1º) dues obres pioneres, aparegudes després de la promulgació de les Normes Ortogràfiques però abans de la publicació de la Gramàtica de l'Institut: les Lliçons de gramàtica catalana (1915), d'Emili Vallès, i la Gramàtica elemental de la llengua catalana (1916), d'Antoni Rovira i Virgili; 2º) tres obres dels autors més representatius de l'activitat pedagògica dels anys 30: El català i el castellà comparats (1933), de Cèsar August Jordana; el Curs pràctic de gramàtica catalana. Grau superior (1934), de Jeroni Marvà (Artur Martorell+Emili Vallès); la Gramàtica catalana (1938), de Josep Miracle; 3º) una obra escrita per autors de després de la guerra, que va tenir una important acceptació durant l'última dècada franquista: Signe. Normes pràctiques de gramàtica catalana (1962), d'Albert Jané i col.laboradors.

En aquesta Part II hem pres en consideració, sense assignar-los capítol a part, unes quantes obres més. En primer lloc, un bon nombre de manuals d'Emili Vallès, el més conspicu pedagog del fabrisme, signats en algun cas amb el seu nom -cf. el Resum de gramàtica catalana (1904) i la 2ª edició, "curosament esmenada", de les Lliçons (1931)- i en altres casos amb el pseudònim col·lectiu Jeroni Marvà -cf. els Exercicis de gramàtica catalana (1927-30) i el Curs pràctic de gramàtica catalana (1932)-. Però també, remarcuem-ho, un parell d'obres menors de Fabra, que presenten sobretot l'interès d'il·lustrar el concepte que aquest tenia de com s'havien d'adaptar les seves propostes normatives a la pedagogia elemental: ens referim a la Gramàtica catalana. Curs mitjà (1918) i a Les principals faltes de gramàtica (1925).

V. La Part III va referida a les obres d'autors valencians i balears que han estat l'instrument decisiu de l'adaptació de la normativa gramatical fabriana a l'especificitat de les respectives modalitats dialectals. En l'estudi d'aquestes obres hem dedicat una especial atenció al tractament que donaven a la morfologia verbal, que és el camp respecte del qual els gramàtics del País Valencià i de les Illes podien i havien d'intervenir amb més amplitud i independència de criteri en la fixació de variants literàries específiques.

Els tractats analitzats han estat: 1o) la Gramàtica valenciana (1950), de Manuel Sanchis Guarner, obra d'una importància històrica cabdal que, com deia F. de B. Moll en el seu pròleg, va suposar "l'entrada de la ciència lingüística dins el domini valencià"; 2o) les Lliçons de gramàtica valenciana amb exercicis pràctics (1951), de Carles Salvador, manual de nivell elemental que en part recollia el contingut de diversos opuscles de l'autor publicats els anys 30 i que durant molt de temps va ser l'instrument gairebé únic de l'ensenyament de la llengua al País Valencià; 3o) la Gramàtica catalana referida especialment a les Illes Balears (1968), de Francesc de B. Moll, obra de publicació tardana sota aquest títol, però que en realitat era una versió corregida i augmentada d'uns Rudiments de gramàtica normativa per a ús dels escriptors balearics (1962) que, al seu torn, havien estat redactats en primera instància l'any 1937; 4o) el ja esmentat Curs mitjà de gramàtica catalana referida especialment al País Valencià (1977), d'Enric Valor, manual que ha tingut un gran predicament en les darreres generacions valencianes i que, simptomàticament, ha estat el primer tractat gramatical publicat a València que s'intitulava català.

VI. En l'anàlisi de les obres considerades en les tres primeres Parts hem procurat de cenyir-nos al màxim a l'objectiu principal d'estudiar la constitució del model de gramàtica normativa fabriana i, així mateix, la transmissió i adaptació que d'aquest model han fet, d'una banda, els pedagogs del Principat i, d'una altra banda, els gramàtics del País Valencià i de les Balears. Tanmateix, i especialment en els paràgrafs introductoris dels respectius capítols, ens hem deixat guiar, molt moderadament, per un objectiu secundari: el de valorar críticament, des d'un punt de vista tècnic, les obres considerades.

Aquest segon objectiu, que fem nostre des de la perspectiva d'una exigència, fortament sentida com a professional de l'ensenyament de la llengua, del que podríem anomenar un manual gramatical ideal, hem decidit de concretar-lo i ampliar-lo, en la Part IV, per referència als dos tractats que hi hem pres en consideració, precisament com a representatius, cadascun a la seva manera, d'un intent de superació dels límits dintre dels quals s'havia mogut tradicionalment l'activitat gramatical del fabricisme. Els tractats en qüestió són: 1o) la Gramàtica catalana pòstuma (1956) de Fabra, obra concebuda com a especialment dirigida als ensenyants que d'una manera inusitada organitzava l'exposició dels continguts de gramàtica estricta a partir d'una base sintàctica i que no casualment en matèria de sintaxi contenia alguna de les aportacions més originals de l'autor; 2o) la Gramàtica catalana (1962), d'Antoni M. Badia Margarit, obra que explícitament es proposava d'ampliar els continguts atesos per Fabra i la tra-

dició fabrista amb la intenció de ser el primer manual de llengua catalana de nivell universitari.

VII. Com a contrapartida del molt elevat nombre de referències puntuals a les obres analitzades que inevitablement conté el nostre text, ens ha semblat convenient de reduir a un estricte mínim l'aparat de notes a peu de pàgina. Aquesta opció, que en línies generals creiem beneficiosa per al lector, tanmateix ha estat la causa, en bona part conscient, d'algunes omissions altrament injustificables. Al·ludim, sobretot, al fet que hàgim deixat de citar, o que no les hàgim citades amb la profusió que mereixien, algunes obres que ens han estat extremament útils per adquirir, en els estadis inicials del nostre treball, una visió de conjunt de l'objecte que ens proposàvem d'abordar. Molt particularment no podem deixar d'esmentar, entre aquestes obres, dos manuals de Joan Solà, Del català incorrecte al català correcte (1977), així com la monumental tesi de Mila Segarra, La reforma lingüística catalana (1985).

VIII. La realització d'aquest treball no hauria estat possible sense el generós suport, moral i material, de la meva dona, Teresa Lluch: mai no arribaré a trobar les paraules capaces d'expressar amb un mínim de justícia i de justesa el profund agraïment que li dec. També estic molt agraït, i no desitjo res més, ara, que tenir el temps que m'ha faltat per demostrar-los-ho, a en Pere i a en Francesc, que amb la seva graciosa (però intermitent) presència, han impedit que son pare es convertís, en el més estricte dels sentits, en un mort-vivent.

Voldria expressar un molt sincer agraïment, també, a Carme Laura Gil, l'amistosa intervenció de la qual va ser diriment perquè en el seu moment em fos possible prendre l'opció professional que comportava la realització d'aquest treball; i, last but not least, a Joan Solà, del qual només voldria dir, aquí, que com a director de tesi mereix que un hom faci mil vegades cas omès del conegut consell d'Umberto Eco.

PART I

LES BASES GRAMATICALS DEL MODEL DE LENGUA NORMATIVA

CAPITOL PRIMER

1. Introducció

Hi ha serioses raons per considerar que la Gramática de la lengua catalana [Tipografia L'Avenç: Massó, Casas & C^a, Barcelona, 1912] és el més important tractat gramatical de català que mai s'ha publicat. La importància intrínseca de l'obra radica en la condició científica, notablement innovadora per a l'època, de la complexa metodologia que posava en joc: centrada en una descripció sincrònic-estructural del català central que partia d'una sistemàtica distinció dels nivells fonològic, morfològic, sintàctic i lexicològic, no per això deixava d'incorporar harmoniosament a aquesta descripció, d'acord amb el propòsit d'operar-hi una selecció que pogués servir com a model de llengua normalitzada, nombrosos elements de gramàtica comparativa (principalment referits al castellà, car expositivament l'obra es presentava com un "estudio comparativo de las dos lenguas hispánicas", però també al francès, a l'italià i a l'anglès), de gramàtica històrica (amb referències regulars tant a la llengua dels clàssics medievals com a la dels escriptors "moderns") i, encara que amb menor intensitat, de dialectologia. Però l'obra també és decisivament important, des d'una perspectiva històrica, per la seva condició literalment fonamental: per molt que no deixés de tenir com a precedents els dos tractats primerencs de l'autor (l'Ensayo de gramática de catalán moderno, de 1891, i la Contribució a la gramática de la llengua catalana, de 1898) ens sembla fora de dubte que és només gràcies a ella que van quedar assentats els fonaments -i fixats en bona part l'extensió i els límits- del que ha estat el modern tractament gramatical del català. En aquest sentit ens permetrem d'avançar que cap de les posteriors obres gramaticals de Fabra -ens referim principalment a la Gramática "de l'Institut" de 1918 i a la Gramática "pòstuma" de 1956, però també a les Converses filològiques- ni, tampoc, cap dels manuals gramaticals escrits per autors que reconeixien l'autoritat fabriana, no va suposar un replantejament en profunditat de la molt sòlida base que oferia aquest tractat de 1912, per moltes que fossin les novetats de diversos ordres que tots aquests textos poguessin aportar.

1.1. Metodologia i estructura de l'obra

Formalment dirigida als intel·lectuals castellans interessats a aprendre català (una espècie que en el pròleg era lúcidament considerada, però, més hipotètica que real) i escrita, doncs, en castellà, la Gramática de 1912 en últim terme va ser pensada com un instrument de fixació del català literari modern que, de fet, havia de ser utilitzat per lectors autòctons. D'acord amb aquest propòsit real, i fent abstracció del peu trencat que obligava a donar sistemàticament els equivalents castellans de les formes i construccions catalanes, el mètode expositiu seguit consistia a distribuir l'àmplia base descriptiva de l'obra en quatre nivells ben diferenciats, dels quals dos corresponien a la llengua escrita, la dels escriptors clàssics i la dels moderns, i dos més a la llengua oral, d'acord amb l'oposició dialecte central o barceloní / resta de dialectes, de tal manera que en relació amb cadascuna de les qüestions tractades es donava a conèixer a primera vista quines eren les solucions que es proposaven com a "normals" mitjançant el senzill procediment de consignar aquestes solucions,

amb o sense argumentació lingüística, en períodes en lletra gran, tot deixant per als nombrosos períodes en lletra menuda la resta d'informacions i consideracions relatives a cada cas. Amb el benentès que les formes "normals", tant les recollides en la lletra gran com les que eren objecte de referència en la lletra menuda, eren en general transcrits (excepte quan es tractava específicament de donar-ne una descripció fonètica) sobre la base del sistema ortogràfic de L'Avenç (segons una versió diguem-ne radical, que incloïa una supressió gairebé general de la h), modificat, però, per dues convencions de notable aparença, consistentes a representar les vocals tòniques acompanyades d'un diacrític: ā, ē, ē, ī, ō, ō, ū (sense accentuar-les mai gràficament, doncs), i la ī palatal mitjançant els símbols ȳ (quan procedia de LL o L llatines) i ȳʃ (quan procedia de C'L o Ll). La resta de formes catalanes consignades, en canvi, tant si es tractava de les corresponents a exemples d'autors medievals com en el cas de les específicament presentades com a pròpies de la llengua usada pels escriptors moderns, anaven transcrits, en principi sense modificacions d'importància, respectant les ortografies originals.

Com assenyalava el mateix Fabra, aquest mètode expositiu no oferia cap dificultat especial pel que fa a la fonètica, camp per al qual la normalitat era definida, d'una vegada per sempre, d'acord amb la pronúncia bàsica del dialecte central, ni pel que fa a la morfologia, per a la qual la normalitat postulada no solament recolzava en la pràctica oral del dit dialecte sinó també en l'ús majoritari que se'n feia en l'escriptura dels autors contemporanis, de la qual cal dir, a més, que en les qüestions morfològiques havia portat força lluny, en mans dels escriptors més importants, un considerable procés de descastellanització. El mètode es trobava amb dificultats, en canvi, en relació amb la sintaxi, car en aquest terreny s'havia d'enfrontar amb una situació complexa: si, per una banda, pel que fa a la llengua parlada, hi havia una castellanització forta, però no absoluta (de tal manera que al costat de les solucions castellanitzades predominants sempre podia aduir-se que les solucions autòctones continuaven oferint una resistència més o menys viva), per una altra banda, pel que fa a la llengua que escrivien els autors contemporanis, tant s'hi manifestava una tendència a consolidar, segurament per inadvertència de la seva condició de tals, molts dels castellanismes de la llengua oral, com una tendència, aparentment contradictòria, a allunyar-se d'aquesta mitjançant la introducció d'arcaïsmes del tot obsolets en substitució de solucions perfectament vives que, en contra de la poc fonamentada opinió dels qui les rebutjaven, podien considerar-se no pas importades sinó resultat d'una evolució natural del català paral·lela a la soferta pel castellà i per tant només afavorides, però no determinades, per la influència d'aquesta llengua. Fos pel motiu que fos, doncs, en les qüestions sintàctiques l'autor es va veure molt sovint obligat a proposar com a "normals" solucions no usades per la majoria dels escriptors contemporanis, amb el benentès que si en molts casos va haver de contraposar a l'autoritat d'aquests el testimoni dels clàssics (sempre, però, que es tractés de solucions d'alguna manera encara vives en la llengua parlada o, si més no, que no haguessin d'oferir cap resistència insoluble a ser reintroduïdes), en força altres casos no hi va poder contraposar més que l'exclusiu exemple de la llengua parlada, cosa que succeïa cada vegada que les solucions d'aquesta mereixien ser considerades prou autèntiques per no haver de recórrer a l'arcaïsmes.

El llibre, doncs, oferia una original i acurada síntesi de realisme descriptiu (els mèrits del qual, com a innovació de caràcter científic, han estat justament ressaltats per Badia i Margarit, particularment en el prefaci que va escriure a la recent edició facsímil, de 1982, de l'obra) i d'intervenció normalitzadora, que no tan sols cal destacar per la ja esmentada condició de fonament que va tenir de tota la posterior activitat gramatical del fabrisme sinó, amb més generalitat, pel fet que es tractava d'un model tendencialment capaç de superar dialècticament, avant la lettre, la moderna dicotomia, ideològicament heretada de l'empirisme, entre descripció i prescripció. Només en un aspecte important el fet que l'obra anés formalment dirigida a lectors castellans va tenir conseqüències negatives: com reconeixia l'autor mateix, la convenció de la comparació entre les dues llengües, útil en altres aspectes, va conduir-lo, en l'important terreny de la sintaxi, a suprimir, d'un cantó, tota referència a les nombroses regles que aquestes tenen en comú i, d'un altre cantó, a evitar de parlar de "una infinidad de pormenores sintácticos impropios de una gramática elemental" que, ben segur, haurien pogut resultar enfarfecadors per als dits lectors. El que era greu del cas és que d'aquesta manera quedaven fixats els límits d'un tractament sintàctic del català que durant molts anys, tant en l'obra de Fabra (i particularment en la Gramàtica de l'Institut) com, per inèrcia, en la dels divulgadors del fabrisme, va continuar centrant-se en les diferències respecte del castellà (procediment que, en definitiva, no és més que una forma de dependre'n), sense allunyar-se, tampoc, de la relativa elementalitat originària (sinó tendint, més aviat, a accentuar-la).

És possible fer-se una imatge entenedora de l'estructura científica de l'obra llegint només el seu índex: a la rigorosa divisió bàsica en quatre parts, segons disciplines lingüístiques (respectivament intitolades "Fonética", "Morfología", "Sintaxis" i "Formación de palabras"), s'hi afegien, a mode d'apèndixs, tres parts més, d'una importància no pas menor: una Selecta d'autors moderns i medievals que a més de fer honor al seu nom s'organitzava, curiosament, segons un principi d'inversió cronològica; un Vocabulari de 110 pàgines a dues columnes molt econòmicament organitzat, car essent simultàniament català-castellà i castellà-català s'estalviava d'entrar totes les veus castellanques que de fet figuressin, com a traducció d'entrades catalanes, no més de deu llocs per sobre o per sota de la posició que alfabèticament els hauria correspost; i, encara, un índex alfabètic capaç de contenir tots els mots gramaticals necessaris per traduir els exemples de la part de Sintaxi i els textos de la Selecta. Subratllem la coherència que oferia, dintre cadascuna de les parts centrals, la divisió en capítols. Així la part de Morfologia, per exemple, començava dedicant-ne quatre a la conjugació verbal, després en dedicava un al morfema nominal de nombre i un altre al de gènere (referint-se només als adjectius), i acabava amb un capítol que versava sobre pronoms, adjectius determinatius i l'article definit. La part de Sintaxi, pel seu cantó, s'iniciava amb dos capítols en què es descrivien certs aspectes de l'ús dels mots lèxics ja estudiats des del vessant morfològic, continuava amb quatre capítols que si bé en el títol tendien a amalgamar termes categorials i funcionals, de fet corresponien a nocions sintàctiques prou ben diferenciades (és notable, per exemple, que un d'aquests capítols versés sobre la complementació verbal, en oposició a un altre que versava sobre la determinació circums-

tancial), i acabava amb un capítol monogràfic dedicat a estudiar diferents qüestions relacionades amb la negació.

1.2. Objectius de l'estudi

L'estudi de la Gramàtica de 1912 que tot seguit iniciarem estarà guiat, bàsicament, per tres objectius: 1o) Analitzar amb deteniment els temes tractats en les parts de Morfologia i de Sintaxi, a fi de veure com s'articulava concretament, pel que fa a les disciplines de gramàtica estricta, el corpus de solucions "normals" proposades per l'obra. 2o) Esbrinar quins tipus de relacions existien - cas d'haver-n'hi - entre aquestes solucions i les anteriorment proposades a l'Ensayo de 1891 i a la Contribució de 1898, amb la intenció de situar l'obra en una perspectiva històrica, com una fita en l'evolució del pensament gramatical de l'autor. 3o) Donar una informació al més detallada possible de com el corpus de solucions "normals" de l'any 1912 va donar peu, no sempre d'una manera lineal (car entre les dues obres se situava la promulgació de les Normes Ortogràfiques de 1913 i la publicació del Diccionari ortogràfic de 1917), al conjunt de solucions positivament "normatives" que conformaven la Gramàtica de l'Institut de 1918 (conjunt que, com ja hem indicat en la Introducció general, va ser objecte de significatives modificacions en les edicions 5a -de 1931- i 7a -de 1933- de la dita obra normativa).

L'objectiu segon ens obliga a donar una breu caracterització prèvia de l'Ensayo i de la Contribució, a fi de facilitar al lector un mínim de perspectiva sobre la natura previsible de la relació existent entre aquestes obres i la Gramàtica de 1912.

a) Sota l'aparença d'un manual elemental de factura tradicional, l'Ensayo de gramàtica de catalán moderno [Est. y Llib. L'Avenç de Massó y Casas, Barcelona 1891] se cenyia, en paraules del pròleg dirigit "An els qu'escriuen en català", al propòsit de "presentar el català tal com se parla" i, més concretament, a l'objectiu científic d'"estudiar el sistema gramatical del català de Barcelona". Estretament relacionada amb la campanya lingüística de la revista L'Avenç iniciada l'any anterior, l'obra constituïa una expressió coherent de l'inicial radicalisme fabrià en favor d'un model de llengua normalitzada basat en la moderna parla barcelonina, que l'autor contraposava explícitament al del "catalán académico", terme amb el qual es referia globalment a les solucions proposades en les gramàtiques de Ballot i de Bofarull, així com a l'ortografia de la Real Academia de Buenas Letras. D'una manera general, la posició defensada a l'Ensayo pot entendre's com la tesi inicial del pensament lingüístic fabrià, una tesi que mai no va ser deixada de banda però que estava cridada a resoldre's, per successiva incorporació d'elements antitètics (relatius, sobretot, a la presa en consideració del model de llengua medieval i a la necessitat de prestar atenció a la variació dialectal), en una molt més complexa síntesi final.

b) La Contribució a la gramàtica de la llengua catalana [Tipografia L'Avenç, Barcelona, 1898] no era un manual gramatical pròpiament dit sinó, més aviat, un aplec de quatre textos de lingüística aplicada. En el primer d'aquests textos, intitulat "Sons i llur representació", podia llegir-se una detallada crítica de les diverses convencions ortogràfiques del català modern (incloent la de L'Avenç, la qual gaudia, és clar, de les preferències de l'au-

tor) feta sobre la base d'un plantejament rigorosament fonològic. Els tres textos restants, respectivament intitolats "Terminacions i radicals nominal", "Conjugació" i "Complements atons i article definit", eren uns densos estudis de morfologia nominal i verbal. En els dos últims, que eren els més importants de l'obra, l'autor es basava en criteris sempre explícits i en argumentacions convincents per oferir solucions, que en bona part ja no modificaria, als nombrosos problemes existents relatius a la fixació dels paradigmes verbals i al funcionament del sistema dels pronoms febles. Notem que en el llibre hi figuraven, també, un grup d'addenda finals, la més extensa de les quals era un apèndix de l'últim text que aportava algunes indicacions d'interès a la qüestió dels pronoms febles i incloïa unes breus referències als possessius, als demostratius i als relatius. D'una manera general, pot dir-se que la Contribució posava de manifest la sòlida formació lingüística adquirida en pocs anys per l'autor, així com la seva notable capacitat de síntesi i ordenació.

2. La morfologia

Exposarem els temes corresponents als set capítols de la part de Morfologia agrupant-los de manera natural en quatre apartats, segons que es refereixin a) a la morfologia verbal regular (5 temes); b) a la morfologia verbal irregular (4 temes); c) a la morfologia nominal (4 temes); d) a la morfologia dels pronoms i dels determinants (5 temes). En principi, l'ordre d'exposició que seguirem vindrà donat per la disposició dels continguts de l'obra, però això no significa que ens hàgim de cenyir a una linealitat estricta, cosa particularment irrealitzable pel que fa als temes relatius a la morfologia verbal. No pretenem, en la nostra anàlisi, ser exhaustius, però també cal dir que ens ha guiat el propòsit de no deixar de prendre en consideració cap qüestió que, per raons fonamentals o anecdòtiques, pugui presentar un mínim d'interès per a la història de la normativització de la llengua.

2.1. La morfologia verbal regular (Cap. VII-IX)

Els tres capítols dedicats a la morfologia dels verbs regulars combinaven l'exposició dels paradigmes "normals" amb una abundant informació sobre la llengua medieval i la situació dialectal contemporània, sense deixar de referir-se, tampoc, a qüestions relacionades amb l'ortografia usada pels autors moderns. (Aquí cal notar que en la nostra exposició, a fi d'evitar al lector complicacions innecessàries, en general transcriurem les solucions que la G.1912 presentava com a "normals" d'acord amb les normes ortogràfiques actualment vigents. Això no impedeix que, en determinades ocasions, raons de coherència expositiva ens puguin conduir a donar les dites solucions "normals" en la peculiar ortografia original.)

I. Desinències

a) Sobre la 1ª persona singular del present d'indicatiu

En els paradigmes del present d'indicatiu dels verbs regulars de la 1ª conjugació, dels verbs dits de la classe I de la 2ª con-

jugació (és a dir, dels verbs en -er i en -re que es conjuguen com témer i rebre) i dels verbs incoatius i purs de la 3ª conjugació, es consignaven, per a la 1ª persona singular, doblats de formes amb desinència nul.la, declarades arcaïques, i amb desinència -o. Es tenia, concretament:

- 1ª conj.: port, arc., porto [\$46]
- 2ª conj., classe I: tem, arc., temo [\$54]
- 3ª conj.: incoatius patesc, arc. o pateixo [\$64];
purs dorm, arc. o dormo [\$65]

També en la lletra gran, però fora dels paradigmes per raons merament expositives, es consignava un anàleg doblat per als verbs dits de la classe V de la 2ª conjugació del tipus representat per créixer, merèixer i néixer:

- 2ª conj., classe V: cresc, arc., creixo [\$54α].

La lletra menuda (però, a vegades, també la lletra gran) aportava abundants informacions complementàries, de caire històric i dialectal, sobre les formes de la 1ª p. sing. del present d'indicatiu. Entre altres, podien llegir-se les següents:

1ª) Les formes amb desinència nul.la de la 1ª conj. es mantenen vives en balear, fins i tot en el cas de verbs com costrar, alegrar, mostrar, parlar, honrar, acceptar i anàlegs (amb el radical acabat en un grup consonàntic) per als quals la mateixa llengua antiga havia adoptat, de bell antuvi, solucions amb la desinència -e [\$46].

2ª) El dialecte valencià presenta la desinència -e en tots els verbs [regulars] de la 1ª conjugació [\$46].

3ª) Els escriptors de Catalunya "no dejan de recurrir de vez en cuando (especialmente en poesía)" a les formes sense desinència [de la 1ª conj.] [\$46].

4ª) Les formes arcaïques amb desinència nul.la de la classe I de la 2ª conj. (cf. tem) i dels verbs purs de la 3ª conj. (cf. dorm) encara s'usen "en varios dialectos". Les corresponents formes en -o són les úniques usades a Barcelona i, a Catalunya, han estat admeses en la llengua escrita "con exclusión casi completa de las formas sin desinencia" [\$\$54α i 65, en lletra gran].

5ª) Les formes arcaïques amb desinència nul.la de la classe V de la 2ª conj. (cf. cresc, meresc, nasc) són encara vives "en algunos dialectos" i usades sovint en la llengua escrita [\$54α, en lletra gran].

6ª) Pel que fa als verbs incoatius de la 3ª conj., a Barcelona s'usen exclusivament les formes en -eixo, però en la llengua escrita s'usen encara amb freqüència les formes en -esc. El dialecte valencià diu, en lloc de patesc, la forma modificada patixc [\$64].

D'aquestes informacions es dedueix el motiu pel qual Fabra va decidir d'incloure en els paradigmes de 1912 les formes amb desinència nul.la en qüestió: no pas perquè fossin vives en el dialecte balear (o "en varios dialectos"), sinó en la mesura que,

com a arcaïsmes, eren encara més o menys usades pels escriptors del Principat. Aquesta inclusió, notem-ho, no tenia cap precedent en els anteriors tractats gramaticals de Fabra: l'existència de tals formes no solament havia estat ignorada a l'Ensayo de 1891 (cosa ben lògica, si tenim en compte que l'autor es proposava de descriure-hi el català modern parlat a Barcelona), sinó també en la Contribució de 1898 (cosa que, fins a un cert punt, podria considerar-se sorprenent, si més no en la mesura que en aquesta obra no hi mancaven referències sobre alguns casos de formes dialectals diferents de les del català central). Cal dir, d'una altra banda, que el plantejament de la Gramàtica de 1912 es basava en un principi diferent del que Fabra va adoptar, sobre la qüestió, en la Gramàtica de l'Institut: en aquesta obra les esmentades formes amb desinència nul·la també van figurar en paradigma, però ara tractades exactament com les corresponents formes en -e de la 1ª conjugació, o bé sigui escrites de versaletes i entre claudàtors, per indicar que eren admeses no tan sols per la seva condició d'arcaïsmes estrictes (del barceloní literari) sinó també com a variants literàries dialectals.

b) Sobre les persones 1ª i 2ª del plural del present d'indicatiu

En lletra menuda, i per tant fora de paradigma, es donava notícia que les formes antigues en -am i -au (portam, portau) de les dues primeres persones del plural del present d'indicatiu (i de la 2ª p. plural de l'imperatiu) de la 1ª conj. es conserven en balear. Notem que una observació semblant havia estat feta en la Contribució de 1898, però amb la petita diferència significativa que aquesta obra no es limitava a assenyalar l'actual caràcter dialectal de les formes en qüestió, sinó que afegia la indicació que encara eren usades "per alguns" (s'entén, en la seva condició d'arcaïsmes) en la llengua escrita [cf. Fabra 1898, p.51]. Cal dir que, com és lògic, aquestes formes en -am i -au van ser incorporades, escrites de versaletes i entre claudàtors, als paradigmes de la Gramàtica de l'Institut, s'entén que per la seva condició de solucions literàries balears [cf. G.1918, §71].

c) Sobre el present de subjuntiu

En els paradigmes del present de subjuntiu dels verbs regulars de la 1ª conjugació [§46], dels verbs no velaritzats de la 2ª conjugació [§55] i dels verbs incoatius [§64] i purs [§65] de la 3ª conjugació només s'hi consignaven, per a les formes rizotòniques, solucions en i (o sigui, amb desinències -i, -is, -i, -in). El corresponent paradigma dels verbs velaritzats de la 2ª conjugació afegia a aquestes solucions en i, com a variants secundàries entre parèntesis, solucions en -a, -es, -a, -en [§55]. En la lletra menuda podia llegir-se una justificació d'aquesta inclusió: per bé que menys usades que les desinències en i, les dites desinències -a, -es, -en eren encara vives en la parla de Barcelona i preferides per molts escriptors (alguns dels quals, tanmateix, escrivien -as, -an en lloc de -es, -en) [§55].

El fet d'incloure en el paradigma dels verbs velaritzats de la 2ª conjugació les formes amb desinències dèbils -a, -es, en com a variants secundàries no marcades dialectalment (o bé sigui, com a pròpies del català central) constituïa una decisió coherent amb observacions formulades en les anteriors obres gramaticals de Fabra. En efecte, si a l'Ensayo es podia llegir que

aquestes formes, en general desusades, encara es feien servir, alternant amb les formes en i, "en un reducido número de verbos irregulares" (amb exemples amb diga, cregas, façan), i constantment en el cas dels verbs cabre i saber [cf. Fabra 1891, p. 61, n. 2], en la Contribució se sostenia, amb més precisió, que "Els verbs que en el present de subjuntiu admeten les terminacions a, as, an, al costat de les terminacions i, is, in, són precisament aquells en els quals el present de subjuntiu té un radical diferent del gerundi [...]. Les formes amb i són les més usades (Barcelona), excepte en els verbs saber i cabre, en els quals s'usen quasi exclusivament les formes amb a" [cf. Fabra 1898, p. 57].

Es interessant observar que aquesta decisió es va mantenir en les primeres edicions de la Gramàtica de l'Institut però no en les darreres: prenent com a referència, per exemple, el paradigma de dir (que era el verb usat com a model en el §55 de la Gramàtica de 1912) és fàcil de comprovar que si en la 1ª edició de G. 1918 s'hi havia consignat: «Pres. de subj: sing. 1 digui (o diga), 2 diguis (o digues), &», a partir de la 5ª edició va passar a consignar-s'hi: «Pres. de subj: sing. 1 digui, 2 diguis, &». Això vol dir que l'última posició normativa de Fabra va consistir a sostenir que les formes en -a, -es, -en (comunes a les conjugacions 2ª i 3ª) eren, en general, arcaïques i/o dialectals no barcelonines (excepte en el casos de sàpiga, &. i càpiga, &., i també en el de haja, hages, &., formes, aquestes últimes, que sorprenentment van conservar, en les edicions 5ª-7ª de la G. 1918, la mateixa consideració de variants secundàries entre parèntesis que havien tingut en les primeres edicions). Excepte en aquests casos, doncs, a partir de la 5ª edició només apareixien escrites de versaletes i entre claudàtors (en concret, en els paradigmes dels verbs models perdre, témer i servir, així com en els d'alguns verbs per als quals les terminacions -a, -es, -en són susceptibles de construir-se amb radicals irregulars: casos de sàpia, càpia, vulla, sia, etc.), exactament per les mateixes raons per les quals també eren presentades d'aquesta forma les corresponents formes arcaïques amb desinències fortes -am, -au, que no havien figurat pas en els paradigmes de la Gramàtica de 1912.

Afegim, aquí, que entre les informacions complementàries que oferia la lletra menuda de la Gramàtica de 1912 sobre la morfologia del present de subjuntiu n'hi havia una que anava dedicada a presentar els tipus dialectals de la 1ª conjugació trob, trops, trob...troben i trobe, trobes, trobe...troben com a respectivament homòlegs de les solucions amb desinència nul·la i amb -e (trob, trobe) de la 1ª p. sing. de l'indicatiu present [§46]. Cal dir que anteriorment, i concretament a la Contribució, Fabra s'havia referit, només, a l'existència del tipus en -e, tractant-lo com a propi del català antic (conjuntament amb el tipus en -a de les conjugacions 2ª i 3ª), pràcticament desconegut en el dialecte oriental (per bé que, amb e reduïda a vocal neutra, s'hi mantindria, com el tipus en -a, per a "alguns verbs"), encara viu (com el dit tipus en -a) "en algunes varietats", i usat per alguns escriptors [cf. Fabra 1898, pp. 55-56]. Tant el tipus en -e com el tipus en -ø, en canvi, van ser inclosos en els paradigmes de la Gramàtica de l'Institut (en el del verb model portar, en concret), no cal dir que escrits de versaletes i entre claudàtors.

d) Sobre l'imperfet de subjuntiu

Els paradigmes de l'imperfet de subjuntiu de la Gramàtica de 1912 admetien les formes en -esses, -éssem, -ésseu, -essen de les conjugacions 1ª i 2ª [§§49,59] i en -isses, -íssem, -ísseu, -issen de la 3ª [§67] com a variants secundàries, escrites entre parèntesis, de les corresponents formes en -essis, etc. i en -isis, etc. Aquesta posició tenia precedents en les anteriors obres de Fabra: si a l'Ensayo les dites formes amb e àtona final, sense figurar en els paradigmes pròpiament dits, eren objecte d'una nota en què es deia que substituïen les formes amb i "en algunas comarcas" [cf.Fabra 1891,p.53,n.1], a la Contribució ja s'inclouien en els paradigmes, amb la precisió que es tractava de formes nord-orientals [cf.Fabra 1898,pp.64-65].

Cal dir, per una altra part, que en la lletra menuda de la G.1912 hi figurava la informació que les desinències antigues, "hoy dialectales", de l'imperfet de subjuntiu de la 1ª conjugació eren -as, -asses, -as, -assem, -asseu, -assen [§49], i que una informació homòloga, per bé que molt més desenvolupada, havia estat donada en la Contribució, on podia llegir-se, entre altres coses, que "El català antic observa la distinció as, es, is" i que "els imperfets en as subsisteixen en algunes varietats (mallorquí) i són encara empleats per alguns en la llengua escrita" [cf.Fabra 1898,p.65].

Els paradigmes de les primeres edicions de la Gramàtica de l'Institut van mantenir la consideració de les formes amb e àtona final com a variants secundàries entre parèntesis, per a totes les conjugacions, de les formes en i (amb el benentès que, pel que fa a la 1ª conjugació, a les formes en -essis, etc. i en -esses, etc., s'hi afegien, de versaletes i entre claudàtors, les formes en as). La 5ª edició i següents van introduir un subtil canvi, de discutible coherència, en els paradigmes de l'imperfet de subjuntiu: si els de la 1ª conjugació s'hi mantenien idèntics als de les primeres edicions, en els de les conjugacions 2ª i 3ª les formes en -esses, etc. i en -isses, etc., deixant de figurar-hi entre parèntesis, van passar a ser-hi escrites de versaletes i entre claudàtors (per veure-ho, només cal comparar, p.ex., els paradigmes respectius dels verbs models portar, perdre i témer, i servir [cf.G.1918,§§71,74 i 90]).

II. Les formes amb radical velaritzat

La qüestió dels verbs que, per a determinades formes, presenten una variant velaritzada del radical havia estat inicialment tractada per Fabra, d'acord amb el propòsit que guiava l'Ensayo de 1891 de descriure el català parlat a Barcelona, en un registre que l'eximia de prendre cap decisió sobre la correcció o la incorrecció de les formes censades: així, per exemple, no s'estava de donar compte, sense que fossin objecte de cap valoració negativa explícita, d'un bon nombre de formes velaritzades d'infinitiu i de gerundi de verbs de la 2ª conjugació (com ara capiguer/capiguent, sapiguer/sapiguent, etc.) [cf.Fabra 1891,p.58,n.2], d'una manera semblant a com, en donar el paradigma de l'imperatiu dels verbs que presenten velarització en la 1ª p. sing. del present d'indicatiu i en el present de subjuntiu, acceptava com a generalment possibles, per a la 2ª persona del plural, tant la

forma no velaritzada com la velaritzada (moveu o moqueu, p. ex.) [cf.Fabra 1891,p.62].

En la Contribució de 1898 l'assumpte va ser enfocat des d'una òptica substancialment diferent: d'una banda, en un llarg paràgraf ad hoc, Fabra hi fixava, d'acord amb uns criteris que, excepte pel que fa a algun cas puntual, ja no modificaria en cap obra posterior, el que en podríem dir els límits canònics de la velarització [cf.Fabra 1898,\$14,pp.67-68]; d'una altra banda, en el referit paràgraf i en un de posterior, que versava sobre "formes dolentes", s'encarregava d'il·lustrar amb molt detall, fent un ús abundant de l'asterisc d'inacceptabilitat, quins eren els casos en què les formes existents contravenien, per excés o per defecte (és a dir, per velarització diguem-ne espúria o per absència de velarització) els dits límits canònics [cf.Fabra 1898, \$14,p.68-70 i \$17,p.84-85].

La Gramàtica de 1912 va donar a la velarització un tractament que coincidia essencialment amb el de la Contribució pel que fa als continguts però que diferia notablement d'aquest en la manera d'exposar-los, en la mesura que no dedicava a la qüestió cap text en què el fenomen fos presentat d'una manera unitària i que prescindia, en l'exposició central, de tota referència als problemes de correcció que es podien plantejar (de fet, només es feia ressò de l'existència de formes inacceptables, per velarització espúria o per absència de velarització, en unes observacions en lletra menuda que podien llegir-se a la fi de l'Apèndix I del Cap. X, el qual contenia una llista dels verbs que no se ceneixen als models de portar, témer i rebre, i patir). La qüestió anava bàsicament tractada en el marc del Cap. VIII, és a dir en relació amb els verbs considerats "regulars" de la 2a conjugació (que, notem-ho, eren tots, menys haver, poder, voler, saber, cabere i ésser, veure, fer): la velarització s'hi presentava com una propietat que, a més d'afectar un cert nombre de participis passats en -ut dels referits verbs "regulars", es donava sistemàticament i exclusivament, salvant un petit nombre d'excepcions, en determinades formes o en tot el paradigma de certs temps d'algunes de les classes o subclasses d'aquests verbs. Amb el benentès que els restants casos de velarització correcta existents no eren objecte, en l'obra, de cap més referència que la consistent a aparèixer en els paradigmes dels dotze verbs irregulars que s'exposaven en el Cap. X (els corresponents als vuit de la 2a conjugació que acabem d'esmentar, junt amb els d'anar, estar, tenir i venir). En concret, l'essencial del que sobre velarització es deia en el Cap. VIII de la G.1912 es podria resumir com segueix:

I. REGLA GENERAL:

La classe II (dels verbs en -ldre i en -ndre, junt amb caler (o caldre), doler (o doldre), valer i soler),
la classe III (dels verbs en -ure, amb u corresponent a h o y castellanés),
la classe IV (dels verbs en -ure, amb u no corresponent a h o y castellanés),
i la classe V.I (dels verbs en -xer, del tipus conèixer i parèixer),

d'una manera sistemàtica (i exclouent respecte de les classes I i V.II) presenten formes velaritzades en:

a) la 1a p. sing.
de l'ind. pres. | b) el subjuntiu
present | c) el subjuntiu
imperfet | d) l'indicatiu
perfet [arc.] |
|--------------------------------------|----------------------------|-----------------------------|---------------------------------|

II. EXCEPCIONS OBLIGATÒRIES I FACULTATIVES EN LA LLENGUA LITERÀRIA (DIAL. CENTRAL):	a a):	a b):	a c):	a d):
	<u>cresc</u> , <u>meresc</u> , <u>nasc</u> (formes arcaiques sovint usades en la llengua escrita com a alternatives de <u>creixo</u> , <u>mereixo</u> , etc.)	<u>cresquem</u> , <u>cresqueu</u> <u>meresquem</u> , <u>meresqueu</u> <u>nasquem</u> , <u>nasqueu</u> (formes que "se oyen algunas veces")	<u>cresqués</u> , & <u>meresqués</u> , & <u>nasqués</u> , & (formes d'ús encara freqüent en la llengua escrita)	<u>cresquí</u> , & <u>meresquí</u> , & <u>nasquí</u> , & (formes usades "a veces")
		<u>correquem</u> , <u>correquieu</u> (sol. obligatòries)	<u>correqués</u> , & (sol. obligatòries)	<u>correquí</u> , & (sol. obligat.)
			<u>escrivís</u> , & (sol. oblig.; però: "hoy son muchos los que escriben <u>escriqués</u> , <u>escriquessis</u> , etc.")	<u>escriví</u> , & (sol. obligat.)

NOTA: En contra d'un costum molt estès, en la 6.1912 Fabra no feia seva la possibilitat de considerar que les formes de la 3ª p.sing. i de la 1ª i 3ª p.pl. del present de subjuntiu (que són formes afectades per la regla de velarització) són susceptibles d'actuar com a formes de l'imperatiu: en tractar d'aquest temps (o mode), només es referia, doncs, a les de 2ª persona, i això de tal manera que, d'acord amb la regla enunciada ("La segunda persona del singular y la segunda persona del plural del imperativo son respectivamente iguales á la tercera del singular y á la segunda del plural del indicativo presente"), quedaven fora de l'àmbit de la velarització, cosa que el conduïa a introduir com a excepció (obligatòria) el cas de diques, diqueu i a observar que, pel que fa a aquest punt, el verb dir es comportava com la majoria dels verbs "irregulars" estudiats en el Cap.X [556].

Es precisament en relació amb les "excepcions" descrites en la taula anterior que les posicions de Fabra sobre l'estatut prescriptiu de les formes velaritzades van variar més al llarg de la seva obra. Ens en farem, a continuació, una idea inicial resseguint el tractament que havien rebut a l'Ensayo i a la Contribució i el que van rebre a la Gramàtica de l'Institut.

a) Formes de créixer, merèixer i néixer (o nàixer).- 1º) Les formes cresc, meresc, nasc no havien estat preses en consideració en els paradigmes de la Contribució. De cresc, concretament, es deia, en el text d'aquesta obra, que havia caigut en desuetud [cf. Fabra 1898, p.69]. La Gramàtica de l'Institut, en canvi, les va recollir en els seus paradigmes com a arcaiques i/o dialectals no centrals (escrites de versaletes i entre claudàtors). 2º) Els paradigmes de la Contribució no solament s'havien fet ressò de les solucions cresquem-cresqueu; cresqués, cresquessis, &; cresquí, cresqueres, &. (i de les homòlogues de néixer), sinó que les donaven com a úniques. (En el text d'aquesta obra podia llegir-se que cresquem-cresqueu i cresqués "són lluny d'esser vençudes per creixem*-creixeu*, creixés*" [cf. Fabra 1898, p.69].) La Gramàtica de l'Institut, en totes les seves edicions, va anar d'acord, sobre aquesta qüestió, amb la Gramàtica de 1912: les solucions velaritzades de referència figuraven, en paradigma, com a alternatives segones (no escrites entre parèntesis) de les corresponents formes no velaritzades.

b) Formes de córrer.- 1º) Les variacions de tractament de la parella correquem-correquieu van ser realment notables: I) en el paradigma de la Contribució aquestes formes havien aparegut com a alternatives primeres de correm-correu; II) les primeres edicions de la Gramàtica de l'Institut, d'acord amb la Gramàtica de 1912,

les tractaven com a solucions úniques; III) la 5ª edició i següents de la G.1918 tornaven a considerar-les alternatives primeres de correm-correu. 2º) No hi va haver cap variació, en canvi, pel que fa a l'imperfet de subjuntiu (corregués, etc.) i al perfet d'indicatiu (correguí, etc.): les formes velaritzades havien estat considerades solució única en la Contribució i també van ser-ho en la Gramàtica de l'Institut. 3º) Notem, encara, que les primeres edicions de la G.1918 (però no la 5ª i següents) van fer figurar en paradigma la forma de la 1ª p.sing. del present d'indicatiu córrec escrita de versaletes i entre claudàtors: aquesta forma havia estat considerada arcaica en la lletra menuda de la G.1912 [§54a].

c) Formes d'escriure.- 1º) L'Ensayo havia donat escrigués, escriguessis, etc. com a alternativa primera de escrivís, escrivissis, etc. I afegia, també, l'observació que, en lloc de escriquem, escrigueu (formes del present de subjuntiu que la G.1912 no considerava pas problemàtiques), es deia escrivim, escriviu [cf.Fabra 1891,p.68,nota 2]. 2º) La Contribució, modificant la posició de l'Ensayo, havia optat, en contra del que faria la G.1912, per l'imperfet de subjuntiu i el perfet velaritzats (escrigués, etc. i escriguí, etc.) [cf.Fabra 1898,pp.70 i 77]. 3º) Totes les edicions de la Gramàtica de l'Institut van mantenir la posició de la G.1912: escrivís, escrivissis, etc. i escriví, escrivires, etc. hi figuraven en paradigma com a solucions úniques.

III. Els verbs purs de la 3ª conjugació

a) La Gramàtica de 1912 [§65] donava una llista de 24 verbs purs de la 3ª conjugació. Eren els següents: ajupir, bullir, collir, cosir, cruixir, dormir, eixir, escopir, esmunyir, fugir (grafiat fogir en la llista de referència, però en la lletra menuda es deia que les dues grafies havien alternat des de sempre), grunyar, lluir, mentir, morir, munyir, obrir, omplir, pujar, retrunyar, sentir, sortir, tossir, més els "irregulars" tenir i venir.

La lletra menuda indicava que en català antic, a més dels esmentats, s'havien conjugat com a purs molts altres verbs (com ara afegir, cenyar, cobrir, complir, destruir, ferir, induir, llegir, oir, penedir-se, teixir, vestir), i afegia que en el barceloní actual eren objecte de vacil·lació entre els dos tipus de conjugació els verbs mentir i recollir (que en la llista estava representat per collir).

b) El repertori de la Gramàtica de 1912 coincidia bàsicament, amb lleugeres diferències, amb els que havien estat donats a l'Ensayo i a la Contribució: 1º) vint-i-un dels verbs esmentats ja havien estat presos en consideració en aquestes dues obres (a l'Ensayo, però, lluir hi era presentat com a susceptible de conjugació pura i incoativa [cf.Fabra 1891,p.55,n.1] i eixir com a irregular (junt amb tenir i venir) [cf.Fabra 1891,p.74,n.2]); 2º) collir, que a l'Ensayo havia estat usat com a verb model de tota la 3ª conjugació, no va ser objecte de cap esment, suposem que per pur oblit, a la Contribució; 3º) retrunyar i esmunyir apareixien per primera vegada a la G.1912 (però notem que el segon podia considerar-se representat, en els repertoris de les obres de 1891 i de 1898, per munyir); 4º) el repertori de la G.1912 deixava de prendre en consideració, creiem que intencionadament, dos

verbs censats en les obres anteriors: acudir i sumir (-sumir, en la versió de 1898).

c) La Gramàtica de l'Institut va fer seu, en l'essencial, el repertori de la Gramàtica de 1912. Tanmateix, 10) va incloure en el seu cens, per primera vegada, pruir (com a verb conjugat segons el model de lluir), i, com a cas especial, oir (observant que era verb comunament conjugat com a incoatiu [cf. G.1918, \$92]); 20) va "recuperar" com a verb pur, en les primeres edicions, acudir, però a partir de la 5ª va tornar a silenciar-lo; 30) va afegir algunes precisions sobre aspectes diferencials de la conjugació de certs verbs purs "compostos" (com ara reeixir, obtenir, avenir-se i convenir).

IV. Els verbs incoatius de la 3ª conjugació

Com ja hem assenyalat, la Gramàtica de 1912 incloïa en el paradigma del present de subjuntiu dels verbs incoatius de la 3ª conjugació [\$64] la forma arcaica de la 1ª p. sing. en -esc com a alternativa de la solució amb l'increment -eix- i desinència -o. La lletra menuda explicava el motiu d'aquesta inclusió: les formes en -esc eren encara sovint usades en la llengua escrita. La mateixa lletra menuda, però, també feia l'observació que les corresponents formes del pres. de subjuntiu en -esca, -esques, -esquen s'usaven igualment en la llengua escrita, i el cas és que, tot i això, no van ser pas recollides en paradigma: hi havia, doncs, una diversitat de tractament que no semblava justificada.

Aquesta arbitrarietat va ser corregida en la Gramàtica de l'Institut: tant les formes en -esc com les formes en -esca, -esques, -esquen van figurar en els seus paradigmes, les unes i les altres escrites de versaletes i entre claudàtors. Un tractament gràfic que, aquesta vegada, corresponia a la seva condició d'arcaïsmes usats en la llengua literària i, alhora, a la seva condició de solucions vives en balear, però no pas en valencià: ja la G.1912 [cf. \$66, lletra menuda] s'havia fet ressò que en la majoria del tipus dialectals existents les formes en esc o bé havien estat substituïdes per formes en eixc (l'exemple donat era patexca per patesca, sense precisar a quin dialecte corresponia la solució), o bé, com en el cas del valencià (cas al qual també es referia, amb un tractament calcat, la mateixa Gramàtica de l'Institut [cf. G.1918, \$91]), per formes en ixc. Amb el benentès que aquesta darrera modificació anava presentada, en les dues obres, com a homòloga del canvi de eix per ix que també es dona en valencià (per a la qual varietat dialectal de fet es tenen, doncs, els dos presents següents: ind. patixc, patixes, patix..., patixen; subj. patixca, patixques, patixca...patixquen).

V. Les variants fortes i dèbils dels infinitius de certs verbs de la 2ª (i 3ª) conjugació

Com és sabut, hi ha un conjunt de verbs que, en català modern, tenen la particularitat de presentar (amb distribucions en principi pròpies de cada verb) variants d'infinitiu fortes i dèbils: ens referim al cas de nou verbs de la 2ª conjugació susceptibles d'infinitiu en -er tònica (ex.: valer-valdre), al de ser (esser)-ésser, i als de tenir-tindre i venir-vindre. La qüestió de fixar

quines de les variants en qüestió havien de ser admeses en la llengua literària (i en quines condicions havien de ser-ho) va ser abordada per Fabra amb notables variacions al llarg de la seva obra. Aquí ens centrarem, d'entrada, en la posició de la Gramàtica de 1912 i tot seguit, d'acord amb el principi que guia la nostra exposició, passarem a comparar el tractament d'aquesta obra, d'un cantó, amb els de l'Ensayo i de la Contribució i, d'un altre cantó, amb el de la Gramàtica de l'Institut.

En el quadre següent agruparem els verbs d'acord amb l'afinitat de les disposicions de què eren objecte en la G.1912:

PROPOSTA EN PARADIGMA	REF.G.1912	OBSERVACIONS
<u>haver</u> [aux.]/ <u>haver</u> o <u>heure</u> [trans.]	§71.α §71.β	
<u>ésser</u> (o <u>ser</u>)	§73	Enloc del text no hi havia cap esment de l'existència d'altres variants de l'infinitiu del verb de referència.
<u>cabre</u> (o <u>cabrer</u>) <u>caldre</u> (o <u>caler</u>) <u>doldre</u> (o <u>doler</u>)	§§72,82 §82 §82	Tot i que la lletra gran del §53 es referia a " <u>cabrer</u> ", a " <u>caler</u> (o <u>caldre</u>)" i a " <u>doler</u> (o <u>doldre</u>)", en la lletra menuda d'aquest mateix §53 podia llegir-se que <u>cabre</u> , <u>caldre</u> i <u>doldre</u> eren d'ús més freqüent que les corresponents variants en <u>-er</u> (fet que és el que motivava les opcions preses en paradigma).
<u>soler</u> <u>valer</u> <u>tenir</u> <u>venir</u>	§§53,82 §§53,82 §78 §79	En l'observació V a l'Apèndix I del Cap.XI es deia que alguns escriptors prefereixen no tan sols <u>cabre</u> , <u>doldre</u> i <u>caldre</u> a <u>cabrer</u> , <u>doler</u> i <u>caler</u> , sinó també <u>valdre</u> i <u>soldre</u> a <u>valer</u> i <u>soler</u> i encara <u>tindre</u> i <u>vindre</u> (dialectals) a <u>tenir</u> i <u>venir</u> . És de notar la qualificació de "dialectals" assignada a <u>tindre</u> i <u>vindre</u> .
<u>poder</u> <u>saber</u> <u>voler</u>	§76 §77 §81	Aquestes formes eren tractades, de fet, com si no els correspongués cap variant rizotònica: enloc no es feia esment, doncs, de l'existència de formes com <u>podre</u> , <u>sabre</u> (o <u>sebre</u>), <u>voldre</u> .

a) La proposta de la G.1912 comportava unes quantes modificacions significatives respecte de les posicions, diguem-ne primitives, que havia sostingut l'Ensayo de 1891. En aquesta obra, en efecte:

10) No s'havia donat compte de l'existència d'heure com a variant d'haver usat com a verb transitiu.

20) Ser era l'única forma del verb de referència consignada en paradigma, i això d'acord amb el propòsit general del text de descriure el català efectivament parlat a Barcelona. En dues notes, però, es feia esment de l'existència d'esse (llegiu ésser) i èssere, com a variants poc usades [cf. Fabra 1891, nota 2, p.51 i nota 3, p.72].

30) Cabre anava consignat en paradigma, sense que es fes esment de cabrer com a variant alternativa. (Res no es deia, per una altra banda, sobre caldre-calrer ni sobre doldre-doler.)

40) Valer, tenir i venir havien rebut un tractament força semblant al de la G.1912: figuraven en paradigma i, en notes respectives, es donava compte de l'existència de valdre, tindre i

vindre [cf.Fabra 1891,nota 2,p.73 i notes 3,5,p.74]. En relació amb soler, però, no es feia cap esment de l'existència de soldre.

b) El tractament de la Contribució de 1898 prefigurava, en alguns punts importants, el de la G.1912. En efecte:

10) En els seus paradigmes havia introduït heure com a variant d'haver transitiu. Notem que, en el text, també es referia a haure, com a variant secundària de heure [cf.Fabra 1898,p.71].

20) Ja incloïa ésser (o ser) (notem que la primera forma hi era grafada esser, d'acord amb les convencions ortogràfiques del llibre). Més explícitament que la G.1912, declarava que "sembla preferible esser", tot i ser ser la forma usada a Barcelona [cf.Fabra 1898,p.71].

30) Cabre i caldre, tanmateix, figuraven com a formes úniques en els seus paradigmes (però no doldre, que hi figurava acompanyat de doler entre parèntesis). Sobre cabre, caldre i doldre podia llegir-se, en el text, que tenen infinitius en er "poc usats" [cf.Fabra 1898,p.71].

40) Valer, pel seu cantó, figurava en paradigma acompanyat de valdre com a forma secundària. Res de semblant succeïa respecte de soler, tenir i venir, consignats en paradigma com a formes úniques. Tanmateix de tenir i venir es deia, en el text, que, com valer, també posseeixen un infinitiu fort en re [cf.Fabra 1898,p.71].

c) La Gramàtica de l'Institut va introduir fortes simplificacions respecte de les propostes de la Contribució i de la G.1912. Car, a part de mantenir posicions idèntiques pel que fa a haver/heure i a ésser (o ser):

10) Va excloure dels seus paradigmes les variants secundàries cabre, caler i doler i, a més, va evitar tota referència a aquestes formes.

20) Tampoc no va consignar en paradigma la variant secundària valdre (de l'existència de la qual, com de la de soldre, de tindre i de vindre, res no es deia en tot el text).

2.2. La morfologia verbal irregular (Cap. X i Apèndix I)

El cos del capítol X es dedicava essencialment a la formulació dels paradigmes de dotze verbs irregulars: anar, haver [grafiat aver], cabre (o cabre), ésser (o ser), estar, fer, poder, saber, tenir, venir, veure i voler.

I. Sobre els verbs anar i estar

En els paradigmes d'aquests dos verbs irregulars de la 1ª conjugació hi anaven consignades entre parèntesis, com a variants arcaïques, les formes anam, anau i estam, estau de les persones 1ª i 2ª del plural de l'indicatiu present (les de 2ª persona, també com a formes de l'imperatiu) [cf. §§70,74]. Aquesta decisió no era coherent amb la que consistia a no fer esment de les solucions corresponents en el paradigma de portar, verb model de la 1ª con-

jugació, per molt que la lletra menuda es referís a l'existència de les formes en -am i -au com a pròpies de la llengua antiga i encara vives en mallorquí [cf. \$46].

Les primeres edicions de la Gramàtica de l'Institut van corregir aquesta lleu incongruència de la G.1912 fent figurar les formes de referència, escrites de versaletes i entre claudàtors, tant en els paradigmes de anar i d'estar com en el de portar. (En la 5a edició i següents, de fet, es va modificar materialment, encara que sense transcendència significativa, aquest tractament: les formes en -am, -au només hi anaven consignades, per economia expositiva, en el paradigma de portar.)

II. Sobre el verb haver

Del present de subjuntiu del verb haver s'oferia el paradigma següent (el donem normalitzat ortogràficament): hagi (o haja), hagis (o hages), hagi (o haja), hàgim (o hàgem, arc. hajam), hàgiu (o hàgeu, arc. hajau), hagin (o hagen) [\$71]. En relació amb aquest paradigma pot observar-se: 1o) que pel que fa a les formes "regulars" de les tres persones singulars i de la 3a plural oferia un tractament idèntic al donat al subjuntiu present de dir, model dels verbs velaritzats de la 2a conjugació; 2o) que la inclusió de les variants arcaïques hajam, hajau (notem que les formes homòlogues digam, digau no figuraven pas en el paradigma de dir) podia correspondre a la intenció de preservar l'opció d'un paradigma "regular" (en la mesura que les dites variants, per arcaïques que fossin, de regulars certament ho eren, cosa que no succeïa ni amb hàgim, hàgiu ni amb hàgem, hàgeu). Aquesta intenció era apuntada, d'alguna manera, en la lletra menuda: Fabra semblava lamentar-s'hi del fet que el barcelonès, en lloc d'oposar a hajam, hajau unes inexistentes (però "regulars") hagem, hageu, fes ús de hàgim, hàgiu (irregulars per la terminació, i pel fet de ser rizotòniques) o bé de haguem, hagueu (d'una irregularitat diguem-ne arbitrària, car formades sobre el radical del pretèrit). El que no acabava d'explicar, però, era el motiu de la preferència ("parecen preferibles") per hàgim, hàgiu sobre haguem, hagueu i, encara menys, la decisió d'excloure del paradigma aquestes darreres formes (sobretot si, com el mateix Fabra indicava, eren les comunament usades en el llenguatge escrit).

III. Sobre el verb ésser (o ser)

a) D'entre les nombroses formes del verb ésser (o ser) construïdes sobre el radical velaritzat sig- només eren admeses, en el paradigma de la G.1912, les del present de subjuntiu sigui (o si-ga), siguis (o sigues), &., i les de l'imperatiu sigues, sigueu. En la lletra menuda, tanmateix, es consignava l'existència de si-gués, si-guessis, &. per fos, fossis, &., de siguí, sigueres, &. per fui, fores, &., de sigut per estat i de siguent per essent o sent, com a formes escrites "con harta frecuencia" [\$73].

A fi de facilitar una comparació d'aquesta posició "normalitzadora" de la G.1912 amb les precedents posicions de l'Ensayo i de la Contribució, així com amb les posicions "normatives" de les successives edicions de la Gramàtica de l'Institut, detallarem en la taula següent quines eren les propostes relatives als sis "temps" susceptibles de presentar formes en sig- que podien llegir-se en els paradigmes de les esmentades obres.

	ENSAYO 1891	CONTRIBUCIÓ 1898	GRAMÀTICA 1912	G.1918 [1ª-4ªeds.]	G.1918 [5ª-7ªeds.]
pres,subj.	<u>siqui</u> , &.	<u>siqui</u> , &. [<u>sia</u> , &.]	<u>siqui</u> (o <u>siga</u>) [arc. <u>sia</u> , &.]	<u>siqui</u> (o <u>siga</u>) [SIA], &.	<u>siqui</u> [SIA]
imperat. sg.	<u>sigas</u>	<u>siques</u> [<u>sias</u>]	<u>siques</u> [arc. <u>sies</u>]	<u>siques</u> [SIES]	<u>siques</u> [SIES]
pl.	<u>siqueu</u>	<u>siquen</u> [<u>siam</u>] <u>siqueu</u> [<u>siau</u>] <u>siquin</u> [<u>sian</u>]	<u>siqueu</u> [arc. <u>siau</u>]	<u>siquen</u> [SIGAM,SIAM] <u>siqueu</u> [SIGAU,SAU]	<u>siquen</u> [SIAM] <u>siqueu</u> [SAU]
perfet ind.		<u>fui</u> , <u>fores</u> , <u>fo</u> o <u>fou</u> , &.	arc. <u>fui</u> , <u>fores</u> , <u>fo</u> o <u>fou</u> , &.	<u>fui</u> , <u>fores</u> , <u>fou</u> , &.	<u>fui</u> , <u>fores</u> , <u>fou</u> , &.
imperf.subj.	<u>siqués</u> , &. o <u>fos</u> , <u>fossis</u> , &.	<u>fos</u> , <u>fossis</u> , &.	<u>fos</u> , <u>fossis</u> (o <u>fosses</u>), &.	<u>fos</u> , <u>fossis</u> (o <u>fosses</u>), &.	<u>fos</u> , <u>fossis</u> , &.
participi	<u>siquet</u>	<u>estat</u> (o <u>siquet</u>)	<u>estat</u>	<u>estat</u> (o <u>siquet</u>)	<u>estat</u>
gerundi	<u>sent</u> , <u>essent</u> , <u>siquent</u>	<u>essent</u> (o <u>sent</u>)	<u>essent</u> (o <u>sent</u>)	<u>essent</u>	<u>essent</u>

10) La presència de siga, siques, &. com a variant secundària del pres. subj. en el paradigma de la G.1912 era coherent amb la corresponent inclusió de diga, digues, &. en el paradigma model dels verbs velaritzats de la 2ª conj. Observem, per una altra banda, que l'admissió/supressió de siga, siques, &. en els paradigmes de les primeres/darrereres edicions de la Gramàtica de l'Institut anava d'acord amb els canvis expositius que va sofrir, en les dites edicions, el tractament de les formes del present de subjuntiu en -a, -es, &.

20) La variant del present de subjuntiu sia, &., havia estat censada, a la Contribució, en un paradigma suplementari que figurava en l'apartat especialment dedicat a donar compte de les "formes verbals del català antic caigudes avui en desuetud (Barcelona)" però usades per "algun escriptor modern" [cf. Fabra 1898, \$17, pp.83-84]; en el paradigma de la G.1912 figurava com a arcaica. Com a tal i/o com a dialectal (entenem que com a balear, en el seu cas) es va mantenir, escrita de versaletes i entre claudàtors, en el paradigma de la Gramàtica de l'Institut.

30) En relació amb els paradigmes de l'imperatiu cal notar, com a curiositat d'ordre expositiu, la diversitat de decisions preses per Fabra quant al nombre de formes consignades. Això a part, notem que, per a cada obra, el tractament donat es corresponia amb el del present de subjuntiu.

40) L'únic esment de l'existència del perfet velaritzat siquí, siqueres, &. va fer-se, fora de paradigma, en la G.1912. En un altre ordre d'idees, el fet que l'Ensayo no s'hagués fet ressò de l'existència de cap mena de perfet sintètic era coherent amb la intenció de l'obra de descriure la llengua parlada de Barcelona. Notem, encara, que tant la Contribució com la G.1912 havien fet figurar en paradigma, com a variant de fou, fo, forma que no va subsistir en els paradigmes de la Gramàtica de l'Institut.

50) L'imperfet de subjuntiu sigués, siguessis, &. només era acceptat, d'acord amb la idiosincràsia de l'obra, en els paradigmes de l'Ensayo. Afegim que ja en la Contribució aquesta variant anava consignada com a "dolenta", mitjançant l'explícit ús de l'asterisc d'inacceptabilitat (sigués*).

60) Dignes d'una especial remarca són les variacions que va sofrir el tractament del participi: després d'haver acceptat, a l'Ensayo, que sigut era l'única forma realment usada a Barcelona, a partir de la Contribució Fabra va vacil·lar d'una manera que es podria qualificar de cíclica entre una acceptació d'aquesta forma com a variant secundària de estat i la seva exclusió dels paradigmes. (Convé afegir, aquí, que l'opció de l'exclusió, considerable com a normativament definitiva en la mesura que era la presa en les darreres edicions de la Gramàtica de l'Institut, no va ser pas, cronològicament, l'última que va fer seva Fabra: en la Gramàtica de 1956, va decantar-se un cop més, com veurem, per l'admissió de sigut com a variant secundària.)

70) El gerundi siguent, només admès, amb la coherència pròpia de l'obra, a l'Ensayo, va ser rebutjat sistemàticament en les obres restants (ja la Contribució, notem-ho, s'hi referia assignant-li un asterisc: siguent*). (Quant al doblet essent/sent, convé indicar, aquí, que la tendència a suprimir la forma breu va invertir-se en la Gramàtica de 1956, car aquesta obra va tornar a considerar sent com a variant secundària de essent.)

b) La taula de l'apartat anterior podria completar-se amb la següent, en què detallarem les propostes que figuraven en les obres de referència relatives a les formes de la 1ª persona del present d'indicatiu, que també van ser objecte de variació (les donarem, en aquest cas, respectant totes les particularitats ortogràfiques originals).

	ENSAYO 1891	CONTRIBUCIÓ 1898	GRAMATICA 1912	G.1918 [1ª-4ªeds.]	G.1918 [5ª-7ªeds.]
1ªp.s.pr.ind	<u>soch</u> (<u>so</u>)	<u>só</u> (o <u>soc</u>)	<u>soc</u> o <u>so</u> (arc. <u>som</u>)	<u>só</u> (o <u>soc</u>)	<u>só</u> (o <u>sóc</u>)

10) La taula permet constatar les oscil·lacions de què va ser objecte el tractament del doblet sóc/só: si la G.1912 semblava inclinar-se per considerar que sóc era la variant principal, com havia fet l'Ensayo, la Gramàtica de l'Institut, en totes les edicions, donava prioritat a só, d'acord amb la proposta de la Contribució. (Convé afegir, aquí, que en la Gramàtica de 1956 Fabra va tornar a inclinar-se per una formulació idèntica a la de l'Ensayo: en el paradigma de l'obra pòstuma s'hi consignava, en efecte, "sóc (o só)".)

20) La inclusió, en el paradigma de la G.1912, de la variant som, considerada arcaica, no tenia precedents ni es va mantenir en la Gramàtica de l'Institut.

30) Notem que l'accentuació diacrítica de sóc no es va realitzar, en la Gramàtica de l'Institut, fins a les darreres edicions.

IV. Observacions diverses sobre els verbs irregulars

En aquest apartat ens proposem de donar compte en una taula de tots els casos en què el tractament dels dotze verbs irregulars va sofrir alguna variació significativa en les obres objecte de la nostra consideració. (Notem, però, que no repetirem observacions ja fetes sobre anar, estar, haver i ésser (o ser).)

	ENSAYO 1891	CONTRIBUCIÓ 1898	GRAMATICA 1912	6.1918[1ª-4ªeds.]	6.1918[5ª-7ªeds.]
I. ANAR [§70] futur condicional	<u>aniré</u> ,&. o <u>iré</u> ,&.	<u>iré</u> ,&. o <u>aniré</u> ,&. <u>iria</u> ,&. o <u>aniria</u> ,&	<u>anire</u> ,&. o <u>ire</u> ,&. <u>aniria</u> ,&. o <u>iria</u> ,&	<u>aniré</u> (o <u>iré</u>),&. <u>aniria</u> (o <u>iria</u>),&.	<u>aniré</u> (o <u>iré</u>),&. <u>aniria</u> (o <u>iria</u>),&.
II. HAVER [§71] ind. pres. 1ª s.	<u>haig</u> <u>hi</u> o <u>he</u> [per als temps compostos]	<u>he</u> o <u>haig</u>	<u>he</u> [en lletra menuda, esment de hi, <u>aig</u>]	<u>he</u>	<u>he</u>
1ª p.	<u>hem</u> , <u>havent</u>	<u>havent</u> o <u>hem</u>	<u>avem</u> o <u>hem</u>	<u>havent</u> (o <u>hem</u>)	<u>havent</u> (o <u>hem</u>)
2ª p.	<u>heu</u> , <u>haveu</u>	<u>haveu</u> o <u>heu</u>	<u>aveu</u> o <u>heu</u>	<u>haveu</u> (o <u>heu</u>)	<u>haveu</u> (o <u>heu</u>)
III. CABRE [§72] subj. pres.	<u>càpiqa</u> ,&.	<u>capiqa</u> ,&. [+ <u>capia</u> ,&.]	<u>capiga</u> ,&. [+arc. <u>capia</u> ,&.]	<u>càpiqa</u> [CAPIA],&.	<u>càpiqa</u> [CAPIA],&.
IV. ÉSSER [§73] condicional	<u>seria</u> ,&. o <u>fora</u> ,&.	<u>seria</u> ,&. o <u>fóra</u> ,&.	<u>seria</u> ,&. o <u>fora</u> ,&.	<u>seria</u> ,&./ en -ra: <u>fóra</u> ,&.	<u>seria</u> ,&./ en -ra: <u>fóra</u> ,&.
V. ESTAR [§74] imperatiu 2ª s.	<u>estiqas</u>	<u>está</u> (o <u>estiques</u>)	<u>esta</u> (també: <u>estiques</u>)	<u>estiques</u>	<u>estiques</u>
1ª p.		<u>estiquen</u>	<u>esteu</u> (arc. <u>estau</u>) (també: <u>estiqueu</u>)	<u>estiquen</u> [ESTIGAM]	<u>estiquen</u>
2ª p.		<u>esteu</u>		<u>estiqueu</u> [ESTIGAU]	<u>estiqueu</u>
VI. FER [§75] ind. pres. 1ª s.	<u>faig</u>	<u>faig</u>	<u>faig</u> (arc. <u>faç</u>)	<u>faig</u> [FAÇ]	<u>faig</u>
subj. pres. 1ª p.	<u>fen</u>	<u>fen</u>	<u>fen</u> (arc. <u>façam</u>)	<u>fen</u> [FAÇAM]	(<u>facen</u> o) <u>fen</u>
2ª p.	<u>feu</u>	<u>feu</u>	<u>feu</u> (arc. <u>façau</u>)	<u>feu</u> [FAÇAU]	(<u>faceu</u> o) <u>feu</u>
VII. PODER [§76] subj.pr. 1ª, 2ª p.		<u>poquem</u> , <u>poqueu</u>	<u>puquem</u> (arc. <u>pugam</u>), <u>puqueu</u> (arc. <u>pugau</u>) [L.men.: "Es oüy común escribir <u>poquem</u> y <u>poqueu</u> "]	<u>puquem</u> [PUGAM], <u>puqueu</u> [PUGAU]	<u>puquem</u> , <u>puqueu</u>
VIII. SABER [§77] subj. pres.	<u>sàpiqa</u> ,&.	<u>sapiqa</u> ,&.	<u>sapiga</u> ,&. [+arc. <u>sapia</u> ,&.]	<u>sàpiqa</u> [SAPIA]	<u>sàpiqa</u> [SAPIA]
imperatiu 2ª s.	<u>sàpiqas</u>	<u>sapiques</u>	<u>sapiques</u> [+arc. <u>sapies</u>]	<u>sàpiques</u> [SAPIES]	<u>sàpiques</u> [SAPIES]
1ª p.		<u>sapiquem</u>		<u>sapiquem</u> [SAPIGAM, SAPIAM]	<u>sapiquem</u> [SAPIAM]
2ª p.	<u>sapiqueu</u>	<u>sapiqueu</u>	<u>sapiqueu</u> [+arc. <u>sapiau</u>]	<u>sapiqueu</u> [SAPIGAU, SAPIAU]	<u>sapiqueu</u> [SAPIAU]

IX. TENIR [§78] imperatiu 2ª s.	<u>tingas</u> [N.4,p.74: "Té sig- nifica <u>toma</u> . Se dice també <u>ten</u> por <u>tingas</u> ."]]	<u>té</u> (o <u>ten</u>)	<u>te</u> o <u>ten</u> (taabé: <u>tingues</u>)	<u>té</u> , <u>ten</u>	<u>té</u> , <u>ten</u>
2ª p.		<u>teniu</u>	<u>teniu</u> (taabé: <u>tingueu</u>)	<u>teniu</u>	<u>teniu</u>
X. VENIR [§79] imperatiu 2ª s.	<u>vina</u>	<u>vina</u> o <u>vine</u>	<u>vina</u>	<u>vina</u>	<u>vina</u>
XI. VEURE [§80] subj. imperfet	<u>veqés</u> , & [N.2,p.67: "més co- múnmente <u>veyés</u> "]]	<u>veqés</u> , &	<u>veies</u> , & [Ll.men.: "los au- tores mod. prefie- ren el imp. conta- minado (dialectal) <u>veges</u> , &."]]	<u>veiés</u> [VEÉS], &	<u>veiés</u> , &
imperatiu 2ª s.	<u>vejas</u> [N.3,p.67: "o <u>ve- yas</u> "]]	<u>veges</u>	<u>veges</u> (o <u>ves</u>)	<u>veges</u> (o <u>ves</u>)	<u>veges</u> (o <u>ves</u>)
1ª p.	<u>veqem</u> , <u>veyem</u> ; <u>veyam</u> , <u>vejam</u> [En N.3,p.67]	<u>veqem</u>	"Nótese: <u>vejaa</u> "	<u>veqem</u> [VEJAM]	<u>veqem</u>
2ª p.		<u>veieu</u>	<u>vegeu</u>	<u>vegeu</u> [VEJAU]	<u>vegeu</u>
ind. perfet		<u>veqí</u> , <u>veqeres</u> , &	arc. <u>viu</u> , <u>veres</u> , <u>veu</u> , <u>verem</u> , <u>vereu</u> , <u>veren</u> [Ll.men.: "en lugar de este perfecto rizotónico [...]] suele hoy usarse el perf. <u>veqí</u> , &."]]	<u>viu</u> ; <u>veres</u> o <u>ve- ieres</u> [VEERES]; <u>viu</u> , <u>yéu</u> o <u>veié</u> [VEÉ]; <u>vérem</u> o <u>veiérem</u> [VEÉREM]; <u>véreu</u> o <u>veiéreu</u> [VEÉREU]; <u>veren</u> o <u>veieren</u> [VEEREN]	<u>viu</u> ; <u>veres</u> o <u>veieres</u> ; <u>viu</u> , <u>yéu</u> o <u>veié</u> ; <u>vérem</u> o <u>veiérem</u> ; <u>véreu</u> o <u>veiéreu</u> ; <u>veren</u> o <u>veieren</u>
XII. VOLER [§81] ind. pres. 1ª s. subj. pres.	<u>vuy</u> (<u>vull</u>) <u>vulqui</u> , &	<u>vull</u> (o <u>vui</u>) <u>vuiqui</u> , & [+vullas, &.]]	<u>vuyí</u> <u>vulqui</u> (o <u>vulga</u>) [arc. <u>vuyla</u>], & <u>vulquem</u> , <u>vulqueu</u> [Ll.men.: "Es muy común escribir <u>volquem</u> , <u>volqueu</u> "]]	<u>vull</u> <u>vulqui</u> (o <u>vulga</u>) [VULLA], & <u>vulquem</u> , <u>vulqueu</u>	<u>vull</u> <u>vulqui</u> [VULLA], & <u>vulquem</u> , <u>vulqueu</u>
[1ª, 2ª p.]		<u>volquem</u> , <u>volqueu</u>			
imperatiu 2ª s.	<u>vulgas</u>	<u>vulques</u> [+vullas]	<u>vulques</u> [arc. <u>vuyles</u>]	<u>vulques</u> [VULLES]	<u>vulques</u> [VULLES]
1ª p.		<u>volquem</u> [+vullam]		<u>vulquem</u> [VULGAM, VULLAM]	<u>vulquem</u> [VULLAM]
2ª p.	<u>vulqueu</u>	<u>volqueu</u> [+vullau]	<u>vulqueu</u> [arc. <u>vuylau</u>]	<u>vulqueu</u> [VULGAM, VULLAU]	<u>vulqueu</u> [VULLAU]

En relació amb la taula anterior poden fer-se observacions com les següents:

1ª) Pel que fa a les formes de la 1ª p. sing. del present d'indicatiu d'haver, la lletra menuda de la G.1912 especificava que he (única forma consignada en el paradigma) sol substituir-se per hi davant de participi i per haig davant d'un infinitiu regit per la

preposició de. Per bé que la Gramàtica de l'Institut es limitava a recollir en paradigma he, sense dir res de hi ni de haig, l'ús d'aquesta darrera forma en perífrasis d'obligació, com és sabut, és considerat acceptable: la Gramàtica pòstuma de 1956, p.ex., es referia explícitament al cas en la seva llista de "verbs que s'aparten dels models" [cf. G.1956, §61].

2a) Els presents de subjuntiu càpia,&., sàpia,&., i vulla,&. (així com les corresponents formes de l'imperatiu), introduïts com a arcaïcs en la G.1912 i de versaletes i entre claudàtors en la G.1918, ja havien estat objecte d'esment (excepte pel que fa a les formes del verb saber) en l'apartat de la Contribució que es dedicava a recollir les formes desuètes a Barcelona usades "per algun escriptor modern" [cf. Fabra 1898, §17].

3a) La proposta d'un imperatiu no velaritzat del verb estar (es-tà, esteu), apareguda en la Contribució i retinguda en la G.1912, va ser desestimada en la Gramàtica de l'Institut.

4a) La G.1912 va introduir canvis importants, respecte de les obres precedents, en el paradigma de veure, admetent un imperfet de subjuntiu i un perfet no velaritzats, així com la forma no velaritzada de la 2ªp. sing. de l'imperatiu, ves, com a alternativa de veges, i substituint, en canvi, veieu per vegeu com a forma de la 2ªp.pl. de l'imperatiu. Aquesta proposta es va mantenir, en l'essencial, en la Gramàtica de l'Institut (que en el seu paradigma del perfet afegia la forma rizotònica de 3ªp.sing. viu i les variants febles veieres, veié,&.).

5a) En la taula s'ha prestat atenció a algunes qüestions més ortogràfiques que no pas morfològiques en sentit estricte: ens referim als canvis de poguem, pogueu en puguem, pugueu i de volquem, volqueu en vulguem, vulgueu efectuats per la G.1912 respecte de la Contribució, i al cas de la grafia vina, que no solament es va mantenir en la G.1912 sinó en totes les edicions de la Gramàtica de l'Institut, i això malgrat que en la Contribució ja s'havia fet esment de la solució últimament admesa com a normativa, vine (per bé que com a variant de vina).

El capítol X incloïa també, constituint el §82, un apèndix format per una llista alfabètica de 224 verbs irregulars, de les formes dels quals es donava notícia suficient per reconstruir-ne el paradigma complet. Aquesta llista pot considerar-se un precedent directe de la que, ampliada a 291 verbs, figurava en el §61 de la Gramàtica pòstuma de 1956. Com a resum i corol·lari de l'apèndix apareixia, encara, un conjunt d'observacions sobre les incorreccions comeses més sovint en fer ús dels verbs llistats i sobre algun altre tema de morfologia verbal. Notem que aquestes observacions, que es referien a qüestions com la de l'ús de gerundis i infinitius velaritzats (nōI) o la dels futurs en -eré corresponents a verbs en -re (nōIV), van donar peu a un nombre considerable de desenvolupaments en les Converses filològiques i, a través d'aquestes, a un seguit d'instruccions/recomanacions que els manuals pedagògics solien reprendre d'una manera més o menys literal.

2.3. La morfologia nominal (Cap. XI-XII)

El criteri científic en què en general es basava la distribució dels materials en la G.1912 va conduir Fabra a centrar cadascun dels dos capítols que versaven sobre morfologia nominal en un determinat morfema, en comptes de dedicar-ne un al substantiu i un altre a l'adjectiu, com és costum de fer en els manuals de factura tradicional. D'acord amb aquest plantejament, el Cap.XI, que s'ocupava del nombre, tractava de la formació del plural d'una manera unitària, referint-se indistintament a substantius i a adjectius, mentre que el Cap.XII, dedicat al gènere, es referia exclusivament a la formació del femení en els adjectius, entenem que basant-se en la idea que és només respecte d'aquests, i no pas dels substantius, que la variació de gènere es dona dintre el camp de la morfologia estricta: sigui com sigui, el cert és que la qüestió del gènere dels substantius, així com la dels casos en què pot parlar-se d'una formació del femení en aquests, en el llibre eren considerades lexicològiques, i com a tals anaven tractades en el Cap.XXI, que era el primer de la part dedicada a la formació de paraules.

La nostra anàlisi dels Cap.XI i XII prendrà exclusivament com a objecte uns quants punts que, precisament pel fet de trobar-se en els marges de les respectives doctrines sobre la formació del plural i del femení, presenten l'interès d'haver patit variacions significatives en les successives obres de Fabra. Ens proposem, doncs, de situar el tractament donat a aquests punts en la G.1912 en el marc de l'evolució que va de l'Ensayo a la Gramàtica de l'Institut.

I. El plural dels antics proparoxítons amb radical acabat en n

La G.1912 es referia, en la lletra menuda [§84], als plurals en -ns de noms com home, cove, jove, terme, diague [sic], ase i anàlegs, considerant-los propis del català antic i completament caiguts en desús a Barcelona: els exclouïa, per tant, de la "normalitat" definida per la lletra gran. Pel seu cantó, la Contribució, tot oferint una mostra més rica del noms en qüestió (home, ase, cove, Esteve, freixe, jove, marge, orfe, rave, terme), s'havia referit a la tendència a reemplaçar per plurals sense n els "primitius" plurals en -ns, alguns dels quals encara subsistirien (hòmens) i altres no (àsens) [cf.Fabra 1898,p.41]. Com pot veure's, en cap de les dues obres no es feia esment del fet que, en realitat, els dos tipus de plural són objecte, en la llengua moderna, d'una distribució dialectal.

La Gramàtica de l'Institut, al seu torn, tampoc no es va fer ressò d'aquest fet; tanmateix, tot i no deixar de qualificar d'arcaics, sense més matisos, els plurals en -ns, va resoldre que el seu ús literari estava en peu d'igualtat amb el dels plurals en -s pel que fa a un repertori de noms que diferia poc del donat en la Contribució i que, almenys en aparença, es presentava com a clos: home, orfe, orgue, cove, marge, terme, jove, verge, ase, rave, freixe [cf.G.1918,§32].

II. El plural dels noms masculins acabats en -st, -xt i -sc

La G.1912 afirmava, en la lletra gran, que els noms masculins en -st, -xt i -sc "poseen modernamente" dos plurals, en -s i en -os,

tot observant, tanmateix, que el barcelonès només fa ús de les formes en -os, excepte en el cas del plural de aquest, que pot ser aquests o aquestos [§86.I]. En la lletra menuda es donava raó de l'existència del doble plural: havent estat -s la terminació original, la terminació -os (en un principi limitada als noms en -s i -ç) es va anar introduint en els noms en qüestió a fi d'evitar els grups sts, xts, scs [§86]. (Cal remarcar que, d'aquesta explicació, no es deduïa pas que els plurals en -s de referència haguessin desaparegut de la llengua parlada en tot el domini lingüístic: de fet, la qüestió de en quin sentit aquests plurals podien considerar-se "moderns" no rebia resposta precisa.)

En tot cas, acceptant el doble plural, la G.1912 feia seva una posició diferent de les de l'Ensayo [cf.Fabra 1891,p.18] i de la Contribució [cf.Fabra 1898,p.36], que s'havien inclinat pel plural únic en -os (les dues obres referint-se, només, als noms en -st i en -sc): si la posició de l'Ensayo era coherent amb la seva intenció de descriure el barcelonès parlat, la de la Contribució, pel seu cantó, semblava fonamentar-se en l'asseveració que els plurals en -s (en l'exemple donat, trists) eren patrimoni exclusiu del "català antic".

La Gramàtica de l'Institut [cf.§33.VII(1ªe.)/33.VI(5ªe.)] va recollir, en l'essencial, la posició de la G.1912, però la seva acceptació del doble plural semblava apuntar a una preferència per la solució en -os, si més no en la mesura que els plurals en -s eren declarats "arcaics" i, per tant, només admesos com a "encara avui usats prou sovint en la llengua escrita".

III. El plural dels noms acabats en [tʃ]

Per un excés de concisió, l'exposició de la G.1912 sobre el plural dels noms acabats en [tʃ] no resultava del tot clara. Car si bé pel que fa al cas en què el so és grafiat tx es declarava sense ambigüitat, en la lletra gran, que els noms corresponents, anàlogament als acabats en [ʃ], fan el plural en -os (despatxos, esquitxos, com llangardaixos, peixos, boixos, guixos) [§86.II], quant al cas en què el so és representat per ig (o per g, darrere de i tònica), en relació amb al qual s'havia dit prèviament, en el Cap.III de la part de Fonètica [cf.§19], que en els noms corresponents, en rebre una s desinencial, [tʃ] es canvia normalment en [it] o bé, a Barcelona, es manté, emmudint-se la s (boigs, goigs, faigs, puigs pronunciats boits, goits, faits, puits, o bé botx, gotx, fatx, putx), el text del §86.II es limitava a observar, en la lletra menuda, que "el barcelonés manifiesta una fuerte tendencia á introducir la terminación -os (desitjos, mitjos, lletjos, ratjos, safarejos o safaretjos)". Això havia d'interpretar-se, probablement, en el sentit que aquests plurals en -os (notem que, per acabar de complicar les coses, ni un de sol dels exemples donats corresponia als mateixos mots amb què s'havia exemplificat l'opció del plural en -s en el §19), anaven considerats solucions dialectals barcelonines no literàries; ara, si era realment aquesta la intenció de Fabra, cal reconèixer que, si més no, constituïa una mena de posició força inusitada en la G.1912.

Aquesta posició, si realment era la que creiem, entenem que pot explicar-se, però, com una mena de solució de compromís entre les posicions divergents que Fabra havia sostingut en les obres de 1891 i de 1898. Car si l'Ensayo, d'acord amb els seus

plantejaments, havia admès sense reserves, i sense establir preferències, l'existència del doble plural per als noms en -ig (però assenyalant que en determinats casos, com en el de puig-puigs i en el de lleig-lletjos, de fet es dóna especialització) [cf.Fabra 1891,p.19], la Contribució, que en línies generals es mostrava descriptivament d'acord amb aquestes apreciacions (per bé que considerant lleig dintre el cas general de plural doble i donant la precisió que els noms que només admetien, a Barcelona, el plural en -os eren els acabats en [ɪtʃ], com ara desig i mig, i afegint, encara, que també en el cas en què [tʃ] és grafiat tx es donaven plurals en -s: despatxos, o bé despaits (=despaigs)), tanmateix es decantava per assignar l'asterisc d'inacceptabilitat als plurals en -os corresponents als noms amb [tʃ] grafiat ig (bojos*, rojos*, batejos*, passejos*) [cf.Fabra 1898,pp.44-45].

Pot afirmar-se, en un altre ordre d'idees, que la posició de la G.1912 d'alguna manera va quedar retrospectivament aclarida per la decisió normativa que sobre el plural dels noms en g palatal va prendre la Gramàtica de l'Institut [cf.\$33.VI(1aed.)/33.V(5aed.)], la qual consistia a declarar preferibles els plurals en -s (i preferible també, per a aquests, la pronúncia its a la pronúncia tx) tot considerant admissibles (s'entén, sempre que efectivament es donin) els plurals en -os.

IV. Terminacions dels adjectius

El Cap. XII, que com hem dit se centrava en la formació del femení en els adjectius, ens ha donat peu a realitzar un estudi comparatiu de les variacions d'ordre morfològic (i/o ortogràfic) de què van ser objecte les terminacions adjectivals en els quatre primers tractats fabrians. Aquestes variacions poden classificar-se, en general, en dos tipus: 1º) les consistents en una mera modificació de la terminació masculina, o de la terminació femenina o, encara, de la terminació única, de certs adjectius o grups d'adjectius; 2º) les degudes a un canvi en la consideració de variables o d'invariables respecte del gènere que van patir alguns altres adjectius.

Disposarem els resultats de la nostra anàlisi en una taula, en la columna de l'esquerra de la qual representarem d'una manera esquemàtica els diversos tipus de variacions existents, amb el benentès que, per a alguns dels casos censats, la variació esquematitzada no quedarà totalment exemplificada per les dades efectivament trobades en les quatre obres preses en consideració. Indiquem, també, que no totes les dades corresponents a la G.1912 provindran, materialment, del Cap. XII: en algun cas ens ha semblat natural d'ampliar les dades precedents d'aquest capítol amb dades afins tretes dels Cap. V i VI de la part de Fonètica.

TIPUS DE VARIACIÓ	ENSAYO 1891	CONTRIBUCIÓ 1898	GRAMATICA 1912	GRAMATICA 1918
♂asc.-g → -e [fem.-a]	[§33] <u>nostro(nostre); vostro(vostre)</u> [n.1,p.29] "Nostro y vostro [...] son más usados que <u>nostre</u> y <u>vostre</u> "	[109] <u>nostre/nostre†; vostre/vostre†</u>	[§99] <u>nqstre; vostre</u>	[§58] <u>nostre; vostre</u>

masc. -o -> -Ø [fem. -a]	[§17] <u>cego</u>		[§91, Ll. men.] "Algunos adjetivos han adoptado la terminación -o para el masculino; así, <u>cec</u> ha sido reemplazado por <u>cego</u> "	
masc. -e -> -Ø [fem. -a]			[§28.11] <u>profunde</u> <u>dividende</u> <u>absurde</u> <u>nixte</u> <u>convexe</u> <u>anexe</u> [§29] <u>retrograde</u> [§36.IV] <u>perplex</u> <u>prolix</u> o <u>prolix</u> <u>reflexe</u> [§42β] <u>immunde</u> [§91] <u>fecunde</u> <u>ortodexe</u> [§91, Ll. men.] "Algunos adj. en -nde tales como <u>vagabunde</u> , <u>reverende</u> admiten un 2º masc. en -nd (ó -nt): <u>vagabund</u> , <u>reverend</u> "	[§34] <u>convex</u> [§35] <u>fecund</u> <u>reverend</u> <u>immund</u> [§40] <u>prolix</u> <u>perplex</u>
-Ø -> -e [inv.]			[§43.11] <u>pusillaním</u> [§92] <u>unaním</u>	[§39.V] <u>unánime</u>
masc. -t -> -d [f. -da]	[§22] <u>fret</u> <u>àcit</u> <u>sòlit</u> <u>cobart</u> <u>sòrt</u> <u>vert</u>	[p.24] <u>acid</u> ; també <u>acit</u> (però amb argumentació a favor de la justesa de <u>acid</u>)	[§88] <u>fred</u> <u>covard</u> <u>sord</u> <u>candid</u> <u>tímid</u> [§88, Ll. men.] "Escritos también <u>fret</u> , <u>cándit</u> , etc."	[§35] <u>verd</u> <u>covard</u> <u>sord</u> <u>àcid</u> <u>càndid</u> <u>lívíd</u> <u>fred</u>
[m. -t/] fem. -da -> -ta			[§88] <u>infinit</u> , <u>infinida</u>	
[m. -leg/] f. -lega -> -loqa			[§88] <u>análeg</u> , <u>análoga</u> <u>ompleg</u> , <u>omploga</u> [§88, Ll. men.] "Escribese también <u>análega</u> , <u>homblega</u> , etc."	[§35] <u>análeg</u> , <u>análoga</u> <u>hombleg</u> , <u>hombloqa</u>
[m. -l/] fem. -la -> -lla		[p.33] <u>tranquil-</u> <u>tranquila</u>	[§91, Ll. men.] <u>tranquil</u> (fem. <u>tranquila</u> o <u>tranquilla</u>)	[§35] <u>tranquil</u> fa en el fem. <u>tranquila</u> o <u>tranquilla</u>
[m. -iq/] fem. -ja, -tja -> -tja	[§20] <u>lleiq</u> (lletj) forma el fem. <u>lletja</u>		[§88] <u>miq</u> (ó <u>mitg</u>) hace <u>mija</u> ó <u>mitja</u> <u>ʔeig</u> hace <u>ʔeja</u> ó <u>ʔetja</u> En Barcelona se emplean excl. <u>mitja</u> y <u>ʔetja</u>	[§35, 1ªe.] <u>miq</u> , <u>lleiq</u> , fan en el fem. <u>mitja</u> (arc. <u>mija</u>), <u>lletja</u> (arc. <u>lleja</u>). [§35, 5ªe.] <u>miq</u> , <u>lleiq</u> , fan <u>mitja</u> , <u>lletja</u> .

masc. -uu -> -u [/f, -ua]			[§89] <u>cru</u> (ant. <u>cruu</u>), <u>crua</u> ; <u>nu</u> (ant. <u>nuu</u>), <u>nua</u>	[§36, 1 ^a e.] <u>cru</u> i <u>nu</u> (abans <u>cruu</u> i <u>nuu</u>), <u>crua</u> i <u>nua</u> [§36, 5 ^a e.] <u>cru</u> i <u>nu</u> , <u>crua</u> i <u>nua</u>
invariable -> variable	[§§18, 24] <u>comú</u> , inv.	[p.33] <u>comú</u> , inv. [p.33] <u>cortès</u> , inv.	[§92] <u>comu</u> inv. [§92, Ll. men.] "Nótanse algunas vacilaciones; <u>comu</u> , p.ej., hace el f. <u>comu</u> según unos, <u>comu-na</u> según otros" [§92] <u>cortez</u> , <u>cortesa</u>	[§35] <u>cortès</u> , <u>cortesa</u>
invariable o variable -> variable	[n.3, p.23] <u>valent</u> figurava en una llista dels adjectius que, essent en principi inv., poden prendre -a en el femení (<u>comamatent</u> , <u>coent</u> , <u>furi-ent</u> , <u>lluhent</u> , <u>rogent</u>)	[p.34] <u>pobre-pobra</u>	[§92, Ll. men.] Tractament hombleg del de l'Ensayo: "Sin embargo, no son raras en el catalán moderno formas como <u>amarganta</u> , <u>valenta</u> , <u>amatenta</u> , <u>furi-enta</u> , <u>buenta</u> " [§92, Ll. men.] "el fem. de <u>pobre</u> es escrito, ora <u>pobre</u> , ora <u>pobra</u> "	[§39.V] <u>valent</u> , <u>valenta</u> Alguns adjectius en <u>ant</u> i <u>ent</u> admeten, en el llenguatge familiar, un fem. en <u>anta</u> o <u>enta</u> , tals <u>amargant</u> , <u>llampant</u> , <u>pesant</u> , <u>picant</u> , <u>tivant</u> , <u>amatent</u> , <u>bullent</u> , <u>coent</u> , <u>furi-ent</u> , <u>lluent</u> , <u>rabent</u> , <u>roent</u> , <u>puent</u> . [§38] <u>pobre</u> , <u>pobra</u>
variable -> invariable o bé invariable o variable -> invariable	[n.1, p.23] <u>selvatge</u> , <u>selvatja</u> ; <u>alegre</u> , <u>alegra</u> ; <u>ximple</u> , <u>ximpla</u> [§17] <u>jove</u> , inv.		[§92] <u>salvatge</u> , inv. [§92, Ll. men.] "numerosas vacilaciones en la ortografía de las formas femeninas; así, se escribe en el femenino <u>alegre</u> y <u>alegra</u> , <u>lliure</u> y <u>lliura</u> , <u>jove</u> y <u>jova</u> , etc."	[§39.V] <u>alegre</u> , inv. <u>ximple</u> , inv. <u>selvatge</u> , inv. <u>lliure</u> , inv. <u>jove</u> , inv.

No sembla necessari que ens estenguem en un comentari de la taula anterior, que és prou explícita; només caldria dir, potser, que d'una comparació global dels estats de coses de la G.1912 i de la Gramàtica de l'Institut en surt la conseqüència que si bé en la majoria de casos considerats les solucions presentades en la lletra gran de la primera coincidien amb les que va adoptar, d'acord en general amb les Normes Ortogràfiques de 1913 i el Diccionari ortogràfic de 1917, l'obra normativa (de la mateixa manera que la majoria de les informacions en lletra menuda tendien a fer-se ressò de les alternatives que aquesta va rebutjar), en alguns altres casos significatius (cf., per exemple, el de les formes masculines en -e del tipus fecunde, ortodoxe, dividende, mixte, etc., i el de les respectives consideracions de comú i valent com a adjectius invariables) les propostes de 1912 van ser bandejades.

2.4. Morfologia dels pronoms i dels determinants (Cap. XIII)

I. Sobre els pronoms nós, vós i vostè

En el paradigma dels pronoms forts [\$93] anava consignada, sense que fos objecte de cap comentari, la forma nós, remarcuem que amb o oberta. Això era una novetat de la G.1912, car la Contribució, deixant clara la seva condició de plural formal però no semàntic, s'havia referit a nós, amb o tancada [cf.Fabra 1898,p.108]. Notem que aquesta decisió de la G.1912 va mantenir-se en les primeres edicions de la Gramàtica de l'Institut (la variant amb o oberta, nòs, hi figurava en paradigma i era exemplificada pel gir nòs amb nòs [cf.G.1918,§42(1aed.)]), però no a partir de la 5ª edició: la versió definitiva de l'obra normativa, doncs, va optar per no fer esment de cap de les dues variants del plural majestàtic¹ (cosa que ja havia succeït, per cert, a l'Ensayo [cf.Fabra 1891,§44]).

Del paradigma dels pronoms personals tòpics de la G.1912 cal remarcar, encara, el fet que hi figurés vós (vos) però no pas vostè, tal com havia succeït en la Contribució [cf.Fabra 1898, p.108] i va succeir, també, en les set edicions de la Gramàtica de l'Institut [cf.G.1918,§42]. (Notem que l'Ensayo, tanmateix, s'havia referit a vós i a vostè en peu d'igualtat [cf.Fabra 1891, §54]). La forma vostè (vostè), però, era esmentada en la lletra menuda, en un text dedicat a presentar el tractament de vós com a intermedi entre el de tu i el de vostè.

II. Sobre els pronoms febles

a) La G.1912 feia seva la convenció expositiva segons la qual els pronoms febles "són" les formes plenes [cf.§93]: això la conduïa a descriure totes les formes existents com si es tractés, en determinats casos, d'una modificació, i en els restants, de la conservació, de les dites formes plenes. El principal avantatge d'aquest partit pres era la simplicitat: no sembla casual que Fabra l'hagués adoptat després d'haver seguit, en les obres precedents, dues línies d'exposició que partien de posicions inicials ben diferents. La de l'Ensayo, no menys arbitrària que la de la G.1912, havia consistit a considerar indistintament bàsiques tant les formes plenes com les reforçades i a tractar, per tant, com a derivades de les unes o de les altres els diversos tipus de formes asil·làbiques [cf.Fabra 1891,§§45-53]. (El fet de considerar bàsiques les formes reforçades, si tenim en compte el generalitzat rebuig de què eren objecte, en l'època, pels partidaris del "català acadèmic", constituïa, remarcuem-ho, una mena de provocació gramatical.) La manera de fer de la Contribució, no tan militant, va ser, en canvi, exquisidament científica: situant-se abruptament, d'entrada, en un estricte registre sincrònic-formal consistent a oferir sense explicacions prèvies el paradigma pelat dels quatre tipus de formes existents (I. plenes; II. asil·làbiques formant síl.laba amb la vocal posterior; III. reduïdes, és a dir, asil·làbiques formant síl.laba amb la vocal precedent; IV. reforçades) [cf.Fabra 1898,p.87]. incorporava, tot seguit, una explicació diacrònica segons la qual el català s'hauria caracteritzat, en el seu origen (un origen clarament distingit dels precedents llatins), per l'existència de dos tipus de formes dis-

1. Excepte en la llista de mots amb accent diacrític. Per a més precisions sobre la qüestió, cf.Cap.II,§§4.2.I.5 i 5.1.IV.

tribuïdes segons el context fònic ("A. Darrera d'un repòs, d'una consonant o d'una vocal subjuntiva", les plenes; "B. Darrera d'una vocal no subjuntiva", les reduïdes, i la, les, li), i després hauria evolucionat, de bell antuvi, 10) gràcies a l'elisió davant de vocal de les vocals de les formes plenes me, te, se, lo i, per bé que no sempre, la, i, més tard, 20) a causa d'una "forta tendència" al reemplaçament de les formes plenes per les reduïdes, un procés que comportava, per incorporació d'una vocal de reforç, la conversió d'aquestes en reforçades (conversió que també va afectar les reduïdes darrere de la conjunció i) [cf.Fabra 1898, pp.88-89].

b) La lletra gran dels paràgrafs que versaven sobre pronoms febles anava essencialment dedicada a enunciar el que podríem anomenar les regles de modificació (o de manteniment) de les formes plenes. Cal dir que la majoria d'aquestes regles se situaven en un terreny morfo-fonològic i que, doncs, evitaven en principi d'incidir en els problemes de representació ortogràfica: d'aquests se n'ocupava normalment la lletra menuda i generalment ho feia donant a conèixer, afectant una estricta neutralitat, la diversitat de solucions efectivament usades. És en bona part per això (i no pel plantejament de fons) que, des d'una òptica retrospectiva, pot dir-se que en la qüestió dels pronoms febles el tractament de la G.1912 resultava més allunyat que no era costum del de la Gramàtica de l'Institut, i en concret pel fet que aquesta obra va haver de prendre un nombre important de decisions prescriptives (d'un ordre en què la morfologia anava inextricablement lligada amb l'ortografia) que en el seu cas, a diferència del que havia succeït respecte de moltes altres qüestions, no tenien antecedents directes dintre del nivell de "normalitat" definit per la lletra gran de l'obra que ens ocupa.

10) En contra de la tendència general, la primera de les regles enunciades [§94] incidia directament en l'ortografia: es referia al canvi de me, te, se, lo, ne en m', t', s', l', n' davant de verb començat per vocal o h, així com al canvi de la en l' en les mateixes circumstàncies, que presentava com a sòlit. El motiu que la regla s'enunciés com a ortogràfica era clar: hi havia, pel que fa al cas de l'escriptura de l'apòstrof posposat, una unanimitat absoluta. Afegim que la introducció del matís diferencial pel que fa al canvi de la en l' constituïa un reflex llunyà del tractament que havia dedicat a la qüestió d'aquestes formes apostrofa-des l'Ensayo, el qual havia consistit a enunciar, com a pròpia del "catalán moderno", una regla de substitució comuna a les sis [cf.Fabra 1891, §§56,58], tot afegint, en la part del llibre dedicada a descriure el "catalán académico", l'observació que "Algunos no eliden nunca la a del afijo la" [cf.Fabra 1891, §135].

20) La regla segona ja era, en canvi, estrictament morfo-fonològica: referint-se a la segona de les situacions descrites en la Contribució com a originàries, enunciava que darrere d'una paraula acabada en una vocal que no fos la i o la u d'un diftong decreixent tots els pronoms febles, excepte la, les i li, es fan asil.làbics i formen síl.laba amb la vocal precedent [§95].

La lletra menuda es dedicava a descriure l'existència de quatre opcions ortogràfiques relacionades amb el cas -tres de modernes i una d'antiga-, cap de les quals va ser adoptada, notem-ho, per la Gramàtica de l'Institut. L'opció més usual, segons que

es deia, era la consistent a escriure 'm, 'ns, 't, 's, 'ls, 'n (amb apòstrof prepositiu), junt amb us, hi i ho (No'm diguis res, Vol qu'ens escriguis, etc.). Després hi havia, entre les modernes, la consistent a escriure m, ns, t, etc. (No m diguis res, etc.) i la que feia ús de guionet: -m, -ns, -t, etc. (No-m diguis res, etc.). L'antiga, finalment, havia consistit a unir les formes asil·làbiques al mot anterior (Nom diguis res, etc.). Insistim que aquesta descripció era feta sense indicar cap preferència: potser Fabra ja havia arribat a la conclusió que cap de les quatre solucions no era satisfactòria. En tot cas, el tractament contrastava amb el que la qüestió havia rebut en la Contribució, on se sostenia un detallat argument a favor d'escriure les formes isolades, sense apòstrof ni guió (solució que era la de L'Aveng, usada en l'obra), en contra de la tendència majoritària a favor de l'apòstrof prepositiu [cf. Fabra 1898, pp.90-91].

La regla segona es completava, de nou en la lletra gran, amb una referència a una excepció sistemàtica: quan me, te, se, lo i ne es troben entre un mot acabat en vocal i un altre que comença per vocal o h, aleshores se'ls ha d'aplicar la regla primera. Indiquem que, en relació amb la qüestió, la Contribució havia demostrat, basant-se en el comportament fonètic de la forma s, que en la situació de referència les formes asil·làbiques efectivament "es decanten" al mot següent [cf. Fabra 1898, pp.91-92].

30) La regla tercera es referia a la substitució de les formes plenes, i de les reduïdes darrere de la conjunció i, per les formes reforçades (així com a la de la plena vos per la reduïda us), procés que anava descrit en els mateixos termes en què ho havia estat en la Contribució, però ara precisant que es tractava d'una tendència pròpia del dialecte central [§96]. La regla es completava amb l'observació, en lletra gran, que en la llengua escrita sovint es prescindia de les substitucions en qüestió, i particularment de la de me per em, de te per et i de se per es.

En la consegüent lletra menuda s'informava, per una altra banda, que en ja era, de fet, d'ús general, seguit de us i de el, els i ens ("hoy ya admitidos por la mayoría"), i finalment de em, et i es ("las menos usadas"). Remarquem que aquesta jerarquia seguia molt de prop la que havia estat donada en la Contribució, en un text on es feia veure, amb una argumentació fortament crítica de les incoherències de la posició dominant en aquell moment, que el recurs a ens, el i els resultava pràcticament obligat (car un ús correcte de les formes plenes corresponents hauria donat peu a combinacions "quasi inintel·ligibles", com nos-los i los-los), i on es reconeixia, en canvi, que es podia prescindir sense problemes de em, et i es (formes que, segons es deia, potser només caldria usar darrere de la conjunció i) [cf. Fabra 1898, pp.92-94]. (Afegim que la Gramàtica de l'Institut, tot resolent la qüestió declarant en general preferibles, davant del verb, les formes reforçades a les plenes (i us a vos), es va fer indirectament ressò dels arguments de la Contribució en contra del manteniment de nos, lo i los advertint que les dites formes, en el cas de referència, eren "arcaiques o dialectals" [cf. G.1918, §44].)

40) La quarta i última de les regles enunciades no era, en rigor, una regla, sinó dues, referides als dos casos que poden distingir-se quan els pronoms afixats es posposen a un verb consistent en un infinitiu, un gerundi o un imperatiu, segons que acabi, o

no, en una consonant o en la u d'un diftong decreixent [§97]: el primer cas, de fet, anava identificat com l'única situació en què les formes consignades en el paràgraf introductor [§93], és a dir, les plenes, són usades amb tota generalitat; el segon, pel seu cantó, era reconduït a la situació en què les formes pronominals usades són, excepte quan es tracta de la, les, li, les asil·làbiques formant síl·laba amb la vocal anterior, o bé sigui a la situació corresponent a l'aplicació de la regla segona.

La lletra gran del §97 es referia, també, a l'existència d'una situació que, en termes generals, es presta a l'aplicació alternativa de les dues sub-regles de la regla quarta: la corresponent als infinitius acabats en r, segons que aquesta consonant, davant de pronom, s'articuli o resti emmudida. En relació amb aquesta situació la mateixa lletra gran observava, a més, que el barcelonès s'inclina per la primera opció, i per l'afixació, doncs, de formes plenes, amb els infinitius aguts, i per la segona, i doncs per l'afixació de formes reduïdes, amb els infinitius plans.

Com és manifest, tots els enunciats a què acabem de referir-nos se situaven en el pla de l'estricta morfo-fonologia. El que és curiós és que, en comptes de mantenir la posició de no comprometre's, pel que fa a l'ortografia lligada a la regla, amb cap opció concreta (que és el que havia fet en donar els exemples corresponents a la regla segona, fent ús d'un punt volat per indicar el contacte de la forma asil·làbica amb la vocal precedent), ara Fabra s'inclinava per una ortografia determinada, caracteritzable pels usos següents:

A. Tots els exemples corresponents a verbs en imperatiu, incloent el cas de formes acabades en vocal pròpiament dita, així com els corresponents a gerundis, anaven grafiats amb un guionet entre el verb i el pronom afixat [§97.I,II].

B. La mateixa pràctica se seguia, en principi, en el cas dels infinitius, tant si eren acabats en r com si no; ara, quan es tractava d'un infinitiu amb r muda, en comptes del guionet apareixia un apòstrof, ben segur per no indicar altra cosa que l'elisió de la r [§97.III].

Notem que aquesta opció ortogràfica coincidia amb la que havia estat adoptada tant a l'Ensayo com a la Contribució en la mesura que feia ús del guionet (per a plany-me, vesteix-te, renteu-vos, escrivint-nos, escriure-les, pensar-hi, etc., però també per a escolti-m, envia-ns, renta-t, encendre-s, vendre-l, etc.), però no quant a l'ús de l'apòstrof per representar la r elidida (en combinacions d'infinitiu amb afix com planye'm, coneixe'ns, convence't, plnye'us, teme'ls, vence'les, etc.). Assenyalem, per una altra banda, que, excepte pel que fa a l'ús del guionet davant de formes plenes, l'opció també era diferent de la que pocs anys després va adoptar, normativament, la Gramàtica de l'Institut.

La lletra menuda del §97 indicava que l'ortografia contemporània més usual escrivia el verb i el pronom posposat (o pronoms) en un sol mot i tot seguit es referia, com ja havia fet la Contribució [cf. Fabra 1898, p.104], però en un to de constatació més que no pas de crítica, al principal defecte d'aquesta opció: el fet que fos incapaç d'establir cap distinció gràfica

entre, p. ex., renti-s i rentis, parli-n i parlin, facin-se.l i faci-ns-el, etc. En la dita lletra menuda podia llegir-se, també, l'observació que "algunos no admiten" la supressió de la r dels infinitius que en el llibre anava representada per un apòstrof, i s'hi deia que els partidaris del manteniment de la r escrivien, doncs, plányer-me, conèixer-nos, convèncer-te, etc. "conforme con el uso antiguo". Remarquem que la Gramàtica de l'Institut, que es va decantar clarament per no suprimir gràficament en cap cas la r dels infinitius, tanmateix en les primeres edicions encara declarava tolerable l'elisió de la r (grafiada amb apòstrof, com a la G.1912) en el cas que ens ocupa [cf.G.1918,\$98(1ªed.)]: a partir de la 5ª edició, però, aquesta declaració de tolerància va enunciar-se com a restringida a "l'estil col.loquial" [cf.G.1918,\$98(5ªed.)].

c) La qüestió de les combinacions de dos pronoms era exposada, amb una extrema concisió, en un únic paràgraf final en què, excepcionalment, només es feia ús de la lletra menuda (sense altra raó, al nostre entendre, que la d'aconseguir un text comprimit al màxim, de només tres pàgines) [cf.\$98]. En comptes d'estudiar les combinacions una per una, agrupant-les en funció del primer pronom (que és el procediment analític diguem-ne "natural" que el nostre autor havia seguit en la Contribució [cf.Fabra 1898,\$20, pp.96-103] i al qual va cenyir-se també, per bé que d'una manera més estesa, en la Gramàtica de l'Institut [cf.G.1918,\$45-52]), Fabra va adoptar una forma expositiva sintètico-deductiva que si d'un cantó era prova de la seva remarcable capacitat de sotmetre les dades empíriques a un mínim estricte de regles, d'un altre cantó cal reconèixer que, en evitar tota redundància, posava veritablement en dificultats la capacitat de comprensió del lector.

En síntesi, l'exposició en qüestió consistia, 1º) a formular una regla morfo-fonològica d'abast molt general, i com a tal aplicable, excepte en uns casos perfectament determinats, a totes les combinacions; 2º) a oferir tot seguit un procediment operatiu gràcies al qual, per aplicació conjunta de la dita regla i de les regles morfo-fonològiques de context anteriorment exposades per als casos d'afixació d'un sol pronom (que, com hem pogut veure, en part també eren ortogràfiques), podien obtenir-se les diverses formes adoptades per cada combinació; 3º) a sotmetre totes les formes així obtingudes a un breu conjunt d'instruccions ortogràfiques pròpiament dites, el paper de les quals era estrictament homòleg al de les indicacions ortogràfiques donades en relació amb les regles d'un sol pronom (i que, per tant, en bon nombre de casos no desembocaven sinó en una informació sobre les diverses grafies realment existents).

1º) La regla general consistia a enunciar que, en qualsevol combinació de dos pronoms, el barcelonès evita l'encontre de consonants pertanyents a pronoms diferents, fent sentir sempre "una e entre ambos", excepte quan el primer és li o quan el segon és hi o ho. En realitat, per ser més precisa, la regla hauria hagut de referir-se, més que a una e, a la vocal neutra, i també, més que a una intercalació de la vocal "entre pronoms", a una presència de la vocal entre la darrera consonant del primer i la primera del segon (amb la qual cosa s'hauria aconseguit una formulació neutral, més adequada al nivell de generalitat en què la regla se situava, sobre si la vocal havia de considerar-se aliena, o no, als pronoms).

20) Per obtenir les formes a què realment pot donar lloc, segons els contextos en què figura, cada combinació pronominal, només calia, segons la lletra del procediment exposat per Fabra, 1) intercalar la vocal (escrita, de fet, com una E entre guionets) "entre els dos pronoms"; i 2) donar a aquests la forma que els correspongués d'acord amb les regles 1a, 2a i 4a abans descrites.

Cal dir que aquesta segona instrucció era, en realitat, massa concisa, perquè de fet les esmentades regles deixaven en força casos sense determinar quina és la forma que ha d'adoptar el primer pronom. Com el lector pot deduir dels següents grups d'exemples oferts per Fabra:

m-E-l dona	ens-E-l dona
no m-E-l dona	no ns-E-l dona
doneu-m-E-l	doneu-nos-E-l
dona-m-E-l	dona-ns-E-l
m-E-l'ha donat	ens-E-l'ha donat
no m-E-l'ha donat	no ns-E-l'ha donat

la pràctica efectivament seguida pel nostre autor consistia en el següent: 1. si el primer pronom era un dels que tenen una forma asil·làbica monoconsonàntica, aleshores retenia aquesta forma fos quin fos el context (i, en posició posverbal, sempre l'escrivia precedida de guió, en tal mesura d'acord en general amb la regla 4a); 2. en la resta de casos donava per entès que el pronom havia d'adoptar la forma reforçada (cas de tenir-ne, és clar) sempre que les regles 2a i 4a no obliguessin a adoptar una forma diferent.

30) Les instruccions ortogràfiques finals es proposaven de donar compte dels diversos tipus de tractament de què podia ser objecte la vocal intercalada segons el context. En general, les possibilitats existents consistien a adjuntar la vocal o bé al pronom de l'esquerra o bé al de la dreta, a oscil·lar entre aquestes dues solucions, o bé a suprimir la vocal. Si prescindim, per no allargar massa la nostra exposició, de les observacions que les instruccions també comportaven sobre les variants estrictament gràfiques efectivament usades, les dites instruccions podrien resumir-se com segueix:

- I. Quan el primer pronom és me, te o se, la e s'escriu adjuntada al primer pronom.
- II. Quan el primer pronom és nos, vos, los o les i el segon és lo, los o ne, se sol adjuntar la e al segon pronom. Tanmateix, quan a lo o ne els segueix vocal o h, cf. IV.
- III. Quan el primer pronom és nos, vos o los i el segon és la, les o li, se sol suprimir la e. Tanmateix, és freqüent el manteniment de la e quan els pronoms s'escriuen junts, com se sol fer quan van posposats al verb.
- IV. Quan el primer pronom és nos, vos, los o les i el segon és lo o ne seguit de vocal o h, o bé s'adjunta la e al segon (com al cas II) o bé se suprimeix (com al cas III).
- V. Quan el primer pronom és lo o la i el segon és ne, se sol escriure l'en invariable.

III. Sobre el possessiu llur

La forma llur, llurs figurava en el paradigma dels possessius tòpics de la G.1912, i la lletra menuda oferia una justificació d'aquesta decisió: tot i que la forma "está completamente en desuso (Barcelona) [...] sigue empleándose en el lenguaje escrito"

[§99]. Notem que aquest tractament concordava, per bé que prenent una formulació distanciada, amb l'opció molt clarament favorable al manteniment de llur que Fabra havia expressat en la Contribució ("Avui seu i son han reemplaçat llur (Barcelona), però la llengua literària no pot resignar-se a perdre aquest possessiu, que hauriem de voler reintroduir adhoc en la llengua parlada" [cf.Fabra 1898,p.110]), tot i que en aquesta obra, tanmateix, encara no s'havia decidit a incloure la forma en paradigma, com tampoc no l'havia inclosa, per raons òbvies, en el paradigma de l'Ensayo, obra en què només era objecte d'esment com a pròpia del "catalán académico" [cf.Fabra 1891,\$132].

El tractament donat a llur en la G.1912 va desembocar, sense modificacions substancials, en el que pot llegir-se en totes les edicions de la Gramàtica de l'Institut: anant d'acord les dues gramàtiques a fer figurar llur en paradigma, la segona va substituir el comentari de la primera sobre el desús de la forma a Barcelona per una escurada referència a la seva condició arcaica [cf.G.1918,\$58].

IV. Sobre els demostratius

El paradigma dels demostratius consignava l'existència de tres formes, aquest/aqueix/aquell, presentant-les com a equivalents a les castellanes este/ese/aquel i donant a entendre, doncs, que el sistema català posseeix en general tres posicions deíctiques [§100]. Com que la lletra menuda no aportava cap informació sobre l'ús real dels demostratius en la llengua parlada, ni en barcelonès ni en cap altre dialecte, cal deduir que Fabra, que segurament estava convençut de la superioritat lògica del sistema triàdic i de la conveniència de fer-ne ús en la llengua literària, devia haver jutjat més favorable als seus designis de tractar la qüestió com si no fos en absolut problemàtica. Cal dir que aquesta posició fabriana, que podríem qualificar de voluntarista, era molt semblant a la que havia adoptat tant a l'Ensayo (on tanmateix podia llegir-se, en nota, que "El adjetivo ese puede traducirse por aquest y aqueix; este último es poco usado" [cf.Fabra 1891,\$35 i n.1,p.30]) com a la Contribució [cf.Fabra 1898,p.110], així com, bàsicament, a la que va adoptar en les primeres edicions de la Gramàtica de l'Institut (particularment en la mesura que no introduïa cap observació sobre el desús de aqueix a Barcelona, tot i que, per una altra banda, no deixés de referir-se al reemplaçament del demostratiu adverbial ací per aquí [cf.G.1918,\$59,99(1aed.)]). En la 5ª edició de l'obra normativa, però, el nostre autor es va decidir a incloure, precisament en el text dedicat als adverbis demostratius, una referència realista al fet que la distinció entre aquest i aqueix s'havia perdut tant com la distinció entre ací i aquí, una referència que, precisament, l'autoritzava a incloure una recomanació de reintroducció d'ús dels dos doblats "en l'estil epistolar" [cf.G.1918,\$99(5aed.)].

El paradigma de la G.1912 també consignava els neutres això (i açò arc.)/allò, indicant en aquest cas que cadascuna de les dues primeres formes equivalia indistintament a les castellanes esto i eso. Notem que la introducció de l'arcaisme açò com a variant de això era una novetat: tant l'Ensayo [cf.Fabra 1891,\$66] com la Contribució [cf.Fabra 1898,p.110] s'havien referit, només, a això/allò. L'opció de la G.1912 va recollir-se, cal-

cada, en les primeres edicions de la Gramàtica de l'Institut [cf. G.1918,\$59(1ªed.)], però no en les darreres: a partir de la 5ª Fabra va donar un paradigma "regularitzat" en què açò deixava de considerar-se arcaisme i passava a representar una posició deíctica diferenciada de la de això (açò/això/allò) [cf.G.1918,\$59(5ªed.)].

Remarquem, encara, que la lletra menuda del \$100 feia una esgarriada referència al fet que "Escribese algunas veces est y eix en substitución de aquest y aqueix", referència que es corresponia gairebé literalment amb una observació de la Contribució [cf. Fabra 1898,p.110]. (L'Ensayo, pel seu cantó, s'havia referit a est i eix com a variants primeres de aquest i de aqueix en el "catalán académico" [cf.Fabra 1891,\$132].) I cal notar que si bé les sis primeres edicions de la Gramàtica de l'Institut van convertir l'observació que ens ocupa en una desrecomanació d'ús dels demostratius simples ("Són poc recomanables est per aquest i eix per aqueix" [cf.G.1918, \$59(1ª-6ªeds.)]), en la setena i última edició Fabra es va decantar per una posició que, tot i no deixar de formular-se amb una certa distanciació, objectivament no comportava cap desautorització normativa de est i de eix ("Notem l'existència de est i de eix, equivalents a aquest i aqueix") [cf.G.1918,\$59(7ªed.)].

V. Sobre l'article definit

a) Com s'indicava en una nota, el tractament donat a l'article definit podia explicar-se pel designi de fer ressaltar el paral·lisme existent entre les seves formes i les formes dels pronoms febles acusatius de 3ª persona, i és per això que consistia en una exposició estrictament homòloga a la dedicada als pronoms febles: partint d'un enunciat introductor en què es deia que l'article "és" les formes plenes lo, la, los, les, es passava tot seguit a la formulació, en lletra gran, d'un conjunt de regles morfo-fonològiques (en part, també ortogràfiques) de substitució de les tres primeres d'aquestes formes en funció del context, i es deixava per a la lletra menuda una sèrie d'observacions sobre els aspectes ortogràfics no coberts per les dites regles [\$101]. L'única diferència important entre les dues exposicions radicava en el fet que, si com a conseqüència de l'aplicació de les regles dels pronoms havia resultat que les formes masculines lo i los es mantenen obligadament en determinats casos de posposició verbal, de la de les regles de l'article en sorgia el resultat un punt paradoxal que, de fet, lo i los no es mantenen obligadament mai. Tot succeïa, doncs, com si Fabra, que des d'un punt de vista positiu és clar que era de l'opinió que el i els eren les úniques formes sil·làbiques de l'article masculí realment vigents en la llengua moderna (cf., en la lletra menuda: "Hoy la inmensa mayoría de los escritores prefieren el y els á lo y los, así que el y els pueden ya considerarse como las formas silábicas normales del artículo masculino"), hagués considerat convenient de justificar aquesta opinió d'una manera científica, en comptes d'imposar-la dogmàticament, amb la intenció de no reduir la qüestió a una simple querrela entre els partidaris de el, els i els partidaris de lo, los.

Quedi clar que les regles formulades, a més de donar com a obligat el reemplaçament de lo per l' davant de nom començat

per vocal, i com a comunament practicats el de lo per el davant de nom començat en consonant o darrere la conjunció i i el de los per els sempre que l'article plural no anés precedit d'un mot acabat en vocal pròpiament dita (però també darrere de la conjunció i), donaven com a obligatòria la substitució de lo i los per ·l i ·ls (correntment grafiats 'l' i 'ls', amb apòstrof prepositiu) en els mateixos casos previstos per les homòlogues regles dels pronoms (és a dir, p. ex., a Obre'l balcó, Obre'ls balcons, Tanca'ls armaris, però no a Tanca l'armari). Notem, també, que la regla relativa a l'article femení, formulada en lletra gran, es limitava a donar com a sòlit (però no obligatori en sentit estricte) el reemplaçament de la per l' davant de nom començat per vocal. Aquesta indicació genèrica era objecte de precisions, però, en la lletra menuda: 1a) davant de vocal tònica, excepte en el cas d'un petit nombre de substantius (la host), i també davant de a i e febles, la substitució de la per l' és general; 2a) davant de i, o, u febles la a de l'article "puede dejar de elidirse", sobretot en casos com en el de la ignocent, en què el manteniment de la a permet distingir la solució femenina de la masculina.

Assenyalem, encara, dos punts més: 1o) entre les regles donades també n'hi havia una que preveia les contraccions de lo davant consonant, i de los davant consonant o vocal, amb a, de i per (al, als; del, dels; pel, pels); 2o) el text que ens ocupa [§101] no entrava gairebé gens en la qüestió de l'article neutre (que era deixada per a la part de sintaxi): es limitava, només, en la lletra menuda, a fer l'observació genèrica que "El artículo neutro admite, como el masculino, las formas lo, l', ·l y el".

b) Aquest tractament de la G.1912 era equivalent al que havia rebut la qüestió de l'article en la Contribució, tant pel que fa a la idea de basar l'exposició en el paral·lelisme entre les formes de l'article i les dels pronoms acusatius de 3a persona, com pel que fa, en l'essencial, a les posicions ortogràfiques sostingudes [cf. Fabra 1898, §19, p.95 i §3, p.15]. Tot altre era el cas si el comparàvem amb el tractament de l'Ensayo [cf. Fabra 1891, §§27-31]: aquest, que era de factura tradicional, no solament no establí cap relació article-pronoms sinó que abordava el cas de les formes asil·làbiques dels articles masculins darrere de mot acabat en vocal com si es tractés d'una elisió de la vocal de les formes reforçades el, els, elisió que, per una altra banda, anava considerada estrictament fonològica, sense transcendència ortogràfica (l'Ensayo, doncs, no havia admès que l'article pogués escriure's amb apòstrof prepositiu, ni cap altra solució ortogràfica equivalent). Tanmateix, en alguns aspectes importants, es podrien trobar coincidències significatives entre el tractament de l'obra primerenca de 1891 i els de les gramàtiques posteriors; així, per exemple, 1o) l'Ensayo no dubtava a consignar lo i los (juntament amb el i els) en els enunciats diguem-ne generals, assimilables a una exposició del paradigma, per bé que dels textos consegüents es deduí que, de fet (excepte "en algunos puntos de la provincia de Tarragona", com es deia en nota), eren formes usades "raras veces"; 2o) l'Ensayo també es referia a la no elisió de la a de l'article femení davant i, o, u àtones com a una opció correntment seguida, encara que no estrictament obligatòria.

c) Per a cap altre dels temes de morfologia a què fins ara ens hem estat referint la promulgació, el 1913, de les Normes Orto-

gràfiques va donar motiu que es produís una diferència de tractament tan marcada entre la G.1912 i la Gramàtica de l'Institut com per a la qüestió de l'article: havent-se decidit, en les dites Normes, de considerar el, els, sense cap ambigüitat, com les úniques formes sil·làbiques literàries masculines usades generalment i de suprimir, així mateix, les formes asil·làbiques amb apòstrof prepositiu, ja es veu que l'obra normativa de 1918 difícilment hauria pogut fer-se ressò d'un plantejament que, com el de 1912, postulava l'existència de quatre tipus de formes i formulava mitjançant regles morfo-fonològiques de substitució el que en últim terme no era sinó una complexa explicació diacrònica. De fet, el breu text sobre l'article definit que constituïa el Cap. I de la Gramàtica de l'Institut (ens referim, per ser precisos, a les quatre primeres edicions de l'obra) no era més que una represa, en bona part literal, d'un paràgraf de la versió desenvolupada de les Normes que sota el títol "Exposició de l'Ortografia Catalana segons el sistema de l'Institut" s'havia publicat a mode d'introducció del Diccionari ortogràfic de 1917 [cf. Fabra 1917 (1ªed.), \$46, p.45 i G.1918, \$27(1ªed.)]: l'única diferència significativa entre els dos textos consistia en un afegit de la G.1918 en què es precisava que la forma lo (pl. los), a més de ser una variant arcaica de el (pl. els) -com s'havia indicat escaridament a l'"Exposició"- també era "avui dialectal" i sols usada, a Barcelona, "en alguna frase feta (Per lo senyal de la santa creu...) i darrera tot (Ex.: tot lo dia, al costat, però, de tot el dia)". Això a part, tant l'ún com l'altre es limitaven a enunciar el que avui és normativament vigent en matèria d'ortografia de l'article, amb la salvetat següent: el manteniment de la davant i, u àtones (recordem que la G.1912 es referia també al manteniment de la davant o àtona, per natural homologació d'aquesta vocal a la u) no hi era presentat com a obligatori en sentit estricte, sinó, només, com a preferencial. Notem que la 5ª edició i següents, a més de donar ja com a obligatori el manteniment de la en el cas de referència, també van introduir un canvi significatiu en el text sobre els usos de lo (pl. los) que no procedia de l'"Exposició": figurant, ara, entre claudàtors (fet que, en principi, sembla que ha d'interpretar-se com un intent de disminuir-ne el pes específic), el text deixava de qualificar explícitament d'arcaica i dialectal la dita forma i, per tant, es limitava a presentarla, sense precisar més, com una variant de el (pl. els) només usada a Barcelona en els casos ja referits [cf. G.1918, \$27(5ªed.)].

3. La sintaxi

Exposarem els temes corresponents al set capítols de la part de Sintaxi en set apartats, seguint de prop la disposició dels continguts d'origen. Aquests temes es referiran, doncs, a) a la sintaxi del verb (4 temes); b) a l'ús dels determinants i dels pronoms (3 temes); c) als complements del verb i el predicatiu (5 temes); d) a les determinacions circumstancials (5 temes); e) a les proposicions atributives i completives (2 temes); f) a les conjuncions (6 temes); g) a qüestions relacionades amb la negació (6 temes).

Ja hem donat compte, en la Introducció, de les raons per les quals Fabra opinava que era precisament en el terreny de la sintaxi on el seu treball es va haver d'enfrontar amb problemes més delicats. I també hem al·ludit al fet que el mateix autor ca-

racteritzava el tractament donat a aquesta disciplina com a propi d'una gramàtica elemental i com a exclusivament centrat en aquelles qüestions en què el comportament del català podia considerar-se diferent, en algun aspecte, del del castellà. La sintaxi fabriana de 1912 era doncs, insistim-hi, volgudament elemental i diferencial, és a dir, conscientment incompleta o, si voleu, parcial. Teòricament oberta, en definitiva, a ampliacions i precisions. Ens sembla que partir del reconeixement d'aquesta evidència no solament no en disminueix la importància sinó que és una condició sine qua non per poder-ne valorar amb justícia el veritable mèrit.

3.1. Sintaxi del verb (Cap. XIV)

D'acord amb el seu títol ("Tiempos compuestos. Significación y empleo de los tiempos), el Cap. XIV tractava de dos tipus ben diferenciats de qüestions. Assenyallem que els paràgrafs dedicats al significat i ús dels temps verbals se centraven gairebé exclusivament a donar, en forma de regles de traducció, les equivalències catalanes, sovint no literals, del sistema del subjuntiu castellà.

I. Sobre la formació dels temps compostos [\$104]

La qüestió de quin era el verb auxiliar que havia d'entrar en la formació dels temps compostos no havia rebut, en les obres anteriors a la G.1912, cap tractament digne de remarca: si l'Ensayo s'havia limitat a donar el paradigma dels temps compostos amb haber [cf. Fabra 1891, \$93], a la Contribució la qüestió no va ser ni tan sols abordada. En la G.1912, en canvi, va ser objecte d'un text força ampli, en què es feia un ús prototípic de la lletra gran i de la lletra menuda: mentre la primera servia per definir la "normalitat" del verb haber com a auxiliar únic, la segona es destinava, d'un cantó, a oferir detallada informació sobre el paper de ser com a auxiliar de verbs pronominals i intransitius en la llengua medieval i, d'un altre cantó, a precisar quina era la situació actual d'alguns dialectes pel que fa als usos romanents del dit verb ser. Curiosament, la versió reduïda d'aquest plantejament que van recollir les primeres edicions de la Gramàtica de l'Institut va desembocar en una formulació prescriptiva poc tallant i menys precisa, que declarava "admissible i àdhuc en alguns casos recomanable" (sense concretar a quins casos al·ludia) l'ús de ser com a auxiliar [cf. G.1918, \$93(1ªed.)]. Cal dir, tanmateix, que les darreres edicions de l'obra normativa van acabar sostenint, com a definitiva, una posició coherent amb la de l'any 1912, i això gràcies a haver suprimit del seu text l'esmentada formulació [cf. G.1918, \$93(5ªed.)].

II. Sobre la concordança del participi [\$105]

La relació existent entre el paràgraf que la G.1912 dedicava a aquesta qüestió i l'homòleg paràgraf de la Gramàtica de l'Institut [cf. G.1918, \$94] pot considerar-se absolutament típica: hi havia, per una banda, una bàsica coincidència de continguts i, d'una altra, una consideració explícitament normativa, en el segon, d'allò que en el primer ja havia estat presentat com a "normal", és a dir, com a propi (amb un punt de reconeguda sublimació) del

dialecte central. Així, per exemple, la regla fonamental segons la qual 10) "Cuando el verbo está en un tiempo compuesto y tiene por complemento directo uno de los pronombres la, les, los y ne, el participio concuerda con el pronombre complemento"; 20) "En el lenguaje de Barcelona el participio pasado permanece invariable con cualquier otro complemento, tanto en el caso de preceder éste al verbo como en el caso contrario" [§105.α], va donar peu a normes com ara: a) "És recomanable (si no obligatori) de fer concordar el participi passat amb el complement directe quan aquest és un pronom feble de tercera persona"; b) "En canvi, en tots els altres casos és, en general, preferible de deixar el participi passat invariable". D'una manera semblant, l'enunciat referit al cas de les construccions d'infinitiu dependents d'un conjunt específic de verbs, que feia així: "Los participios volgut, pogut, sabut, fet, gosat, agut de seguidos de un verbo transitivo en infinitivo pueden hacerse concordar con el complemento directo de dicho verbo: cuanto queda dicho sobre la concordancia del participio pasado de un verbo transitivo y su complemento directo es aplicable á la concordancia de los participios volgut, pogut, etc. y el complemento del verbo al cual anteceden" [§105β], va convertir-se en: "La concordança del participi passat del primer verb amb el complement directe del segon és admissible i àdhuc recomanable (en el cas, naturalment, d'ésser el complement directe algun dels pronoms la, els, les i en) quan el primer verb és voler, poder, saber, fer, gosar, haver de".

Cal dir també, però, que el passatge d'un tractament a l'altre no va fer-se sense que es perdés alguna matisació significativa del primer, fenomen també molt típic, parlant en termes generals, de la relació entre les dues obres. Ens referim, concretament, a continguts com:

10) L'observació (feta en lletra gran) que la regla de concordança, ja per ella mateixa no rigorosa, se sol sobretot infringir en el cas del pronom los [§105α].

20) L'observació (en lletra menuda) que el llenguatge parlat tant deia Aquesta dona, l'hem sentida cantar (opció que en la Gramàtica de l'Institut va ser objecte d'una sanció normativa favorable, d'acord amb la regla general) com Aquesta cançó, l'hem sentida cantar (cas que la dita Gramàtica desautoritzava, entenent que, no essent el pronom feble un veritable objecte del verb en participi, i no essent aquest cap del sis verbs abans esmentats, el participi havia de quedar, per principi, lliure de concordança) [§105β].

La regla de concordança del participi passat amb els pronoms febles la, los, les ja havia estat formulada tant a l'Ensayo [cf.Fabra 1891,§97] com a la Contribució [cf.Fabra 1898,p.109], obra en la qual els exemples que il·lustraven la possibilitat de deixar sense concordar el participi eren escrits amb l'asterisc d'inacceptabilitat (els ha trobat*, les ha perdut*, etc.). En les dues obres, però, Fabra s'havia mostrat indecís sobre si la concordança s'havia de fer quan el pronom és ne (cf., a Fabra 1898: "Diem: He trobat maduixes i n'he menjades. N'heu perduda una. És correcte fer variable l participi passat quan té per unic complement ne? En francès el fan invariable: J'ai trouvé des fraises et j'en ai mangé", text que en bona part era un calc del que s'havia dedicat a la qüestió a l'Ensayo).

Notem que la Contribució ja s'havia referit, també, al cas de les construccions d'infinitiu amb verb de sensació ("El participi passat seguit d'un infinitiu ha de deixar-se invariable si té per complement directe aquest infinitiu. Ex. Són unes cançons molt boniques; les ha sentit cantar? Eviti-s dir: les ha sentides cantar? En cambi direm: aquelles noies canten molt bé; les ha sentides cantar?"), però encara no havia dit res sobre el cas de concordança de volgut, pogut, etc. amb els pronoms complement directe de l'infinitiu regit.

III. Sobre el perfet perifràstic

La qüestió dels dos tipus de perfet d'indicatiu era tractada, en la lletra gran de la G.1912, en termes semblants a com ho havia estat a l'Ensayo [cf.Fabra 1891,\$92] i a la Contribució [cf.Fabra 1898,p.66]: és a dir, observant que el perfet perifràstic havia substituït completament el simple a Barcelona i en gran part del domini lingüístic i que, però, aquest continuava usant-se preferencialment en la llengua escrita (en la Contribució es deia que encara hi era "prou usat"). La lletra menuda, pel seu cantó, incloïa la interessant observació que el perfet simple només és usat a Barcelona en l'"auxiliar" deure (Dequé fer-ho, Degueren anar-hi) i "en algunas frases hechas ó adagios" (De fora vingueren que de casa ens tragueren), observació que ja havia estat feta en la Contribució [cf.Fabra 1898,p.66]. Totes aquestes observacions no van passar al breu text que la Gramàtica de l'Institut va dedicar a la qüestió, el qual es limitava de fet a donar sense comentaris el paradigma del perfet perifràstic [cf.G.1918,\$95]. (A partir de la 5ª edició aquest text va ampliar-se amb una referència a l'existència i els usos del pretèrit perifràstic de subjuntiu [cf.G.1918,\$95(5ªed.)].)

Pel que fa als paradigmes del temps perifràstic consignats en les quatre obres esmentades, pot observar-se el següent:

10) Les quatre coincidien a fer figurar en primer terme les solucions amb l'auxiliar en forma monosil·làbica (és a dir, amb vaig, vas, và, vam, vau, van).

20) L'Ensayo havia considerat les solucions amb vàreig, vares, vàrem, vàreu, varen com a alternatives, en peu d'igualtat, de les anteriors. El mateix va fer la Gramàtica de l'Institut, excepte pel que fa al cas de vàreig, que no figurava en el seu paradigma.

30) La G.1912 només consignava en lletra gran les solucions amb auxiliar monosil·làbic, i deixava, doncs, per a la lletra menuda les solucions alternatives (incloent el cas de vàreig). Aquesta opció era, en certa manera, afí a la de la Contribució, on les solucions amb vàreig, vares, etc. s'havien consignat proveïdes de l'asterisc d'inacceptabilitat, escrit, però, entre parèntesis.

IV. Equivalències no literals del subjuntiu castellà [\$\$107-111]

Els darrers paràgrafs del Cap. XIV tenien per objecte d'estudiar les equivalències catalanes d'aquells usos dels temps de subjuntiu castellans que no són susceptibles de traducció literal o que, tot i ser-ho, admeten també una traducció alternativa. En aquest estudi es posava molt explícitament de manifest el caràcter diferencial propi de la part de Sintaxi de la G.1912: tot

allò que, en principi, s'hauria pogut dir sobre l'ús dels temps verbals catalans quedava reduït a una exposició sobre uns quants casos en què el dit ús no té o pot no tenir una correspondència castellana literal. L'exposició, a més, s'organitzava prenent com a punt de referència el castellà: volem dir que en aquesta ocasió no es tractava, com en molts altres punts de l'obra, de descriure els usos catalans per les seves equivalències castellanes, sinó de formular directament un conjunt de regles de traducció del castellà al català.

Totes les regles de traducció s'enunciaven d'una manera semblant: 1º) per a cada temps del subjuntiu castellà s'indicava quins eren els usos que es prenién en consideració; 2º) per a cadascun dels usos considerats es donava una o, sovint, dues traduccions catalanes; 3º) en els casos de doble possibilitat de traducció, s'afegien comentaris, en general de tipus descriptiu, sobre l'ús de l'una i l'altra opció. En la taula següent ens proposem de presentar esquemàticament aquestes regles, sense prendre en consideració els comentaris al·ludits a 3º).

TEMPS DEL SUBJUNTIU CASTELLÀ	USOS CONSIDERATS D'AQUESTS TEMPS	POSSIBLES EQUIVALÈNCIES CATALANES	
		TRADUCCIÓ I	TRADUCCIÓ II
I. Present [§107a]	Darrere <u>cuando</u> i en general sempre que pugui substituir-se pel futur en <u>-re</u> : <u>Quando vengas, te lo contaré todo</u> <u>Los que vengan (o vinieren) podrán verlo</u>	Futur d'indicatiu <u>Quan vindràs, t'ho contaré tot</u> <u>Els que vindran, ho podran veure</u>	Present de subjuntiu <u>Quan vinguis, t'ho contaré tot</u> <u>Els que vinguin, ho podran veure</u>
II. Perfet [§107B]	Darrere <u>cuando</u> i en general sempre que pugui substituir-se pel futur anterior en <u>-re</u> : <u>Quando me haya vestido, saldremos</u> <u>Los que hayan (o hubieren) trabajado, serán recompensados</u>	Futur compost d'indicatiu <u>Quan m'hauré vestit, sortirem</u> <u>Els que hauran treballat, seran recompensats</u>	Perfet de subjuntiu <u>Quan m'haqi vestit, sortirem</u> <u>Els que haqin treballat, seran recompensats</u>
III. Imperfet en <u>-ra</u> [§108]	a) Quan pot suplir-se per l'imperfet en <u>-se</u> : <u>Deseaba que se lo dieran (o diesen)</u> però en les condicionals amb <u>si</u> : <u>Si lloviere, no saldriamos</u> b) Quan pot suplir-se pel pretèrit en <u>-ria</u> : <u>No lo hiciera si fuese bueno</u>	Imperfet de subjuntiu <u>Desitjava que li ho donessin</u> Imperfet de subjuntiu <u>Si ploqués, no sortirien</u> Condicional <u>No ho faria si fos bo</u>	Imperfet d'indicatiu <u>Si plovia, no sortirien</u>
IV. Imperfet en <u>-se</u> [§109]: cf. IIIa.			
V. Plusquamperfet en <u>-ra</u> [§110]	a) Quan pot suplir-se pel plusquamperfet en <u>-se</u> . b) Quan pot suplir-se pel pretèrit compost en <u>-ria</u> . <u>Si hubieras o hubieses venido, te hubiéramos o habriamos dado esto</u>	Plusquamperfet de subjuntiu Condicional compost amb <u>havia</u> <u>Si haquessis vingut, t'haurien donat això</u>	Condic. compost amb <u>haquera</u> <u>Si haquessis vingut, t'haquérem donat això</u>

VI. Futur en -re [§111]	a) En les condicionals amb <u>si</u> : <u>Si escribiereis a vuestro hermano,</u> <u>decidle que venga</u>	Present d'indicatiu <u>Si escriviu al vostre germà,</u> <u>diqueu-li de venir</u>	
	b) En la resta de casos: <u>El que trabajare, será recompensado</u>	Futur d'indicatiu <u>Aquell que treballarà, será</u> <u>recompensat</u>	Present de subjuntiu <u>Aquell que treballi, será re-</u> <u>compensat</u>

a) Observem que, en últim terme, les regles I i II no feien sinó indicar l'equivalència dels dos futurs d'indicatiu catalans amb els dos futurs de subjuntiu castellans en tots aquells casos en què la llengua parlada (tant la catalana com la castellana) ha substituït els uns i els altres, totalment o en bona part, pel present i pel perfet de subjuntiu. D'una manera complementària, la regla VIa. venia a constatar que en l'únic cas en què el futur de subjuntiu castellà ha estat substituït pel present d'indicatiu (Si escribiereis... per Si escribís...) el català també fa ús del present d'indicatiu (Si escriviu...), i això sense fer cap esment del fet que també en aquest cas havia estat usat, en català antic, el futur (Si escriureu...). Hi havia, doncs, una significativa diferència entre, per un cantó, I i II i, per un altre cantó, VI: mentre les dues primeres regles proposaven com a solució principal un ús dels futurs que en els comentaris es reconeixia que havia estat objecte d'una substitució molt generalitzada (però no absoluta) per la solució presentada com a secundària [cf. §107], la darrera regla consignava com a solució única la que de fet era el resultat d'una substitució total d'un altre ús arcaic del futur simple.

b) Notem que si bé les solucions del tipus Quan vindràs, t'ho contaré tot, Quan m'hauré vestit, sortirem, etc. anaven expositivament tractades com a principals respecte de les del tipus Quan vinguis, t'ho contaré tot, Quan m'hagi vestit, sortirem, etc., en el text dedicat a comentar el fet que el primer tipus havia estat àmpliament substituït pel segon [cf. §107] l'únic argument que s'inscrivía positivament en contra de la conveniència d'aquesta substitució, lluny de ser general, es referia només al cas particular en què l'ús de certes formes de subjuntiu (en concret, les de les persones 1a i 2a del plural de tots aquells verbs en què es confonen amb formes d'indicatiu) podia donar peu a ambigüïtat: cf. l'exemple Els que treballem, serem recompensats, d'ambigüïtat resoluble pel recurs a Els que treballarem, serem recompensats.

c) Les regles III, IV (redundant amb IIIa.) i V, a part d'enunciar la general equivalència de l'imperfet i el plusquamperfet de subjuntiu castellans en -se i en -ra, quan poden suplir-se els uns pels altres, amb els mateixos temps catalans, i de l'imperfet i el plusquamperfet en -ra, quan equivalen als condicionals (o pretèrits) simple i compost en -ria, amb els condicionals simple i compost catalans, només es referien, de fet, a un únic cas de possible traducció catalana alternativa: la de l'imperfet de subjuntiu (en -se o en -ra) per l'imperfet d'indicatiu català en les construccions condicionals introduïdes per si. Afegim que en la lletra menuda del §109 podia llegir-se una detallada argumentació històrica encaminada a demostrar que, en contra de l'opinió de "algunos descastellanizantes", les solucions del tipus Si ploqués

no sortiríem eren tan autòctones com les del tipus Si plovia, no sortiríem: Fabra, doncs, sostenia que no hi havia raó de considerar prevalent cap dels dos tipus.

d) Aquestes regles de traducció, que no tenien cap precedent ni a l'Ensayo ni a la Contribució, van ser incorporades a la Gramàtica de l'Institut [cf. G.1918, \$96] perdent la seva condició de tals, per supressió de la referència al castellà. Així:

10) La regla I es va convertir en l'enunciat que "En les proposicions subordinades introduïdes amb la conjunció quan i en les proposicions relatives que expressen un fet la realització del qual és incerta, el futur pot ésser reemplaçat pel present de subjuntiu", en el qual es donava com a condició semàntica (expressió d'un fet de realització incerta) allò que en la regla s'havia formulat com a condició formal (traductibilitat pel futur de subjuntiu castellà). Substitucions semblants d'una condició d'equivalència formal per una condició semàntica també van donar-se, com és lògic, en l'adaptació de les regles restants.

20) La regla IIIa. va transformar-se en la instrucció següent: "En les proposicions condicionals que expressen un fet no existent en realitat, es poden usar amb la mateixa valor ("amb el mateix valor", 5ªed. et seq.) l'imperfet de subjuntiu i el d'indicatiu". Notem que aquesta instrucció, en les primeres edicions de la Gramàtica de l'Institut, va acompanyar-se d'una declaració de preferència per l'ús de l'imperfet d'indicatiu que, en principi, no s'acordava amb l'argumentació presentada en la G.1912 sobre el caràcter igualment autòcton dels dos tipus de construcció: potser és per això que la dita declaració va ser suprimida de les darreres edicions de l'obra [cf. G.1918, \$96 (1ªed. + 5ª/7ªeds.)].

30) Com a equivalent de la regla V podia llegir-se: "Quan la proposició condicional conté un plusquamperfet de subjuntiu, l'auxiliar del verb de la proposició principal pot revestir la forma hauria o haguera, però no hagués". Notem que aquesta instrucció incorporava, com a novetat, una desautorització de l'ús del plusquamperfet de subjuntiu en la principal.

40) Si la regla VIa. només havia donat, com a traducció catalana del futur de subjuntiu castellà en les condicionals amb si, el present d'indicatiu, les primeres edicions de la Gramàtica de l'Institut van convertir aquesta regla en un enunciat que, a més de referir-se al tipus Si fas això seràs castigat, també feia esment de l'alternativa Si faràs això seràs castigat, tot presentant-la com una "construcció que no seria pas desenraonat de tractar de reintroduir en la llengua literària". Aquesta tímida proposta de reintroducció d'ús, però, va ser feta desaparèixer (com tota la referència al cas) a partir de la 5ª ed. de l'obra.

3.2. Ús dels determinants, de l'article i dels pronoms (Cap. XV)

El Capítol XV contenia un bon nombre d'observacions sobre els determinants adjectivals i adverbials, sobre l'article i sobre els pronoms personals i indefinits. Com que en general tenien un caràcter puntual, ens permetrem de donar-ne compte agrupant-les en funció d'un criteri extern: segons si van ser recollides o no, i en quines condicions, en la Gramàtica de l'Institut.

I. Observacions no recollides en la Gramàtica de l'Institut

Eren relativament nombroses i en general entenem que la circumstància que no fossin incorporades a la Gramàtica de l'Institut no es devia a cap motiu preconcebut: era, més aviat, un efecte diguem-ne marginal de la general reducció de matèria textual que va suposar el passatge de l'una a l'altra obra. Considerem dignes d'esment:

a) La que feia veure que el superlatiu absolut no només es pot expressar mitjançant el sufix -íssim o el determinant molt sinó també gràcies a l'ús de modificadors com ben, d'allò més o qui-sap-lo, o mitjançant la reduplicació de l'adjectiu [§112]. Notem que d'aquesta darrera possibilitat, així com de l'ús de d'allò més, ja se n'havia fet esment a l'Ensayo [cf. Fabra 1891, §25 i nota 1, p.24].

b) La que incidia en el fet que la traducció normal del castellà mayor i menor és més gran (o més gros) i més petit [§112].

c) La que assenyalava que el castellà usted, usat com a apel·latiu en interrogatives o imperatives, "deja generalmente de traducirse" en català [§114b].

d) La que afirmava que l'ús dels pronoms personals tòpics referits a coses repugna al català [§114]. Aquesta observació, que hauria pogut donar peu a un explícit tractament prescriptiu, mai no va ser aprofundida per Fabra, el qual no la va convertir, tampoc, en norma rigorosa de la seva escriptura.

e) La que presentava com a "costum" propi del català el fet d'usar l'article definit davant de noms propis de persona, i precisava que en barceloní el era substituït per la partícula en, resta de l'antic tractament encara usat en la llengua escrita, davant de noms masculins començats per consonant [§116]. (Una referència a l'ús de en havia estat feta, en termes equivalents, a l'Ensayo [cf. Fabra 1891, §32].)

f) La que es referia a tots dos i a ambdós (fem. ambdues o ambdues) com a traduccions de ambos [§118].

II. Casos de tractaments oposats a l'opció sostinguda en la Gramàtica de l'Institut

Els casos de no coincidència, o d'oposició, entre les solucions proposades com a "normals" en la G.1912 i les corresponents solucions normatives de la Gramàtica de l'Institut resulten sovint explicables com una conseqüència del fet que no totes les decisions prescriptives que configuraven les Normes de l'I.E.C. de 1913 (i la versió que va donar-ne el Diccionari ortogràfic de 1917) van ser preses d'acord amb les posicions anteriorment sostingudes per Fabra. En relació amb les qüestions contemplades en el Cap. XV, que ara ens ocupa, podrien esmentar-se casos com els següents:

a) El quantitatiu adverbial tant era explícitament presentat com a susceptible de traduir indistíntament els castellans tan i tanto; sobre la possibilitat de distingir entre tan i tant, que la

Gramàtica de l'Institut va considerar normativa des de la 1a edició [cf. G.1918, \$101], tan sols es donava a entendre, amb força imprecisió, que era una opció minoritària, adoptada per "algunos, siguiendo a los antiguos" [\$112].

b) Sobre l'article neutre.— En relació amb la qüestió de l'article neutre podia llegir-se, en un text presentat en lletra gran, que tot i ser la distinció castellana entre el bueno i lo bueno estranya al català antic, el qual "traduce ambas expresiones por lo bo (reducible á ·l bo detrás de vocal)", els escriptors catalans actuals, "salvo raras excepciones", admetien un article neutre diferent del masculí, usant com a article masculí el o lo reductibles a l i com a article neutre un lo invariable [\$113]. Com pot veure's, era una posició estrictament descriptiva que, en principi, no comprometia Fabra en favor de cap opció determinada. (Una posició molt semblant havia estat expressada en la Contribució, en un text que, tanmateix, atribuïa explícitament a la influència castellana la moderna distinció entre els dos articles, i en el qual s'insistia també que l'actual article neutre tenia una extensió que no havia tingut l'antic [cf. Fabra 1898, pp.95-6]. L'Ensayo, pel seu cantó, s'havia limitat a dir, sense entrar en cap valoració ni comentari, que "El artículo neutro es lo invariable y también el, l' ante vocal o h" [cf. Fabra 1891, \$27].)

La posició diguem-ne no compromesa de la G.1912 va transformar-se, en la Gramàtica de l'Institut (d'acord amb el que havia estat estipulat en el \$46 de l'"Exposició de l'Ortografia Catalana segons el sistema de l'Institut" del Diccionari ortogràfic), en una presa de posició favorable a la no distinció formal dels dos articles que anava escaridament formulada (només, de fet, en les primeres edicions de l'obra) com segueix: "L'article neutre revesteix les mateixes formes que l'article masculí: el, l' (lo)" [cf. G.1918, \$27(1aed.)]. Notem aquí, sense entrar a fons en la qüestió, que aquesta presa de posició normativa deixava completament per tractar l'important problema dels usos de lo neutre no normalitzables per un simple recurs a la substitució de lo per el, problema que Fabra va començar a afrontar en les Converses filològiques.

c) L'adjectiu quantitatiu bastant era considerat, com ho havia estat a l'Ensayo [cf. Fabra 1891, \$37], adjectiu de dues terminacions [\$119]. La Gramàtica de l'Institut, en canvi, va introduir-lo com a invariable respecte del gènere: cal dir, de tota manera, que cap de les set edicions de l'obra no va deixar de referir-se a la possibilitat, "corrent en la llengua parlada", d'usar bastanta i bastantes com a una solució menys preferible que la consistent a fer ús de la forma invariable [cf. G.1918, \$68].

d) Sobre el pronom impersonal hom.— De la referència de la G.1912 a aquest pronom no semblava traslluir-se cap proposta d'ús "normalitzat" en la llengua literària moderna. Car, 1º) a diferència de la resta de "pronoms indefinits" presos en consideració, se'l consignava en lletra menuda; 2º) s'insistia en el fet que havia caigut en desús, per bé que "actualment es empleado por algun que otro autor"; i 3º) es deia que quan es tractava d'"imitar" l'antiga construcció hom parla el normal era recórrer a la combinació un hom (la qual, d'acord amb això, anava consignada en lletra gran) [\$121]. (Notem que l'Ensayo també s'havia referit a un hom, sense fer cap esment de hom [cf. Fabra 1891, \$69].)

La posició de la G.1912 es trobava, si més no, molt allunyada de la que va prendre's en les primeres edicions de la Gramàtica de l'Institut, on podia llegir-se una explícita recomanació de reintroducció d'ús ("seria convenient que la llengua literària hi recorregués més sovint que no fa") argumentada en el fet que la construcció amb hom pot usar-se en casos en què l'alternativa representada per la construcció impersonal amb se resulta equívoca (Hom ha tirat al riu un dels lladres) o és inaplicable (amb verbs pronominals) [cf. G.1918, \$70(1ªed.)]. (Curiosament, aquesta recomanació i la consegüent argumentació van ser suprimides de la 5ª ed. i següents, les quals es van limitar a mantenir la part del text de les primeres edicions que versava sobre la general equivalència de les construccions amb hom i amb se [cf. G.1918, \$70(5ª/7ªeds.)].)

III. Casos de tractaments que prefiguraven l'opció sostinguda en la Gramàtica de l'Institut

Eren força nombrosos, i podrien aduir-se com a exemples canònics de l'estreta relació generalment existent entre el registre aparentment descriptiu, però d'intenció normalitzadora, de la G.1912 i el registre explícitament prescriptiu de la G.1918. Ens referim a les observacions següents:

a) La que afirmava que el català tradueix sovint el reflexiu castellà si per pronoms no reflexius, en casos com Enraonen entre ells, Se'ns ha emportat amb ell, No parla sinó d'ell (observem que, assumint aquests dos últims exemples, Fabra acceptava, de fet, unes solucions ambigües que, com a tals, no s'acordaven amb la seva decidida preferència per suprimir al màxim ambigües del llenguatge literari), Dos nombres primers entre ells [\$1146 ≈ G.1918, \$42: "En casos com els següents és preferible el pronom ell al reflexiu si: Parlaven entre ells [...], Vuit i quinze són dos nombres primers entre si, text del qual, remarquem-ho, s'havia suprimit tot exemple ambigu].

b) La que prenia distanciadament nota de la predilecció existent, en la llengua escrita, per l'ús dels possessius àtons, després d'haver deixat clar que a Barcelona només s'usen amb alguns noms de parentesc i en expressions estereotipades [\$115]: en el text homòleg de la Gramàtica de l'Institut podia llegir-se que "és completament infundada la preferència que alguns donen [a mon, ton i son] sobre el meu, el teu i el seu" [cf. G.1918, \$58].

c) La que es referia a la pràctica de "algunos escritores modernos" de fer ús de mon, ton, son, en lloc de ma, ta, sa, davant de noms femenins començats en vocal (son àvia) [\$115 ≈ G.1918, \$58: "Davant (d') un nom femení començat en vocal o h, sembla permisible la substitució de ma, ta i sa per mon, ton i son"].

d) La que tot i declarar invariables els quantitius prou, massa i força es referia al freqüent ús modern dels plurals prous, masses i forces, "sobre todo cuando no sigue sustantivo" [\$119]. Remarquem que, sobre aquest punt, la Gramàtica de l'Institut va passar d'oferir un text que, tot i recollint l'observació de la G.1912, afegia una recomanació (no gaire taxativa) de fer els dits mots invariables [cf. G.1918, \$68(1ª/6ªeds.)], a proposar-ne un altre, en l'última edició, en què no apareixia la referida re-

comanació, cosa que en definitiva comportava un retorn gairebé literal al plantejament original [cf. G.1918, \$68(7ªed.)].

e) La que donava compte dels usos relativament freqüents, en la llengua escrita moderna, del mot arcaic qualque com a substitut de l'adjectiu algun [\$120 ≈ G.1918, \$69: "En lloc de algun i algun anteposats a un substantiu, és permès d'usar l'adjectiu arcaic qualque"].

f) La que, semblantment a l'anterior, donava compte de les substitucions força freqüents de cada i de cada un pels arcaïsmes cascun o quiscun, i no s'estava de remarcar que les dues primeres formes "no pertenecen exclusivamente á la lengua moderna como se figuran muchos partidarios" de les segones [\$120, Nota 2, p.153 ≈ G.1918, \$69: "No és gaire d'aconsellar la substitució de cada i de cadascun per cascun (i encara menys per quiscun)", text que va suprimir-se en les darreres edicions].

g) La que indicava que el castellà los demás havia de traduir-se per els altres, tot reconeixent que se solia traduir per els demás, expressió que "en los buenos tiempos de la lengua" havia significat los más" [\$120 ≈ G.1918, \$69: "Demés per altre és un castellanisme del tot inacceptable: en lloc de els demás cal dir els altres o tots els altres; en lloc de demés (sense article) cal dir els...tots o tots els"].

h) La que donava com a traducció del varios castellà, diferents, diversos i uns quants [\$120 ≈ G.1918, \$69(1ªed.): "varis, vàries (del tot inacceptables)"; (5ª/7ªeds.): "Cal evitar l'ús de varis (fem. vàries) com a adjectiu determinatiu: en lloc seu podem emprar diferents, alguns, uns quants"].

i) La que indicava que el pronom castellà algo havia de traduir-se per alguna cosa o res, per bé que "actualmente hay una gran afición" a escriure quelcom (dialectal) en lloc de alguna cosa [\$121 ≈ G.1918, \$70: "Com a sinònim de alguna cosa (i àdhuc de res en sentit positiu), és avui bastant usat en la llengua escrita el pronom dialectal quelcom", text al qual s'afegia, només en les primeres edicions, el comentari següent: "Però és del tot infundada la preferència que alguns donen a aquest pronom sobre els seus equivalents"].

3.3. Els complements del verb i el predicatiu (Cap.XVI)

El capítol XVI se centrava bàsicament en l'estudi de les funcions pròpies dels constituents d'estricta règim verbal, referint-se només, però, a l'oració simple, i això d'acord amb la delimitació tradicional d'aquesta noció que fa que dins del seu àmbit s'hi considerin també les construccions infinitivals, per coherència amb la idea que l'infinitiu és essencialment un nom verbal. Així el capítol es dividia en cinc apartats, de desigual extensió, que responien als epígrafs següents: "Complemento directo", "Complemento indirecto", "Demás complementos" (denominació vaga, amb què anaven designats els complements preposicionals de règim), "Complemento verbal" (terme confusionari amb què Fabra es referia, precisament, als complements consistents en una construcció d'infinitiu i també, per un esllavissament justificable per raons d'economia expositiva, a les infinitives subjecte), i "Predicati-

vo". Tenint en compte que el capítol següent, també referit a l'oració simple, versava sobre la "Determinación circunstancial", no deixa de ser remarcable que Fabra hagués organitzat l'exposició sobre els constituents diguem-ne simples del grup verbal en funció d'una oposició conceptual en línies generals sintàcticament pertinent, i en tot cas més clarificadora que no ho és l'estesa convenció escolàstica consistent a tractar els complements pròpiament dits i les determinacions circunstancials com a espècies d'un mateix gènere.

El capítol dedicava força text, per a cadascun dels complements considerats, a estudiar els pronoms febles corresponents. Això vol dir que una part important del que s'hi exposava venia a complementar l'apartat del Cap.XIII en què els pronoms febles eren considerats des d'un angle estrictament morfològic. Cal dir, també, que en la referència als dits pronoms hi tenia un pes considerable (que per a una sensibilitat retrospectiva podria semblar excessiu) l'espai dedicat a la formulació d'unes regles de traducció minuciosament exemplificades que, com en el cas ja referit de les equivalències d'ús de certs temps verbals [cf.3.1. IV.], prenien com a base les solucions castellanes, i no al contrari.

I. Els complements directes i la preposició a

L'exposició sobre el complement directe passava aviat a reconèixer que, en el cas que aquest designa una persona, "al lado de la construcción sin a, el catalán admite también la construcción con a". Aquesta posició estrictament descriptiva, tanmateix, de seguida quedava substancialment modificada per un comentari que, en contra del que era costum en la G.1912, prenia explícitament la forma d'una declaració de preferència: "pero, en general, debe preferirse la primera á la segunda, salvo en el caso de ser el complemento un pronombre personal tónico" [\$122]. És probable que aquesta incursió en un registre declaradament prescriptiu no tingués, en l'ànim de Fabra, cap significació especial, i que el nostre autor hagués redactat el text sense preocupar-se gens del seu caràcter formalment inusitat; ben segur, l'opció presa, aspectes formals a part, no tenia res de sorprenent, sobretot si tenim en compte que ja en la Contribució la qüestió havia donat peu a una presa de posició molt explícita, que en el seu cas s'expressava en termes directament personals: "Nosaltres creiem que deuria evitar-se tant com fos possible l'empleu de a davant del complement directe, escrivint-se, per exemple, estimem la mare de preferencia a estimem a la mare" [cf.Fabra 1898,p.109].

La lletra menuda del \$122 oferia unes quantes precisions sobre la qüestió: 1o) que l'ús de a amb la mateixa extensió que té en castellà era un "castellanismo de la lengua escrita" que havia penetrat en la llengua parlada, sense desterrar "ni con mucho", però, la construcció de règim directe; 2o) que l'ús de a, obligatori davant dels pronoms personals tònicos, "parece perfectamente admisible en ciertas combinaciones pronominales en que es de uso general" (cas de Es miraven l'un a l'altre) "y en aquellos casos en que su omisión podría dar lugar á confusiones" (cas de, p.ex., A qui ha vist en Miquel?).

La Gramàtica de l'Institut va fer seu, no solament en l'essencial, sinó reprenent-ne molts exemples, aquest tractament

de la G.1912: diguem, només, sense entrar en detalls (cosa que deixem per a l'estudi específicament dedicat a la G.1918), que si en les primeres edicions es va decantar per afegir a la presa de posició general la consideració detallada d'uns quants casos mitjançant els quals es tractava d'il·lustrar com es podia conjuminar la recomanació de no fer ús de a amb la conveniència de no caure en construccions ambigües en què el complement directe pogués ser interpretat com un subjecte [cf. G.1918, \$112(1a/4aeds.)], a partir de la 5a edició va optar per una exposició més resumida que, però, incorporava algun nou cas d'ús tolerable (però no recomanat) de a [cf. G.1918, \$112(5a/7aeds.)].

II. Usos del pronom ne com a representant del nucli d'un grup nominal indeterminat amb funció altra que la de complement directe

Vora la fi del paràgraf dedicat a formular les regles de traducció entre el sistema dels pronoms febles acusatius castellans i l'homòleg, però heterogeni, sistema català, en el qual s'insistia llargament en com havien de traduir-se les construccions catalanes amb ne, podia llegir-se, en lletra gran, la següent observació: "En proposiciones del tipo Han llegado dos trenes [fr. Il est arrivé deux trains], dicese: N'han arribats dos. Han llegado dos. | N'han arribats molts. Han llegado muchos. | No n'ha arribat cap. No ha llegado ninguno. | Quants n'han arribats? ¿Cuántos han llegado? etc.; es decir, el sujeto gramatical (dos, molt, cap, quants) es tratado, por lo que se refiere al empleo de ne, como si fuera un complemento directo" [§123]. D'aquest text sobre els usos diguem-ne subjectivals del pronom ne caldria remarcar l'incís sobre les construccions impersonals franceses amb l'anomenat "subjecte real", perquè suposava sotmetre les homòlogues construccions catalanes a una comparació que, si més no potencialment (i aquí se li podria retreure retrospectivament a Fabra que hagués estat tan poc explícit), tenia el valor explicatiu de presentar-les com un tipus sintàctic intermedi entre els de les dues llengües veïnes: coincident amb el castellà pel que fa a la concordança amb el verb del grup nominal posposat i la inexistència del pronom "impersonal", i amb el francès pel que fa a la pronominalització del dit grup. El text, en tot cas, tendia a situar la qüestió del ne subjectival en un context gramatical més precís que no ho havien fet les precedents obres de Fabra: l'Ensayo només s'hi havia referit en una nota afegida a l'observació que "Se usa la partícula en cuando en español se sobreentiende un pronombre personal precedido de la preposición de, complemento de un verbo ó del complemento directo", que deia: "Y aún del sujeto: en surt un (verbo intransitivo)" [cf. Fabra 1891, \$111 i Nota 2, p. 89], i la Contribució, pel seu cantó, s'havia limitat a indicar genèricament que "pot també servir de subjecte l'aton ne quan el verb és intransitiu (Quants nois hi van? N'hi van quatre)" [cf. Fabra 1898, p.108]. Cal dir, per una altra banda, que la Gramàtica de l'Institut, lamentablement, no es va fer ressò de la qüestió que ens ocupa: en l'apartat en què s'oferien exemples dels "principals usos del pronom en" el cas de l'en subjectival era ignorat, suposem que a resultes de la intenció genèrica de comprimir i simplificar al màxim l'exposició [cf. G.1918, \$43.IV]. Sigui com sigui, el cert és que aquesta omissió de l'obra normativa va ser l'origen d'una certa tradició de silenci o confusió sobre el cas que, com tindrem ocasió de veure, pot rastrejar-se en alguns dels manuals de divulgació corrents. De fet, la qüestió no va ser ob-

jecte de l'atenció que mereixia fins que el mateix Fabra, en la Gramàtica pòstuma de 1956, va prendre la important decisió de considerar que les construccions de la mena de Han arribat dos trens encarnaven, per les seves propietats específiques, un tipus bàsic, irreductible, d'estructura sintàctica proposicional [cf. G.1956,\$\$45,46,72]. (Aquí ens caldria afegir que si el text de la G.1912 que hem començat citant in extenso constituïa un clar precedent de l'exposició de 1956, una cosa semblant succeïa amb el text immediatament següent, el qual s'ocupava, ara en lletra menuda, de fer veure que les construccions amb l'impersonal haver-hi tenien, pel que fa al grup nominal que els és propi, idèntiques propietats de pronominalització per ne [cf.G.1912,\$123]: un dels apartats de major interès de l'esmentada exposició de 1956 era, precisament, el dedicat a relacionar i, en darrera anàlisi, a identificar les construccions amb haver-hi amb les del tipus representat per Han arribat dos trens [cf.G.1956,\$72].)

III. Casos problemàtics de combinacions pronominals amb datiu

L'apartat dedicat al complement indirecte tractava gairebé exclusivament dels pronoms febles datius i de les combinacions d'aquests amb els pronoms acusatius: l'exposició era llarga i detallada, com corresponia a la necessitat de definir, per a cada cas, una regla de traducció del castellà al català. Aquí només prendrem en consideració, però, els textos en què Fabra, generalment fent ús de la lletra menuda, es referia a punts més o menys problemàtics de l'ordenació del sistema pronominal del català modern, amb la intenció de fer veure com aquests punts van ser presos en la Gramàtica de l'Institut.

a) En relació amb la combinació els hi presa com a substitut del datiu plural els es deia, en la lletra menuda, que havia estat combatuda "con razón" per diferents autors, per bé que algun bon escriptor (Oller) continués usant-la [\$126 ≈ G.1918,\$43.II: "Cal evitar curosament aquest ús erroni de la combinació els hi"].

b) Sobre les combinacions l'hi, la hi, els hi i les hi amb hi amb valor de datiu singular, s'observava que tenen el desavantatge de confondre's amb les corresponents combinacions amb hi adverbial i que, però, són les úniques que s'han mantingut en el dialecte central [\$128.Iα ≈ G.1918,\$48: "en el qual cas la llengua literària usa avui exclusivament hi [i no li] (almenys a Catalunya)"].

c) De la combinació li'n es deia, en lletra menuda, que a Barcelona se sol reemplaçar per n'hi [\$128.Iβ ≈ G.1918,\$55(1a/4aeds.)/\$56(5a/7aeds.): "El llenguatge parlat (Barcelona) usa n'hi com a combinació del pronom en o ne amb l'adverbi hi i com a combinació del pronom en o ne amb el datiu li, reemplaçat per hi. En el primer cas n'hi és correcte; en el segon cas és preferible li'n o li n'"].

d) Les combinacions li ho i l'hi anaven considerades, en la lletra gran, com a traduccions indistintament possibles del castellà se lo, amb se datiu singular i lo neutre [\$128.I]. Aquesta posició va modificar-se en la Gramàtica de l'Institut, que només acceptava li ho com a forma correcta de la combinació en qüestió [cf.G.1918,\$53(1a/4aeds.)/\$54(5a/7aeds.)].

e) L'ús de els hi per els el, els la, els els, els les i els ho era qualificat, no sense èmfasi, de "extraño y bárbaro" [§128.II ≈ G.1918, §54(1a/4aeds.)/§55(5a/7aeds.): "convé tenir present que els hi (los-hi o ls-hi) no es pot usar sinó com a combinació de l'acusatiu masculí del plural o del datiu del plural del pronom ell amb l'adverbi hi, o de l'acusatiu del plural del pronom ell amb el datiu singular li, reemplaçat per hi. En tot altre cas els hi és incorrecte..."].

f) L'ús de els-en-hi per els en era objecte d'una breu observació en lletra menuda, que semblava considerar-lo com a fenomen més propi de la llengua parlada que no pas de l'escrita, una apreciació que va mantenir-se en la Gramàtica de l'Institut [§128.II * G.1918, §57: "En el llenguatge parlat és freqüent l'addició d'un hi a la combinació del datiu els i el pronom en, la qual combinació es confon així amb la dels tres pronoms els, n' i hi. Cal evitar curiosament aquesta substitució de els en per els n'hi"].

IV. Complements infinitivals (i infinitives subjecte)

a) Prenent com a referència l'anomenat "infinitivo yuxtapuesto" del castellà, la G.1912 indicava que, a aquest tipus de construcció (Decidimos ir), "el catalán opone con frecuencia el infinitivo precedido de la preposición de" (Vam decidir d'anar-hi), i tot seguit ofería una llista de 18 verbs susceptibles de construir-se amb el dit infinitiu precedit de de: acordar, decidir, deliberar, desitjar, esperar, jurar, oferir, pensar, pretendre, procurar (i els sinònims cercar, veure), prometre, proposar, provar, refusar, resoldre, témer. L'exposició acabava amb l'observació (en lletra gran) que "Hoy suele, sin embargo, omitir-se la preposición de con la mayoría de estos verbos" [§130].

Sobre aquesta qüestió, la Gramàtica de l'Institut, que a diferència de la G.1912 distingia ben explícitament les referides infinitives amb de, assenyalant-ne la condició de complements directes, de les infinitives introduïdes per una de pròpia del règim verbal, d'un cantó va fer seva, en totes les edicions, l'esmentada llista de verbs, tot ampliant-la amb aconsellar, assajar, desdenyar, dignar-se (suprimit en la 7a edició) i mirar (sinònim de procurar), i d'un altre cantó va passar de declarar, en les primeres edicions, que "L'infinitiu amb de és però preferible a l'infinitiu simplement juxtaposat" darrere dels verbs de la llista [cf. G.1918, §120(1a/4aeds.)], a donar a la qüestió un tractament prescriptiu diguem-ne neutral, en què les construccions amb de anaven presentades com una mera possibilitat alternativa de les construccions sense de [cf. G.1918, §120(5a/7aeds.)].

b) Una observació en lletra menuda de la G.1912 que no va ser represa per la Gramàtica de l'Institut era la referida a la possibilitat de verbs com acostumar, atrevir-se, començar i obligar de construir-se indistintament amb infinitives introduïdes per a o per de [§130]. Notem, aquí, que el D.G.L.C. es fa ressò d'aquesta possibilitat pel que fa al cas de acostumar i de començar, però no en el dels altres dos verbs.

c) La coneguda qüestió de la manca d'adequació de la preposició en per encapçalar infinitives de règim era introduïda sota la forma d'un enunciat genèric, segons el qual "Al infinitivo precedido de la preposición en el catalán actual opone generalmente el

infinitivo precedido de la preposición a"[§130]. Notem que aquest enunciat era d'un registre semblant al d'una primitiva observació de l'Ensayo, que deia: "En suele cambiarse en a cuando está entre dos verbos. Ej.: tardar en venir, trigar a venir; se entretiene en cortarlo, s'entreté a tallar-ho" [cf. Fabra 1891, §125]. La Gramàtica de l'Institut va convertir els esmentats enunciats de 1891 i 1912 en una declaració d'obligatorietat d'ús de la preposició a, que tanmateix s'inscrivía en el marc d'una caracterització més comprensiva de les construccions afectades [cf. G.1918, §114.I].

d) Una altra observació en lletra menuda de la G.1912 no incorporada a la Gramàtica de l'Institut era la que assenyalava que els verbs de sensació ("los verbos que expresan una percepción de los sentidos") poden regir infinitives amb a (Ex.: El veig a passar cada dia, L'has sentit a cantar?) [§130].

e) Les infinitives subjecte mereixien una observació molt genèrica, en lletra menuda, només referida, amb poca precisió i escassos exemples (tots del Tirant), a la possibilitat de construir-se amb de, donada com a freqüent [§130]. Sense millorar gaire el tractament del cas, la Gramàtica de l'Institut com a mínim va explicitar que aquesta possibilitat (que mantenia com a tal, i no pas com a obligació) només afectava les construccions posposades al verb [cf. G.1918, §122].

V. Els pronoms febles representants de predicatiu

a) En un enunciat que prenia la forma d'una regla de traducció dels usos com a predicatiu del lo neutre castellà ("El pronombre castellano lo usado como predicativo se traduce por..."), però que de fet, si hem de fer cas a l'exemplificació adduïda, només prenia en consideració les construccions amb el verb ser, es donaven, com a equivalents del dit pronom, ho, per representar un adjectiu o un substantiu determinat, i el, la, els o les, per representar un substantiu determinat, tot indicant-se que en aquest darrer cas a Barcelona "también se dice" ho.

A aquest enunciat, formulat completament en lletra gran, s'afegia una observació en lletra menuda segons la qual en el català actual era bastant freqüent la substitució de ho per ne en frases com Diuen que és negre, i no ho és (Diuen que és negre, i no n'és) així com l'ús de hi amb aquells verbs que en castellà no admeten el predicatiu lo (Ell s'ha tornat vermell; no s'hi ha tornat ella. | Déu te faci bo; Déu t'hi faci. | Va caure malalt dijous.- No; hi va caure divendres) [§131].

b) La referida exposició de la G.1912, que tenia precedents directes a l'Ensayo i a la Contribució, va ser recollida, no sense ser objecte de variacions significatives, en la Gramàtica de l'Institut. És dóna el cas, de fet, que cap dels quatre tractaments en qüestió no era reductible a cap dels altres, i això tant des del punt de vista de la consideració formal de què eren objecte els casos contemplats com respecte de les valoracions implícitament o explícitament prescriptives que mereixien les corresponents solucions. Per veure-ho, procurarem donar compte de l'entrellat de diferències i semblances existents entre les quatre obres en la taula que segueix, en la columna de l'esquerra de la qual s'indicaran els diversos casos de pronominalització predicativa efectivament contemplats, és a dir, segons els exemples

positivament aduïts i no pas en funció de l'extensió teòrica que pogués ser assignada a aquests exemples en cada obra.

CASOS EFECTIVAMENT CONTEMPLATS	ENSAYO, 1891 [648 i Nota 1,p.37]	CONTRIBUCIÓ, 1898 [Apèndix Cap.IV,p.109]	GRAMÀTICA, 1912 [§131]	GRAMÀTICA, 1918 [§§43.III, IV i V]
I. <u>El/la/els/les</u> , amb el verb <u>ser</u> , per representar un substantiu determinat	Cas contemplat per una regla de traducció de <u>lo</u> neutre castellà específicament restringida a les construccions amb <u>ser</u> : la solució amb <u>el/la/els/les</u> es presentava com a alternativa de la solució (general) amb <u>ho</u>	Solució formalment presentada com a pròpia de les construccions amb <u>ser</u>	Cas contemplat per una regla de traducció dels usos com a predicatiu de <u>lo</u> neutre castellà; tots els exemples que il·lustraven la regla ho eren, però, de construccions amb <u>ser</u>	Solució presentada en forma de denegació de l'ús de <u>ho</u> predicatiu per representar substantius determinats: "amb referència a un substantiu determinat, hom no usará <u>ho</u> , sinó <u>el, la, els, les</u> [...]". [Notem que la instrucció no es restringia formalment a les construccions amb <u>ser</u>]
II. <u>Ho</u> , amb el verb <u>ser</u> , per representar un substantiu determinat	Cas genèricament contemplat per una regla general de traducció de <u>lo</u> neutre castellà (" <u>Lo</u> , neutro, es <u>ho</u> "), però només exemplificat en relació amb la regla restringida a les construccions amb <u>ser</u> . La solució no era objecte de condemna	Solució objecte d'una explícita recomanació d'evitació: "Deuria evitar-se l'empleu (freqüent a Barcelona) de <u>ho</u> reemplaçant <u>lo, los, la i les</u> davant de <u>és-ser, és el francès que havia de venir? No ho és; és un altre.</u> "	Solució presentada com una alternativa secundària, barcelonina, de la solució amb <u>el/la/els/les</u> . Formulada en lletra gran, no era objecte de cap desrecomanació explícita	Cf. el quadre superior: la solució era objecte d'una explícita recomanació d'evitació
III. <u>Ho</u> , amb el verb <u>ser</u> , per representar un adjectiu o un substantiu indeterminat	Cas també genèricament contemplat per la regla general sobre <u>lo</u> castellà (cf. quadre superior) i que igualment només era exemplificat en relació amb la regla restringida a les construccions amb <u>ser</u>	La pronominalització per <u>ho</u> d'un substantiu indeterminat, formalment presentada com a pròpia de les construccions amb <u>ser</u> . [El text no es referia a la pronominalització dels adjectius]	Cas contemplat per la regla de traducció del <u>lo</u> predicatiu castellà [també en aquest cas els exemples aduïts sols ho eren de construccions amb <u>ser</u>]	Cas contemplat dintre una llista d'exemples dels usos de <u>ho</u> predicatiu. [En l'únic exemple amb un verb altre que <u>ser</u> , <u>ho</u> no representava pas un adjectiu o un substantiu indeterminat, sinó una completiva: <u>Dius que està molt malalt? Doncs no ho sembla.</u>]
IV. <u>En</u> , amb el verb <u>ser</u> , per representar un adjectiu o un substantiu indeterminat	Cas contemplat per la regla particular de traducció de <u>lo</u> neutre castellà construït amb <u>ser</u> . La solució, tanmateix, era objecte de valoració negativa: "Es viciosa la substitució de <u>ho</u> por <u>ne</u> ante <u>ser</u> "	No s'hi referia	L'únic exemple donat, presentat com un cas de substitució freqüent de <u>ho</u> per <u>en</u> davant <u>ser</u> , de fet només es referia a la pronominalització dels adjectius. La solució no era objecte de cap condemna explícita (però era referida en la lletra menuda)	Els exemples donats no més es referien a la pronominalització dels adjectius en construccions amb <u>ser</u> . L'ús de <u>en</u> , presentat com a freqüent en la llengua parlada, era objecte de desrecomanació (més taxativa en les edicions 1ª-4ª que no pas en les edicions 5ª-7ª)

V. Usos de <u>hi</u> predicatiu (amb verbs com <u>tornar-se, fer, caure</u>)	No s'hi referia	No s'hi referia	Cas contemplat en la lletra menuda: <u>hi</u> predicatiu, amb els verbs que en castellà no admeten el predicatiu <u>lo</u>	Cas contemplat en una llista d'exemples sobre els "principals usos" de <u>hi</u> . Els exemples del cas, eren el 1er. i el 3er. de la G.1912 (s'excloïa l'exemple amb <u>fer</u>)
---	-----------------	-----------------	--	--

Cal insistir en la circumstància que, pel que fa als usos de el/la/els/les, de ho i de en, les quatre obres coincidien a prendre només en consideració, de fet, construccions amb ser. Aquesta limitació, que era coherent amb els plantejaments restringits de l'Ensayo i de la Contribució, no ho era, en canvi, amb els de les gramàtiques de 1912 i de 1918. Ara, si en la G.1912 el lector encara disposava d'una referència al lo castellà que, almenys en principi, li brindava la possibilitat d'estendre l'exemplificació donada a construccions amb altres verbs, això no succeïa en la Gramàtica de l'Institut: mancant-hi la referència castellana, en aquesta obra no hi havia cap mena d'indicació mínimament determinada sobre la representativitat dels exemples amb el verb ser.

c) Sense ²entrar en els detalls d'una qüestió sobre la qual Solà¹ i Segarra² han donat pertinent informació, aquí ens cal fer l'observació general que la proposta de pronominalització per el/la/els/les dels predicatius consistents en un grup nominal definit (proposta que sense excepció la tradició ha considerat restringida a les construccions amb ser) ha estat discutida i no sempre acceptada (Moll i Sanchis Guarner, com veurem, en feien cas omès en les respectives gramàtiques) pel mateix fabrisme: amb diversos matisos, la majoria dels crítics han coincidit a considerar que la solució proposada no és sinó un gal·licisme o, més precisament, un manlleu del francès literari, en bona part motivat per una voluntat d'allunyament del castellà però també per un desig de sistematització acadèmica molt propi del logicisme fabrià. No estant en disposició d'aportar cap matís diferencial significatiu a una opinió que, en línies generals, no podem deixar de compartir, ens limitarem a dedicar a la qüestió un parell de comentaris marginals.

10) Potser la postura fabriana estava motivada per alguna cosa més del que hi han vist els al·ludits crítics: en aquest sentit costa de creure, particularment, que si Fabra no hagués partit d'alguna mena de constatació, per puntual i poc controlada que fos, de la vitalitat de la solució el/la/els/les fora de Barcelona, hagués pogut decidir-se a qualificar de barcelonisme, com va qualificar-la en les obres de 1898 i de 1912, la solució alternativa amb ho.

20) Solà, tot i haver deixat dit que, en general, la dita solució el/la/els/les és un "pur artifici o estrangerisme", no deixava d'oferir algun element que podria ser-nos útil per aclarir en quin tipus d'experiència positiva hauria pogut basar-se Fabra per mantenir la seva postura: en reconèixer, d'un cantó, que "L'ús

1. Cf. Solà 1973, pp.27-28, i notes 32,32, pp.142-143.

2. Cf. Segarra 1985, pp.1079-80, i notes 6,7, p.1868; 132,133, pp.1918-1920.

d'aquests pronoms potser és una realitat en algun cas específic", però sobretot en fer l'observació concreta que, "parlant de l'hora", no resulten pas gens rares les construccions del tipus No les són, encara, les cinc (les quals, com les homòlogues amb ho, es caracteritzen, dit sigui de passada, per la notabilíssima propietat de posar en joc la pronominalització íntegra d'un constituent sotmès a concordança verbal), creiem que aportava, de fet, un principi de resposta a la qüestió [cf. Solà 1973, p.27].

Un cas semblant, des del punt de vista en què ens situem, és el de Segarra, si tenim en compte que aquesta autora, que no dubtava de considerar un gran error la proposta fabriana, tanmateix proporcionava la interessant notícia que el discutit ús de el/la/els/les és avui dia viu en el dialecte septentrional de transició (i aquí ens podríem preguntar, també de passada, si no pot ser que el dit ús dialectal tingui, o hagi tingut en algun moment, més vitalitat que mai no ha tingut l'ús homòleg en el francès parlat) [cf. Segarra 1985, nota 133, p.1920].

d) Com hem vist, les quatre obres considerades no donaven cap indicació directa sobre quins eren els verbs altres que ser a les construccions dels quals s'havia d'aplicar la regla de pronominalització per ho del predicatiu consistent en un adjectiu o en un nom o grup nominal indeterminats. Una indicació indirecta l'oferien, tanmateix, l'Ensayo i la G.1912, en la mesura que aquestes dues obres introduïen ho com a traducció de lo neutre castellà. En realitat, no va ser fins la Gramàtica pòstuma de 1956 que Fabra va presentar la pronominalització per ho del que anomenava terme predicatiu com a pròpia d'un explícit i tancat repertori de verbs (ser, estar i semblar), a la vegada que introduïa la precisió que el dit terme predicatiu podia consistir no només en un adjectiu o en un nom o grup nominal indeterminats sinó també en un grup preposicional com ara d'or, d'argent, de presa, etc. (que ell qualificava de "locucions adjectives"). Curiosament, si en presentar aquest repertori com a tancat venia a donar una resposta clara a una qüestió que ell mateix havia contribuït a obscurir, també és cert que la resposta donada no era del tot precisa, car entenem que oblidava de mencionar, com a pertanyent de ple dret al dit repertori, i sense més motiu que un pur descuit, el verb parèixer (un verb de l'existència del qual, notem-ho, no s'havia pas oblidat el nostre autor a l'hora d'oferir els exemples de construccions amb terme predicatiu no referits a la qüestió de la pronominalització) [cf. G.1956, §§85,86].

e) Remarquem les oscil·lacions que va patir la valoració de l'ús de en predicatiu en les construccions amb ser: d'entrada l'Ensayo, sense donar explicacions, el va considerar "viciós"; en canvi la G.1912, anys més tard, es va limitar a donar compte de la seva existència en la lletra menuda; la Gramàtica de l'Institut, finalment, va passar de desrecomanar-lo positivament en les primeres edicions ("La llengua literària faria sens dubte bé d'evitar aquest en...") a referir-s'hi, en les darreres, mitjançant un enunciat formalment descriptiu ("La llengua literària evita generalment aquest en...") que, agafat a la lletra, no podia interpretar-se com una desautorització radical.

La història de les referències fabrianes als usos de en predicatiu no es va deturar, però, en aquesta última posició de la Gramàtica de l'Institut: de fet, com veurem a continuació,

tant el D.G.L.C. com la Gramàtica pòstuma de 1956, a més de considerar des de nous punts de vista el cas contemplat en les obres anteriors, van ampliar significativament les seves referències a altres usos de en predicatiu.

10) El D.G.L.C. [cf.veu "en"] va caracteritzar l'ús de en en les construccions amb ser com a propi del "llenguatge col·loquial". Notem que els exemples donats es referien tant al cas en què el pronom representa un adjectiu (No n'és, de vermell) com al cas en què representa un substantiu indeterminat (No n'és, de metge), cosa que només havia succeït, abans, a l'Ensayo (la G.1912 i la Gramàtica de l'Institut només donaven exemples del primer cas).

20) El D.G.L.C. es referia, per primera vegada, a l'ús de en com a "complement d'un verb factitiu" (el que en diríem predicatiu del complement directe d'aquests verbs), donant-ne un únic exemple: El nomenaran president o no l'en nomenaran. Diguem, aquí, que aquesta prescripció fabriana no ens sembla pas indiscutible, car no és gens clar fins a quin punt la solució proposada correspon a un ús efectiu de la llengua. En aquest sentit ens limitarem a indicar que Segarra, tot i havent-la assumida (entenem que basant-se sobretot en el fet que, com deia, "sembla que tothom hi està d'acord" [cf.Segarra 1985,p.1235]), no deixava tanmateix de menar el lector a un article de Miquel i Planas¹ en què se sostenia que els complements de verb factitiu, com en general tots els predicatius de complement directe, pronominalitzen en hi.

30) La Gramàtica de 1956 va introduir dues novetats expositives en relació amb la pronominalització per en que en les obres anteriors havia estat descrita com a pròpia de les construccions amb ser: l'estenia a les construccions amb estar, i la presentava com a concurrent en peu de perfecta igualtat, és a dir, sense expressar cap preferència ni sotmetre-la a cap restricció, de l'alternativa pronominalització per ho: "Aquest carrer no és tan llarg com el de Sant Pere, i jo em creia que n'era més (al costat de que ho era més). En Miquel no vindrà: està malalt. - No n'està pas! (al costat de No ho està pas!)". Aquí caldria advertir que Coromines, l'editor de l'obra, es va permetre desnaturalitzar aquest tractament, afegint al text original un comentari entre claudàtors segons el qual els esmentats exemples amb ho eren "més recomanables" que els homòlegs exemples amb en [cf.G.1956,§86].

40) També innovadorament, la Gramàtica pòstuma va distingir (val a dir que d'una manera ben poc explícita) entre el cas consabut de pronominalització per en a què acabem de referir-nos i el que il·lustrava amb l'exemple En Joan n'és un, de metge bo, que caldria conceptualitzar com un cas més (homologable al de En Lluís només n'ha menjats dos, de panets i al de Avui n'arribaran quatre, de vaixells) de pronominalització per en del nucli d'un grup nominal indeterminat explícitament quantificat només sotmès a la condició estructural (no funcional) de figurar en posició post-verbal. Notem que, en presentar l'exemple esmentat com a oposat a l'exemple En Joan ho és, un metge bo, Fabra apuntava a una distinció crucial entre els dos tipus de pronominalització per en que ens ocupen: si en relació amb el tipus contemplat tradicionalment, en què el pronom representa un terme consistent en un adjectiu o en un substantiu no subjecte a quantificació, la pos-

i. Cf.Miquel i Planas 1981, p.8.

sibilitat d'alternar en amb ho és certament un fet (cf. En Pere n'/ho és (molt), de simpàtic; En Pere i en Lluís no en/ho són pas, de germans), l'en corresponent a l'altre tipus, en canvi, no és pas alternatiu de ho (cf. En Joan n'/*ho és un, de metge bo; En Joan *n'/ho és, un metge bo) [cf. G.1956, §86].

50) La Gramàtica pòstuma, finalment, es va referir per primera vegada al cas del verb fer-se: presentant-lo com a verb que exigiria la pronominalització per en del seu predicatiu, el considerava com una excepció a la regla que, amb verbs altres que ser, estar i semblar, "es recorre generalment al pronom hi" [cf. G.1956, §86]. Notem que, segons Segarra, aquesta nova prescripció fabricaria es deuria a la confusió d'aquest verb pronominal (que des del seu punt de vista hauria de cenyir-se, com altres verbs incoatius del tipus tornar-se, quedar-se, esdevenir, etc., a la diguem-ne regla general de pronominalització per hi) amb l'ús reflexiu del verb factitiu fer, el qual sí que, d'acord amb la indicació abans referida del D.G.L.C. (que la Gramàtica pòstuma no recollia pas), demanaria una pronominalització per en: per a Segarra, doncs, la llengua distingiria -com la mateixa norma, si fos formulada correctament- entre el cas de En Pere s'ha fet ric i s'hi ha fet en poc temps i el de En Llorenç s'ha fet soci de l'Ateneu.- En Joan també se n'ha fet [cf. Segarra 1985, pp.1234-5].

f) Com hem indicat, la G.1912 caracteritzava els usos de hi predicatiu com a propis dels verbs que, en versió castellana, no admeten el predicatiu lo: Fabra hauria pogut dir, en comptes d'això, que als predicatius que en català són pronominalitzables per hi corresponen, en castellà, predicatius no pronominalitzables de cap manera. (Notem que aquesta caracterització era pràcticament equivalent a les prescripcions del D.G.L.C. [cf. veu "hi"] i de la Gramàtica pòstuma [cf. G.1956, §86] que assignaven la pronominalització per hi als predicatius de verbs altres que ser, estar i semblar.) En un altre ordre de coses, també hem indicat que, dels tres exemples amb què la G.1912 il·lustrava el cas que ens ocupa, la Gramàtica de l'Institut va recollir-ne literalment dos (els corresponents a tornar-se vermell -> tornar-s'hi; caure malalt -> caure-hi) i va suprimir el corresponent a una construcció del verb fer (Déu te faci bo; Déu t'hi faci): sens dubte el lector interpretarà aquesta supressió com l'indici d'un canvi de postura que va desembocar en la ja referida prescripció del D.G.L.C. sobre l'ús de en com a predicatiu dels verbs factitius.

3.4. Les determinacions circumstancials (Cap. XVII)

Com el seu mateix títol complet suggeria ("Determinación circunstancial (preposiciones y adverbios)") el capítol XVII, sense deixar de referir-se a algunes qüestions de sintaxi pròpiament dita, més aviat centrava la seva exposició a donar els repertoris dels diversos tipus de preposicions i adverbis. Els textos del capítol es distribuïen sota cinc epígrafs, que eren els següents: "Las preposiciones", "Circunstancial de lugar", "Circunstancial de tiempo", "Circunstancial de modo" i "Circunstanciales verbales". Sota el darrer epígraf podia llegir-se, de fet, una brevíssima referència a algunes construccions de gerundi i d'infinitiu.

I. El repertori de les preposicions febles

L'únic text en lletra gran dels que sota l'epígraf "Las preposiciones" es dedicaven a les preposicions febles consistia en la formulació d'una llista de les formes adequades a l'ús literari. Sobre les variants excloses de la llista, però, podia llegir-se abundant informació en la lletra menuda: era un plantejament prototípic de la manera de fer de la G.1912. A continuació provarem de donar-ne compte en una taula, tot comparant-lo amb el tractament que la qüestió havia rebut a l'Ensayo i amb el que va rebre a la Gramàtica de l'Institut.

ENSAYO 1891	GRAMATICA 1912	GRAMATICA 1918
<p><u>a</u>: Consignada en la llista inicial [§121] i descrita com a generalment usada [§122].</p> <p><u>an</u>: Consignada en la llista inicial [§121], i descrita com a usada davant <u>en</u>, <u>ell</u>, <u>aquest</u>, <u>aqueix</u>, <u>aquell</u>, <u>això</u>, <u>allò</u>, <u>alquí</u>, <u>algún</u> [§122]. També usada davant <u>el</u>, <u>els</u> quan la claredat aconsella evitar les contraccions <u>al</u>, <u>als</u>, confusibles amb <u>el</u>, <u>els</u> [Nota 5,p.95].</p> <p><u>ane</u>: No consignada en la llista inicial, i descrita com a usada davant <u>mi</u>, <u>tu</u>, <u>qui</u> i <u>què</u>, així com també davant <u>la</u>, <u>las</u>, <u>l'</u>, quan la claredat aconsella evitar l'ús de <u>a</u> [Nota 6,p.95].</p>	<p><u>a</u>: Consignada en la llista donada en lletra gran [§132].</p> <p><u>an</u>: Consignada en lletra menuda. Es deia que apareix escrita <u>an</u>, <u>a-n</u> i <u>a n'</u>, i es donaven indicacions homòlogues de les de l'<u>Ensayo</u> sobre els seus contextos d'ús [§132].</p> <p><u>ane</u> (o <u>a n'a</u>): Consignada en lletra menuda. Indicacions homòlogues de les de l'<u>Ensayo</u> sobre els seus contextos d'ús [§135.I 2º, Nota 1]. La combinació amb <u>la</u>, era explicada com a femení (<u>en-ela</u>) de la combinació <u>en-el</u> [§135.II 1º].</p> <p><u>ad</u>: Consignada en lletra menuda. Descrita com a preferida per alguns escriptors a <u>a</u> en casos en què no és admissible <u>en</u> (Ho donaven <u>ad ell</u>), i com a dialectal (València) i força usada en català antic [§135.II 1º].</p>	<p><u>a</u>: "Aquesta preposició pot revestir diverses formes en la llengua parlada: <u>a</u>, <u>an</u>, <u>ane</u>, <u>ad</u>. L'única forma admissible en la llengua literària és la primera" [§111].</p>
<p><u>am</u>: Consignada en la llista inicial [§121].</p> <p><u>amb</u>: No consignada en la llista inicial, i descrita com a variant de l'anterior davant de mots començats per vocal o <u>h</u> [§123].</p> <p><u>ambe</u>: Referida, en nota, com a usada de vegades davant <u>qui</u>, <u>què</u> [Nota 7,p.95].</p>	<p><u>amb</u> (o <u>ab</u>): Consignades en la llista en lletra gran [§132]. En la lletra menuda: "<u>Ab</u> es la forma antiga; pero actualmente son todavía muchos los que escriben <u>ab</u> en lugar de <u>amb</u>" [§132].</p> <p><u>ambe</u>: Consignada en lletra menuda, com a variant de <u>amb</u> davant <u>qui</u>, <u>quin</u>, <u>que</u> [§135.I 2º,Nota 1].</p>	<p><u>amb</u>: "Aquesta preposició pot revestir diferents formes en la llengua parlada: <u>amb</u>, <u>ambe</u>, <u>am</u>. L'única forma admissible en la llengua literària és la primera" [§117]. [Només en les edicions 1ª-4ª: "La forma <u>ab</u>, usada normalment en català antic, és avui dialectal*"]</p>
<p><u>de</u>: Consignada en la llista inicial [§121].</p> <p><u>d'</u>: No consignada en la llista inicial i descrita com a variant de <u>de</u> davant de mot començat per vocal o <u>h</u> [§123].</p>	<p><u>de</u> (d' davant vocal): Consignades en la llista en lletra gran [§132].</p>	<p><u>de</u>: "La preposició <u>de</u> revesteix la forma <u>d'</u> quan va davant d'un mot començat en vocal (precedida o no de <u>h</u>)" [§118].</p>

<u>en</u> : En la llista inicial [§121]	<u>en</u> : En la llista en lletra gran [§132]	<u>en</u> [§125]
<u>per</u> : Consignada en la llista inicial, on es feia constar que tradueix el cast. <u>para</u> i <u>por</u> [§121]	<u>per</u> : En la llista en lletra gran, donada com a equivalent del cast. <u>por</u> [§132] <u>per a</u> : En la llista en lletra gran, donada com a equivalent del cast. <u>para</u> [§132] En la lletra menuda: "Hoy suele escribirse <u>pera</u> en lugar de <u>per a</u> "./ "Las dos preposiciones <u>per</u> y <u>per-a</u> se han confundido en el lenguaje hablado pronunciándose ambas <u>per</u> (Barcelona)" [§132]	<u>per</u> [§127] <u>per a</u> : "La preposició <u>a</u> es pot adjuntar a la preposició <u>per</u> formant la preposició composta <u>per a</u> " [§128] [Només en les edicions 12-42; "La llengua parlada (Barcelona), ometent el segon element de la preposició <u>per a</u> , confon aquesta preposició amb la preposició simple <u>per</u> "]

a) Notem que el tractament minuciós de què van ser objecte, tant a l'Ensayo com a la G.1912, les diverses variants consignades de a i de amb, va quedar reduït, en la Gramàtica de l'Institut, a una taxativa presa de posició normativa a favor de l'ús literari exclusiu de les formes canòniques d'aquestes preposicions.

b) L'única diferència entre el repertori consignat en lletra gran en la G.1912 i l'opció normativa de la Gramàtica de l'Institut consistia en l'admissió, en la primera, de la variant ab, per la seva condició de forma arcaica encara molt usada literàriament.

c) Remarquem el valor de l'opció presa, en la G.1912, a favor de la grafia per a, en un moment en què, com no deixava d'observar-se en la lletra menuda, encara predominava l'ús de pera.

II. El cas de les preposicions per i per a

L'únic text que, sota l'epígraf "Las preposiciones", incidia a fons en qüestions de sintaxi, era el dedicat als usos de per i per a [§§132-133]. Es tractava d'un text destinat a convertir-se en el centre d'una polèmica entre els especialistes contemporanis, concretament a partir de la detallada crítica que va adreçar-hi Coromines en el conegut estudi "Nou converses sobre per i per a"¹, una crítica que, com és sabut, no solament impugnava la validesa de la descripció de l'estat de coses de la llengua medieval en què Fabra centrava la seva exposició sinó que també posava seriosament en dubte que la solució normativa apuntada (val a dir que, en el text de referència, com a mer supòsit, car la norma en sentit estricte no va ser formulada, com tindrem ocasió de veure, fins la Gramàtica de l'Institut [cf. G.1918, §128]) pugui ser aplicada sense dificultats insuperables.

El text en qüestió partia, tanmateix, de dues observacions incontrovertibles: es feia ressò, per un cantó, de la reducció de per a a per en el llenguatge parlat de Barcelona [§132] i, per un altre cantó, descrivia la situació de la llengua escrita coetània com a escindida entre la postura minoritària d'alguns escriptors partidaris d'incorporar-hi la dita reducció, i la majoritària dels que, admetent per a (que escrivien pera), de fet

1. Cf. Coromines 1971, pp.105-179.

donaven a la preposició composta una extensió més gran que no havia tingut en la llengua antiga. La part criticable -i criticada-, que s'iniciava a continuació, es presentava precisament com una anàlisi dels usos que els autors medievals feien d'ambdues preposicions en les situacions en què els majoritaris moderns empraven pera. Aquesta anàlisi posava èmfasi en dos casos d'ús de per:

I) Davant de les construccions d'infinitiu capaces de denotar el fi o l'objecte de l'acció expressada pel verb principal de tal manera que aquest fi o objecte pugui ser considerat alhora com el motiu de la dita acció (cas en el qual, com observava l'autor, el castellà admet vacil·lacions entre para i por);

II) Davant de la conjunció que, introduint subordinades finals amb perquè;

però també prenia en consideració dos casos, diguem-ne complementaris o contrastius, d'ús de per a:

III) Davant d'infinitives denotatives d'una finalitat no susceptible d'entendre's, alhora, com a motiu;

IV) Davant de nom o pronom, formant sintagmes preposicionals capaços d'expressar destinació, benefici, finalitat o nocions afins (però no, és clar, causa, motiu, mitjà o agent).

Encara que Fabra, en una nota final, reconeixia l'existència de vacil·lacions relatives a tots quatre casos, que qualificava de molt rares pel que fa als dos primers (usos de per a en lloc de per) i de força freqüents pel que fa als dos restants (usos de per en lloc de per a), el cert és que del seu tractament, i particularment gràcies a l'abundant exemplificació d'autors clàssics amb què cada cas era il·lustrat, es despenia la imatge d'una situació en línies generals clara i estable, prou clara i estable, si més no, per ser considerada com a fonament d'una norma d'ús adoptable per la llengua moderna. Lamentablement aquesta imatge, d'acord amb la demostració de Coromines (que en el seu article incloïa, entre molts altres punts, una detallada crítica filològica de la validesa d'alguns dels exemples aparentment més decisius) no era sinó el resultat d'un veritable miratge teòric de Fabra, car no corresponia a cap realitat històrica, a cap moment comprovable del desenvolupament efectiu de la llengua medieval, i això tant pel que fa a la qüestió crucial de l'oposició relativa als casos I i III com, en menor mesura, pel que fa a l'oposició entre per i per a davant de grup nominal que servia per delimitar el cas IV.

III. Sobre les preposicions fortes

En l'últim dels paràgrafs corresponents a l'epígraf "Las preposiciones" [§134], que versava sobre les preposicions fortes, alternaven tres breus textos en lletra gran, respectivament dedicats a oferir els repertoris de les preposicions simples, compostes i "derivades", amb més nombrosos textos en lletra menuda, que contenien exemples i comentaris diversos relatius a les formes censades. D'una manera general, però sobretot pel que fa a l'exemplificació donada, pot dir-se que aquest paràgraf de la G.1912

constituïa un directe precedent del que la Gramàtica de l'Institut va dedicar a la mateixa qüestió [cf. G.1918, §129]. Tanmateix, entre els dos tractaments no deixava d'haver-hi, com a continuació veurem, unes quantes diferències significatives.

a) En el repertori de les preposicions simples hi figuraven: contra, entre, segons, sense (o sens), sobre, sota (o sots), ultra (arc.). Totes aquestes preposicions van ser incloses en la llista del §129 de la Gramàtica de l'Institut. Notem, a més, que:

10) En relació amb sota, es feia l'observació que "Constituye un castellanismo la substitución, hoy muy frecuente, de sota por baix". (La G.1918 va reprendre la qüestió en termes preceptius: "Es en absolut inacceptable la substitució, freqüent avui dia, de la preposició sota per baix". Notem aquí que l'Ensayo, en el seu moment, havia consignat baix, com a equivalent de sota, en la seva llista de preposicions principals [cf. Fabra 1891, §121].)

20) De sots es deia que era mot arcaic, i que corresponia al castellà so en les locucions sots pena, sots color, sots mantell. (Semblantment, la G.1918 també es va referir al caràcter arcaic de sots, tot afegint que de cap manera era preferible a sota; això a part, declarava la forma "perfectament admissible formant part de certes locucions prepositives (sots pena de, sots color de, sots pretext de) i com a prefix (sots-director, sots-dia-ca)".)

30) Sobre ultra, que anava presentada com a arcaisme, s'observava que en la llengua moderna havia estat reemplaçada per además de (traducció literal de además de). (La G.1918, tot mantenint la qualificació d'arcaisme, descrivia la forma com a "recentment introduïda en la llengua escrita per substituir la locució además de (traducció servil del además de castellà)").

b) Els cens de les preposicions considerades compostes era format per: cap a (dret a), fins a, des de (o desde), abans de, després de, fora de, envers, malgrat de, permor de, arran de, endret de. A aquestes calia afegir, per explícita indicació del text, una sèrie de locucions prepositives de valor locatiu (dins de, davant de, etc.) que, de fet, anaven estudiades [cf. §137] sota l'epígraf "Circunstancial de lugar". Cal dir que un bon nombre dels ítems d'aquests cens no van ser recollits en la llista de preposicions fortes del §129 de la Gramàtica de l'Institut, per la senzilla raó que en aquesta obra Fabra va tendir a delimitar amb més rigor el camp de les preposicions compostes pròpiament dites respecte del de les locucions prepositives de base adverbial o nominal. En aquesta situació es trobaven, concretament, dret a, abans de, després de, permor de, endret de (que tanmateix no van deixar de ser objecte d'explícita referència com a locucions prepositives en diversos indrets de l'obra normativa; precisem que permor de va ser-ho sota la forma per amor de), així com arran de. Això a part, podrien fer-se les observacions següents:

10) Fins a era objecte d'un comentari essencialment centrat en les seves reduccions a fins (concretament, davant de on, aquí, allí, ara, avui, ahir i "otros adverbios", la conjunció que i, en general, els demostratius). El comentari també es referia, breument, als usos adverbials de fins, sinònim de hasta i aun. (Notem que aquest comentari de la G.1912 tenia un precedent clar a l'En-

sayo, que semblantment s'havia interessat pels diversos casos de reducció de fins a a fins [cf. Fabra 1891, \$124]. La Gramàtica de l'Institut, pel seu cantó, va completar i matisar la referència a fins/fins a, distingint entre fins, preposició simple adequada per precedir designacions de lloc i de temps també expressables en absència de la preposició (cas que a l'Ensayo havia estat objecte d'una breu referència), i fins a, preposició composta -però sovint reductible- adequada a la resta de casos.)

20) Tot i que en el cens es marcava una preferència per des de sobre desde, el comentari en lletra menuda indicava que la segona grafia era la comunament usada. Aquest comentari es referia, a més, a la reducció de des de en des davant que, així com a la possibilitat de traduir diferents casos de desde castellà per de...estant (locatiu) i per de...ença (temporal). (Notem que la G.1918, que en principi partia d'una consideració de des com a preposició simple susceptible de convertir-se sovint en la composta des de, no solament va recollir la referència a les construccions de...estant i de...ença sinó que va estendre la seva exposició a una sèrie de casos en què resultava recomanable la substitució de des de per de: cf., p.ex., el de Van estar-s'hi de Nadal a mitjan Febrer.)

30) Envers, en el cens, era donada com a sinònim del cast. para con. La lletra menuda indicava, però, que envés o envers (junt amb devés i ves) també havien estat usades en català antic amb el valor del cast. hacia, un ús mantingut en la llengua escrita actual per bé que en la parlada (a Barcelona) s'usés, amb tal valor, cap a. (La G.1918, en les primeres edicions, es referia a aquestes dues accepcions de envers -indicant que amb el valor de la segona s'usaven igualment vers i devers- i afegia que la preposició també podia significar en comparació de. Les edicions 5a-7a van deixar d'esmentar envers com a possible sinònim de cap a, però van mantenir la referència a vers i devers.)

40) És digne de remarca que fos la locució arcaica malgrat de, i no pas malgrat com a preposició simple, la solució censada. Si afegim que el comentari en lletra menuda incloïa, exclusivament, un bon nombre d'exemples clàssics amb malgrat de, tot sembla indicar que Fabra devia haver sentit, en el seu moment, una clara preferència per l'arcaisme. (Aquesta preferència no la va mantenir, però, en la Gramàtica de l'Institut: si en les primeres edicions encara podia llegir-se una breu referència a malgrat de, a partir de la 5a aquesta locució va deixar de ser esmentada.)

c) En el repertori de les preposicions derivades hi figuraven durant, mitjansant (o mitjançant) i llevat. La lletra menuda afegia que, com a sinònims de llevat, podien usar-se fora de, enfora de, de...enfora i salvant. (La G.1918 recollia aquestes informacions, tot decidint-se per la grafia mitjançant i afegint al seu repertori tocant i, entre els sinònims de llevat, tret. Les edicions 5a-7a, a més, van esmentar llevat de com a variant de llevat.)

IV. Regles d'ús de les preposicions locatives a i en

En l'exposició més llarga i detallada de les que figuraven sota l'epígraf "Circumstancial de lugar" Fabra abordava la qüestió de l'ús de les preposicions locatives a i en [\$135]. L'exposició

s'iniciava amb el comentari genèric que les referides preposicions són usades molt diferentment en castellà (llengua en què es distribueixen segons una oposició semàntica sistemàtica) i en català (que tendeix a seleccionar-les en funció de la categoria del mot que encapçala el grup nominal amb què es construeixen), i amb l'observació que en el català escrit modern hi havia tanmateix una forta tendència a conformar l'ús de a i en a la regla castellana. La part central de l'exposició consistia en una típica aplicació de la metodologia característica del llibre: en la lletra gran, d'un cantó, s'hi formulava, sota la forma de regles de traducció del castellà al català, una proposta de normalització de l'ús de a i en en el català literari; en la lletra menuda, d'un altre cantó, cadascuna de les regles formulades era objecte de diverses observacions, en les quals s'informava sobre el tractament que havia estat donat al cas corresponent en la llengua medieval així com sobre l'estat de la qüestió en la llengua moderna. Resumirem l'exposició fabriana en la taula següent:

REGLES DE TRADUCCIÓ	OBSERVACIONS EN LLETRA MENUDA
<p>I. <u>A</u> i <u>en</u> cast. es tradueixen per <u>a</u></p> <p>1º) davant els noms propis de lloc;</p> <p>2º) davant els articles <u>la</u>, <u>les</u>, <u>l'</u>;</p> <p>2ºbis) davant els articles <u>el</u>, <u>els</u>, però en aquest cas les dues preposicions també poden traduir-se per <u>en</u>;</p> <p>3º) en les expressions <u>a casa</u>, <u>a taula</u>, <u>a palau</u>, <u>a fira</u> i anàlogues.</p>	<p>a) Alguns escriptors tradueixen <u>a</u> per <u>a</u> i <u>en</u> per <u>en</u> en aquest cas.</p> <p>b) En la llengua antiga també s'usava <u>en</u> davant nom propi, però no pas d'acord amb la regla castellana (cf. <u>érem a Terol</u>; <u>Tornar en Catalunya</u>).</p> <p>a) En la llengua antiga les combinacions (locatives) <u>al</u>, <u>a la</u>, etc. i <u>en lo</u>, <u>en la</u>, etc. s'usaven indistintament.</p> <p>b) L'ús que la llengua moderna (Barcelona) fa d'aquestes combinacions sembla ser el resultat d'una tendència a evitar l'encontre de <u>en</u> amb la <u>l</u> de l'article.</p> <p>c) En el llenguatge escrit s'admet correntment <u>en</u> (traduint <u>en</u>, però no <u>a</u>) tant davant <u>el</u>, <u>els</u> com davant <u>la</u>, <u>les</u>, <u>l'</u> (i també davant <u>lo</u>, <u>los</u>).</p> <p>d) Les combinacions <u>en el</u>(s) apareixen sovint escrites <u>an el</u>(s) (o a n'el(s)) i, encara, <u>a n'al</u>(s). Considerant <u>an</u> com una segona forma de <u>a</u>, molts escriuen <u>an el</u> i <u>an els</u> quan el castellà usa <u>al</u> i <u>a los</u>, i <u>en el</u> i <u>en els</u> quan el castellà usa <u>en el</u> i <u>en los</u>; avui és corrent, en el llenguatge escrit, traduir <u>en el</u> per <u>al</u> o <u>en el</u>, i <u>al</u> per <u>al</u> o <u>an el</u>.</p> <p>e) La combinació <u>en-el</u> ha rebut un femení <u>en-ela</u> que alguns admeten en el llenguatge escrit escrivint <u>ane la</u> o <u>a n'a la</u>.</p>
<p>II. <u>A</u> i <u>en</u> cast. es tradueixen per <u>en</u></p> <p>1º) davant els demostratius <u>aquest</u>, <u>aqueix</u>, <u>aquell</u>;</p> <p>2º) davant <u>un</u> i <u>algun</u>.</p>	<p>a) En la llengua antiga s'usava normalment <u>en</u> davant els demostratius.</p> <p>b) Els escriptors moderns només admeten <u>en</u> quan el castellà usa <u>en</u>.</p> <p>c) En rigor, els escriptors moderns també usen <u>en</u> quan el castellà usa <u>a</u>, però aleshores escriuen <u>an</u> (homòfon de <u>en</u>), que prenen per variant de <u>a</u>.</p> <p>d) Recentment s'ha iniciat una lloable reacció contra <u>an</u>, forma que alguns rebutgen en absolut, substituint-la o bé per <u>a</u> o bé per <u>en</u>.</p> <p>a) En la llengua antiga s'usava sempre <u>en</u> davant <u>un</u> i <u>algun</u>.</p> <p>b) Els escriptors moderns no solen usar <u>en</u> en els casos en què el castellà usa <u>a</u> [així escriuen <u>Viu en una casa</u>, però <u>Van pujar a una muntanya</u>].</p>
<p>III. Fora dels casos anteriors, <u>a</u> i <u>en</u> cast. solen traduir-se respectivament per <u>a</u> i per <u>en</u>.</p>	<p>En la lletra parlada, però, abunden les construccions com <u>A quina cas viu?</u>, en què <u>a</u> correspon a <u>en</u> castellà</p>

De l'exposició referida tant pot remarcar-se la seguretat de les informacions sobre la llengua antiga com la coherència de les explicacions relatives a l'estat de coses modern, tant pel que fa a la situació de la llengua parlada (cf. l'explicació crucial sobre la tendència a l'evitació de l'encontre de en amb la l de l'article) com pel que fa als usos de la llengua escrita (cf. les explicacions sobre la natura de les formes an i ane, que Fabra, en contra del punt de vista generalment admès, considerava fonamentalment variants de en, i no pas de a, i sobre la distribució efectiva d'aquestes formes, precisament descrita com a motivada, alhora, per la creença que es tractava de variants de a i per la genèrica voluntat d'adequar els usos catalans a la regla castellana). Però també caldria remarcar la capacitat de síntesi de què donaven prova les regles formulades, bàsicament fidels als usos clàssics (excepte en el cas dels noms propis, en què la llengua moderna s'havia decantat per una solució substancialment diversa) i alhora en l'essencial adequades als usos orals moderns (sense deixar d'operar sobre aquests una selecció coherent).

La novetat d'aquest tractament no significa que Fabra, amb anterioritat a la publicació de la G.1912, no s'hagués mostrat disconforme amb la tendència dels escriptors moderns a castellanitzar l'ús de les preposicions locatives. A l'Ensayo, concretament, ja havia formulat 10) la regla d'ús de a davant de noms propis (cf. "En se traduce constantemente por a cuando precede á un nombre propio de lugar. Ej. viven en Viena, viven a Viena; están en Francia, son a Franca" [Fabra 1891,\$125]); 20) una versió imprecisa (i compatible amb la tesi -que en aquell moment assumia sense reserves- que an i ane eren variants de a) de la regla d'ús de a davant dels articles definits (cf. "La preposición en designando lugar, se traduce generalmente por a (an, ane) cuando precede al artículo definido. Ej. le he visto en la Rambla, l'hi vist a la Rambla; vivía en el segundo piso, vivía al según pis" [Fabra 1891,\$125]). Notem que aquest segon enunciat es completava amb un text que podia llegir-se en la part del llibre dedicada al "Catalán académico" en què es donava compte del fet que "Algunos escriben en la Rambla, en lo según pis, etc. en lugar de a la Rambla, al según pis o an el según pis, etc." [Fabra 1891,\$142].

Prescindint del peu forçat de la comparació explícita amb el castellà, i incorporant alguna diferència de matís, les regles de la G.1912 es van transformar en el que havia de ser la norma d'ús pròpiament dita de les dues preposicions catalanes. Segons la versió que en va donar la Gramàtica de l'Institut [cf.G.1918, §§116,125], la norma en qüestió 10) mantenia el caràcter obligatori de a davant noms propis de lloc; 20) suprimia la distinció establerta entre el cas de la, les i l' i el de el, els, tot declarant genèricament preferible l'ús de a davant qualsevol forma de l'article definit ("llevat en aquells casos en què l'ús d'aquesta preposició podria donar lloc a algun equivoc"); 30) considerava igualment preferible l'ús de a davant l'adjectiu interrogatiu quin (cas que, de fet, corresponia a l'"excepció" de la regla III de la taula); 40) declarava, així mateix, preferible (però no, en rigor, obligatori) l'ús de en davant els demostratius i els indefinits un i algun.

V. Qüestions diverses sobre determinacions circumstancials

a) Adverbis locatius usats com a preposicions o com a locucions prepositives [§137.α]. En lletra gran es feia esment de la possibilitat d'usar dins, fora, davant, etc. indistintament com a preposicions simples o com a locucions prepositives amb de. La lletra menuda afegia que el català antic acostumava a optar per la primera solució. Aquest tractament va donar peu, en la Gramàtica de l'Institut [cf. G.1918, §124(1a/4aeds.)], a una declaració de preferència per l'ús sense de (llevat del cas que els mots en qüestió es construïssin amb pronoms personals) que, però, va ser suprimida en les darreres edicions [cf. G.1918, §124(5a/7aeds.)].

b) Prefixació, sense canvi de significació, dels adverbis/preposicions locatius [§137β]. Caldria distingir entre l'admissió que la G.1912 feia de la prefixació per a-, és a dir, de formes com ara adins, afora, adavant, etc., que estaven destinades a no rebre sanció normativa (la 1a edició de la Gramàtica de l'Institut ja es referia, pel que fa a aquest cas, a una "anteposició de la preposició a" [cf. G.1818, §99.IIβ]) i la que feia de la prefixació per de-, de la qual pot dir-se que va tenir millor sort, si més no en relació amb dessobre, dessota i devora [cf. G. §99].

c) El repertori dels adverbis locatius pronominals [§138]. En la lletra gran eren censats on (o aon); ací, aquí, allà (o allí); ensà (o ençà) i enllà; dessà (o deçà), dellà; pertot, enlloc, onsevulga. Comparant aquest repertori amb el corresponent de la Gramàtica de l'Institut [cf. G.1918, §99] cal destacar, a més de la desaparició de la variant aon (i de les grafies ensà i dessà), 1o) la diversa sort que va tenir-hi allí (declarat menys preferible que allà, però inclòs sense parèntesis en el paradigma, en la 1a edició; objecte d'un total oblit en la 5a edició; recuperat amb tots els honors, és a dir, exactament al mateix nivell que allà, en la 7a edició); 2o) l'explícita consideració d'arcaïcs de què van ser objecte (d'acord amb una observació de la lletra menuda de la G.1912) deçà, dellà i onsevulga en les primeres edicions, però no en les darreres); 3o) la inclusió de onsevulla com a variant de onsevulga, la de la locució ca i llà, i la de arreu i de pertot arreu, com a sinònims de pertot.

d) Usos pleonàstics de ne i hi locatius [§139]. En la lletra menuda d'un paràgraf que s'ocupava de donar les equivalències castellanques de les construccions amb en i hi locatius, podia llegir-se l'observació que els dits pronoms febles poden ser usats pleonàsticament en les proposicions en què el verb és precedit d'una determinació circumstancial susceptible, en altres condicions, de ser representada per aquests. A això s'afegia que l'ús pleonàstic en qüestió no ha de considerar-se, de tota manera, obligatori, car la solució alternativa amb omissió de en o hi, lluny del que "equivocadament" creien alguns autors, no és pas un castellanisme. Com veurem, Fabra va donar una versió explícitament prescriptiva d'aquest tractament, en què declarava clarament la seva preferència per les construccions sense pleonasma, no pas en la Gramàtica de l'Institut, sinó en les Converses filològiques [cf. Conv.fil., Ed. Barcino, 292-298].

e) Sobre els noms dels dies de la setmana [§140]. En el marc del paràgraf dedicat als circumstancials de temps, els noms dels dies de la setmana eren objecte de la breu observació que davant seu, usats adverbialment, "suele suprimirse el artículo definido". Com en el seu moment comentarem, aquesta observació també va ser recollida (en un sentit prescriptiu) en les Converses filològiques [cf. Conv. fil., Ed. Barcino, 191].

f) Sobre el repertori dels adverbis i locucions modals [§141]. D'acord amb una pràctica tradicional, la G.1912 ofería una llarga llista dels "principals" adverbis i locucions modals. Comparant aquesta llista amb la corresponent de la Gramàtica de l'Institut [cf. G.1918, §§101-2] podrien observar-se, entre altres, punts diferencials com: 1o) la consideració d'arcaic que mereixia ensems en la segona (només, de fet, en les primeres edicions de l'obra); 2o) la consideració d'arcaica assignada, en la primera, a la locució ultra mesura; 3o) la inclusió en la primera de alt i baix, com a sinònims respectius de en veu alta i en veu baixa; 4o) el fet que la segona afegís al compartit esment de sols i solament una explícita desautorització de solzament.

g) Sobre les seqüències d'adverbis en -ment [§141]. Sense deixar de mantenir-se en un registre descriptiu, el text de la G.1912 dedicat a aquesta qüestió apuntava clarament a una posició preceptiva. Car començava afirmant que pobre y humildemente es tradueix per pobrament i humilment, després declarava que pobra i humilment és un castellanisme, i acabava informant que en la llengua antiga adés conservaven la terminació -ment tots els adverbis, adés la suprimien tots menys el primer [cf. el tractament homòleg de G.1918, §103].

h) Sobre els anomenats circumstancials verbals [§142]. El paràgraf referit, que era molt breu, contenia punts com els següents:

1o) Una exemplificació, sense cap comentari, de la construcció a + art + infinitiu: A l'entrar, se van treure els abrics [cf., sobre la qüestió, G.1918, §126]

2o) Un esment de la construcció tot + gerundi, de la qual s'indicava que podia denotar simultaneïtat (Llegia tot menjant) o oposició (Tot sent amic nostre, ens ha traït) entre accions o estats.

3o) L'observació que l'infinitiu castellà precedit de con es tradueix pel gerundi (Con hacer eso, no conseguimos nada = Fent això, no aconseguim res) i que el gerundi castellà precedit de en pot traduir-se, en canvi, per l'infinitiu precedit de en (En veure'l [junt amb en veient-lo, a Barcelona] tots se van alegrar [cf. G.1918, §126, on es demanava que els escriptors es decantessin decididament per aquest tipus de construcció, i no pel tipus al + infinitiu].

4o) L'exemplificació, sense més comentari, de construccions amb de + infinitiu de valor causal o modal, com ara Ets un bon minyó de venir cada dia, Hi hem perdut d'ésser tan bons, Què fas d'anar tan de pressa?.

3.5. Les proposicions atributives i completives (Cap. XVIII)

Una bona part del Cap. XVIII es dedicava a les proposicions atributives, és a dir, de fet, a estudiar el sistema dels relatius catalans des del peu forçat d'una comparació amb el corresponent sistema castellà. La resta del capítol incidia en les proposicions completives, entenent per tals, d'un cantó, les interrogatives indirectes parcials (que eren brevíssimament tractades, sense cap observació digna de menció, en el §147) i, d'un altre cantó, les completives amb que, que Fabra anomenava "proposiciones completivas conjuncionales".

I. El sistema dels relatius

Prescindint de tota consideració general sobre el paper sintàctic de les proposicions de relatiu, Fabra bastia la seva exposició [cf. §§143-146 i 148-150] formulant, en lletra gran, un conjunt de dotze regles de traducció dels relatius castellans i completant cada regla, en lletra menuda, amb diverses observacions referents a les solucions del català medieval i del català escrit modern. Les regles formulades, de fet, equivalien a una proposta de normalització de l'ús dels relatius que en línies generals resultava més apropada a les solucions clàssiques que no pas a les usades pels escriptors contemporanis, que molt sovint eren calcades del castellà. Hem procurat de resumir l'essencial de l'exposició fabriana en la taula següent:

REGLA REF.	CASTELLA	CATALA	OBSERVACIONS I COMENTARIS (en lletra menuda)
1a) §143.I	<u>que</u> (no precedit de preposició)	<u>que</u>	Alguns autors tradueixen <u>que</u> cast. per <u>que</u> o <u>qui</u> segons que sigui complement directe o subjecte. El català antic usava normalment <u>qui</u> com a nominatiu (però no sempre: <u>que</u> també feia de nominatiu en força casos).
2a) §143.II	<u>que</u> (precedit de preposició)	<u>que</u>	En el llenguatge escrit no se sol fer la distinció entre <u>que</u> i <u>que</u> , ambdós escrits comunament <u>que</u> .
3a) §144.a	art+ <u>cual</u>	art+ <u>qual</u>	En el català escrit es nota una aversió inexplicable pel relatiu <u>el qual</u> (potser perquè s'hi veu una imitació del castellà <u>el cual</u>). El substitut que se li ha trobat és <u>el quin</u> o simplement <u>quin</u> . Alguns escriptors combaten amb raó aquest ús de <u>quin</u> per <u>qual</u> .
4a) §144.B	<u>lo cual</u>	<u>la qual cosa</u> [avui se sol traduir per <u>lo qual</u>]	En la llengua antiga es troba alguna vegada <u>lo qual</u> per <u>la qual cosa</u> , però amb <u>lo</u> reductible a <u>l</u> .
5a) §145	<u>quien</u> (rere prep. en general, en relatives adjectivals, segons els exemples adduïts)	<u>qui</u> (invariable)	<u>Quien</u> pot també traduir-se per <u>el qui</u> , fem. <u>la qui</u> , i <u>quienes</u> per <u>els qui</u> , fem. <u>les qui</u> . [Ex. <u>Les noies amb les qui anàvem, ...la iniqua fortuna, quan del tot vol destroyr al qui engana</u>] En certs casos es diu <u>aquell qui</u> en lloc de <u>qui</u> [Ex. <u>Com aquell qui no fa res</u>]. <u>Quins</u> traduint <u>quienes</u> , és castellanisme.
6a) §145	<u>a quien</u> (c.dir., precedit d'antecedent)	<u>que</u> o <u>el qual</u> [però no <u>qui</u> ; <u>La dona que hem vist=La dona la qual..</u>]	

7a) §146	<u>cuyo</u>	<u>el...de+art+qual</u>	Avui és, però, molt corrent traduir <u>cuyo</u> per <u>qual</u> o <u>quin</u> . Cal notar la construcció vulgar (amb exemples en autors antics i moderns) <u>L'home que els fills...</u> ; <u>Una fusta que se'n fan mobles</u> ; <u>Un riu que s'hi ha negat molta gent</u> .
8a) §148.I	art+ <u>que</u> (amb <u>que</u> , relatiu simple)	art+ <u>que</u>	Els qui no admeten l'article <u>el</u> , naturalment escriuen <u>lo que</u> i <u>los que</u> en lloc de <u>el que</u> i <u>eis que</u> . Com en la llengua antiga, també s'usa <u>aquell</u> com a antecedent.
9a) §148.II	art+ <u>que</u> (relatiu compost)	art+ <u>qual</u>	Se sol faltar molt a aquesta regla, traduint-se <u>el que</u> , etc., per <u>el que</u> , etc.
10a) §148.III	art+ <u>que</u> (pseudo-relatiu per <u>cuál</u> , <u>cuáles</u>)	<u>quin</u> , <u>quina</u> , <u>quins</u> , <u>quines</u> [sembla preferible]	
11a) §149.a	<u>lo que</u> (amb <u>lo</u> , antec. neutre)	<u>el que</u> [<u>lo que</u> , majoritari en la llengua escrita moderna]	La distinció entre l'article neutre i el masculí que fan avui la immensa majoria dels escriptors moderns (i que ha penetrat i ha pres gran extensió en el llenguatge parlat) és estranya al català antic. Alguns han fet ús modernament de l'expressió antiga <u>go que</u> . Altres usen adés <u>això que</u> , adés <u>allò que</u> .
12a) §149.β	<u>lo que</u> (equivalent a <u>lo cual</u>)	cf. regla 4a	

La proposta conformada per les dotze regles de traducció es corresponia bastant de prop amb la proposta normativa que podia llegir-se en les primeres edicions de la Gramàtica de l'Institut, [cf. G.1918, §§61-66 (1a/4a eds.)], una proposta que, però, va ser objecte de considerables modificacions no solament en l'edició 5a de l'obra normativa sinó també en la 7a i última.

a) En una ocasió la regla era formulada d'una manera més taxativa (en la lletra gran, s'entén) que no ho va ser la norma corresponent. Ens referim a la regla 1a, que no donava peu, literalment interpretada, a recórrer a cap relatiu diferent de que per traduir el que nominatiu o acusatiu castellà, si tenim en compte que les successives postures adoptades en relació amb la qüestió per la Gramàtica de l'Institut sempre van ser més matisades. Car mentre les edicions 1a-4a declaraven "perfectament admissible" que s'usés el relatiu feble arcaic qui com a subjecte en els casos en què l'ús de que pot donar lloc a ambigüitat (casos com, p.ex., el de L'home qui ha vist en Miquel) [cf. G.1918, §61 (1a ed.)], en les edicions 5a-7a es va passar a considerar la possibilitat de fer ús, en lloc de que, d'un qui tònic subjecte emfàtic en clàusules explicatives com ara En Pere Bosch, qui és el capità de l'equip, per desautoritzar-la primer lleument (cf. G.1918, §62 (5a ed.): "construcció que, en general, convindria més aviat d'evitar"), o bé sense dedicar-hi finalment cap comentari explícitament normatiu (com s'esdevenia en la definitiva 7a edició).

b) La regla 2a es limitava a fixar l'ús de que, però no imposava la solució ortogràfica què per a aquesta forma. La raó d'això la donava la lletra menuda, observant que en la llengua escrita del moment no es feia distinció entre aquest que i el que àton.

c) La regla 5ª patia d'una doble imprecisió. D'una banda perquè, tot formulant-se com una regla genèrica d'equivalència del quien castellà per qui, de fet només es referia, com semblaven indicar-ho tots els exemples adduïts, a casos de quien en relatives adjectives (però no al quien de les relatives substantives). I d'una altra banda perquè, si donem per bona la interpretació anterior, s'oblidava de dir que el quien de les adjectives també pot traduir-se pel relatiu compost art+qual. Aquesta imprecisió donava peu, en la lletra menuda, a un tractament de l'ús de art+qui com a possible equivalent de qui també formulat sense distingir entre els dos tipus de qui i aquest cop, però, no solament exemplificat per construccions adjectives (del tipus Les noies amb les qui anàvem, no autoritzat, en principi, per la normativa definitiva) sinó també per construccions substantives (com ara la iniqua fortuna, quan del tot vol destroyr al qui engana (Tirant)) que, a diferència de les anteriors, van ser objecte d'una explícita sanció favorable (concretament, a partir de la 5ª edició de la Gramàtica de l'Institut [cf. G.1918, \$66.II(5ª/7ªeds.)]).

d) En contra del que va acabar imposant-se com a norma, la regla 6ª autoritzava l'ús del relatiu compost amb funció de complement directe de clàusules especificatives, donant per bo un exemple com La dona la qual hem vist... (Notem que si bé el cas homòleg de l'ús de art+qual com a subjecte de les dites clàusules no era contemplat per cap de les regles, tot sembla indicar que, si més no per coherència, podria haver estat igualment autoritzat.) Si-guï com sigui, el cert és que, sobre aquesta qüestió, la posició de Fabra va sofrir una interessant evolució. Car la formulació inicial d'autorització que acabem de veure va donar peu en primera instància, és a dir en les sis primeres edicions de la Gramàtica de l'Institut [cf. G.1918, \$63(1ª/6ªeds.)], a un plantejament ambigu que consistia a afirmar sense restricció explícita l'equivalència de art+qual subjecte o complement directe amb que, tot donant només exemples, però, de clàusules explicatives; i finalment, en l'última edició de la dita obra [cf. G.1918, \$63(7ªed.)], es va transformar en una formulació en què es deia explícitament que l'esmentada equivalència només valia per a les explicatives.

e) D'acord amb la posició general de la G.1912, les regles 4ª, 11ª i 12ª autoritzaven (en la mesura, notem-ho, que es tractava de textos per als quals es feia ús de la lletra gran) diversos casos de formes de relatiu amb lo neutre (tot marcant, però, una clara preferència per les solucions alternatives).

f) Cal observar que la regla 11ª es formulava de tal manera que resultava indistintament aplicable a les relatives substantives neutres pròpiament dites i a les construccions pseudo-relatives en què la seqüència el que pot considerar-se equivalent a la forma interrogativa què. D'acord amb això, el conjunt d'aquesta regla més l'anterior regla 10ª suposaven un tractament de les pseudo-relatives que es distingia per una acceptació sense reserves de les neutres i una declaració contrària a l'ús de les restants. Aquest tractament, per cert, va explicitar-se complidament en les edicions 1ª-4ª de la Gramàtica de l'Institut, que dedicaven el seu \$66 a la qüestió, però va desaparèixer, en canvi, de les darreres edicions, les quals de fet només es referien, i encara implícitament, al cas de les neutres, incloent-les, amb una formulació que suposava un retorn a la regla 11ª, en el camp de les relatives substantives [cf. G.1918, \$66.II(5ª/7ªeds.)].

Un altre aspecte de la taula que cal comentar és el fet que una part important de les observacions en lletra menuda feien referència, sempre mantenint-se en un registre descriptiu, però amb una clara intenció de desautoritzar-los, a una sèrie d'usos que efectivament van ser condemnats en la Gramàtica de l'Institut. Era el cas 1o) de quin o el quin per el qual [≈ G.1918,\$63]; 2o) de qual o quin per el...de+art+qual [≈ G.1918,\$64]; 3o) de la construcció vulgar amb que més represa de l'antecedent per un pronom feble [≈ G.1918,\$65]; 4o) de l'ús de art+que com a relatiu compost [≈ G.1918,\$63].

Afegim, encara, que en la taula no hem pres en consideració el contingut del \$150, car es referia a la qüestió de com traduir la locució castellana de lo que que figura en el segon terme de certes construccions comparatives. El text de referència es limitava a afirmar, sense entrar en absolut en el terreny d'una anàlisi estructural ni en cap altre detall, que quan les esmentades comparatives tenen un caràcter afirmatiu de lo que pot traduir-se per que no (Ex. Es més seriós que tu no creus). Remarquem que la pobresa d'aquest tractament va ser considerablement esmenada en la Gramàtica de l'Institut, la qual va dedicar força consideracions als problemes relacionats amb la presència de no en el segon terme de les comparatives [cf.G.1918,\$108].

II. Sobre les completives

En el \$151 amb què concloïa el Cap. XVIII, que figurava sota l'epígraf "Proposiciones completivas conjuncionales", Fabra es limitava a tractar, de fet, dels problemes relatius a l'abdicació de les preposicions febles davant que i a l'omissió (indeguda) de la dita conjunció.

a) Abdicació de les preposicions febles. El tractament d'aquesta qüestió s'iniciava amb la formulació de la regla de traducció segons la qual a les completives castellanes introduïdes per que precedit de les preposicions a, de, en i con el català oposa preposicions simplement introduïdes per que. Fins aquí no hi hauria res a dir sinó fos pel fet que, en passar a exemplificar la regla, Fabra no va tenir cura d'oferir cap mostra d'abdicació de amb, amb la qual cosa obria la porta a una certa indecisió normativa que la Gramàtica de l'Institut va fer seva (com tota la tradició que va basar-s'hi) referint-se exclusivament, en el tractament corresponent [cf.G.1918,\$131b], a a, de i en. Cal dir, per una altra part, que el text de referència concloïa amb l'observació que la regla formulada corresponia a la pràctica dels autors clàssics, però no a la dels moderns, els quals donaven "precisamente la preferencia á las proposiciones preposicionales (introducidas por a que, de que, en que)".

b) Abdicació de les preposicions febles en el cas de formar part de preposicions compostes o de locucions prepositives. Aquesta qüestió era molt breument tractada en la lletra menuda, dient que per analogia amb el cas anterior les conjuncions para que, hasta que, desde que, a fin de que es tradueixen per perquè [de fet, la grafia usada era perque], fins que, des que, a fi que [≈ G.1918,\$131].

c) Omissió indeguda de que. Partint de l'observació que el castellà a vegades es permet de suprimir el que de les completives (No quise me siguieran per No quise que me siguieran), Fabra afirmava, en un enunciat notablement taxatiu, que "el catalán moderno no admite dicha supresión" [≈ G.1918,\$132].

3.6. Les conjuncions (Cap. XIX)

Es notable que, trencant amb la pràctica dels títols donats a la majoria dels capítols de sintaxi, que en principi es referien a nocions funcionals, el del Cap XIX fes seva, excepcionalment, la terminologia morfològica pròpia dels tractats tradicionals. Cal notar, també, que havent-se referit ja el \$151 del capítol anterior a la conjunció completiva que (a la qual cosa s'al·ludia, per cert, en una nota al mateix títol), el Cap. XIX es limitava a donar compte, de fet, dels repertoris de les conjuncions i locucions conjuntives de coordinació i de subordinació circumstancial.

I. Les conjuncions de coordinació [\$152]

a) El cens de les conjuncions copulatives i disjuntives [\$152.I]. Incloïa, en concret, i, ni, o, tant...com, sia...sia, fos...fos, adés...adés (o ara...ara). Com pot veure's, Fabra no dubtava a considerar "conjuncions de coordinació" uns quants doblats de mots correlatius de diversa categoria gramatical (notem, en particular, el cas de tant...com, clarament corresponent a una estructura comparativa). Aquesta tendència a considerar conjuncions els doblats de correlació va ampliar-se notablement en la Gramàtica de l'Institut, que en els corresponents repertoris va afegir als ítems indicats, a més de ni...ni i o...o, mig...mig, qui...qui, que...que, així...com, el mateix...que, entre...i, no solament...sinó, no solament...sinó que, l'una...l'altra (tot deixant de consignar, però, fos...fos i ara...ara) [cf.G.1918,\$130.I+II].

b) El cens de les conjuncions adversatives [\$152.II]. Incloïa però, sinó, amb tot, no obstant, més aviat (ans). Notem que la Gramàtica de l'Institut va afegir a aquesta llista nogensmenys (grafiat no gens menys en les sis primeres edicions de l'obra) i tanmateix, i que en canvi va suprimir, significativament, no obstant [cf.G.1918,\$130.III]. (Per ser precisos, cal dir que tanmateix, en la G.1912, era pres en consideració en una llista en lletra menuda dels "adverbios y locuciones adverbiales usados como conjunciones de coordinación" [cf.\$152.III].)

c) Mas. En la lletra menuda es parlava d'aquesta forma antiga com a generalment substituïda, modernament, per però i sinó, o també, en la llengua escrita, per mes. Aquesta observació va donar peu, en les primeres edicions de la Gramàtica de l'Institut (però no en les darreres, que van prescindir-ne, suposem que per innecessària) a una explícita desrecomanació d'ús de l'esmentat mes adversatiu [cf.G.1918,\$130.III(1a/4aeds.)].

d) Però. Se subratllava, en la lletra menuda, que aquesta forma pot deixar de col·locar-se a l'inici de proposició, i que en tal cas equival a les locucions castellanes con todo, sin embargo i semblants. Notem que la Gramàtica de l'Institut, havent de prescindir, per principi, de la referència al castellà, va caracte-

ritzar els usos no inicials de però com de significat concessiu [cf. G.1918, §130.III].

e) Per això. La lletra menuda feia referència, encara, a l'ús adverbatiu d'aquesta locució, sense desautoritzar-lo i limitant-se a afegir que la corresponent forma escrita solia ser perxò, és a dir diferent de la del per això equivalent a por eso. La Gramàtica de l'Institut va deixar de referir-se a aquesta qüestió.

f) Doncs [§152.III]. Notem que aquesta conjunció era qualificada de "deductiva" i "ilativa" (i no de "consecutiva", com va ser-ho a la Gramàtica de l'Institut). L'ús causal de doncs era objecte, en lletra gran, d'una taxativa desautorització, que prenia la forma apodíctica de l'observació que "Una diferencia importantíssima entre el doncs catalán y el pues castellano es que éste puede usarse como conjunción causal y doncs no". Afegim que en la lletra menuda del §153, dedicat a les conjuncions causals, Fabra completava el tractament del doncs espuri oferint una explicació genètica sobre el seu ús, un ús que, per si no havia quedat prou clar que el considerava inadmissible, acabava qualificant de "disparate sintáctico" [≈ G.1918, §130.IV].

g) Les conjuncions continuatives [§152.III]. Dintre del grup, ja al·ludit, dels adverbis i locucions adverbials susceptibles d'actuar com a conjuncions de coordinació (que incloïa, d'entrada, així, també, tanmateix i altrament), Fabra dedicava una atenció especial a un conjunt de locucions antigues que podien usar-se per traduir les castellanes además i a más, com ara no res menys, ultra això, encara més, encara endemés, demés, en lloc de recórrer, com acostumaven a preferir els escriptors moderns, al calc ademés. Notem que la Gramàtica de l'Institut va fer seu, en línies generals, aquest repertori (al qual va afegir els mots simples encara i més) donant-ne una abundosa exemplificació de textos medievals sense fer explícit esment, però, de la condició arcaica de moltes de les solucions proposades (excepte pel que fa a no res menys, que havent estat tractat, fins a la 6ª edició, com els ítems restants, va acabar essent objecte, en la 7ª, de l'observació que "usat per alguns, és arcaic") [cf. G. §130.V].

h) Locucions conjuntives formades amb relatius [§152.III]. L'ús d'expressions com ara per lo qual o per lo que, en memòria de lo qual, etc., era descrit com un castellanisme molt freqüent en el català literari modern, tan freqüent que eren comptats els qui sabien evitar-lo substituint lo que o lo qual per la qual cosa (cf. la regla 4ª sobre els relatius) o bé utilitzant les antigues copulatives relatives per què, on, per on, d'on. Cal dir que el tractament homòleg de la Gramàtica de l'Institut [cf. G.1918, §130.VI], després de desautoritzar l'ús de les locucions amb lo, proposava com a solucions possibles, a més de les formades amb la qual cosa, les consistentes a incloure en el segon membre coordinat un mot demostratiu (així, o això) representatiu del primer. I advertia que la qual cosa, en cas de no ser precedit de preposició, podia ser substituït per ço que o cosa que. (Les darreres edicions afegien, encara, que en lloc de la qual cosa també es podia dir, "darrera de certes preposicions", què, tot limitant-se a il·lustrar aquesta possibilitat amb un únic exemple de la llengua antiga referit a la preposició de: Entès havem l'accident de febre que haveu hagut; de què havem hagut gran despler). Cal dir, també, que la referència a per què, on, per on i d'on

només es va mantenir, dins la Gramàtica de l'Institut, en les primeres quatre edicions (i, encara, més com a informació relativa a la llengua medieval que no pas com un veritable suggeriment de reintroducció d'aquestes solucions en la llengua moderna).

II. Les conjuncions causals [§153]

a) El repertori. Els cens en lletra gran incloïa les conjuncions compostes perquè, puix que, ja que, i la conjunció simple puix. N'era absent, doncs, car, forma que, però, era objecte de consideració en la lletra menuda.

b) Car. Aquesta conjunció era esmentada, només, com a pròpia del català antic. Aquest tractament contrasta amb el que li va dedicar la Gramàtica de l'Institut, la qual, a més de subratllar que era d'ús corrent en la llengua literària moderna, va teoritzar sobre la seva condició, oposada a la de puix (que), de conjunció "més aviat" de coordinació [cf. G.1918, §136]. (Notem que l'oposició entre puix i car només va ser presentada com a ja existent en la llengua medieval en les edicions 1a-4a, però no en les últimes, de la G.1918.)

c) Puix i puix que. Eren descrites com a no usades en el llenguatge parlat, que a Barcelona feia ús del castellanisme pues. Un castellanisme que, en voler ser corregit en la llengua escrita, donava peu als usos espuris de doncs. Afegim que el text de referència semblava considerar indistintament vàlids puix i puix que, a diferència del que es va dir en la Gramàtica de l'Institut, que no sense un punt d'indecisió declarava preferible l'ús de la conjunció composta [cf. G.1918, §136: "Puix (a la qual caldria potser sempre preferir puix que)..."].

III. Les conjuncions finals [§154]

a) El repertori. Com a conjuncions finals només eren preses en consideració, en la lletra gran, perquè i a fi que. D'aquestes conjuncions es deia, en la mateixa lletra gran, que modernament se solien escriure pera que i a fi de que.

b) Perquè, conjunció final i causal. Pel que fa a l'estesa pràctica consistent a distingir, en l'escriptura, entre un perquè causal i un pera que final, es feia l'observació que no solament se separava del llenguatge parlat sinó també del català antic, el qual feia ús indistintament de perquè com a conjunció final (amb el verb en subjuntiu, i alternant amb per tal que i per ço que) i com a conjunció causal (amb el verb en indicatiu, i alternant amb per tal com, per ço com i per ço car). Notem que els arcaïsmes per tal que i per tal com (però no els tres restants que acabem d'esmentar) van rebre sanció positiva en la Gramàtica de l'Institut com a solució útil per substituir perquè en casos en què la forma verbal de la proposició introduïda no permetés de distingir si era de tipus final o causal [cf. G.1918, §§135B, 137].

IV. Les conjuncions condicionals i concessives [§155]

a) El repertori de les condicionals. Incloïa si, només que, amb que i posat que. La lletra menuda afegia que les dues darreres (junt amb la concessiva per bé que) eren rarament usades pels escriptors moderns. Tots aquests ítems, junt amb sols que, van ser

mencionats en la Gramàtica de l'Institut [cf. G.1918, §133]. Notem que l'admissió de les construccions condicionals amb amb que podria molt bé haver estat la causa, tot i tractar-se de casos perfectament diferenciables des d'un punt de vista estructural, de la indeterminació en què va deixar Fabra (i la tradició fabrista en general) la qüestió de l'abdicació de amb davant que en construccions de règim verbal.

b) El repertori de les concessives. Incloïa encara que, en que (o anc que), malgrat que, per bé que i si bé. Remarquem que la Gramàtica de l'Institut va deixar de fer-se ressò, suposem que intencionadament, de en que i de anc que. És clar que aquesta obra tampoc es referia, en aquest cas imaginem que per simple oblit, a si bé [cf. G.1918, §133.I+II].

V. Les conjuncions modals [§156]

a) El repertori. Incloïa segons (que), com, com si, així com i, notablement, que. Remarquem que no es manifestava cap preferència per segons que sobre segons, a diferència del que va succeir en la Gramàtica de l'Institut [cf. G.1918, §133.II].

b) Les correlacions comparatives. Fabra feia seva la tradició de considerar el segon terme de les construccions comparatives com una variant de les subordinades modals. De fet, el text en què es referia a la qüestió es limitava a donar compte de l'existència d'un bon nombre de correlacions: tant...com, tan menys...com més, tant com...Ø, com més...més, com menys...menys, com més...menys i com menys...més.

VI. Les conjuncions temporals [§157]

a) El repertori. Incloïa quan, llavors que, tan aviat com, tot seguit que, mentre (que), abans que, després que, des que, d'ençà que, fins que, cada vegada que (o cada cop que). Cal notar, aquí, que en la Gramàtica de l'Institut quan no va ser censat com a conjunció, sinó només com a adverbí pronominal [cf. G.1918, §100].

b) Mentre, mentre que i mentres. A diferència del que va fer la Gramàtica de l'Institut [cf. G.1918, §133.IV], la G.1912 no declarava cap preferència per l'ús de mentre que sobre el de mentre. Pel que fa a mentres (que a la Gramàtica de l'Institut va deixar de mencionar-se), s'indicava en lletra menuda que era una forma molt usada tant en la llengua parlada com en l'escrita.

3.7. Observacions diverses relacionades amb la negació (Cap. XX)

L'últim capítol de la part de Sintaxi es dedicava exclusivament a l'estudi de les construccions en què figuren els mots no, cap, ningú, res, enloc, mai, gens i pas. Cal dir que aquest estudi tenia un precedent directe, notablement desenvolupat, a l'Ensayo, i concretament en els quatre paràgrafs d'aquesta obra que podien llegir-se sota l'epígraf "Afirmación, negación y duda" de l'apartat sobre l'adverbí [cf. Fabra 1891, §§105-108]

I. Cap, ningú, res, mai, enlloc, gens [§§158,159]

En el tractament que la G.1912 donava a la qüestió de l'ús d'aquests mots es distingia, de fet, una part descriptiva i una part d'intenció clarament preceptiva. En la primera s'afirmava:

a) que en les proposicions negatives cap, ningú, etc. "signifiquen" ninguno, nadie, etc.;

b) que els dits mots sovint s'usen, també, en proposicions no negatives, i concretament en condicionals, interrogatives i dubitatives d'aquest tipus, amb significació positiva, en el qual cas "signifiquen", respectivament, alguno, alguien, etc.;

c) que si bé en castellà sempre que es col·loca davant del verb algun dels mots ninguno, nadie, etc. se suprimeix obligatòriament la partícula no (Ex.: No vino nadie. Nadie vino), en català, en canvi, la supressió de no en cas d'anteposició al verb de cap, ningú, etc. no és obligatòria, car tant pot dir-se, per exemple, Mai el veiem i Enlloc l'hem vist, com Mai no el veiem i Enlloc no l'hem vist.

La part preceptiva afegia al punt c la consideració que la dita supressió de no deixa de ser facultativa, per convertir-se en "inadmissible", en aquelles proposicions en què els mots en qüestió poden ser usats amb significació positiva (cf. punt b) i, en general, sempre que la supressió de no pot donar lloc a ambigüïtat. (Notem que la Gramàtica de l'Istitut va recollir, en l'essencial, aquest tractament, però donant-li la forma d'una recomanació més emfàtica, d'acord amb la qual "És d'aconsejar, però, de no fer mai aquesta supressió, que, si alguns cops és tolerable, en altres és absolutament inadmissible" [cf. G.1918, §105].)

A la part descriptiva podrien fer-se les observacions següents:

1a) Donant a entendre que cap, ningú, etc. tenen significació negativa o positiva segons que "signifiquin", respectivament, ninguno, nadie, etc., o bé alguno, alguien, etc., Fabra amagava el fet que ninguno i alguno, etc. poden substituir-se l'un a l'altre sense alteració de significat, exactament com cap i algun, etc. (cosa que, per cert, tampoc no es deia d'una manera prou explícita), en contextos com els indicats a b. (Per donar una referència concreta, diguem que una autoritat tan segura com Bello¹ es referia, com a contextos adequats perquè ninguno, nadie, jamás, etc. puguin ser usats amb significat positiu, a les "proposiciones interrogativas" i a les "subordinadas que dependen de subordinantes interrogativas o negativas, o de una frase superlativa".) Aquesta ocultació, notem-ho, quedava refermada pel fet que, en relació amb l'esmentat punt b, només s'adduïen possibilitats de traducció del tipus de l'exemple següent:

L'has vist mai per aquí? - ¿Le has visto alguna vez por ahí?

i que, en canvi, quedaven del tot ignorades les que haurien pogut exemplificar:

1. Cf. Bello+Cuervo, Gramàtica de la llengua castellana, §1142.

L'has vist mai per aquí? - ¿Le has visto nunca por ahí?

L'has vist alguna vegada per aquí? - ¿Le has visto alguna vez por ahí?

L'has vist alguna vegada per aquí? - ¿Le has visto nunca por ahí?

2a) L'afirmació central segons la qual cap, ningú, etc. tenen significat "negatiu" en les proposicions negatives i "positiu" en les proposicions condicionals, interrogatives i dubitatives (no negatives) no solament no proporcionava, com és obvi, cap explicació dels fets descrits sinó que, presa com a mera descripció, era francament insuficient. Més clar hauria estat, al nostre entendre, de començar caracteritzant els mots en qüestió per la seva incapacitat de figurar en proposicions declaratives afirmatives (tot afegint, si es volia, que les expressions considerades "contradictòries" d'aquests mots, com algú, algun, alguna cosa, alguna vegada, etc., poden caracteritzar-se, al seu torn, pel fet de no poder aparèixer en posicions afectades pel mot negatiu no), i d'abordar la qüestió de la "significació" dels uns i de les altres tenint ben presents aquestes propietats definitòries. Car, des d'aquesta òptica, del fet que en relació amb les proposicions declaratives pugui considerar-se un paradigma com el format pels exemples següents:

- a. *Va venir mai
- b. Mai va venir
- c. No va venir mai
- d. Mai no va venir

s'hauria pogut fer veure que la "significació negativa" atribuïble a mai (i a tots els mots de la seva condició) en aquest tipus de proposicions és explicable o bé com a efecte de la presència de no (casos c i d) o bé com a conseqüència de l'absorció de no per mai (o afins) en condicions estructurals adequades (cas b), de la mateixa manera que també és explicable la inacceptabilitat de a pel fet que no podent-se interpretar, per hipòtesi, com a proposició afirmativa, tampoc no pot ser-ho com a negativa, en no figurar-hi mai en posició adequada per absorbir no. I amb això, també, s'haurien donat elements suficients per entendre que la possibilitat d'aquests mots d'admetre una significació "positiva" precisament en uns àmbits semànticament caracteritzables per no ser ni "afirmatius" ni "negatius", pot perfectament explicar-se com una conseqüència que els dits àmbits són tals que els mots en qüestió, d'un cantó, no hi estan sotmesos a la restricció que els excloïa de les construccions asseveratives i, d'un altre cantó, poden sostreure-s'hi als efectes del mot de negació.

Pel que fa a la part preceptiva cal dir que, en la lletra menuda, s'orientava a considerar dos casos concrets:

10) El de les proposicions condicionals en principi caracteritzables, com la de l'exemple Si mai vinguéssiu, què farien ells?, pel fet de poder ser indistintament considerades "afirmatives" (d'acord amb la capacitat general de mai i mots afins de tenir valor "positiu" en àmbits hipotètics) o "negatives" (amb mai i mots afins interpretables com a havent absorbit no, exactament com en el cas de la declarativa Mai va venir). La recomanació de Fabra (que va ser represa sense variacions significatives en la Gramàtica de l'Institut [cf. G.1918, \$105a]) era de restringir l'ús d'aquestes proposicions a la primera accepció i de deixar com a úniques condicionals negatives les dels tipus Si mai no vingués-

siu i Si no vinguéssiu mai. Hem de dir que no la considerem una proposta encertada, perquè introduïa un element d'artificialitat difícilment assumible per la majoria dels parlants, i també perquè semblava ignorar, de fet, l'existència d'una solució molt més natural per trencar (sempre que ho justifiqui una real exigència pragmàtica) l'ambigüïtat d'aquestes construccions, que és la de recórrer a les condicionals positives del tipus Si alguna vegada vinguéssiu o Si vinguéssiu alguna vegada.

20) El de construccions com Res el commou, descrites com a equívokes a resultes de la possible supressió de no considerat com a partícula de negació oracional (a Res no el commou) o de no simple modificador nominal (a No res el commou). Notem, aquí, que la Gramàtica de l'Institut no es va limitar a denunciar aquest tipus de construccions ambigües sinó que, més generalment, va recomanar que no es fes mai ús de la reducció de no res a res (ní, anàlogament, de la de no gens a gens) [cf. G.1918, \$106].

II. La negació "expletiva" en contextos de temor [\$160.I]

El fenomen de la possible presència d'un no expletiu en completives regides per témer, temor i "voces equivalents" era descrit, d'entrada, com a comú al català i al castellà antics, i com a, modernament, molt més viu en català que no pas en castellà. Sense entrar en cap consideració sobre la natura d'aquest no, Fabra passava a abordar molt ràpidament la qüestió de l'ambigüïtat de construccions com Tinc por que no arribin, Temia que no vingués, etc., explicant que alguns autors les evitaven substituint-les sistemàticament, en cas de no expletiu, per Tinc por que arribin (o arribaran), Temia que vingués (o vindria), etc., i, en cas de no pròpiament negatiu, per Tinc por que no arribaran, Temia que no vindria, etc., i fent l'observació que el segon tipus de substitució resultaria innecessària si, per convenció, es decidís que Tinc por que no arribin, etc. només poden usar-se amb no propi. Mantenint-se en un registre estrictament descriptiu, Fabra no prenia partit per cap de les dues "solucions" referides (cadascuna de les quals suposava, notem-ho, una total supressió de l'ús del no expletiu). De fet, en la Gramàtica de l'Institut, va acabar obtant (no sense dedicar-hi un tractament subtilment hipotètic) per una solució normativa que, tot i ser tan arbitrària com aquestes, se'n diferenciava pel fet de salvar les construccions amb no expletiu, és clar que desambiguades a base de postular que les completives pròpiament negatives havien de fer un ús obligatori del verb en indicatiu [cf. G.1918, \$107].

III. La negació "expletiva" en les comparatives [\$160.II]

La qüestió del no expletiu en les comparatives introduïdes per que i dependents d'una proposició no negativa era tractada amb molt menys detall que no ho va ser en la Gramàtica de l'Institut [cf. G.1918, \$108]. Fabra, de fet, es limitava a observar que en el català modern, en termes generals, era tan corrent de conservar aquest no com suprimir-lo, i que la supressió només deixava de fer-se sistemàticament en frases com Més ens estimem això que no que vingui, en què la presència de no evita l'encontre de dos que. En un paràgraf posterior, dedicat als usos de pas [cf. \$161. II.β], afegia que en el cas que acabem d'esmentar, així com en el de frases com Te n'ha donat més a tu que no a mi, se sol posposar

a no la dita partícula (Més ens estimem això que no pas que vingui, Te n'ha donat més a tu que no pas a mi).

IV. Altres casos de negació expletiva [\$160.III]

Fabra es feia ressò, cosa que no va fer en la Gramàtica de l'Institut, de la possibilitat de no expletiu en les completives dependents de abans (Abans que no vingues..., alternant amb Abans que vingues...). Notem que d'aquesta possibilitat, així com de la possibilitat afí del cas de les completives dependents de a menos, n'havia parlat ja a l'Ensayo [cf.Fabra 1891,\$108].

V. Ús de no...pas [\$161.I]

L'ús de la partícula pas posposada al verb en proposicions negatives era objecte d'un acurat tractament, en el qual es donaven precisions com les següents:

a) Que en les proposicions declaratives (l'autor les anomenava "expositivas") pas té, en general, una significació adversativa, gràcies a la qual les construccions que en fan ús denoten una oposició emfàtica a una determinada pressuposició. Fabra adduïa i comentava amb finor nombrosos exemples, com ara el de la propietat de fer ús de Digues-m'ho, jo no ho diré pas a ningú en el cas d'algú que cregués que el temor que pogués divulgar el que li fos dit era (o podia ser) la causa que no li ho diguessin.

b) Que en les proposicions que expressen una ordre, un desig o un propòsit (No ho facis pas, per exemple) mitjançant la veu pas "se hace alusión á los motivos que pudieran oponerse á su cumplimiento ó á las consecuencias que su no cumplimiento pudiera producir".

c) Que mitjançant les proposicions interrogatives construïdes amb no...pas "tratamos de cerciorarnos de algo que, de ser verdad, se opondría á la realización de un determinado propósito" (cas de No plourà pas? perquè sí plou, jo no surto de casa), "haría posible, conveniente ó necesario hacer tal ó cual cosa" (cas de Sents aquest soroll? No truquen pas? - Sí que truquen: llevem-nos i mirem qui hi ha), "explicaría este o aquel hecho" (cas de No té pas cap esquerda, referint-se a un càntir inesperadament buit).

Cal dir que, malauradament, tota aquesta subtil caracterització dels usos de no...pas va ser suprimida en la Gramàtica de l'Institut [cf.G.1918,\$109], suposem que perquè l'autor devia considerar-la massa complicada per als usuaris del manual normatiu. Aquest, de fet, es limitava a afirmar la generalitat que "una proposició negativa construïda amb la partícula pas té una significació tota altra que no pas construïda sense aquesta partícula", tot afegint, això sí, una denúncia de la tendència a confondre l'ús del pas català amb el del pas francès que s'inspirava directament en el text amb què la G.1912 cloïa la referència a no...pas. Un text al qual s'afegien, en nota, observacions com les següents:

a) que mentre en francès pas és incompatible amb la presència d'altres mots negatius, com ara jamaís, en català, en canvi, pot perfectament dir-se, p.ex., No arribarà pas mai;

b) que en el dialecte rossellonès la negació normal consisteix a fer ús de pas, posposat al verb, en substitució del no anteposat.

VI. Usos de no pas [§161.II]

Com a principal ús de pas directament posposat a la partícula negativa no, Fabra es referia al que es troba en les proposicions el·líptiques usades per negar un constituent (amb funció de subjecte, de complement, de predicatiu o de circumstancial) d'un enunciat anterior, comentant una sèrie d'exemples com No pas en Joan, No pas a l'Albert, No pas els nous, No pas si no els ho de-manen, etc. com a possibles correlatius de Els vostres cosins en-viarán aviat els llurs llibres als vostres germans. En la lletra menuda es referia, també, als ja esmentats usos de no pas en les comparatives així com al que es troba en les correlacions del tipus no pas...sinó (amb no no afectant cap verb). Notem que aquest tractament va ser reprès, amb variacions poc significatives, en la Gramàtica de l'Institut [cf. G.1918, §110].

CAPÍTOL SEGON

1. Introducció

Generalment coneguda com la gramàtica de l'Institut d'Estudis Catalans, la Gramàtica catalana [IEC, Barcelona, 1918 (1ªed.)-1933 (7ªed.)] és la segona de les obres gramaticals majors de Fabra. A diferència de la Gramàtica de 1912 i de la Gramàtica pòstuma de 1956, era una obra que dividia la seva matèria d'acord amb un principi expositiu tradicional, destinant una introducció a l'exposició de les normes ortogràfiques i vuit capítols pròpiament dits a les qüestions de morfologia i de sintaxi, cadascun dels quals anava en general referit a una de les "parts de l'oració" (per bé que el Cap. III versava sobre l'adjectiu qualificatiu i el Cap. IV sobre el pronom i l'adjectiu determinatiu). A més d'això, s'estructurava linealment en 137 paràgrafs de numeració única, els quals podien subagrupar-se, dintre del capítol en què figuraven, sota diverses varietats de subtítols. Aquesta forma expositiva tenia la virtut de facilitar un ràpid accés a les qüestions objecte de consulta i, no cal dir, de proporcionar un senzill sistema de referències, però patia del defecte de no organitzar els temes tractats d'acord amb un principi estructural exigent.

Per raons diverses, l'obra compartia amb la Gramàtica de 1912 una qualitat característica de Fabra en la seva faceta d'autor de manuals gramaticals: ens referim al caràcter extremament concís, sovint el·líptic, del text, tant pel que fa a l'escriptura en general, sempre controlada fins a l'últim detall, com en relació amb l'ús que s'hi feia de les nocions lingüístiques bàsiques, que anaven introduïdes sense cap definició prèvia i donant per suposat, per tant, que el lector havia de posseir una formació gramatical mínimament sòlida. De fet, és per aquest motiu que el llibre, malgrat la seva aparença tradicional, diferia notablement dels manuals pedagògics d'ús corrent: més que proposar-se d'"ensenyar gramàtica", consistia en un aplec de comentaris prescriptius sobre la llengua, en general inspirats, com ja hem tingut ocasió de veure en el capítol anterior, en les propostes normalitzadores de la Gramàtica de 1912, de la qual pot dir-se que, en el seu específic registre, constituïa una simplificada síntesi, conscientment dedicada a un públic no especialitzat.

Junt amb el Diccionari ortogràfic publicat l'any anterior, que suposava la definitiva consolidació i generalització de les Normes Ortogràfiques de l'any 1913, la Gramàtica de 1918 era el resultat més important de l'activitat de Fabra a l'I.E.C. durant els anys de la Mancomunitat. Si des d'un punt de vista intern la qualitat prescriptiva de l'obra radicava en el fet d'haver convertit una gran part de les solucions considerades normals en la Gramàtica de 1912 en objecte d'una proposta normativa explícita, perquè el contingut d'aquesta proposta es transformés en norma positiva era tan necessari el recolzament polític oficial, que n'havia de garantir l'adopció en la xarxa institucional, com l'acceptació generalitzada de la societat civil, o, si més no, de les capes socials lletrades en què es reclutaven els creadors de cultura i els encarregats de difondre-la en els mitjans de comunicació, que en l'època eren gairebé exclusivament escrits. El compliment de la primera condició havia de partir d'un reconeixement

ment de tipus legal, és a dir, formal i imperatiu, de l'autoritat de l'obra; el de la segona, suposava un reconeixement pràctic, viu, d'aquesta autoritat, que com a tal, segons la concepció que en tenia Fabra, havia de resultar d'un articulad contacte entre l'autor de la proposta i els qui havien de provar-ne l'efectivitat.

La primera condició, de fet, mai no es va arribar a complir, perquè l'obra, a diferència del que havia succeït amb les Normes Ortogràfiques, no va ser pas declarada oficialment normativa per l'IEC i, doncs, no va ser formalment adoptada per les institucions de la Mancomunitat. Unes institucions que, per una altra banda, ben aviat havien de ser desmantellades per la dictadura de Primo de Rivera.

Que la segona condició pogués ser satisfeta depenia molt més directament de la voluntat de Fabra, i el cert és que va fer tot el que estava en les seves mans per aconseguir-ho. En primer lloc, donant a la mateixa Gramàtica una estructura expositiva oberta al diàleg: l'acceptació social de la norma referida a les qüestions d'estricta gramàtica no havia de consistir, segons ell, en l'adopció automàtica d'un conjunt de solucions de sentit únic, (com necessàriament calia que s'esdevingués pel que fa a l'ortografia i a una bona part de la morfologia), sinó en el fet que els qui n'havien de ser els usuaris qualificats, i particularment els escriptors, poguessin pronunciar-se en la seva pràctica, després de sospesar-ne els pros i els contres, sobre la viabilitat d'un bon nombre de solucions que el llibre presentava, és clar que dintre el marc precís d'un sistema de valoracions, com a opcionals. En segon lloc, oferint al diàleg del qual el llibre havia definit, diguem-ne, les regles de joc, la possibilitat que es realitzés en els mitjans de comunicació social.

Així, si la 1ª edició de la Gramàtica havia anat acompanyada, el mateix any 1918, de la publicació, per la prestigiosa Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, d'una Gramàtica catalana. Curs mitjà que suposava una incursió de Fabra en el camp de la pedagogia convencional, amb tot el que això comportava de simplificació i reducció de la seva proposta normativa, la 2ª edició de l'any 1919, en canvi, va anar immediatament seguida de l'aparició, a La Publicidad, d'unes primeres Converses filològiques amb què el nostre autor iniciava una tasca pedagògica d'un estil i una amplitud ben diferents. Aquesta tasca no solament tenia el propòsit genèric de donar a conèixer a un públic diversificat les bases de la reforma lingüística, sinó també el d'aconseguir el contacte viu que necessitava amb els escriptors i, més generalment, amb els professionals dels mitjans de comunicació, entre els quals calia comptar, per la seva decisiva influència, els correctors d'editorial i de diari.

Es gràcies a aquest contacte que Fabra va poder copsar la conveniència de realitzar un bon nombre de modificacions en els continguts de la Gramàtica de 1918. Unes modificacions que, però, no va introduir en el text fins la 5ª edició de l'obra, apareguda l'any 1930, és a dir, un cop acabada la publicació completa de les Converses i després de la caiguda de la dictadura. Car ni la 3ª edició de l'any 1922, que tanmateix va aparèixer un any després d'haver-se clos la primera sèrie de les dites Converses, ni la 4ª edició de l'any 1926, que va aparèixer mentre La Publicidad

encara continuava publicant, amb periodicitat espaiada, les de la segona, no van patir cap canvi. Afegim que les modificacions de la 5ª edició no van ser les darreres: Fabra encara va introduir-ne algunes més, força menys nombroses, en la 7ª edició de 1933, una edició que de fet, i segurament sense que l'autor s'ho hagués proposat, havia de ser l'última.

2. El sistema de les prescripcions normatives

La generalitzada acceptació de la Gramàtica de 1918 com a "Gramàtica de l'Institut" equivalia a un reconeixement de l'obra com a fonament i punt de referència últim de la normativa del català modern en les qüestions d'estricta gramàtica. Si el llibre constitueix, doncs, la formulació més autoritzada de la norma fabriana, sembla lícit pensar que tant d'interès pot tenir el que s'hi enuncïava com la forma en què hi anava enunciat. Nosaltres, en tot cas, provarem de treure partit de la hipòtesi que la norma gramatical que hi prenia cos no solament mereix ser considerada pel contingut, sinó també des d'una perspectiva formal atenta a esbrinar com s'organitzaven els seus enunciats en un sistema coherentment estructurat. Amb això no pretenem sostenir, ben segur, que Fabra hagués fet un ús conscient, premeditat, d'un sistema formalitzat apriorísticament: és clar que els enunciats en qüestió no eren sinó un resultat inevitablement provisional, és a dir, subjecte a vacil·lacions i insuficiències, d'un llarg procés personal d'intervenció en un camp d'una extrema complexitat. L'únic que sostenim és que, tot i això, aquests enunciats no deixaven d'estar subjectes a un determinat grau de coherència formal, fos quin fos el control conscient que l'autor pogués tenir sobre l'estructura de l'obra i la seva funcionalitat com a instrument de normativització.

Des de la perspectiva indicada podien distingir-se, d'entrada, dos tipus ben marcats d'enunciats prescriptius: d'una cantó els que, referint-se a solucions de tipus únic o sense alternativa, es limitaven a indicar-les, exposar-les o definir-les, i en tot cas a presentar-les com a no mereixedores de cap consideració o discussió (car si d'alguna podien haver-ne estat objecte, aquesta era per natura prèvia, o externa, a la formulació mateixa de la norma); d'un altre cantó els que, en referir-se a solucions presentades com a termes d'una alternativa, adoptaven la forma de molt variades valoracions comparatives, el conjunt de les quals constituïa la complexa gamma del que per convenció podríem anomenar les recomanacions d'ús (les quals, que quedi clar, tant podien ser positives com negatives i, en els dos casos, més o menys matisades, atenuades, subjectes a condicions, etc.).

És precisament l'existència d'aquest tipus d'enunciats, i la seva importància quantitativa i qualitativa en l'economia expositiva de la Gramàtica de 1918, el que fa que pugui decididament sostenir-se que la norma gramatical fabriana no ha de ser considerada com un univers conceptual tancat. I això no només perquè moltes de les dites recomanacions d'ús, pel fet de comportar l'existència d'opcions lliures, s'inscrivien positivament en contra de la rígida lògica d'inclusió/exclusió a què molts han volgut reduir-les, sinó també perquè el seu conjunt constituïa un sistema per natura ampliable i reductible, complicable i simplificable, és a dir, en definitiva, obert, que com a tal no deixava

de ser un llegat de Fabra (desaprofitat) en certa manera més interessant i transcendent que cap de les tres versions concretes que l'autor va donar-ne en la mateixa Gramàtica de 1918.

Amb la intenció de justificar aquesta darrera afirmació ens proposem d'oferir els resultats d'una anàlisi que hem efectuat de les recomanacions d'ús que figuraven en la primera edició de l'obra. Aquesta opció no va pas motivada perquè creguem que la dita edició tingui un caràcter canònic especial (ans al contrari: tenint en compte que Fabra va introduir un bon nombre de modificacions significatives en la 5ª i en la 7ª edició, només és a aquesta última edició que té sentit reconèixer-li una autoritat definitiva, amb permís, però -i la qüestió convindria que es discutís-, de la Gramàtica pòstuma), sinó perquè ens sembla que la seva versió, per al punt de vista en què ens situem, és la que més interès té, en la mesura que, per raons històriques, proposava un sistema de recomanacions en alguns aspectes més ric que el proposat en les versions posteriors. L'opció pot entendre's, també, com un intent per part nostra que el lector, advertit que els enunciats de referència no necessàriament vehiculen una versió definitiva de la norma, pugui enfocar més fàcilment els resultats de l'anàlisi atenent a les seves propietats formals.

En el nivell de màxima abstracció, que també és el que correspon a les distincions conceptuals fonamentals, la dita anàlisi ens ha conduït a classificar les recomanacions d'ús d'acord amb la tipologia següent:

a) La possibilitat única. Tipus encarnat pels enunciats que prenent com a referència -més o menys explícita- dues (o més) possibilitats es caracteritzaven pel fet de declarar-ne normativa només una, molt sovint per denegació de l'alternativa, però a vegades per afirmació directa. Notem que, per principi, aquest tipus d'enunciats han d'anar distingits de les simples indicacions de solució normativa (les quals constituïen, com hem dit, un tipus globalment oposat a les recomanacions d'ús en general).

b) La doble possibilitat impura. Tipus format pels enunciats que, tot i admetent com a normatives les dues (o més) possibilitats considerades, en declaraven preferible una, d'una manera més o menys gradualment matisada. I això mitjançant una modalitat positiva (expressió de preferència) o una modalitat negativa (expressió de no preferència, que implícitament desembocava en la preferibilitat de la solució no declarada).

c) La doble possibilitat condicionada. Tipus integrat pels enunciats que havent pres en consideració, com feien en general les recomanacions d'ús, dues (o més) possibilitats, declaraven que la validesa o adequació (molt sovint matisades per indicacions de preferibilitat) de l'una o de l'altra (o de les altres) eren funció del registre o de l'extensió (geogràfica) del seu ús, o bé d'una determinada casuística gramatical.

d) La doble possibilitat pura. Tipus corresponent als enunciats que declaraven normatives amb absoluta indiferència, és a dir sense cap indicació de preferència ni submissió a condició, les dues (o més) possibilitats considerades.

e) La possibilitat hipotètica. Tipus d'un gran interès, car anava lligat al fet que en la seva activitat normativitzadora Fabra no es limitava a fer propostes en un registre assertiu sinó que també era capaç de vehicular-ne algunes en enunciats condicionals o hipotètics.

2.1. La possibilitat única

Les prescripcions de solució única corresponien, en la Gramàtica de 1918, a menys d'una tercera part del conjunt de les recomanacions d'ús: la dada podria sorprendre, si tenim en compte que en mans de molts dels divulgadors de la doctrina fabriana van convertir-se en el tipus majoritari dels enunciats prescriptius.

Si bé, com en general succeïa amb tota la intervenció normativitzadora de Fabra, tenien com a finalitat principal la codificació de la llengua literària escrita (cosa que no excloua, és clar, que des d'una determinada interpretació també poguessin entendre's com a igualment destinades a incidir en la llengua parlada), cal dir que, sobretot en la Introducció del llibre dedicada a l'ortografia, n'apareixien algunes d'exclusivament dirigides a la llengua oral, sovint sota la forma de recomanacions d'evitació de pronúncies defectuoses. Bé que d'una forma secundària (però en relació amb qüestions fonològiques en què la llengua estava greument afectada per la interferència lingüística), Fabra no deixava de preocupar-se, doncs, per qüestions d'ortofonia. Encara que, en principi, caiguin fora dels objectius generals del nostre treball, la perspectiva formal en què en aquest cas ens situem ens ha convidat a prendre excepcionalment en consideració els corresponents enunciats.

En la mesura que, per raons expositives, resultava aconsellable de posar més èmfasi en la solució exclosa que no pas en l'admesa, la majoria de les prescripcions de solució única adoptaven una forma negativa. Aquesta majoria es distribuïa, bàsicament, en tres tipus formalment i semànticament ben diferenciats (bé que equivalents, és clar, des d'un punt de vista lògic), que eren el de les recomanacions d'evitació, el de les declaracions d'inadmissibilitat o d'inacceptabilitat, i el de les descripcions de fenomen rebutjat, que hem anomenat així en atenció al fet que es tractava d'enunciats resolts en un registre aparentment més descriptiu que no pas prescriptiu. El joc dels tres tipus donava al conjunt d'aquestes prescripcions una certa agilitat i elegància expositives, sobretot si tenim en compte que en la major part dels casos evitava a Fabra d'haver de recórrer a nocions de caràcter escolar, com les de correcció/incorrecció, error, defecte, etc.

Una característica teòricament interessant que cal destacar del grup molt majoritari de les prescripcions primordialment dirigides a la llengua escrita és que d'una manera força sistemàtica es referien a la solució bandejada qualificant-la o bé de fenomen propi de la llengua parlada (com a tal, sovint exclòs de la intervenció prescriptiva), o bé de fenomen específic de la llengua escrita (més pròpiament qualificable d'error o incorrecció, cosa que tanmateix no feia gens sovint, com hem dit, Fabra), o bé, menys determinadament, i no sempre d'una manera explícita, de fenomen propi de la llengua "actual" (en principi indiferent a la distinció oral/escrit).

I. Instruccions exclusivament dirigides a la llengua oral

a) Recomanacions d'evitació

- [511] Hom pronuncia sovint cc en lloc de qq en els mots regla, segle, &. És una pronunciació que cal evitar.
- [512] És freqüent a Barcelona la substitució de l'africada sonora per l'africada sorda, pronunciant-se viatqe, sutja, &, com si fossin escrits viatxe, sutxa, &. És una pronunciació que cal evitar.
- [514] Hom pronuncia sovint pp en lloc de bb en els mots probable, deixeble, &. És una pronunciació que cal evitar.
- [524] Hom pronuncia habitualment n per m en la quarta categoria d'exemples (conte, redentor, &. [per compte, redemptor, &]). És una pronunciació que cal evitar.

b) Recomanacions d'evitació de solucions qualificades d'error, defecte, etc.

- [513] Alguns mots amb ss (tals com impressió, dissolut, premissa) són habitualment pronunciat amb s sonora; en canvi, un gran nombre de mots amb s intervocàlica (tals com adhesió, centèsim, entusiasme) són molt sovint pronunciat amb s sorda. Cal evitar aquesta pronunciació errònia del dígraf ss i de la s intervocàlica.
- [513] És un defecte molt generalitzat, i que cal evitar curosament, el de pronunciar s sorda la z d'un gran nombre d'hel.lenismes (tals com zona, topazi, trapezi, amazona).
- [516] Modernament, però (indubtablement sota la influència del castellà), la majoria dels nostres mots savis amb l.l són pronunciat amb l simple, defecte que ens hem d'esforçar a combatre.

II. Instruccions exclusivament dirigides a la llengua escrita

a) Denúncies d'error merament gràfic

- [56] És una error molt generalitzada de marcar amb accent els monosíl.labs forts acabats en vocal: plà, plè, vi, fi, &. Les grafies correctes són pla, ple, vi, fi, &.

b) No admissibilitat en l'escriptura de solucions tolerables -o no combatudes- en la llengua oral

- [513] És freqüent a Barcelona de pronunciar z (fricativa) en lloc de tz (africada) en el sufix itzar. Aquesta pronunciació és tolerable, sense que això vulgui dir que en l'escriptura calgui admetre (com voldrien alguns) la substitució del dígraf tz per la lletra z.
- [598] Les terceres persones del plural de l'imperatiu deixen habitualment sentir una t davant els pronoms hi i ho, la qual en cap cas no ha d'ésser escrita: vagin-hi, facin-ho.
- [599.1] On deixa sentir sovint una t darrera la n quan el segueix un mot començat en vocal o h (Ex.: on és, pron. ontés); però, malgrat aquesta pronúncia, no s'escriurà mai ont, sinó on.
- [5100.1] L'adverbi quan deixa sentir algun cop una t darrera la n quan el segueix un mot començat en vocal o h; però, malgrat aquesta pronúncia, no s'escriurà mai quant, sinó quan.

c) Declaracions d'admissibilitat única

- [5111] [La preposició a] pot revestir diferents formes en la llengua parlada: a, an, ane, ad. L'única forma admissible en la llengua literària és la primera. No s'escriurà, doncs, Ho hem dit an ell, sinó Ho hem dit a ell [...]
- [5117] [La preposició amb] pot revestir diferents formes en la llengua parlada: amb, ambe, am. L'única forma admissible en la llengua literària és la primera.

III. Instruccions explícitament dirigides alhora a la llengua oral i a la llengua escrita

- [516] Heus aquí [...] la llista dels mots savis que cal escriure (i pronunciar!) amb l.l: [...]

IV. Instruccions primordialment dirigides a la llengua escrita (però de repercussió possible en la llengua oral)

IV.1. Referides a fenòmens de la llengua oral

a) Recomanacions d'evitació

- [543.IV] En el llenguatge parlat és freqüent l'ús de en com a predicatiu (en lloc de ho).[...] La llengua literària faria sens dubte bé d'evitar aquest en, reemplaçant-lo sistemàticament per ho.
- [557] En el llenguatge parlat és freqüent l'addició d'un hi a la combinació del datiu els i el pronom en [...]. Cal evitar curiosament aquesta substitució de els en per els n'hi.
- [565] Cal evitar igualment una construcció molt freqüent en la llengua parlada i que consisteix a construir la proposició relativa com si fos una proposició independent (on l'antecedent es troba naturalment representat per un pronom feble), la qual proposició s'enllaça a la principal mitjançant el mot que.

b) Recomanacions d'evitació de defecte, etc.

- [5117] Cal evitar curiosament el defecte, no rar en la llengua parlada, consistent a usar amb en lloc de en o de a.

IV.2. Referides a fenòmens de la llengua escrita

a) Recomanacions d'evitació

- [541] En el català modern (sobretot en la llengua escrita) s'ha estès el costum de distingir l'adjectiu, quan no es refereix a cap substantiu expressat o sobreentès, de l'adjectiu quan es refereix a un substantiu masculí sobreentès, anteposant-li, en el primer cas, un lo invariable (dit article neutre) en lloc de l'article masculí [...]. Aquesta distinció és estranya al català antic [...]. Avui la dita distinció és considerada com un castellanisme, que cal evitar [...].
- [5130.IV] Modernament doncs ha estat usat a tort en la llengua escrita com a conjunció causal. [...] Cal evitar en absolut aquest doncs causal, del qual hom troba malauradament nombrosos exemples en el català modern.

b) Declaracions d'inadmissibilitat

- [563] En la llengua escrita no és rar de trobar el relatiu compost el qual (equivalent a que, què, qui) reemplaçat per les combinacions el quin i el que. Ambdues són absolutament inadmissibles.

c) Declaracions d'incorrecció

- [564] En lloc de el...del qual, alguns escriuen a tort qual o quin anteposats al substantiu. Ex.: «...l'home qual ciència admirem...» [...]. Aquestes fases són incorrectes, cal dir: [...]

d) Descripcions del fenomen rebutjat

- [5136] En el català escrit actual hom troba sovint usat doncs en lloc de puix, i algun cop, també, puix en lloc de doncs. No gens menys, aquestes dues conjuncions no són mai substituïbles l'una per l'altra: puix és causal, doncs és consecutiva o il·lativa; aquesta, d'altra part, és una conjunció de coordinació, mentre que aquella és una conjunció de subordinació.

IV.3. Referides a fenòmens "actuals" (en principi, indistintament orals i escrits)

a) Recomanacions d'evitació

- [569] Cal evitar curiosament l'ús que es fa avui del mot mateix per a evitar repeticions.
- [5130.VI] Cal evitar les locucions conjuntives del llenguatge actual formades amb lo qual o lo que, en lloc de la qual cosa.

[§132] La conjunció que és algun cop omesa en les proposicions subjectives i complementives, omisió que convé d'evitar en absolut.

[§132] Cal evitar les construccions tenir que i haver-hi que per haver de i caldre. [...] Convé també reemplaçar l'expressió tenir res que fer i anàlogues per tenir res a fer, &.

b) Recomanacions d'evitació d'error, defecte, etc.

[§43.II] És molt freqüent avui la substitució de els datiu per els hi [...]. Cal evitar curiosament aquest ús erroni de la combinació els hi.

[§65] El terme antecedent es troba representat dins la proposició relativa mitjançant el pronom relatiu, i és un defecte que cal evitar curiosament de representar-lo una segona vegada mitjançant un pronom personal feble.

c) Declaracions d'inadmissibilitat

[§69] La llengua moderna usa correntment com a adjectiu determinatiu varis i el seu femení vàries. [...] Però alguns d'entre els millors escriptors actuals ja no solament rebutgen varis, vàries (del tot inacceptables) sinó que...

[§69] Demés per altre és un castellanisme del tot inacceptable.

[§70] És del tot inacceptable la substitució de cadascú per cada qual.

[§129] És en absolut inacceptable la substitució, freqüent avui dia, de la preposició sota per baix.

d) Declaracions d'incorrecció, error, etc.

[§131β] No és correcte d'anteposar cap de les preposicions a, de i en a la conjunció que, encara que la proposició complementiva introduïda amb aquesta conjunció correspongui a un complement introduït amb alguna d'aquelles preposicions.

[§135β] Alguns usen erradament per tal que com a equivalent al perquè causal; per tal que és final.

e) Prohibicions i consells negatius taxatius

[§69] Notem: Segons el mot acabi en tal o tal (no tal o qual) vocal.

[§126] Davant un infinitiu que fa de complement d'un verb, és d'aconsejar [...] de no usar mai la preposició en, sinó la preposició a.

[§137] Convé de no confondre perquè (en un sol mot), conjunció causal o final, i per què (en dos mots), combinació de la preposició per amb el pronom relatiu o interrogatiu què.

f) Declaracions de correcció

[§114.II] Quan el complement és, no un verb en infinitiu, sinó tota una proposició introduïda amb la conjunció que, llavors la sola construcció correcta és d'introduir el dit complement sense preposició.

2.2. La doble possibilitat impura

De totes les recomanacions d'ús que es referien a l'existència de dues (o més) solucions normatives, les que hem anomenat de doble possibilitat impura són les que més es prestaven a una interpretació reductora. És comprensible, en efecte, el mecanisme pel qual tant les declaracions de preferència (i enunciats afins) com les complementàries declaracions de poca recomanabilitat van tendir a ser confoses, pels divulgadors fabristes, amb les prescripcions de solució única: l'autoritat de Fabra pesava tant, que tot allò per ell considerat no preferible o menys bo, sobretot si, com succeïa en molts casos, ho era d'una manera poc explicada, semblava irremissiblement destinat, per excés d'obediència, a la reprovació.

A la qüestió podria aplicar-se, però, la dita que el que és millor sovint és enemic del que és bo, o encara, si voleu, la consideració que l'obediència excessiva no és fidelitat: sembla clar, en tot cas, que quan Fabra declarava preferible una solució, en lloc de declarar-la obligatòria, ho feia d'una manera en principi intencionada, tant per indicar la possibilitat de nivells o registres diferents dintre el model de llengua propugnat, com per la responsable conveniència intel·lectual de no excloure innecessàriament del cànon opinions no coincidents amb la seva. Creure el contrari, no solament fóra atribuir a Fabra una greu incoherència d'expressió, sinó que ens conduiria a ignorar arbitràriament el sentit literal d'una part substancial de les seves intervencions prescriptives.

Cal notar, a més, que les prescripcions d'aquest tipus no se cenyien sempre, ni de bon tros, a la simple oposició preferible/no preferible. És així que si pel que fa al terme negativament marcat (per hipòtesi sempre considerat, és clar, "possible") Fabra també jugava amb nocions matisades com la de permissibilitat, la de "no gaire" recomanabilitat o la de preferència infundada, igualment sabia introduir matisos i gradacions en relació amb el terme positiu, per exemple fent ús de declaracions de preferència d'alguna manera reticents o vacil·lants o del procediment de declarar-lo objecte de repugnància infundada.

I. La preferibilitat

a) Declaracions de preferibilitat

- [§27] Davant vocal o h, l'article femení és escrit adés la, adés l'. Davant les vocals i o u febles (precedides o no de h) són possibles la i l', però és preferible la.
- [§33.VII] Noms en g palatal (escrita ig o g). Formen el plural afegint una s al singular; però la majoria d'ells admeten, demés, un plural en os [...]. Cal, però, donar la preferència als plurals en os...
- [§42] En casos com els següents és preferible el pronom ell al reflexiu si: Parlaven entre ells, preferible a: Parlaven entre si.| Vuit i quinze són dos nombres primers entre ells [francès: premiers entre eux], preferible a: Vuit i quinze són dos nombres primers entre si [cast.: primos entre sí].
- [§58] En canvi, en igual cas (a aquell en què són possibles mon, ton i son en lloc de el meu, el teu i el seu), llur és preferible a el llur. Ex.: Els nombres vint i trenta i llurs divisors comuns (preferible a els llurs divisors comuns).
- [§96] En les proposicions condicionals que expressen un fet no existent en realitat, es poden usar amb la mateixa valor l'imperfet de subjuntiu i el d'indicatiu. [...] En general, però, és preferible l'imperfet d'indicatiu al de subjuntiu.
- [§99.I] És freqüent l'anteposició de la preposició a a l'adverbi on, dient-se, per exemple, a on són? | a on van? en lloc de on són? | on van? (en general preferibles).
- [§99.II] L'adverbi allà (preferible en general a alli)...
- [§99.III] No és rar de sentir en aquí, en allà, &, per aquí, allà, &. Ex.: Són en aquí. | Anaven en allà, en lloc de Són aquí. | Anaven allà (preferibles).
- [§128.III] Davant un verb en infinitiu hi ha un cas en què semblen igualment possibles per i per a: és quan el circumstancial que conté el dit verb en infinitiu expressa el fi o objecte de l'acció expressada per un verb anterior i aquest fi o objecte és alhora el motiu d'aquesta acció, go que ha mogut el seu autor a executar-la. En aquest cas molts escriptors moderns usen per a; però és indubtablement preferible la preposició simple per.
- [§133.IV] Les conjuncions puix, mentre i com causal admeten l'adjunció de que, d'on prenen naixença les conjuncions compostes puix que, mentre que i com que, preferibles en general a les simples corresponents.

b) Declaracions de milloria

- [§51] El pronom neutre ho és reemplaçat per l' davant l'adverbi hi. [...] El mateix canvi de ho en l' és admissible davant hi per li. Ex.: ell ens ho ha deixat perquè l'hi tornéssim demà (és millor, però, perquè li ho tornéssim demà).
- [§58] En el mateix cas en què són possibles mon, ton i son en lloc de el meu, el teu i el seu, es troben alguns cops usats nostre i vostre en lloc de el nostre i el vostre. Ex.: A nostres lectors | vostres amics (millor: Als nostres lectors. | Els vostres amics.)
- [§103] Els adjectius en ívol, antigament d'una terminació, fan l'adverbi corresponent en ívolment (millor que en ívolament).
- [§129] ...les expressions des de...ença, des de...endavant i anàlogues són generalment reemplaçades per de...ença, de...endavant, &. Ex.: Són aquí de dissabte ençà. | D'avui endavant vindràs cada dia a les vuit (millor que: Són aquí des de dissabte ençà. | Des d'avui endavant vindràs cada dia a les vuit).
- [§129] L'expressió del moment que és millor que des del moment que.
- [§129] En les designacions de lloc tenim també: De casa a l'estació hi ha cinc minuts (millor que: Des de casa a l'estació...).

c) Declaracions de preferibilitat, reticents o vacil·lants

- [§120] Darrera els verbs pregar, suplicar, demanar, proposar, aconsellar, ordenar, dir (en el sentit d'ordenar o proposar) i anàlegs, acompanyats d'un complement indirecte, és potser preferible d'expressar el complement directe mitjançant un infinitiu precedit de la preposició de que mitjançant una proposició subordinada introduïda amb la conjunció que.
- [§136] Puix (a la qual caldria potser sempre preferir puix que)...

d) Consells i recomanacions

- [§126] ...quan un infinitiu forma part d'una determinació circumstancial, amb la valor d'un gerundi, de les dues construccions llavors possibles, que són la introducció de l'infinitiu mitjançant la preposició a seguida de l'article definit [...] i la introducció de l'infinitiu mitjançant la sola preposició en [...], és d'aconsellar que els escriptors es decantin decididament a favor de la segona.
- [§129] Quan la designació del moment inicial va seguida de la designació del moment final (introduïda mitjançant la preposició a o fins) és freqüent (i en general recomanable) la substitució de des de per de. Ex.: Van estar-s'hi de Nadal a mitjan febrer. | [...].

e) Declaracions de repugnància infundada

- [§125B] La preposició en pot servir també per a introduir la indicació de l'indret envers el qual té lloc un moviment. Aquesta indicació, generalment introduïda amb la preposició a, ho és preferentment amb la preposició en quan comença amb un adjectiu demostratiu o algun dels indefinits un i aiguin [...]. És del tot infundada la repugnància que molts escriptors senten per l'ús de la preposició en en aquest cas, en què el català antic ja usava normalment en i no pas a.

II. L'escassa recomanabilitat

a) Declaracions de poca recomanabilitat

- [§59] Són poc recomanables est per aquest i eix per aqueix.
- [§66] Les proposicions subordinades interrogatives introduïdes amb l'adjectiu quin adjunt a un substantiu, es poden convertir en proposicions relatives donant-los com a antecedent el dit substantiu precedit de l'article definit. Així, en lloc de No m'han dit quin llibre volien, es pot dir No m'han dit el llibre que volien. Aquesta substitució és poc recomanable...
- [§66] ...però encara ho és menys [de recomanable] la substitució paral·lela de l'interrogatiu quin no acompanyat d'un substantiu, pel relatiu que precedit de l'article definit; per exemple, en lloc de Demana'ls quin volen, dir Demana'ls el que volen; en lloc de No sé quina tenen, dir No sé la que tenen.

- [§130.III] Una altra forma d'aquesta conjunció [però] és emperò, poc recomanable.
- [§130.III] El català antic posseïa la conjunció mas [...]. No és continuació d'aquest mas el mes (poc recomanable) que alguns usen com a equivalent del però dels exemples α (Ex.: Voldria fer un viatge, mes no té els diners necessaris).
- [§131α] No és recomanable d'introduir les proposicions subjectives mitjançant el que en lloc de que. Ex.: El que tu li demanis, farà que ell ens ho concedeixi.

b) Declaracions de permissibilitat, reticents o vacil·lants

- [§58] Davant un nom femení començat en vocal o h, sembla permisible la substitució de ma, ta i sa per mon, ton i son. (Cf., en el llenguatge parlat, son àvia en lloc de sa àvia.)
- [§117] Amb els verbs de moviment, però, sembla permisible d'usar amb per designar el vehicle.

c) Consells negatius i recomanacions d'ús circumspecte

- [§69] No és gens d'aconsellar la substitució de cap per l'adjectiu arcaic ningun, ninguna.
- [§69] No és gaire d'aconsellar la subst. de cada i cadascun per cascun (i encara menys per quiscun).
- [§97] La posposició dels pronoms febles al verb quan aquest està en altres temps [no en infinitiu, gerundi o imperatiu] [...] és un arcaisme que cal usar amb una gran circumspecció.
- [§133.II] És avui freqüent la supressió de que darrera la preposició segons. En general, però, convindria d'oposar-se a aquesta supressió restablint l'ús de l'antiga locució conjuntiva segons que.

d) Declaracions de preferència infundada

- [§58] Aquests possessius [febles] a penes s'usen en la llengua parlada [...], i és completament infundada la preferència que alguns els donen sobre el meu, el teu i el seu.
- [§70] Com a sinònim de alguna cosa (i àdhuc de res en sentit positiu), és avui bastant usat en la llengua escrita el pronom dialectal quelcom (ant. queucom). Però és del tot infundada la preferència que alguns donen a aquest pronom sobre els seus equivalents.

Un cop presentat el corpus precedent, voldríem aclarir, per evitar possibles malentesos, que no pretenem pas que calgui sacralitzar en cap sentit l'enunciat de totes i cadascuna de les prescripcions consignades. Fent abstracció de la circumstància que, en un nombre considerable, van ser objecte de modificacions significatives en la 5ª (o en la 7ª) edició de l'obra, és evident que, preses per elles mateixes, no sempre constituïen un model de claredat i precisió. Així, per exemple, en algunes de les declaracions de preferibilitat [cf. Ia), §§96.99.I, 133.IV] o en algun consell negatiu [cf. IIc), §133.II] Fabra afegia una expressió, "en general", que semblava al·ludir, sense que el lector tingués manera de saber a què es referia, a l'existència d'algun cas (particular) en què la preferibilitat o la desrecomanació deixaven de tenir vigència. Així, també, en alguna ocasió (com ara en la de la desrecomanació de est per aquest i de eix per aqueix [cf. IIa), §59]) Fabra feia ús d'un laconisme que caldria criticar per la seva manifesta insuficiència. Així mateix, encara, les declaracions de preferibilitat o de permissibilitat que hem qualificat de reticents o vacil·lants [cf. Ic), IIb)] denotaven una inseguretats que no sembla que sigui l'apropiada per a la formulació d'un codi prescriptiu. En resum, doncs: no creiem que el conjunt d'aquests enunciats constitueixi, ni de lluny, un model perfecte. Si en introduir la nostra exposició qualificàvem el sistema prescriptiu fabrià d'ampliable i reductible, de complicable i simplificable, ara només ens cal afegir que també era, en un sentit molt concret, esmenable o millorable.

2.3. La doble possibilitat condicionada

D'entre les prescripcions que hem anomenat de doble possibilitat condicionada poden distingir-se bàsicament dos grups, segons que les solucions considerades s'oposessin simplement per una diferència de registre o d'extensió d'ús, o bé, d'una manera més complicada, en funció d'una casuística gramatical.

De les del primer grup pot dir-se, en general, que eren semblants a les de doble possibilitat impura, precisament pel caràcter simple de l'oposició a què anaven referides, però també que en diferien pel fet de substituir o complementar l'explícita valoració de preferibilitat característica d'aquestes per una consideració formalment descriptiva dels termes oposats. No eren gaire abundants, com correspon al fet que Fabra no s'havia proposat de donar una tipologia sistemàtica dels diversos registres admissibles dintre l'àmbit de la llengua literària ni, tampoc, d'intervenir a fons (excepte pel que fa a la morfologia verbal) en la fixació de les variants literàries dialectals.

De les del segon grup, pel seu cantó, caldria dir que si bé en general coincidien amb les de doble possibilitat impura pel fet de ser explícitament valoratives (amb l'excepció de les que, en definir una obligada distribució complementària de les solucions considerades, es referien a una situació no sotmesa a valoració preferencial, en tal mesura semblant a la contemplada per les prescripcions de solució única), tanmateix en diferien, característicament, pels específics condicionaments gramaticals (sintàctics, contextuals) a què subjectaven cadascuna de les solucions oposades. De totes les recomanacions d'ús, potser constituïen el grup en què Fabra va saber fer un ús més notable de la seva concisa precisió.

I. Oposicions simples, no subjectes a casuística

a) Les dues solucions divergeixen pel registre o tipus d'ús

1. A: literària, preferible / B: corrent en la llengua parlada

- [§55] El llenguatge parlat (Barcelona) usa n'hi [...] com a combinació del pronom en o ne amb el datiu hi, reemplaçat per hi. [...] (en tal cas) és preferible li'n o li n'.
- [§64] En el llenguatge parlat és molt freqüent l'ús de que el en lloc de el...del qual. Ex.: La sala que els balcons donen al carrer... (en lloc de La sala els balcons de la qual...). No és d'aconsejar l'adopció d'aquesta construcció en la llengua escrita, per bé que hom en trobi alguns exemples en els autors moderns...
- [§68] En la llengua parlada és corrent de donar a bastant, usat com a adjectiu determinatiu, un femení bastanta (plural bastantes). Ex.: Hi ha farina? - Encara n'hi ha bastanta. | Bastanta aigua. És, però, preferible: Hi ha farina? - Encara n'hi ha bastant. | Bastant d'aigua.
- [§68] En el llenguatge parlat no és rar de donar als mots prou, massa i força els plurals prous, masses i forces, sobretot en el cas en què no van adjuntats a un substantiu. [...] Sembla, però, millor de fer els dits mots invariables.

2. A: literària / B: pròpia del llenguatge familiar

- [§38.IV] Alguns adjectius en ant i ent admeten, en el llenguatge familiar, un femení en anta o enta, tals amargant, llampant, pesant, picant, tivant, amatent, bullent, coent, furient, lluent, rabent, roent, pudent.

3. A: literària solquada, però arcaica / B: del llenguatge corrent

[§29] Un cert nombre de noms abstractes en or, masculins en el llenguatge corrent, solen avui fer-se femenins en la llengua literària (en català antic eren igualment femenins).

4. A: literària corrent / B: arcaica

[§69] En lloc de algun i alguna anteposats a un substantiu, és permès d'usar l'adjectiu arcaic qualque.

5. A: literària no marcada / B: marcadament "literària" (i arcaica)

[§62] La forma el de l'article definit es pot també usar com a antecedent neutre [...] Però en aquest cas la llengua literària pot recórrer amb aventatge [sic] al demostratiu arcaic eo.

b) Les dues (o tres) solucions divergeixen per l'extensió

6. A: literària a Catalunya / B: literària en altres indrets (dialectal)

[§48] El canvi de li en hi té lloc principalment quan el segon pronom és un acusatiu del pronom ell, en el qual cas la llengua literària usa avui exclusivament hi (almenys a Catalunya).

[§58] Els femenins antics de meu, teu i seu són mia, tua i sua, que la llengua moderna ha reemplaçat per meva, teva i seva o meua, teua i seua (dialectals).

[p.74] En el català de Barcelona la primera persona del singular del present d'indicatiu termina en o en la majoria dels verbs (porto, temo, dormo). Les formes verbals en o són avui les normalment usades pels escriptors de Catalunya, i com a tals han estat incloses en els paradigmes dels §§71 i següents [...]. [Les formes antigues] desproveïdes de desinència (port, tem, dorm) o terminades en e (porte, accepte) [...] usades pels escriptors mallorquins i valencians [...] figuren també en els paradigmes dels §§71 i següents, -escrites de versaletes i entre claudàtors, -com d'altres d'antigues semblantment caigudes en desuetud en el català central, però usades encara pels escriptors de determinades regions de llengua catalana (València, Mallorca, &.).

[Nota: Demanem al lector que consideri aquest text de resum com a representant de totes i cadascuna de les inclusions de formes literàries específicament valencianes i baleariques en els paradigmes verbals de referència (§§71-92), sobre els quals només cal dir, aquí, que no solament fixaven els models de conjugació regular, sinó també els dels diversos tipus i casos de conjugació irregular].

II. Oposicions subjectes a casuística

c) Les dues solucions corresponen a una distribució complementària obligatòria

7. A: regla / B: excepcions a la regla

[§27] Davant les altres vocals (precedides o no de h) [=que no siguin i o u febles], cal escriure l', llevat en els casos (rars) en què la pronúncia exigeix la. Ex.: l'àvia, l'aixella, l'esca, l'esca, l'òliba, l'operació, l'ungla; però: son les dotze o la una?, la host del rei d'Aragó, la ira que tenia..., la e i la o.

B. A: obligada en un cas / B: obligada en el cas complementari

[§94] Quan en una proposició hi ha un verb transitiu en un temps compost (he sentit) seguit d'un verb en infinitiu (cantar) i hi figura un complement directe (quan aquest és un pronom feble de tercera persona), cal tenir en compte si aquest és complement del primer verb o del segon, i en el segon cas evitar la concordança del participi passat amb el dit complement. Ex.: Aquesta cançó, l'he sentit cantar (no sentida [...]). En canvi: Aquesta dona, l'he sentida cantar [...].

9. A: obliquada en un cas / B: obliquada en la resta de casos

[§106] La locució no gens es redueix a gens darrera la conjunció ni. [...] En tot altre cas cal evitar curosament la reducció de no gens a gens.

d) Les dues solucions corresponen a una distribució complementària recomanada

10. A: preferible en un cas / B: obliquada en la resta de casos

[§44] Davant un verb començat en vocal o h, la es pot reduir a l'. Si la vocal inicial del verb és i o u febles (precedides o no de h), és preferible la a l'; en els altres casos, cal escriure l'.

[§45] [La combinació se+la s'escriu] se l' davant el verb quan aquest comença en vocal o h, però si la vocal inicial del verb és i o u febles (precedides o no d'una h) és preferible se la a se l'.

11. A: preferible en determinats casos / B: obliquada en la resta de casos; corrent en tots els casos

[§120] Avui és molt freqüent en la llengua escrita l'omissió de la preposició de davant d'infinitiu usat com a complement directe [...]. L'infinitiu amb de és, però, preferible a l'infinitiu simplement juxtaposat darrera un gran nombre de verbs [...]. D'altres verbs, en canvi, exigeixen l'infinitiu (complement directe) sense la preposició de [...].

12. A: obligatòria en un cas i preferible en determinats casos / B: preferible en altres casos

[§125a] [En les determinacions de lloc posicionals] Els noms propis, l'article definit i l'adjectiu interrogatiu demanen davant d'ells, els primers exclusivament i els altres preferentment, la preposició a; els adjectius demostratius i els indefinits un i algun, en canvi, prefereixen davant d'ells la preposició en.

13. A: recomanable (si no obligatòria) en un cas / B: preferible en la resta de casos

[§94] Quan un verb transitiu en un temps compost va acompanyat d'un complement directe, el participi passat pot concordar amb el dit complement o romandre invariable. [...] És recomanable (si no obligatori) de fer concordar el participi passat amb el complement directe quan aquest és un pronom personal feble de tercera persona. [...] En canvi, en tots els altres casos és, en general, preferible de deixar el participi passat invariable.

14. A: admissible i àdhuc recomanable en un cas / B: possible en tal cas, obliquada en la resta de casos

[§94] [Quan en una proposició hi ha un verb transitiu en un verb compost seguit d'un verb en infinitiu] La concordança del participi passat del primer verb amb el complement directe del segon és admissible i àdhuc recomanable (en el cas, naturalment, d'ésser el complement directe algun dels pronoms la, els, les i en) quan el primer verb és voler, poder, saber, fer, qosar, haver de.

15. A: preferible "en general" / B: decididament preferida en un cas

[§124] Els mots dins, fora, davant, & i vora (reducció de a la vora) es poden usar com a preposicions, sols o acompanyats de la preposició de. [...] La primera construcció és, en general, la preferible, llevat davant els pronoms personals, en el qual cas la llengua actual prefereix decididament la segona.

16. A: preferible "en general" / B: admissible i àdhuc recomanable en certs casos

[§93] L'ús de l'auxiliar ésser en els temps compostos és admissible i àdhuc en alguns casos recomanable; però, en general, és preferible d'usar l'auxiliar haver.

17. A: "general" [regla] / B: exigida en certs casos [excepcions obligatòries]; ben tolerada en altres casos [excepcions facultatives]

[§112] El complement directe d'un verb expressat o sobreentès pot, en determinats casos, ésser introduït mitjançant la preposició a. [...] I. Els pronoms personals forts usats com a complements directes exigeixen davant d'ells la preposició a. II. Escau anteposar la preposició a al complement directe quan aquest designa una persona (o en general un ésser susceptible d'ésser l'autor de l'acció expressada pel verb) i va immediatament al darrera del subjecte de la proposició, ambdós no trobant-se separats per una pausa representativa d'un verb sobreentès. [...] En general, fora d'aquests dos casos, hom farà bé de no usar la preposició a davant el complement directe [...]. Cal, però, advertir que els relatius qui i el qual, així com els interrogatius quan formen part d'una proposició subordinada, són els mots que toleren millor l'anteposició de la preposició a.

e) Les dues solucions no es distribueixen complementàriament

18. A: sempre possible (i implícitament aconsellada) / B: equival a A en tots els casos, però en un és (més) desaconsellada

[§96] En les proposicions subordinades amb la conjunció quan i en les proposicions relatives que expressen un fet la realització del qual és incerta, el futur pot ésser reemplaçat pel present de subjuntiu. [...] Hi ha un cas, però, en què la substitució del futur pel present de subjuntiu pot donar lloc a una frase equivoca: quan el verb de la proposició subordinada està en primera o segona persona del plural i és un verb en què aquestes dues persones revesteixen la mateixa forma en els dos presents d'indicatiu i de subjuntiu.

19. A: sempre possible / B: corrent, sobretot en determinats casos

[§129] Darrera malgrat és corrent la substitució dels pronoms personals (sobretot els de primera i segona persona) pels possessius corresponents.

20. A: sempre possible / B: avantatjosa en determinats casos

[§135B] La conjunció com entra en la formació d'algunes locucions conjuntives, entre les quals cal citar l'arcaica per tal com, que en certs casos pot substituir amb avantatge [sic] la conjunció causal perquè.

[§137] La conjunció perquè pot donar lloc a frases equívokes quan el verb de la proposició introduïda per ella revesteix una forma que així pot ésser d'indicatiu com de subjuntiu. Ex.: Se'n van perquè estudiem. En aquest cas sobretot, és avantatjosa [sic] la substitució d'aquella conjunció per les locucions arcaïques per tal que i per tal com, segons que la proposició a introduir sigui final o causal.

21. A: sempre possible / B: en general, a evitar; en alguns casos, admissible i àdhuc recomanable

[§97] Quan un verb en infinitiu fa de complement d'un verb anterior, sovint els pronoms complements d'aquell són atrets per aquest, adjuntant-s'hi en lloc d'adjuntar-se a l'infinitiu de què són complements. En general, cal evitar aquesta atracció, adjuntant a cada verb els seus complements. En alguns casos, però, la dita atracció és perfectament admissible (i àdhuc recomanable):
I.- Quan el primer verb és voler, poder, saber, soler, deure, qosar, fer, deixar [...].
II.- Quan el primer verb és haver o tenir seguits de la preposició de [...].
III.- Quan el primer verb és anar o venir seguits de la preposició a [...].
IV.- Quan el primer verb és sentir, oir, veure, &. [...].

22. A: sempre possible / B: arcaica, però perfectament admissible en determinats casos

[561] Qui feble. En català antic s'usava d'ordinari qui en lloc de que subjecte. [...] Aquest qui és avui arcaic, però encara es troba sovint usat en la llengua escrita. Sense que calgui, ni de molt, usar-lo sistemàticament en lloc de que subjecte, com alguns voldrien, qui feble és perfectament admissible, sobretot en aquells casos en què l'ús de l'altre pronom feble (que) podria donar lloc a una frase equívoca.

23. A: sempre possible, però arcaica / B: corrent, però desavantatjosa en un cas i inaplicable en un altre cas

[570] D'aquestes dues construccions equivalents (S'ha venut un d'aquests llibres, S'han venut tres d'aquests llibres; Hom ha venut un d'aquests llibres, Hom ha venut tres d'aquests llibres), la segona és arcaica. No gens menys, seria convenient que la llengua literària hi recorregués més sovint que no fa, puix que és una construcció que ofereix sobre la primera aventatges (sic) incontestables. Ella, en efecte, es pot usar en molts casos en què l'altra construcció resultaria equívoca (Hom ha tirat al riu un dels lladres) o és del tot inaplicable (Hom, llavors, es preguentà si allò era possible).

24. A: preferible en general / B: possible en general, però arcaica (o dialectal) en certs casos

[544] Immediatament davant el verb [no començat en vocal o h], són possibles les formes me, nos, te, vos, se, lo, los, ne, i les formes em, ens, et, us, es, ei, els, en. Cal, però, advertir que, en aquest cas, nos, lo i los són arcaics o dialectals, i que, en general, les formes reforçades (em, &), i àdhuc us, són preferibles a les plenes (sobretot quan la paraula anterior acaba en vocal que no formi part d'un diftong decreixent).

[Nota: Indiquem aquí, per no haver de referir-nos més a la qüestió, que l'observació entre parèntesis va suprimir-se a partir de la 5ªed., perquè recollia una distinció renyida amb l'esperit general del sistema de regles d'ús promulgades per la 6.1918.]

25. A: preferible en general / B: tolerable en alguns casos; inadmissible en la majoria de casos

[598] Les combinacions d'un infinitiu terminat en r i un o més pronoms febles poden revestir dues formes diferents: (I) La r persisteix i la forma del primer pronom és la que aquest adopta darrera un verb terminat en consonant; o (II) La r és suprimida i la forma del primer pronom és llavors la que aquest adopta darrera un verb terminat en vocal altra que u. [...] La llengua escrita ha de preferir en tots els casos les formes I a les formes II, les quals solament són tolerables quan l'infinitiu termina en er feble i quan l'infinitiu precedeix algun dels pronoms nos, vos i los seguits d'un segon pronom.

[598] En aquells verbs com vèncer, perdre, rebre, en què la segona persona de l'imperatiu termina en consonant (veng, perd, rep) i la tercera presenta el radical pur (venci, perdi, rebi), aquella pot revestir davant els pronoms afixats una segona forma treta de la tercera persona canviant la terminació i en e (vence, perde, rebe). [...] La llengua escrita ha de donar indubtablement la preferència a les formes d'imperatiu terminades en consonant; les formes en e no són potser tolerables sinó en more't i en els imperatius de fuqir, rebre, cabre i anàlegs davant hi i ho.

[5105B] Hi ha proposicions que en el cas de no ésser negatives no admeten cap dels mots ninqú, res, cap, gens, mai i enlloc usats amb un sentit positiu; tals són, entre altres, les proposicions principals no interrogatives. [...] En aquestes proposicions tan solament, és tolerable l'omissió de l'adverbi no davant el verb, sempre, però, que aquesta ommissió no pugui donar lloc a un equivoc.

26. A: preferible en general / B: perfectament admissible en determinats casos

[5129] Sots és una forma arcaica i de cap manera preferible a sota; és, però, perfectament admissible formant part de certes locucions (sots pena de, sots color de, sots pretext de) i com a prefix (sots-director, sots-dia).

2.4. La doble possibilitat pura

Les prescripcions de doble possibilitat pura anaven majoritàriament referides a qüestions de morfologia (casos de sinonímia més o menys perfecta) però també n'hi havia que incidien en el terreny de la sintaxi (casos de construccions equivalents). A més del tipus general, que és el de les que es limitaven a indicar o a descriure les solucions considerades, hem distingit dos tipus més, el primer format per les que incloïen una declaració d'inadmissibilitat d'una tercera solució, i el segon per les que posaven expositivament èmfasi en una de les dues solucions existents, en principi caracteritzada pel fet de ser menys coneguda, menys usada, etc., que la solució alternativa.

a) Mera indicació, o descripció de les dues possibilitats

- [§35] L'adjectiu tranquil fa en el femení tranquila o tranquil·la.
- [§68] Tots aquests mots [els numerals i quantitatius indefinits], llevat força, massa i que, en adjuntar-se a un substantiu, en lloc de juxtaposar-s'hi (molta gent), s'hi poden unir mitjançant la preposició de. Ex.: Fa molt de fred. | No sé pas d'on ha sortit tanta de gent. | Quants de llibres! | Bastant d'aigua.
- [§123] Els mots quant, molt, poc, tant, bastant, prou, més i menys es poden adjuntar a un substantiu juxtaposant-s'hi o mitjançant la intercalació de la preposició de. V. §68.
- [§69] En lloc de cada un i cada una es pot dir cadascun i cadascuna.
- [§70] cadascú (o cada u).
- [§70] Un i una, pronoms, poden ésser reemplaçats per la combinació un hom: Quan un hom està malalt...
- [§95] sing. 1 vaiq portar (=portar), 2 vas o vares portar (=portares), 3 va portar (=portà); pl. 1 vam o vàrem portar (=portàrem), 2 vau o vàreu portar (=portàreu), 3 van o yaren portar (=portaren).
- [§95] Anàlogament, en lloc de haquí portat, haqueres portat, &, es pot dir vaiq haver portat, vas o vares haver portat, &.
- [§99.I] onsevulga o onsevulla, arcaics.
- [§99.IIa] dins (també dintre)
- [§99.IIa] sobre (o dessobre) [...]sota (o dessota)
- [§99.IIb] Tots aquests adverbis [dins i fora, davant i darrera, damunt i davall, sobre i sota, prop, lluny, dalt, baix, daltabaix], llevat lluny, admeten, a semblança de on, l'anteposició de la preposició a.
- [§100.I] llavors i el seu equivalent aleshores
- [§101] debadades o endebades
- [§135a] Com més treballa, més quanya. | Com més quanya, menys de diners avança. [...] En aquest cas es poden reforçar els dos termes de la comparació amb l'anteposició de l'adverbi tant. Ex.: Tant com més treballa, tant més quanya. [...]

b) Admissió de dues possibilitats, amb exclusió d'una tercera

- [§58] El possessiu arcaic llur es pot usar en lloc de seu significat d'ells o d'elles, però mai en lloc de seu significat d'ell o d'ella.
- [§96] Quan la proposició condicional conté un plusquamperfet de subjuntiu (haqués vingut), l'auxiliar del verb de la proposició principal pot revestir la forma hauria o haguera, però no haqués. Ex.: Si haquessis vingut t'hauriem o t'haquérem donat això (però no: t'haquéssim donat això, com escriuen alguns a tort).
- [§101] sols, equivalent a solament (no solzament!).
- [§103] Quan es segueixen dos o més adverbis en ment es pot suprimir aquesta terminació en tots els adverbis menys el primer; però mai en tots els adverbis menys l'últim (com fa el castellà): en lloc de Pregava humilment i devotament, es pot dir Pregava humilment i devota, però no humil i devotament.

c) Atenció a una segona possibilitat

- [§33.VIII] El plural d'aquests noms [en sc, st, xt] es formava antigament afegint una g al singular: boscs, ruscs, asts, &. Aquests plurals arcaics es troben encara avui usats en la llengua escrita.
- [§38] Els adjectius en i com terri, aeri, ferrí, auri, igni [...] admeten, al costat del femení regular en ia, un femení en ea.
- [§66] És [...] perfectament lícit de dir el que (o ço que) en lloc de l'interrogatiu neutre què formant part d'una proposició subordinada. Ex.: No sé el que volem, per No sé què volem.
- [§122] La preposició de pot ésser molt bé usada per a introduir el subjecte de la preposició quan aquest és un infinitiu i ve darrera el verb.
- [§129] Expressions com Ho vèiem des de casa, | El vaig cridar des del balcó, | Des d'aquí no se sent res, poden molt bé ésser reemplaçades per Ho vèiem de casa estant, | El vaig cridar del balcó estant, | D'aquí estant no se sent res.

2.5. La possibilitat hipotètica

Si en un bon nombre de les recomanacions d'ús fins ara considerades ja es posava clarament de manifest que Fabra no era partidari de fonamentar la seva autoritat en textos autoritaris (pensem, particularment, en les que contenien expressions com ara "Sembla, però, millor..." [§68], "No és gaire d'aconsellar..." [§68], "No gens menys, seria convenient que la llengua literària hi recorregués més sovint que no fa..." [§70], "sembla permisible..." [§§ 58,117], "és potser preferible..." [§120], etc.), no és d'estranyar que en els casos en què, essent conscient de la difícil viabilitat o, encara, del caràcter poc fonamentat o positivament discutible de la solució desitjada o desitjable, no dubtés a expressar en un registre hipotètic, o bé descrivint-les com a intentades per altri, i per tant sense assumir-les en sentit estricta, una sèrie de propostes d'introducció o de restabliment d'ús, de les quals cal dir que, com tindrem ocasió de comprovar en l'estudi de la 5ª edició, estaven destinades, en bona part, a no prosperar.

Com a formulacions de possibilitat hipotètica també ens ha semblat coherent de considerar, en aquest apartat, un conjunt d'intervencions formalment descriptives mitjançant les quals Fabra donava compte de l'existència de formes desuetes (en el parlar de Barcelona) o bé d'arcaïsmes, sempre que no anessin acompanyades d'una explícita recomanació de reintroducció d'ús. I això perquè aquestes formulacions equivalien, al nostre entendre, a deixar en mans del lector i, en definitiva, del col·lectiu d'usuaris de la llengua, la decisió última sobre la viabilitat de les solucions apuntades.

a) Propostes de restabliment no assumides en ferm per l'autor

- [§15] Seria una cosa indubtablement difícilíssima, però que caldria potser intentar, el restabliment de la pronunciació labiodental de la y (vivent encara en una gran part del domini català).
- [§69] La llengua moderna [...] ha perdut l'antic indefinit mant, manta (equivalent al francès maint, mainte). Però alguns d'entre els millors escriptors actuals [...] intenten el restabliment de mant, manta.
- [§96] En les proposicions condicionals introduïdes amb la conjunció si, la llengua moderna ha reemplaçat completament el futur pel present d'indicatiu, de manera que en aquestes proposicions el present és usat amb la valor d'un futur. Ex.: Si fas això seràs castigat (en lloc de Si faràs això seràs castigat, construcció que no seria pas desenraonat de tractar de reintroduir en la llengua literària).

b) Propostes d'ús condicionades a una decisió hipotètica

[§107] Una proposició no negativa que és complement d'un mot significant temença (tals témer, temor, por) admet l'anteposició de l'adverbi no al verb quan aquest està en subjuntiu. Ex.: Tinc por que no arribin val tant com dir Tinc por que arribaran. | El metge, tement que la febre no li pugés... val tant com dir El metge, tement que la febre li pujaria... Aquesta construcció és perfectament admissible amb la condició, però, que, en el cas d'ésser negativa la proposició completiva, s'hi consideri obligatori l'ús de l'indicatiu en lloc del subjuntiu. Ex.: Tinc por que no arribaran. | El metge, tement que això no li seria bo...

c) Declaracions (potencials) de conveniència

[§60] En les proposicions interrogatives en les quals el subjecte va al darrera del verb, convindria establir el costum de fer-lo precedir d'una coma: Què té, en Miquel? El llenguatge escrit establiria així una distinció entre Qui ha vist en Miquel? (amb qui subjecte i en Miquel complement directe) i Qui ha vist, en Miquel? (amb qui complement directe i en Miquel subjecte).

d) Formes descrites com a desuetes, hipotèticament restablibles

[§99.I] ací, aquí [...] designaven respectivament proximitat a aquell qui parla i proximitat a aquell a qui hom parla; però avui (a Barcelona) ací ha caigut completament en desuetud, reemplaçat per aquí.

[§99.II] davall [...], caigut completament en desuetud (a Barcelona), reemplaçat per sota (o dessota).

e) Formes qualificades d'arcaiques, sense explícita recomanació de restabliment

[§99.I] deçà i dellà, arcaics.

[§99.I] onsevulqa o onsevulla, arcaics.

[§99.IIa] Antigament tenim també dessus i dejús, el primer dels quals trobem avui usat en l'expressió dessus dit (per davant dit).

[§100.I] adés, arcaic, denota un temps molt pròxim futur o passat.

[§101] ensems, arcaic.

3. Una classificació temàtica

Si en el paràgraf anterior hem examinat el sistema de les recomanacions d'ús de la 1ª edició atenent a la seva estructura formal, a continuació ens proposem de classificar les dites recomanacions en funció del seu contingut. Cal dir que des d'un punt de vista teòric aquest propòsit presenta considerables dificultats, en primer lloc perquè, existint més d'un criteri temàtic possible, no és fàcil de decidir a priori quin és el que millor podria convenir a l'objecte considerat, i en segon lloc perquè, sigui quin sigui el criteri finalment escollit, no hi ha cap garantia que, donada la complexitat de molts dels ítems individuats, tots ells puguin ser inclosos sense arbitrarietat en un únic apartat classificatori. En la pràctica, però, ens hem decidit a descartar dues menes de classificació possibles: la que se cenyiria a l'ordenació del mateix llibre, i que consistiria a distribuir els materials en funció de la seva afinitat amb una de les "parts de l'oració", i la que consistiria a distribuir-los atenent a una disciplina gramatical (en ortogràfics, morfològics i sintàctics, per exemple), i hem optat, en canvi, per una classificació menys gramatical i més lingüística, és a dir bàsicament orientada a una consideració de les recomanacions d'ús com a reflex o concreció de les genèriques línies de força de l'obra de normalització fa-

briana. D'acord amb aquesta classificació distingirem, en efecte, entre:

a) les prescripcions que s'encarregaven de condemnar diferents fenòmens d'interferència lingüística (castellanismes a vegades denunciats d'una manera explícita, però més sovint rebutjats sense precisar que es tractés de tals);

b) les prescripcions referides a arcaïsmes (lèxics, morfològics i sintàctics), que en línies generals tant podien consistir a recomanar-ne la reintroducció com a desrecomanar-ne l'ús;

c) les prescripcions sobre vulgarismes, que si bé majoritàriament tendien a consistir en denúncies, en altres ocasions adoptaven la forma de declaracions de tolerabilitat més o menys restringida;

d) les prescripcions, en principi poc nombroses (amb l'excepció del conjunt clos de les referides a la morfologia verbal), dedicades a la consideració de dialectalismes (admesos, tolerats o exclosos);

e) les prescripcions orientades a promoure solucions (més) autòctones i/o poc conegudes;

f) les prescripcions que versaven sobre el que convindrem d'anomenar temes bàsics d'ordenació sintàctica (i que considerem en últim lloc perquè, tot i constituir un conjunt de característiques prou marcades, no pot dir-se que se cenneixi al mateix principi de classificació que ens ha permès d'individuar els altres).

Partint de la consideració que el lector disposa, per l'exposició que n'hem fet en l'anterior §2, d'una informació tendencialment exhaustiva i literal dels textos en què s'encarnaven les recomanacions d'ús de la 1ª edició, en els apartats que seguiran hem cregut convenient de referir-nos-hi de la manera més succinta possible, a vegades gairebé telegràfica, a fi de no allargar inútilment l'exposició i confiant, tanmateix, que no en resulti afectada la comprensió. Assenyalem, encara, que totes les prescripcions que van ser objecte d'alguna modificació, de l'ordre que fos, en la 5ª i/o en la 7ª edicions de l'obra, aniran marcades d'un visible asterisc, que cal interpretar com una crida d'atenció als següents §§4 i 5, precisament dedicats a donar complida notícia dels canvis introduïts en les edicions en qüestió.

3.1. Condemnes de castellanismes

En aquest apartat prendrem en consideració totes aquelles recomanacions d'ús que comportaven una condemna, generalment taxativa, de determinats castellanismes, descrits o no explícitament com a tals. També ens referirem a alguns casos sui generis en què més que de condemnar un castellanisme pròpiament dit es tractava de desrecomanar solucions, de fet, castellanitzants. Remarquem que és ben lluny de la nostra intenció de pretendre que amb els casos considerats quedés exhaurida l'aportació de la Gramàtica de 1918 a la tasca de depuració d'interferències lingüístiques: els dits casos només corresponien a l'aspecte més visible d'un treball en què estava implicat a fons tot el llibre.

a) Denúncies de castellanismes descrits com a tals

- [§16] pronúncia i escriptura amb l simple de la l geminada
- [§41] *lo neutre davant d'adjectiu
- [§69] usos diversos de *demés com a indefinit (per altres, etc.)
- [§103] en les seqüències d'adverbis en ment, supressió del sufix en tots menys l'últim
- *[§130.VI] *lo qual, *lo que per la qual cosa (o cosa que i ço que)

b) Denúncies i desrecomanacions d'altres castellanismes

- [§63] relatius incorrectes: *el quin, *el que per el qual;
*qual+N, *quin+N per el qual+N
- [§64] relatius incorrectes: *SN+qual+N, *SN+quin+N per SN+el+N+del qual
- [§69] condemna de l'ús de mateix per evitar repeticions
- [§69] *tal o qual per tal o tal
- [§69] condemna de l'ús de varis com a adjectiu determinatiu
- [§70] *cada qual per cadascú
- [§129] *baix per sota
- *[§130.III] la conjunció adversativa mes, poc recomanable
- [§130.IV] condemna del doncs causal
- [§131a] les proposicions subjectives substantivades (amb el que), no recomanables
- [§131b] *(a, de, en) + que [cf., també, §§114.II i 121]
- [§132] condemna de l'omissió de que en proposicions subjectives i completives
- [§132] *tenir que per haver de, i *haver-hi que per caldre
- [§136] condemna dels usos de doncs per puix i de puix per doncs

c) Propostes sui generis

- [§15] proposta de restabliment de la y labiodental
- [§42] entre ells [fr.: entre eux] preferible a entre si [cast.: entre si]
- *[§99.II] detràs, menys bo que darrera
- [§126] les construccions amb en+inf. preferibles a les construccions amb al+inf.

3.2. Prescripcions relatives a arcaismes

Per classificar les prescripcions relacionades amb arcaismes distingirem, no sense un punt d'arbitrarietat, entre les referides al que anomenarem arcaismes de construcció, caracteritzables pel fet de tenir repercussions d'importància en el camp de la sintaxi, i les referides a l'ús de certs mots o locucions, que incidirien bàsicament en el camp de la morfologia. Tant en les de l'un com en les de l'altre tipus podien trobar-se recomanacions positives i negatives, més o menys matisades segons el cas, per bé que entre les del segon caldria comptar, també, les que consistien en una mera constatació d'existència.

Notem que les referides als arcaismes de construcció, quan es tractava de recomanacions positives, consistien en propostes de reintroducció d'ús, generalment matisades i molt argumentades; si es tractava, en canvi, de recomanacions negatives, consistien més a declarar la conveniència de no abusar de certes solucions, que no pas a desautoritzar-les taxativament.

a) Recomanacions d'arcaismes de construcció

- *[§62] les relatives substantives amb ço que, usables amb avantatge en la llengua literària
- *[§§68,123] quant, molt, poc, tant, bastant, prou, més i menys amb de davant de substantiu, construcció a tort abandonada per la majoria dels escriptors actuals

- *[§70] les impersonals amb hom, útils per desfer equívocs i per ser usades amb verbs pronominals
- *[§96] l'imperfet d'indicatiu preferible al de subjuntiu en condicionals (Si ho sabia no ho diria)
- *[§96] possible reintroducció del futur, pel pres. d'ind., en cond. (Si faràs això seràs castigat)
- [§96] el futur pel present de subjuntiu en relatives, útil per desfer equívocs
- [§§135B,137] per tal que i per tal com, útils per desfer equívocs en finals i causals, respectivament

b) Declaracions de tolerància per arcaïsmes de construcció

- *[§61] les relatives amb qui feble subjecte, útils per desfer equívocs (L'home qui ha vist en Miguel)
- *[§93] l'ús de l'auxiliar ésser en el temps compostos, admissible i àdhuc en alguns casos recomanable; però, en general, és preferible d'usar l'auxiliar haver

c) Desrecomanacions d'arcaïsmes de construcció

- [§44] els pronoms febles plens nos, lo i los en posició pre-verbal, arcaïcs o dialectals (en general, totes les formes reforçades, i us, preferibles a les plenes en tal posició)
- [§58] completament infundada la preferència pels possessius febles (i per nostre i vostre sense article)
- [§97] els pronoms febles posposats a formes verbals personals, usables amb molta circumspècció

d) Declaracions de preferència per determinats mots o locucions

- *[§103] els adverbis modals dels adjectius en ivol, millor en ivolment que en ivolament
- [§133.II] segons que, preferible a segons
- [§§133.IV i 136] puix que, mentre que i com que, preferibles a les conjuncions simples corresponents

e) Desrecomanacions d'ús de mots arcaïcs

- *[§69] l'ús de ninquin, ninquena, arc., per cap, desaconsellable
- [§129] sots, arc., de cap manera preferible a sota (perfectament admissible, però, en certs casos)

f) Meres constatacions d'existència (com a arcaïsmes)

- *[§29] els noms abstractes en or, femenins en la llengua literària, com en l'antiga
- [§33.VII] els plurals arcaïcs en s dels noms en sc, st, xt, usats prou sovint en la llengua escrita
- [§58] llur, possessiu arcaic, usable en lloc de seu significat d'ells o d'elles
- [§69] qualque, arc., usable en lloc de algun, alguna
- *[§99.I] deçà i dellà, arcaïcs
- *[§99.I] onsevulqa o onsevulla, arcaïcs
- [§99.IIa] dessús i dejús, antics; el primer usat a dessús dit (per damunt dit)
- *[§100.I] adés, arcaic
- [§100.I] tostemps, arcaic
- *[§101] ensems, arcaic
- [§129] sens, forma antiquada de la preposició sense, usable en la locució sens dubte
- [§129] ultra, preposició arcaica, recentment introduïda en la llengua escrita per substituir la locució ademés de (traducció servil del ademés de castellà)

g) Referència a un intent de reintroducció (no assumit)

- *[§69] alguns d'entre els millors escriptors actuals intenten restablir l'antic indefinit mant, manta

Com pot veure's gràcies a l'abundor d'asteriscs, moltes de les prescripcions consignades en aquest apartat, i sobretot les recomanacions positives, van ser objecte de modificacions (que podien arribar a la supressió) en les darreres edicions de l'obra: eren proposades que Fabra, amb el pas dels anys, es va veure obligat a deixar més o menys radicalment de banda, segurament perquè havia arribat a la conclusió que topaven amb unes dificultats d'implantació molt fortes, però potser també perquè,

en últim terme, mai no havia estat partidari d'instituir una llengua literària arcaïtzant.

Remarquem, encara, que moltes de les recomanacions d'arcaïsmes de construcció (com ara les relatives a l'ús de certs temps verbals en les condicionals, a l'ús de qui feble subjecte en les relatives, a l'ús de les impersonals amb hom, a l'ús de per tal que i de per tal com en lloc de perquè, etc.) se centren en una argumentació consistent a fer veure que el fet d'usar les construccions en qüestió podia ser útil per evitar determinades amfibologies en què eren susceptibles de caure les respectives solucions alternatives, amb la qual cosa Fabra semblava condicionar fortament la conveniència de reintroduir arcaïsmes a una justificació d'ordre lògic, i això d'acord amb un concepte general del que havia de ser la llengua literària en què els valors de claredat i precisió tenien un pes molt important.

3.3. Prescripcions relatives a vulgarismes

De la consideració que el que entenem per vulgarismes correspon a una realitat lingüística per definició exclosa dels registres literaris alts, es dedueix que només podien ser objecte de dos tipus bàsics de prescripcions normatives: les consistents en una recomanació d'evitar-ne absolutament la presència en la llengua escrita, i les que els declaraven admissibles per als registres marginals o inferiors de la llengua literària. En determinats casos, però, i concretament quan es tractava de fenòmens que suposen l'abdicació d'alguna característica fonològica fonamental de la llengua (casos en què el vulgarisme és el resultat claríssim d'una interferència lingüística), les prescripcions fabrianes no dubtaven a entrar en el terreny de l'ortofonia. Combinant les distincions anteriors amb una tipologia a grans trets inspirada en la clàssica divisió disciplinària ortografia-ortofonia/morfologia/sintaxi, hem convingut de classificar les prescripcions referents a vulgarismes en sis grups que, com a continuació es veurà, semblen tenir prou consistència interna i correspondre a uns modes d'intervenció no tan sols formalment diferenciables.

a) Pronúncies a evitar (sovint, castellanismes fonètics)

- [§11] cc en lloc de qq en mots com regla, segle, etc.
- [§12] substitució de l'africada sonora tt per l'africada sorda tx, freqüent a Barcelona, i pròpia de València i sa comarca
- [§13] pronúncia de mots amb ss (impressió, etc.) amb s sonora, i de mots amb s (entusiasme, etc.) amb ç sorda
- [§13] pronúncia sorda de la z d'un gran nombre d'hel·lenismes (zona, trapezi, etc.)
- [§14] pp en lloc de bb en mots com probable, deixeble, etc.
- [§24] n en lloc de m en mots com compte, redemptor, etc.

b) Fenòmens de fonètica sintàctica, en general no traduïbles en l'escriptura

- [§98] caiguda de la r d'infinitius amb pronoms febles afixats, només tolerable quan l'infinitiu termina en er feble i quan l'infinitiu precedeix algun dels pronoms nos, vos i los seguits d'un segon imperatiu amb e de recolzament, només tolerables en el cas de more't i dels infinitius de fugir, rebre, cabre i anàlegs davant de hi i ho
- [§98] supressió de la s davant de pronoms afixats dels imperatius en es (!vulque-ho per vulques-ho)
- [§98] t davant de hi i ho en la 3ª p. pl. de l'imperatiu (!vaqint-hi per vaqin-hi)

- [§99.I] *ont per on davant de mots començats en vocal o h
- [§100.I] *quant per quan davant de mots començats en vocal o h
- [§127] pe i p' en lloc de per (pe-l', pe-la, pe-les i p'alquó, p'alquons), vulgars

c) Variants morfofonològiques i confusions de forma no admeses

- [§111] *an, *ane, *ad per a
- [§117] *ambe, *am per amb
- [§117] amb en lloc de en o de a, defecte a evitar curiosament

d) Fenòmens relatius als pronoms febles

I. Usos de forma única no admesos

- [§43.IV] *en en lloc de ho predicatiu
- [§53] *li en lloc de l'hi, la hi, li ho o li hi

II. Combinacions no admeses, o poc recomanables

- [§43.III] *els hi per els datiu
- *[§51] l'hi per li ho, substitució admesa, però desrecomanada
- [§54] *els hi per els, i per els el, els la, els els, els les i els ho
- [§55] n'hi per li'n (o li n'), substitució desrecomanada
- [§57] *els n'hi per els en

III. Combinacions tolerades

- [§46] combinacions amb 's, per -nos-, en la 1ª p. pl. de l'imperatiu (enviem's-el, anem's-en, etc.)
- [§47] combinacions amb 's, per -vos-, en la 2ª p. pl. de l'imperatiu (mireu's-els, fiqueu's-hi, etc.)
- *[§51] reemplaçament de ho per l' davant de hi

e) Solucions "pobres", familiarismes, etc.

- [§39.IV] femenins en anta, enta (amarganta, bullenta, etc.), admissibles en el llenguatge familiar
- [§68] femenins bastanta, bastantes, d'ús corrent en la llengua parlada
- *[§68] prous, masses, forces, plurals corrents en la llengua parlada, sobretot quan no s'adjunten a nom
- *[§81*] reducció de la síl·laba pren a pen en l'inf., el futur i el cond. del verb prendre i compostos
- [§99.I] a on en lloc de on, desrecomanat
- *[§99.I] en aquí, en allà per aquí, allà, desrecomanats
- [§130.III] emperò per però, poc recomanable

f) Vulgarismes de construcció

- [§65] relatives pseudo-cultes amb pronom relatiu i represa de l'antecedent per pronom feble, a evitar curiosament
- *[§65] relatives populars amb que conjuntiu i representació per pronom feble de l'antecedent, a evitar igualment
- *[§96] construccions condicionals amb el verb de la principal en subjuntiu, del tipus Si haquessis vin-
gut t'haquessim donat això, a evitar sense paliatius

3.4. Prescripcions relatives a dialectalismes

a) En el camp de la morfologia verbal

L'únic camp respecte del qual la Gramàtica de l'Institut va prendre en consideració d'una manera sistemàtica l'existència de variants dialectals amb la intenció de reconèixer-ne la condició literària va ser el de la morfologia verbal. Assenyalem, però,

que el tractament donat a la qüestió, que essencialment consistia a incloure en els paradigmes verbals, metòdicament escrites de versaletes i entre claudàtors, les variants diferents de les formes pròpies del català central, no estava exempt de certes ambigüitats o indecisions. Com les que, d'entrada, deixava traslluir el text d'introducció general als dits paradigmes, situat a l'inici del Capítol V, del moment que es referia a les dites variants com a "formes antigues" i com a "usades encara pels escriptors de determinades regions de llengua catalana (València, Mallorca, &)": no acabava de quedar clar, en efecte, ni en el text de referència ni en la resta del tractament, 10) si l'estatut d'aquestes variants havia de considerar-se definitiu, o si és que Fabra tenia en el cap, en últim terme, una solució més unitària; 20) si les variants en qüestió, a més de ser "antigues" i efectivament usades pels escriptors valencians i balears, també eren formes realment vives en els respectius dialectes. Cal dir que, de tota manera, un breu text posterior donava un principi de resposta, indirecta i parcial, a la segona pregunta: per bé que en general pogués no ser cert, entre les formes consignades entre claudàtors n'hi havia algunes que, referides a un dels dialectes considerats, resultaven tan arcaïques com ho podien ser vistes des de Barcelona. Es tractava, concretament, d'un comentari sobre la conjugació incoativa [cf. §91] que feia veure que el valencià, a més de no fer ús de les formes en eix, tampoc no en feia de les formes entre claudàtors en esc, perquè les que de fet usava eren unes específiques formes en ix (servix, servixes, servixen) i en ixc (servixc, servixca, servixques, &), l'estatut normatiu de les quals, per cert, quedava indeterminat (car si per un cantó no figuraven en els paradigmes, per un altre cantó no pot dir-se que fossin objecte de cap condemna).

I. Variants en els verbs de morfologia regular

Les variants dialectals consignades entre claudàtors en els paradigmes dels verbs de morfologia regular [cf. §§71,74,90 i 92] només corresponien al present d'indicatiu, a l'imperatiu i al present i a l'imperfet de subjuntiu. A continuació en donarem notícia prestant sobretot atenció a les terminacions corresponents i exemplificant-les amb els mateixos verbs que Fabra donava per models.

ind. pres.	1ª s. -Ø	[1ª/2ª/3ª no inc.]	<u>port/perd/dorm</u>
	1ª s. -e	[1ª]	<u>porte</u>
	1ª s. -esc	[3ª inc.]	<u>servesc</u>
	1ª,2ª pl. -am -au	[1ª]	<u>portam portau</u>
imperatiu	1ª pl. -am	[2ª/3ª no inc.]	<u>perdam/doram</u>
	2ª pl. -au	[1ª]	<u>portau</u>
subj. pres.	-e -es -e -en	[1ª]	<u>porte portes porte (portem porteu) porten</u>
	-Ø -s -Ø	[1ª]	<u>port ports port (...)</u>
	-a -es -a -am -au -en	[2ª/3ª no inc.]	<u>perda perdes perda perdam perdau perden</u>
	-esc- + {-a -es -a -en}	[3ª inc.]	<u>servesca servesques servesca (servim serviu) servesquen</u>
subj. imperf.	-às -asses -às -àssem -àsseu -assen	[1ª]	<u>portàs portasses portàs portàssem portàsseu portassen</u>

[Nota: Les formes en -esses -èssem -èsseu -essen (perdesses, etc.) i en -isses -issem -isseeu -issen (servisses, etc.) no eren consignades entre claudàtors, sinó entre parèntesis simples, la qual cosa significava que anaven considerades com a variants secundàries pròpies del català central.]

II. Variants en els verbs de morfologia irregular

Les variants consignades entre claudàtors en els paradigmes dels verbs irregulars [cf. §§71-92, amb excepció dels §§71,74,90 i 92] corresponien als mateixos temps verbals que els indicats en l'apartat anterior i encara, en alguna ocasió, al perfet d'indicatiu així com al gerundi i al participi passat. Notem que a continuació tan sols donarem compte de les formes irregulars que diferien de les corresponents del català central no només per la desinença, tot procurant d'agrupar-les d'una manera coherent.

formes d'ind. pres.	<u>còrrec/jac/faç/cresc/nasc/muir/isc/piç</u> i també <u>obre</u> i <u>lluu</u>
formes de subj. pres. i d'imper. 1 ^a pl. relacionades amb les anteriors	<u>còrrega còrregues còrrega correçam correçau còrreguen</u> / <u>correçam jaça jaques jaça jaçam jaçau jaquen</u> / <u>jaçam (faça faces faça) façam façau (facen)</u> / <u>façam (cresca cresques cresca) cresçam cresçau (cresquen)</u> / <u>cresçam nasca nasques nasca nascam nasçau nasquen</u> / <u>nascam muira muires & isca isques isca isçam isçau isquen</u> / <u>isçam oja oques &</u>

[Nota: Les formes muir i piç, així com les subjuntives corresponents, eren explícitament declarades "antigues".]

formes amb hiatus ind. pres. 1 ^a ,2 ^a pl. imper. 2 ^a pl. gerundi subj. imperf. ind. perf. [2 ^a s.et.seq.]	<u>creem creeu</u> / <u>jaem jaeu</u> / <u>caem caeu</u> / <u>veem veeu</u> <u>creeu</u> / <u>jaeu</u> / <u>caeu</u> <u>creent</u> / <u>jaent</u> / <u>caent</u> / <u>veent</u> <u>veés veesses &</u> <u>veeres veé veérem veéreu veeren</u>
formes de subj. pres. no velaritzades i imperatius relacionats	<u>sàpia sàpies sàpia sapiam sapiau sàpien</u> / <u>sàpies sapiam sapiau càpia càpies càpia càpian càpiu càpien</u> / <u>càpian vulla vulles vulla vullam vullau vullen</u> / <u>vulles vullam vullau sia sies sia siam siau sien</u> / <u>sies siam siau</u>
formes de 1 ^a i 2 ^a p. pl. de l'ind. pres., derivades de les antigues en <u>im</u> i <u>its</u> (<u>deym</u> , <u>deyts</u> , p.ex.) usades pels escriptors balears	<u>deim deis</u> / <u>creim creis</u> / <u>duim duis</u> / &
participi passat del verb <u>dur</u>	<u>duit</u> , f. <u>duita</u>

b) En altres camps

10) Les més significatives de les restants disposicions relatives a dialectalismes es relacionaven amb els demostratius. Ens referim, en primer lloc, a la decisió de fixar els paradigmes aquest/aqueix/aquell [cf. §59] i ací/aquí/allà i allí [cf. §99], en la mesura que això suposava de conferir categoria literària a un sistema amb tres graus de deixi que no correspon a la llengua parlada del català central. En segon lloc, i en un registre ben diferent, a la desrecomanació de què van ser objecte els usos de est per aquest i de eix per aqueix [cf. §59], desrecomanació formulada sense cap justificació que, com veurem, Fabra va decidir de suprimir, amb bon sentit, en la 7ª edició.

20) En donar el paradigma dels possessius es feia referència a l'existència de les formes femenines meua, teua i seua, que eren

qualificades de "dialectals" sense que, lamentablement, es precisés si havien de ser considerades, també, literàries [cf.\$58].

30) Un cas peculiar era el de la decisió de conferir categoria literària a les combinacions irregulars de pronom feble acusatiu de 3ª persona amb hi amb valor de datiu [cf.\$48]. El text de referència patia d'ambigüitat, perquè en no quedar-hi del tot clar si l'ús de les dites combinacions havia de considerar-se restringit al Principat ("El canvi de li en hi té lloc principalment quan el segon pronom és un acusatiu del pronom ell, en el qual cas la llengua literària usa avui exclusivament hi (almenys a Catalunya)"), tampoc no s'especificava quin tipus de vigència normativa tenien i quina era l'extensió d'ús de les corresponents combinacions regulars amb li.

40) Caldria mencionar, també, la declaració de preferència infundada de què va ser objecte l'ús del pronom quelcom, forma descrita sense més precisions, com a "dialectal" i derivada de la forma antiga queucom [cf.\$70]. Notem que la dita declaració va ser suprimida en les darreres edicions de l'obra, les quals tanmateix van continuar referint-se a quelcom amb la qualificació de dialectal (fet que interpretem en el sentit que Fabra va decidir atenuar, però no pas suprimir, l'expressió de la reticència que li mereixia l'ús de la forma).

50) Esmentem, finalment, la referència estrictament descriptiva que es feia a l'ús, en valencià, de grafies amb ch induïdes per la pronunciació apitxada, i concretament dels casos de ch per tx (coche, flecha, &.), de ch per tg (viache, meche, &.), de ch per x (charol, marcha, &.) i de ch per g o j (chermà, Chesús, &.) [cf.\$12]. En aquest punt, no cal dir-ho, Fabra es mostrava absurdament no bel.ligerant respecte d'una pràctica que, a dreta llei, hauria hagut de condemnar sense embuts. I, el que és pitjor: la qüestió posava clarament de manifest que l'autor no havia assumit amb tota coherència, fins a les últimes conseqüències, el caràcter normatiu de l'obra. (Encara és menys justificable, en aquest sentit, el fet que no s'hagués decidit a suprimir o modificar totes aquestes referències a l'ús valencià de ch ni en la 7ª edició, apareguda prou temps després de la promulgació de les Normes de Castelló.)

Les referències recollides en aquest apartat, d'entrada pel fet de ser tan escasses i poc sistemàtiques, però sobretot pels diversos tipus d'ambigüitats, imprecisions i inseguretats que encarnaven posen clarament de manifest que el tractament de la qüestió dialectal era, de lluny, el punt més feble de la Gramàtica de 1918.

3.5. Recomanacions d'ús de solucions (més) autòctones

Un grup específic de recomanacions d'ús eren les dedicades a declarar preferibles (a vegades d'una manera poc explícita) determinades construccions afins al modisme o a la frase feta segurament menys usades i conegudes que les solucions alternatives, les quals no quedaven en cap cas, tanmateix, desautoritzades. Curiosament, un bon nombre d'aquestes recomanacions es concentraven en el text dedicat a la preposició des:

- [§129] de...a i de...fins, per des de...a i des de...fins, substitucions en general recomanables (de Nadal a mitjan Febrer, del dia vuit fins el dia vint)
- *[§129] de...ença millor que des de...ença, i de...endavant millor que des de...endavant (de dissabte ençà, d'avui endavant)
- [§129] del moment que millor que des del moment que (Del moment que ell ho diu, cal creure-ho)
- *[§129] de casa a... millor que des de casa a... (de casa a l'estació)
- [§129] de casa estant, del balcó estant, d'aquí estant poden reemplaçar molt bé des de casa, des del balcó, des d'aquí
- [§135a] els dos membres de les correlacions del tipus com més...més, com més...menys, etc., reforçables per tant (Com més treballa més quanya -> Tant com més treballa, tant més quanya)

3.6. Prescripcions sobre temes bàsics d'ordenació sintàctica

Els temes d'ordenació sintàctica que eren objecte d'un tractament més acurat s'agrupaven bàsicament en quatre blocs, corresponents al Cap.IV (sobre el sistema dels relatius), al Cap.V (sobre diverses qüestions de sintaxi del verb: auxiliaritat, concordança del participi, atracció dels pronoms febles, etc.), al Cap.VI (sobre les proposicions negatives i qüestions afins: usos de no expletiu en contextos de temença i en les comparatives, usos de la partícula pas, etc.) i al Cap.VII (sobre l'ús de les preposicions febles: de a amb complements directes, de a i en en les determinacions de lloc, de de en les infinitives subjecte i complement directe, de per i per a, etc.). Notem que les disposicions normatives corresponents a aquests quatre blocs van tenir sorts diverses en les darreres edicions de l'obra: mentre les referides als pronoms relatius van ser objecte, en conjunt, d'una refacció a fons (sobretot en la 5a edició, però també en la 7a) i les relacionades amb l'ús de les preposicions àtones van ser modificades, en les dites edicions, en força punts de detall, les corresponents a la sintaxi verbal, i més encara les relatives a la negació i temes emparentats, van mantenir-se pràcticament invariables al llarg de totes les edicions, segurament perquè, ja des de la Gramàtica de 1912, constituïen un dels nuclis més sòlids de la intervenció fabriana.

A continuació donarem compte d'aquestes disposicions a títol d'inventari, reproduint-les sovint d'una manera gairebé literal i a vegades oferint-ne una condensació ajustada al text original. No hem cregut adequat d'allargar l'exposició afegint-hi comentaris, no solament perquè bon nombre dels temes de referència ja han estat objecte d'atenció en el Cap.I sinó sobretot perquè tant aquests com la resta també seran considerats, sovint en més d'una ocasió, en els restants capítols del nostre treball.

a) Disposicions sobre els relatius

- *[§61] usos del relatiu que (feble): I. com a subjecte; II. com a complement directe
- [§61] usos dels relatius què i qui fort: darrera les preposicions, el primer amb referència a cosa i el segon amb referència a persona
- *[§63] usos del relatiu compost el qual: I. com a subjecte (equivalent a que o qui febles); II. com a complement directe (equivalent a que feble); III. darrera una preposició (equivalent a què i a qui forts). Darrera la major part de les preposicions, el qual és preferit a què i qui
- [§63] el qual és la forma que cal donar al relatiu quan aquest va adjunt a un substantiu
- [§64] quan l'antecedent (representat pel relatiu) és atribut d'un substantiu de la proposició relativa, hom posposa al dit substantiu, precedit de l'article definit, la locució del qual, de la qual, dels quals o de les quals, segons el gènere i el nombre de l'antecedent
- *[§66] pseudo-relatives: I. la substitució de No m'han dit quin llibre volien per No m'han dit el llibre

que volien, poc recomanable; II. la substitució de demana'ls quin volen per demana'ls el que volen, menys recomanable que l'anterior; III. la substitució de No sé què volen per No sé el que volen, perfectament licita

b) Disposicions sobre la sintaxi del verb

- [593] els temps compostos dels verbs es formen anteposant a llur participi passat els temps simples del verb haver
- [594] és recomanable (si no obligatori) de fer concordar el participi passat amb el complement directe quan aquest és un pronom feble de tercera persona; en canvi, en tots els altres casos és, en general, preferible de deixar el participi passat invariable
- [594] la concordança del participi passat en construccions de verbs de sensació més infinitiva, només si el pronom feble de 3ª persona és complement directe del verb principal: Aquesta cançó, l'he sentit cantar vs. Aquesta dona, l'he sentida cantar
- [594] la concordança del participi passat en les construccions dels verbs voler, poder, saber, fer, gostar i haver de més infinitiva, perfectament admissible i àdhuc recomanable: La carta, no l'han poguda acabar, L'havem feta fer pel fuster, No l'han sabuda cosir
- *[595] el perfet d'indicatiu perifràstic es forma anteposant a l'infinitiu present del verb que es conjuga els mots vaig, vas o vares, va, vam o vàrem, vau o vàreu, van o varen; anàlogament, en lloc de haquí portat, haqueres portat, &, es pot dir vaig haver portat, vas o vares haver portat, &.
- [597] l'atracció pel verb principal dels pronoms febles complements d'un verb en infinitiu o gerundi, admissible (i àdhuc recomanable) si el verb principal és: I. voier, poder, saber, soler, deure, gostar, fer, deixar; II. haver de o tenir de; III. anar a o venir a; IV. sentir, oir, veure, &; V. estar o anar

c) Disposicions sobre construccions amb la partícula no

- [5105] quan en una proposició negativa algun dels mots ningú, res, cap, gens, mai i enlloc precedeix el verb, és corrent avui de suprimir l'adverbi no; és d'aconsejar, però, de no fer mai aquesta supressió, que, si alguns cops és tolerable, en altres és absolutament inadmissible
- [5106] la locució no gens es redueix a gens darrera la conjunció i; en tot altre cas cal evitar curiosament la reducció de no gens a gens
- [5106] la locució no res tendeix a reduir-se a res en la llengua parlada; però aquesta reducció és inacceptable, car pot conduir a ambologies (No res el distreu i Res no el distreu, confosos en Res el distreu)
- [5107] una proposició no negativa que és complement d'un mot significant temença admet l'anteposició de l'adverbi no al verb quan aquest està en subjuntiu. Aquesta construcció és perfectament admissible amb la condició, però, que, en el cas d'ésser negativa la proposició completiva, s'hi consideri obligatori l'ús de l'indicatiu en lloc del subjuntiu
- [5108] en les comparacions en les quals la proposició principal és afirmativa, la proposició subordinada admet i àdhuc a vegades exigeix l'adjunció de l'adverbi no al seu verb
- [5109] en català, a diferència del que s'esdevé en francès, la presència de la partícula pas en una proposició n'altera la significació, i ni s'oposa a l'ús d'aquesta partícula la presència d'algun dels mots ningú, res, &.
- [5110] quan un membre qualsevol d'una proposició no negativa va precedit de l'adverbi no, aquest admet generalment darrera seu la partícula pas, sense que el canvi de no en no pas alteri essencialment el sentit de la proposició

d) Disposicions sobre la sintaxi de les preposicions febles

- *[5112] l'ús de la preposició a amb complements directes, I. és exigible davant dels pronoms personals tònics; II. s'escau en casos com El perseguia com el gat a la rata i Ens miràvem l'un a l'altre; III. és tolerable davant dels relatius qui i el qual i dels mots interrogatius quan formen part d'una proposició subordinada
- [5114,126] els verbs que regeixen la preposició en amb un complement nominal, es construeixen amb la preposició a si el complement és un infinitiu
- *[5117] amb els verbs de moviment sembla permisible d'usar amb per a designar el vehicle
- *[5120] avui és molt freqüent en la llengua escrita l'omissió de la preposició de davant l'infinitiu

- usat com a complement directe; l'infinitiu amb de és, però, preferible a l'infinitiu simplement juxtaposat darrera un gran nombre de verbs
- [§122] la preposició de pot ésser molt bé usada per a introduir el subjecte de la proposició quan aquest és un infinitiu i ve darrera el verb
- *[§124] els adverbis de lloc dins, fora, davant, darrera, &c., i vora (reducció de a la vora) es poden usar com a preposicions, sols o acompanyats de la preposició de. La primera construcció és, en general, la preferible, llevat davant els pronoms personals, en el qual cas la llengua actual prefereix decididament la segona
- *[§116,125a] en les determinacions de lloc (tant de posició com de moviment), els noms propis, l'article definit i l'adjectiu interrogatiu demanen davant d'ells, els primers exclusivament i els altres preferentment, la preposició a; els adjectius demostratius i els indefinits un i algun, en canvi, prefereixen davant d'ells la preposició en
- *[§128,III] en els circumstancials de causa, la preposició per a serveix per a indicar l'objecte, la destinació; la preposició per, el motiu la causa, el mitjà, l'autor. Davant un verb en infinitiu hi ha un cas en què semblen igualment possibles per i per a: és quan el circumstancial que conté el dit verb en infinitiu expressa el fi o objecte de l'acció expressada per un verb anterior i aquest fi o objecte és alhora el motiu d'aquesta acció, ço que ha mogut el seu autor a executar-la. En aquest cas molts escriptors moderns usen per a; però és indubtablement preferible la preposició simple per

4. La cinquena edició

La 5ª edició de la Gramàtica de l'Institut, publicada l'any 1930, s'iniciava amb un "Advertiment" en què Fabra donava raó dels dos motius que l'havien portat a elaborar un text considerablement modificat respecte del de la 1ª edició. El primer motiu, que era el de constatar que la majoria de les propostes originals havien estat acceptades pels escriptors catalans, va conduir-lo a donar a una part significativa de les dites propostes una redacció més decidida, menys necessitada de justificacions i de consideracions històriques i crítiques. El segon motiu, que evidentment no podia ser altre que el de reconèixer que certes propostes no havien superat la prova de l'experiència, el va portar a modificar-ne, totalment o parcialment, un bon nombre i, també, a suprimir-ne algunes.

Dels canvis introduïts pel segon motiu (i també pel motiu afí, no explicitat, de la vigilant consciència lingüística de l'autor) cal destacar la refacció a fons de què va ser objecte la proposta d'ordenació del sistema dels relatius, una proposta que en la primitiva versió era sens dubte incompleta i vacil·lant. De la resta de canvis podria dir-se, en línies generals, que eren el reflex d'algunes tendències que Fabra segurament devia haver constatat en els escriptors i que en tot cas assumia sense reserves. Aquestes tendències eren: 1º) la que es traduïa en la decisió de disminuir el pes de les solucions arcaïtzants, sobretot en sintaxi, però també pel que fa al lèxic de certes categories gramaticals (determinants, adverbis, conjuncions); 2º) la que el portava a augmentar la tolerància, sempre dintre de límits estrictes, per algunes solucions considerades populars (o, si voleu, a no excloure radicalment de la llengua literària determinats registres baixos); 3º) la que, en relació amb certes qüestions afins a les estrictament ortogràfiques, el conduïa a declarar obligatòries determinades solucions que abans havien estat considerades només preferencials més per manca de decantació que per un real respecte per la solució no preferent (fóra el cas, per

exemple, de la fixació de l'ús de l'article la davant de mots començats en i o u àtones).

A continuació provarem de donar raó, ordenadament, de les novetats de la 5ª edició. Per a això dedicarem un primer apartat a totes les que es relacionaven amb els relatius, que convenia de tractar conjuntament per donar al lector una idea precisa de la seva importància global. I distribuïrem les restants en dos apartats més, distingint entre les modificacions que afectaven directament l'enunciació de la norma, de les que, tractant-se de correccions significatives de l'escriptura del mateix Fabra o d'alguns exemples, també tenien valor prescriptiu, bé que, per entendre'ns, indirecte. Assenyalem que no prendrem en consideració cap dels canvis, força nombrosos, que no comportaven variacions normatives (la qual cosa no significa que no haguessin estat sovint induïts per la genèrica necessitat d'adequar el text a un tipus d'exposició més centrada en el registre prescriptiu).

4.1. Modificacions en l'exposició sobre els relatius

Les modificacions introduïdes en l'exposició que la 1ª edició havia dedicat a les construccions de relatiu van ser d'una importància tal, que és obligat de reiterar que el text de la 5ª edició va suposar una refacció substancial de l'ordenació normativa sobre la qüestió. Tot i això, com tindrem ocasió de veure, el sistema que anava proposat en la dita 5ª edició no va resultar ser, encara, el definitiu: en el marc de la Gramàtica de 1918 només la 7ª edició va arribar a exposar una versió substancialment completa del que s'ha convingut de considerar com la norma vigent en la matèria.

I. Supressions

a) Eliminació de qui feble.— La 1ª edició, que reconeixia el caràcter arcaic d'aquesta forma, li havia dedicat un text que, tot desautoritzant la pretensió d'alguns autors d'establir un sistema en què hauria hagut de distribuir-se complementàriament amb el pronom que en les relatives adjectives, per respectiva assumpció exclusiva de les funcions de subjecte i de complement directe, declarava tanmateix admissible el seu ús, sobretot en els casos en què el de l'altre pronom podia donar lloc a una frase equívoca (com L'home que ha vist en Miquel ja no és aquí) [cf. \$61, 1ªed.]. En lloc d'aquest text la 5ª edició n'introduïa un altre, entre claudàtors, en què es donava notícia del fet que la majoria d'escriptors que en el seu moment s'havien mostrat partidaris de restablir el qui feble en les proposicions adjectives ja havien renunciat a fer-ne ús, i això perquè, segons es deia, un tal restabliment hauria suposat la pèrdua de la distinció importantíssima que el català parlat fa entre les oracions de relatiu substantives que designen persona i les que designen cosa [cf. \$62, 5ªed.].

Cal notar que l'argument aportat no es distingia per la seva explicitesa: de fet, el que venia a dir és que la introducció, artificial, d'una sistemàtica oposició funcional entre qui i que no hauria estat coherent amb el fet que l'única oposició realment viva entre les dues formes (que no es donava, però, en les relatives adjectives, sinó en les substantives) es referia a una designació diferenciada de persones i no-persones. Però en rigor

no és cert que, com literalment afirmava, el restabliment de qui feble en les adjectives necessàriament hagués hagut de suposar la pèrdua de la distinció vigent entre els dos pronoms en les substantives: el que hauria comportat, això sí, és la introducció d'un sistema arbitràriament allunyat de la llengua parlada.

Observem, a més, que si bé l'esmentat argument apuntava a una raó prou convincent per estar en contra d'un restabliment diguem-ne maximalista del qui feble, curiosament no semblava tenir gaire força per oposar-se a una proposta de restabliment moderat i parcial d'aquesta forma com la que Fabra havia fet seva en la 1ª edició: volem dir que mentre només fos permès d'usar qui per desambiguar casos com el de L'home que ha vist en Miquel (sense que això suposés, que quedi clar, l'obligació de recórrer-hi) no és veritat que l'element d'artificialitat introduït hagués estat en contra de la intuïció lingüística vigent segons la qual tots els qui efectivament usats van referits a persones. Una altra cosa hauria estat que Fabra també s'hagués referit, en concret, a la conveniència de desambiguar amb qui construccions com El tigre que ha mossegat la tigressa o L'equip que va vèncer el Barça.

b) Supressió del text sobre les pseudo-relatives.— El text de referència [cf. §66, 1ª ed.] 1º) declarava admissible, bé que poc recomanable, de substituir l'adjectiu interrogatiu adjuntat a substantiu per un gir del tipus art+N+que (No m'han dit el llibre que volien, com a variant de No m'han dit quin llibre volien); 2º) considerava menys recomanable que la solució anterior, però sempre admissible, de substituir el dit adjectiu per un gir art+que quan és usat sense anar adjunt a cap nom (Demana'ls el que volen, per Demana'ls quin volen, i No sé la que tenen, per No sé quina tenen); 3º) acceptava sense reserves, en canvi, que es pogués substituir el pronom interrogatiu què pel gir el que (o per ço que) en les interrogatives neutres (No sé el que volen, per No sé què volen).

Dues són les interpretacions que poden donar-se del sentit d'aquesta supressió. La primera és que podia tractar-se d'una conseqüència merament material de la refacció global de què va ser objecte tota l'exposició sobre els relatius, en el sentit que el desig de Fabra de conservar bàsicament incòlume el sistema de paràgrafs numerats en les successives edicions de l'obra, l'hauria obligat, en aquest cas, a fi de compensar les nombroses addicions efectuades, a eliminar un material d'una importància, en últim terme, secundària. Segons aquesta interpretació el text elidit hauria de considerar-se, tanmateix, vigent, és a dir recuperable per a l'ordenació normativa definitiva. La segona interpretació, que per raons de principi tendim a fer nostra, és que fossin quins fossin els motius que hagués tingut Fabra per decidir-se a la dita supressió, cal conceptuar-la com a normativament significativa, en el sentit que comportaria que en la versió canònica de la norma sobre els relatius la qüestió de les pseudo-relatives hauria de considerar-se, sense més, intocada o oberta. Notem que no contradiria aquesta interpretació la hipòtesi que Fabra no va pas prendre la decisió en qüestió per meres raons de conveniència material, sinó que sobretot va fer-ho perquè era conscient que en el text suprimit no quedava en absolut definit, des d'un punt de vista lingüístic, el criteri en què haurien de basar-se les diferències d'acceptabilitat dels tres tipus distingits; dit més rudement: posat en la tesitura d'acceptar o tolerar

per al registre literari l'existència d'aquestes construccions, Fabra potser va acabar per no veure clarament per què les d'un determinat tipus havien de ser considerades més o menys bones que les dels restants.

c) Supressió de la referència als girs amb la qual cosa.— Era una supressió de menor importància que les anteriors, però que no deixava de ser la causa d'una considerable deficiència de l'exposició sobre els relatius de la 5ª edició i següents. Tanmateix, hi havia dues raons per les quals Fabra l'hauria pogut considerar admissible. La primera era el caràcter insatisfactori de la referència en qüestió [cf. \$63,1ªed.], que de fet es limitava a definir la qual cosa, sense més precisions, com a forma neutra del relatiu compost el qual. La segona era la que podria recolzar en la circumstància que el llibre ja feia referència al gir en un text de l'últim capítol en què es posava èmfasi en la seva utilitat, precedit o no de preposició, com a locució conjuntiva, és a dir com a instrument del que anava conceptuat (sense gaire precisió) com una coordinació de proposicions [cf. \$130.VI,1ª,5ªeds.]. Cal dir, aquí, que la 5ª edició va modificar aquest text fent-se ressò de la possibilitat de substituir la qual cosa pel relatiu què darrere de certes preposicions.

II. Addicions i/o substitucions

a) Inserció d'un text introductor [cf. \$61,5ªed.].— Era un text que fonamentava la distinció entre les relatives determinatives i les explicatives, i la distinció entre les relatives adjectives i les substantives, a cap de les quals, notem-ho, no s'havia referit la 1ª edició. El text resultava imprescindible per assentar les bases de la nova ordenació de tot el sistema, en la qual les esmentades distincions estaven cridades a traduir-se en oposicions operatives entre construccions normativament acceptades i no acceptades.

b) Paràgraf nou sobre les relatives substantives [cf. \$66,5ªed.].— El paràgraf es dividia en tres apartats, el primer dedicat a les construccions introduïdes amb el pronom fort qui, que no suscitaven cap problema especial, i els dos restants a les introduïdes amb les que Fabra denominava "combinacions pronominals" el que i el qui, una denominació que corresponia a un intencionat canvi de plantejament conceptual respecte de la 1ª edició. En relació amb les construccions amb el que, no designadores de persona, el canvi en qüestió consistia a haver passat de conceptuar el com un antecedent (neutre) de la clàusula que s'iniciava amb que a entendre el gir el que com una veritable unitat sintagmàtica pronominal, respecte de la qual no es deixava de precisar que és només des d'un punt de vista formal que podia ser identificada amb una seqüència antecedent-pronom ("quant a la forma, doncs, l'oració substantiva apareix com una oració adjectiva adjuntada a un antecedent el" [cf. \$66.II,5ªed.]). Aquest canvi també comportava, és clar, una nova manera de diferenciar les oracions substantives amb el que i les adjectives d'exemples com El capítol que hem llegit i el que ara llegirem: allò que en la 1ª edició s'havia conceptuat com una mera diferència de natura de l'antecedent, en la 5ª es convertia en l'oposició entre una "combinació pronominal" i una seqüència art+pronom entre els dos membres de la qual calia postular la presència d'un substantiu "sobreentès".

La nova idea de Fabra era, doncs, d'identificar el paper sintàctic de la "combinació" el que de les substantives neutres amb el del pronom fort qui de les substantives personals a què s'havia referit en primer lloc, amb la intenció d'oferir una explicació gramatical fàcilment entenible de la diferència entre relatives substantives i adjectives que funcionés com a justificació del fet crucial, la fixació normativa del qual era un dels principals motius de la refacció del text de la 5ª edició, que mentre les adjectives feien ús d'un pronom feble que no oposat a un pronom feble qui, en les substantives, en canvi, funcionava una sistemàtica oposició entre que i qui precedits d'article segons que es referissin, respectivament, a no-persones i a persones. I el cert és que l'explicació, en primera aproximació, funcionava: la no oposició a qui feble del que de les adjectives era una propietat coherent amb la condició mateixa del repertori de pronoms relatius introduït en la nova ordenació, i el fet que el que de les substantives sí que s'hi oposés, a un qui, no entrava pas en contradicció amb un repertori que només excloïa el segon com a pronom pròpiament dit, però no com a membre no separable d'una "combinació pronominal". Però l'explicació no acabava de satisfer, perquè en afectar igualment les substantives personals amb art+qui, així com algunes construccions presentades com a equivalents d'aquestes i de les neutres, en què en lloc de l'article apareix un demostratiu (ens referim a les encapçalades per aquell qui i per allò que (o ço que)), topava amb la dificultat intuïtiva d'acceptar que aquestes noves construccions siguin tan mancades d'antecedent nominal com més plausiblement es pretenia que ho eren les neutres amb el que.

En el cas de les substantives amb art+qui, que Fabra exemplificava amb El qui ha dit això, ment, No us fieu del qui no us aguanta la mirada, Sí: sóc el qui et penses, Ell després es burla del qui ha enganyat i també amb Ell es complau a turmentar els qui, mentre eren vius, ell enganyava amb grans afalagaments i Sí: sóc la qui et penses [cf. \$66.III, 5ªed.], no semblava ser del tot cert, en efecte, que es distingissin de les adjectives del tipus exemplificat per Hí havia el nostre metge i el que tu havi- es anat a cercar pel fet de no amagar cap substantiu "sobreen- tès". Car per bé que els dits exemples no encarnessin, com el de la construcció "adjectiva", una situació en què l'antecedent és automàticament recuperable gràcies al mateix context lingüístic, no pot dir-se que excloguessin -sempre intuïtivament parlant, és clar- de ser interpretats com a comportant la presència subjacent d'un substantiu "genèric", com ara home, homes, dona, etc., o encara, en algun cas (com en el de l'exemple amb els qui), d'un substantiu ben concret (que podria ser perfectament damnats, possem per cas). El problema, en definitiva, és que en la pràctica no sempre és factible de decidir amb absoluta seguretat quan cal usar una "substantiva" personal amb qui o bé una "adjectiva" personal amb que sense antecedent explícit, senzillament perquè, des d'un punt de vista semàntic, no és tallant la distinció entre l'absoluta genericitat personal que caracteritzaria les primeres d'una genericitat "concretada" que suposaria el sobreenteniment d'un substantiu com home, dona, persona, etc. Però aquesta indecisió, que al nostre entendre és consubstancial amb l'assumpte, és precisament allò que Fabra semblava voler evitar amb la seva conceptualització radicalment heterogènia dels dos tipus de construccions.

c) Tolerància de qui fort com a subjecte d'explicatives.— En el text dedicat a justificar l'exclusió de l'ús de qui feble en les relatives adjectives [cf. \$62,5ªed.] hi apareixia també una referència a la possibilitat (de la qual tanmateix es deia que "en general, convindria més aviat evitar") de fer ús, només en les explicatives, d'un qui fort restringit a la funció de subjecte (i, és clar, a la designació de persona) com a substitut emfàtic d'un que que complís aquestes condicions, en casos com l'exemplificat per En Pere Bosch, qui és el capità de l'equip... Remarquem que, per molt condicionada i desrecomanada que es presentés la dita possibilitat, de fet suposava una nova ampliació del camp dels usos admesos o admissibles (junt amb la relativa al primer tipus de relatives substantives) d'un qui fort que en la 1ª edició només més havia estat considerat com a exercidor del paper, en oposició a què, de terme preposicional.

d) Sobre alguns usos exclusius del relatiu compost.— La 5ª edició incloïa, en el marc d'un paràgraf específicament dedicat als usos exclusius del relatiu compost, una consideració del cas, il·lustrat per Una porta darrera de la qual... [cf. \$64.II,5ªed.], en què el dit relatiu fa de "complement d'un adverbi" (remarquem el caràcter inusitat d'aquest concepte), amb la intenció de distingir el tal cas del dels usos del relatiu compost "darrera de preposició", els qual es caracteritzarien, segons que es deia, sense entrar en precisions, tant a la 1ª com a la 5ª edició, pel fet de ser només preferencials ("darrera la major part de les preposicions") respecte dels corresponents usos dels relatius simples què i qui [cf. \$63.III,1ª i 5ªeds.].

En el mateix paràgraf la 5ª edició també es referia, sense precedents, a les construccions en què el relatiu compost actua com a complement d'una forma verbal no personal, com ara en l'exemple ...era un home, veient el qual tothom s'espordia..., i ho feia per recomanar (sense cap explicació) que se'n fes un ús circumspecte [cf. \$64.III,5ªed.].

e) Tolerància matisada de les relatives populars amb que i pronom feble.— La 1ª edició havia condemnat amb igual força les construccions semi-cultes amb pronom relatiu tònic i segona represa de l'antecedent per un clíctic (del tipus És el principi del qual en provenen, etc.) i les construccions pròpies de la llengua parlada amb que conjuntiu i represa única de l'antecedent per clíctic (com ara és una fusta que se'n fan mobles, etc.) [cf. \$65,1ªed.]. La 5ª edició introduïa una modificació que, tot i ser de matis, no deixava de resultar significativa, la qual consistia a mantenir la condemna global però afegint, en relació amb les del segon tipus, una declaració de tolerabilitat per quan són usades "en l'estil col·loquial" [cf. \$65,5ªed.].

f) Inclusió de on en el repertori dels pronoms relatius.— Ens referim a un breu text destinat a fer veure que en repertori dels relatius també cal incloure-hi l'adverbi pronominal on [cf. \$61,5ª ed.] amb el qual, de fet, només es tractava de posar remei a un oblit expositiu parcial de la 1ª edició (car aquesta feia esment de l'existència de on en un text dedicat als adverbis de lloc que no va sofrir modificacions significatives en la 5ª [cf. \$99.I,1ª i 5ªeds.]).

g) El pronom que amb funció de circumstancial de temps.- Al·ludim a una addició textual en què es feia referència a l'ús de que com a circumstancial temporal en exemples com Això va ésser l'any que es va casar el teu germà i La darrera vegada que et vaig veure a París [cf. §62.III, 5ªed.]. Per important que fos, aquesta addició no deixa de poder-se atribuir a la necessitat d'esmenar un altre oblit expositiu de la 1ª edició.

4.2. Altres modificacions en els enunciats normatius

Per tal de classificar d'una manera ordenada els canvis de la 5ª edició no referits al sistema dels relatius que comportaven una modificació directa en l'enunciació de la norma, hem optat per distingir, d'acord amb un criteri formal, tres tipus bàsics, segons que consistissin en la supressió d'un text, en la substitució d'un text per un altre o en la simple addició d'un text nou. Aquest criteri formal no l'hem aplicat, però, d'una manera exhaustiva, i és per això que hem distingit dos tipus de canvis més, aquest cop temàticament delimitats: els que introduïen modificacions significatives en els paradigmes verbals, i els que suposaven alguna alteració dels repertoris de determinades famílies de mots.

I. Supressions

Les supressions de text que tenien significació normativa ens han semblat susceptibles de ser classificades en cinc grups: a) les que comportaven una desautorització taxativa d'algunes solucions puntuals admeses o tolerades en la 1ª edició; b) les que suposaven una renúncia a algunes propostes relatives a qüestions d'ordenació sintàctica; c) les que comportaven una desautorització de valoracions preferencials mitjançant les quals la 1ª edició s'havia pronunciat sobre l'ús de determinades construccions; d) les que, d'una manera més o menys matisada, suposaven un canvi d'apreciació sobre el valor d'algunes formes i construccions; e) les merament degudes al fet que, per diversos motius, Fabra havia jutjat convenient de deixar de posar èmfasi en el cas de referència, sense que això suposés, en rigor, una desautorització pròpiament dita.

I.1. Desautorització de solucions

a) Sobre el femení dels adjectius aeri, terri, etc.- Per supressió d'un text [cf. §38, 1ªed.] en què s'afirmava que els adjectius del tipus terri, aeri, ferri, auri, igni, admeten, al costat del femení regular en ia, un femení en ea, aquesta segona solució era exclosa. Notem que si la posició de la 1ª edició coincidia amb la de la 1ª edició del Diccionari ortogràfic [1917], la de la 5ª va ser represa tant a la 3ª ed. [de 1931] del D.O., com al D.G.L.C.

b) Sobre el plural de les formes qualsevol i qualsevulla.- L'eliminació d'un parèntesi referit als indefinits qualsevol i qualsevulla en què s'indicava que aquestes formes eren invariables [cf. §69, 1ªed.] entenem que suposava l'assumpció dels plurals qualssevol i qualssevulla, sense, però, que se'n fes esment explícit (ni en la 5ª edició ni en les següents). Remarquem que la 3ª ed. del D.O., tanmateix, continuava considerant invariables les dues formes, i que el D.G.L.C només es va fer ressò del pl. qualssevol.

c) Sobre la reducció de pren- a pen- en certes formes del verb prendre.- La 1ª edició manifestava tolerància, en un text específic [cf.\$81,1ªed.], pel costum de reduir la síl.laba pren a pen en l'infinitiu, el futur i el condicional del verb prendre i els seus compostos. La supressió d'aquest text, junt amb la correcció, en la 5ª ed., d'un exemple en què figurava originàriament pendre [cf.\$129: Malgrat meu li hauré de pendre -> ...prendre], semblaven indicar que Fabra va deixar de considerar literàriament acceptable el dit costum. (La 3ª edició del D.O., però, va mantenir l'entrada "pendre"; en canvi, el D.G.L.C. va ser coherent amb la decisió de la 5ª ed. de la G.1918.)

d) La forma detrás, exclosa.- En la llista dels adverbis de lloc consignada en la 1ª edició s'hi incloïa [cf.\$99.II,1ªed.] detràs com a variant "menys bona" de darrera. Suprimint la referència a aquesta forma, segurament pel fet de considerar-la castellanitzant, la 5ª edició es decidia, pràcticament, per bandejar-la de l'ordenació normativa. (Cosa que va fer el D.G.L.C.; al D.O. [3ª ed.], però, es mantenia l'entrada "detràs".)

e) Sobre els adverbis en -ment dels adjectius en -ívol.- La supressió del text en què la 1ª edició declarava preferible que els adjectius en -ívol, que antigament eren d'una terminació, fessin el corresponent adverbi modal en -ívolment [cf.\$103,1ªed.] suposava que els dits adjectius havien de fer el seu adverbi regularment, és a dir, a partir de la moderna forma femenina en a. (El D.O. [1ªed.], sense entrar en la qüestió de la formació de l'adverbi, tractava d'arcaica la variant secundària d'una terminació d'aquests adjectius; el D.O. [3ªed.] i el D.G.L.C. els introduïen, sense més especificacions, com de dues terminacions.)

I.2. Renúncia a algunes propostes normatives

a) Condicionals amb si i verb en futur.- Suprimint el text en què molt tímidament s'havia pronunciat a favor de la reintroducció del tipus Si faràs això seràs castigat ("construcció que no seria pas desenraonat de tractar de reintroduir en la llengua literària" [cf.\$96,1ªed.]), Fabra renunciava a una proposta que resultava, segurament, excessivament arcaïtzant.

b) Esriptura d'una coma per separar el subjecte posposat al verb en les proposicions interrogatives.- En eliminar el text que contenia la recomanació de fer precedir sistemàticament d'una coma el subjecte posposat al verb de qualsevol tipus de proposició interrogativa, recomanació que es basava en l'argument que, si procedia de la manera indicada, el llenguatge escrit s'hauria estalviat ambfibologies com la que presenta la construcció Qui ha vist en Miquel [cf.\$60,1ªed.], el nostre autor obrava d'una manera coherent amb l'evidència que de l'argument aportat no necessàriament se n'havia de treure una conseqüència tan general (i que suposava, de fet, un innecessari encotillament de l'escriptura).

I.3. Abandonament de valoracions preferencials

Ens referim a l'eliminació d'una sèrie de textos de la 1ª edició que tenien en comú la circumstància de vehicular declaracions de preferibilitat. Aquests declaracions afectaven:

a) L'ús del verb **haver** com a auxiliar en els temps compostos. - El text suprimit ("L'ús de l'auxiliar ésser en els temps compostos és admissible i àdhuc en alguns casos recomanable; però, en general, és preferible d'usar l'auxiliar haver" [cf. \$83,1ªed.]) creiem que va ser eliminat amb la intenció que quedés definitivament fixat, sense ambigüitats innecessàries, l'ús del dit auxiliar haver com a única opció literària moderna.

b) L'ús de l'imperfet d'indicatiu en les construccions condicionals del tipus **Si ho sabés/sabia** us ho diria [cf. \$96,1ªed.]. - Com a conseqüència de la supressió el text romanent [cf. \$96,5ªed.] es referia amb absoluta indiferència a les dues possibilitats indicades i deixava d'afavorir, per tant, la solució arcaïtzant.

c) L'ús de la preposició **de** com a partícula introductora d'infinitives complement directe d'un bon nombre de verbs [cf. \$120,1ªed.]. - També en aquest cas el text definitiu de la 5ª edició deixava en peu d'absoluta igualtat les dues possibilitats considerades, és a dir, la de fer ús de de, i de no fer-ne, en les construccions en qüestió [cf. \$120,5ªed.].

d) L'ús de construccions del tipus **Els prega d'anar-hi**, sobre el de les del tipus **Els prega que hi vagin** [cf. \$120,1ªed.]. - L'eliminació del text corresponent, en aquesta ocasió, venia segurament motivada pel fet que Fabra devia haver vist que la doctrina de la superioritat de les construccions amb infinitiva sobre les construccions amb completiva era, senzillament, insostenible. Notem, però, que per descuit aquesta eliminació no va anar acompanyada, ni en la 5ª edició ni en les següents, de la supressió, que hauria estat coherent, d'un altre text del \$132 en què no solament es reincidia a considerar us prega vivament d'escriure-li aviat preferible a us prega vivament que li escrigueu aviat sinó que, a més, contenia una crida al text eliminat.

e) L'ús com a preposicions simples d'adverbis locatius del tipus **dins, fora, davant**, etc., sobre l'ús com a preposicions amb dels dits adverbis [cf. \$124,1ªed.]. - Aclarim que el text suprimit precisava que la preferència indicada no valia per al cas en què les dites formes es construeixen amb un pronom personal, cas en què es donava una preferència de signe contrari. El que és remarkable, però, és que la supressió del text de referència no significava que les dues opcions haguessin passat a ser considerades per Fabra, quant al cas general, indistintament vàlides (com semblava indicar-ho el fet que el text mantingut de la 5ª edició es limités a dir que "Els mots **dins, fora, davant**, & [...] i **vora** (reducció de a la vora) es poden usar com a preposicions, sols o acompanyats de la preposició de"), sinó que, en realitat, es devia a una veritable inversió de les seves preferències, cosa que podia demostrar-se, com veurem, per les correccions de què van ser objecte (en la 5ª edició, però també en la 7ª) un nombre altíssim de construccions amb davant i darrera sense de de la redacció primitiva.

I.4. Canvis diversos de valoració normativa

a) Sobre les construccions impersonals amb **hom** i amb **se**. - És de suposar que amb la intenció que la recomanació d'origen no fos interpretada, per excés de fideisme, en sentit abusiu, Fabra va

fer desaparèixer un text [cf.\$70,1ªed.] en què havia fet veure que les construccions impersonals amb hom són útils per evitar el caràcter equívoc de certes construccions amb se (Hom ha tirat al riu un dels lladres, p.ex., suprimeix l'ambigüitat de S'ha tirat al riu un dels lladres) i que, a vegades, no poden ser substituïdes per cap construcció amb se impersonal (concretament, en el cas de verbs pronominals: Hom, llavors, es preguntà si allò era possible). A conseqüència de la supressió del text en qüestió, el corresponent text de la 5ª edició [cf.\$70,5ªed.] es mostrava, diguem-ne, escrupolosament neutral respecte dels dos tipus de construccions impersonals considerades.

b) Sobre l'ús de quelcom.— En la 1ª edició podia llegir-se una desautorització de la preferència que alguns autors tenien per la forma quelcom (que era considerada dialectal) sobre les equivalents alguna cosa i res (en sentit positiu) [cf.\$70,1ªed.]. En suprimir el text de referència en la 5ª edició, però mantenint la indicació de dialectal, Fabra es va decantar per expressar amb menys intensitat la reticència que li mereixia el dit pronom [cf.\$70,5ªed.]. (Notem, però, que en l'entrada "quelcom" del D.G.L.C. no es va fer esment del suposat caràcter dialectal de la forma.)

c) Sobre gairebé i quasi.— El text en què es declarava que "hom sol avui" preferir gairebé al seu sinònim quasi [cf.\$101,1ªed.] possiblement va ser suprimit en la 5ª edició per evitar el risc que, tractant-se d'una mera descripció, fos pres com una recomanació.

d) Sobre diversos mots qualificats d'arcaics.— La 5ª edició va suprimir la qualificació d'arcaic que en la 1ª edició havia estat conferida a diversos adverbis locatius, temporals i modals, com deçà i dellà, onsevulga o onsevulla [\$99.I,1ªed.], adés [\$100.I,1ªed.] i ensems [\$101,1ªed.]. Pot pensar-se que la modificació responia al fet que Fabra havia revisat la seva opinió sobre la condició arcaica d'aquestes formes, i en tot cas comportava una consolidació del seu paper en la llengua literària. (Totes van ser recollides al D.G.L.C., no cal dir que sense ser qualificades d'arcaiques.)

I.5. Supressions que bàsicament suposaven que s'havia jutjat convenient de deixar de posar èmfasi en el cas

Ens referim a un conjunt variat de supressions que al nostre entendre tenien com a denominador comú la circumstància que Fabra devia haver arribat a la conclusió que els textos o indicacions eliminats resultaven, d'alguna manera, innecessaris (per redundants, per obvis, per feixucs o per algun altre motiu emparentable).

D'entre les supressions que afectaven qüestions de morfologia, podríem referir-nos a les dels punts següents:

a) Consignació de la forma nòs en el paradigma dels pronoms personals forts, així com de l'expressió nòs amb nòs en la corresponent llista d'exemples [cf.\$42,1ªed.].— La supressió no tenia objectivament major transcendència, ja que tant la forma com l'expressió -ben segur, grafiades amb accent obert- van mantenir-se en la llista dels mots accentuats diacríticament [cf.\$5,5ªed.].

b) Desrecomanació de la substitució de cap per l'adjectiu arcaic *ningun, ninguna* [cf. \$69, 1ªed.].

c) Desrecomanació de la substitució de cada i cadascun per *cascun* (o per *quiscun*) [cf. \$69, 1ªed.].

D'entre les que afectaven qüestions de sintaxi, caldria fer esment de les dels punts següents:

d) Text sobre com evitar l'ús de construccions amb la preposició *a* precedint complements directes, sense incórrer en amfibologies [cf. \$112, 1ªed.].- Pot considerar-se que el text suprimit, a més d'enfarfegat, era d'alguna manera redundat amb la resta de doctrina sobre el cas.

e) Diverses recomanacions relacionades amb els usos locatius de les preposicions *a* i *en* [cf. \$125α, β, 1ªed.].- La pèrdua de precisions de detall aportades per les recomanacions suprimides quedava compensada amb escriure per la major concisió i claredat del text resultant [cf. \$125, α, β, 5ªed.]

f) Text que desautoritzava l'intent d'alguns escriptors de generalitzar l'ús de la preposició *de* amb valor agentiu [cf. \$128.III, 1ªed.].- Notem que en el text mantingut en la 5ª edició es reconeixia la pertinença de l'ús de *de* en el cas que la preposició anés regida per participis com *seguit, precedit, acompanyat, conegut, reconegut, respectat* [cf. \$128.III, 5ªed.]

g) Text dedicat a descriure l'ús de la conjunció adversativa arcaica *mas* i a desrecomanar l'ús de la moderna conjunció *mes* [cf. \$130.III, 1ªed.].

II. Substitucions

Les substitucions d'un text per un altre acostumaven a afectar enunciats breus, de tal manera que en general pot dir-se que eren poc aparatoses des d'un punt de vista material. Això no vol dir, però, que fossin de poca importància. En donarem raó en una taula de tres columnes, amb una primera columna de referències, i les dues restants que s'ocuparan respectivament dels textos substituïts i dels substitutoris, a vegades donant-ne merament una citació literal, i més sovint fent-los objecte d'un breu comentari.

REFERÈNCIES	1ª EDICIÓ	5ª EDICIÓ
\$27	L'article <i>la</i> , preferible a <i>l'</i> davant de substantius començats en <i>i</i> o <i>u</i> febles.	<i>La</i> , d'ús obligatori en tal cas.
\$59	El paradigma dels pronoms demostratius neutres, amb dos graus de deixi: " <i>això</i> (arc. <i>aqò</i>), i <i>allò</i> ".	El paradigma modificat, amb tres graus de deixi: " <i>Aqò, això</i> i <i>allò</i> ".
\$69	Esment, sense connotacions negatives, de l'intent d'"alguns d'entre els millors escriptors actuals" de restablir l'ús de l'indef. arcaic <i>mant, manta</i> .	Deia que la forma " <i>és</i> " un arcaisme més aviat poc recomanable i que, en tot cas, calia evitar de donar-li un plural (recomanació paral·lela a un canvi de tractament en el <i>D.O.</i>).

REFERÈNCIES	1ª EDICIÓ	5ª EDICIÓ
§96	Condemna taxativa de les construccions amb una condicional amb el verb en plusquamperfet de subjuntiu i el verb de la principal també en aquest temps: "Si haquessis vingut t'hauríem o t'haquérem donat això (però no: t'haquéssim donat això, com escriuen alguns a tort)".	Atenuació de la condemna: "Si haquessis vingut t'hauríem o t'haquérem donat això (t'haquéssim donat això és menys bo)".
§99.1	Paradigma dels adverbis de lloc demostratius: "ací, aquí, allà i allí". Comentaris: Allà, "preferible en general a allí". Ací, "caigut completament en desuetud (a Barcelona), reemplaçat per aquí".	Excloïa allí del paradigma. Introduïa la proposta explícita que fos restablerta, en l'estil epistolar, l'antiga distinció entre ací i aquí (i entre aquest i aqueix).
§112	"Els relatius qui i el qual, així com els interrogatius quan formen part d'una oració subordinada són els mots que toleren millor l'anteposició de la preposició a."	"L'emprament de la preposició a en el complement directe és solament tolerable davant de certs pronoms, principalment tothom, tots i el qual."
§117	Permissibilitat vacil·lant de l'ús de amb amb verbs de moviment: "Amb els verbs de moviment sembla, però, permisible d'usar amb per a designar el vehicle. Ex.: Va venir amb la tartana del Xic".	Formulació més segura: "Amb els verbs de moviment, amb pot designar el vehicle".
§129	"De casa a l'estació hi ha cinc minuts (millor que: Des de casa a l'estació...)."	"De casa a l'estació hi ha cinc minuts (al costat de: Des de casa a l'estació...)."

III. Addicions

Com correspon al fet que, d'una manera general, la 5ª edició tendia a comprimir, més que no pas a estendre, els materials de la 1ª, els textos purament afegits en aquesta edició eren poc nombrosos i gairebé sempre breus. En donarem raó en una taula de tres columnes, amb la primera dedicada a consignar-ne la referència, la segona a exposar el contingut de la qüestió afegida, i la tercera a fer les observacions que ens hagi suscitat cada cas.

REF. (5ªED.)	QUESTIÓ	OBSERVACIONS
§27	<u>Iode</u> i <u>iambe</u> , mots començats en consonant, construïts amb la forma sencera de l'article: <u>el iode</u> , <u>el iambe</u> . Mots estrangers com <u>smoking</u> requereixen, en canvi, l'article elidit: <u>l'smoking</u> . Amb mots com <u>anormalitat</u> , <u>asimetria</u> , etc., cal escriure (i pronunciar) <u>la anormalitat</u> , <u>la asimetria</u> , etc.	Es tractava de meres precisions sobre l'ús de l'article, no explicitades en la 1ª edició.
§53	"Entre un pronom acabat en <u>s</u> i un mot començat en vocal o <u>h</u> , és permès d'usar la forma <u>en</u> en lloc de la forma <u>n'</u> . Així: <u>ens en anem</u> , en lloc de <u>ens n'anem</u> ; <u>eis en arriben dos</u> , en lloc de <u>els n'arriben dos</u> [...] És, però, preferible la forma <u>en</u> ."	El referit §53 era de redacció totalment nova. Notem que la seva introducció va suposar, en els §§46-50 i 57 de la 5ªed., la consegüent introducció d'una sèrie de crides que s'hi referien.

REF. (5ªED)	QÜESTIÓ	OBSERVACIONS
569	A més de <u>fills, néts, qermans i els parents tots</u> [solució contemplada en la 1ªed.] pot escriure's, també, <u>...i tots altres parents.</u>	Aquest breu afegitò apareixia en el marc del text dedicat a combatre el castellanisme consistent a fer ús de <u>demés per altre.</u>
595	Referència a l'existència del preterit perifràstic de subjuntiu, com a temps adequat a casos del tipus <u>Ell no diu que tu li vaquis contar, corresp. a Ell diu que tu li vas contar</u> (de la mateixa manera que <u>Ell no diu que tu li hagis contat</u> correspon a <u>Ell diu que tu li has contat</u>).	Es tractava d'un dels pocs afegits materialment importants de la 5ªed., mitjançant el qual Fabra incorporava una novetat de les <u>Converses filològiques</u> [cf.ed.Barçino,179-180]. (Notem, com a curiositat, que la 7ªed. va esmenar els exemples citats inserint-hi, al costat de <u>li, ho.</u>)
599.116	La locució adverbial locativa <u>en l'aire</u> [contemplada en la 1ªed.] va escrita, avui, <u>enlaire.</u>	Notem que en el <u>D.G.L.C.</u> hi va figurar l'entrada "enlaire", forma descrita com a adverbi.
5129	Referència a la possibilitat d'usar la preposició derivada <u>llevat com</u> a composta (<u>llevat de</u>), tot mantenint-se la possibilitat d'usar-la com a simple: <u>Cap d'elles no en sabia res, llevat [de] la Maria.</u>	La 1ªed. només es referia a l'ús de <u>llevat com</u> a prep. simple. Notem, però, que ja la 1ªed. del <u>D.O.</u> s'havia referit exclusivament a <u>llevat de</u> com a loc. prep.; per una altra banda, els dos exemples adduits en l'item "llevat" del <u>D.G.L.C.</u> ho eren del seu ús com a preposició composta.

IV. Canvis significatius en els paradigmes verbals

En els nombrosos paràgrafs dedicats a la morfologia verbal, la 5ª edició va introduir un bon nombre de modificacions relatives a les formes paradigmàtiques consignades, la majoria de les quals, però, es devien merament a diversos canvis de criteri expositiu. En aquest apartat només farem esment de les que, a parer nostre, tenien una veritable significació normativa. En donarem compte en una taula a tres columnes, de construcció semblant a la de l'apartat anterior.

REFERÈNCIES	QÜESTIÓ	OBSERVACIONS
582	Es deixava de fer esment de <u>plançut, f.plançuda</u> com a variant del part.pass. del verb <u>planyer.</u>	La supressió comportava objectivament que <u>plançut</u> (variant que en la 1ªed. havia estat consignada entre parèntesis), passava a ser considerat solució única. (Notem, però, que la 3ªed. del <u>D.O.</u> -com la 1ª- donava per bona l'existència de les dues variants.)
584	En el paradigma de <u>córrer</u> s'afegien <u>correm</u> i <u>correu</u> com a variants de <u>correquem</u> (1ªp.pl.subj.pres. i imp.) i <u>correqueu</u> (2ªp.pl.subj.pres.).	és notable que d'aquest afegit no se n'hagués fet ressò la 3ªed. del <u>D.O.</u> , però sí, en canvi, el <u>D.G.L.C.</u> (cf. veu "córrer").
585	En el paradigma del verb <u>ésser</u> (o <u>ser</u>), es deixava de fer esment del p.p. <u>sigut, f.siguda</u> com a variant secundària (entre parèntesis) de <u>estat, f.estada.</u>	Notem que el <u>D.O.</u> no s'havia fet ressò, en cap edició, de l'existència de <u>sigut</u> (ni tampoc de la de <u>ser</u> , dit sia de passada). En canvi, a l'entrada "ésser" del <u>D.G.L.C.</u> va poder llegir-s'hi: " <u>ésser</u> [o <u>ser</u> ; p.p. <u>estat</u> (menys bo: <u>sigut</u>)]".

REFERÈNCIES	QUESTIÓ	OBSERVACIONS
587	En el paradigma del verb <u>fer</u> , introducció de <u>facem</u> (12 ^a .pl.subj.pres. i imp.) i <u>faceu</u> (2 ^a .pl.subj.pres.) com a variants secundàries de <u>fem</u> i <u>feu</u> .	El procediment gràfic usat, inusitat, consistia a situar entre parèntesis les variants afegides, seguides de la disjunció o, i tot plegat precedint les variants principals ("(<u>facem</u> o) <u>fem</u> "). Notem que, amb un format idèntic, el canvi també va ser introduït en la 3 ^a ed. del <u>D.O.</u> Divers procediment gràfic a la veu "fer" del <u>D.G.L.C.</u> : "-subj.pr. <u>faci</u> , etc. (o 4 <u>fem</u> , 5 <u>feu</u>)".
588	En el paradigma del verb <u>haver</u> , inserció de <u>hagem</u> , <u>hageu</u> com a variants consignades entre claudàtors de <u>hàgia</u> , <u>hàgiu</u> , tant per al subj.pres. com per a l'imperatiu.	La 3 ^a ed. del <u>D.O.</u> no es va fer pas resso d'aquesta modificació, ni, tampoc, el <u>D.G.L.C.</u>
592	A resultes d'haver-se suprimit l'observació que el verb <u>acudir</u> podia conjuguar-se com <u>puDIR</u> , el dit verb passava a ser objectivament considerat com a essent només susceptible de conjugació incoativa.	La 1 ^a ed. del <u>D.O.</u> havia assignat a <u>acudir</u> el mateix tipus de conjugació que <u>puDIR</u> ; a la 3 ^a ed., però, se'l tractava com a susceptible de doble conjugació, pura i incoativa. El <u>D.G.L.C.</u> no donava cap precisió sobre la qüestió.

V. Canvis en els repertoris d'algunes famílies de mots

Es tractava de modificacions d'una importància secundària, però que en tot cas no deixaven d'estar justificades per alguna raó de coherència o de matís.

a) En la llista dels "principals adverbis de lloc" [cf.\$99.IIβ].- En va ser suprimida la forma daltabaix, juntament, és clar, amb el corresponent exemple, el qual no casualment era molt semblant al que va figurar al D.G.L.C.: cf., respectivament, Es va enfilear i va caure daltabaix i Estava enfilat a l'armari i va caure daltabaix. Com a motiu de la supressió pot pensar-se que el caràcter compost de l'ítem va induir Fabra a excloure'l d'una llista d'adverbis "principals".

b) En la llista d'adverbis i locucions designadors de la condició de dia passat, present o futur [cf.\$100.II].- En va ser suprimida una indicació sobre el sentit, i un exemple, relatiu a anit (però no l'esment de la dita forma), així com la referència sencera a anit passada (que també contenia una indicació sobre el sentit i un exemple). Notem que la modificació operada va comportar, a més de l'eliminació de la que segurament és la menys viva de les formes reportades, el fet que es deixés d'intervenir en sentit restrictiu pel que fa a la significació de anit (forma que segons el text suprimit només hauria pogut voler dir aguesta nit, però no, com es va precisar en el D.G.L.C., a la nit d'ahir).

c) En la llista de les locucions adverbials de manera [cf.\$102].- De la referida llista, que en la 1ª edició contenia 73 ítems, en van ser suprimits, per raons diverses (que tenien a veure, si no anem errats, amb la voluntat de deixar un conjunt estructuralment i semànticament més homogeni), fil per randa d'un cantó, i d'un

altre cantó un poc i una mica. La llista va patir, encara, la substitució de pel cap més baix per pel cap baix.

d) En la llista de les preposicions fortes [cf.\$129].- L'esmentada llista va ser objecte d'un petit conjunt de modificacions en el detall material de les quals no entrarem, però que podrien resumir-se en el fet que en la 5ª edició quedava precisat: 1º) que devers és sinònim pràcticament universal de cap a; 2º) que vers és sinònim de cap a equivalent a del costat de; i 3º) que envers (en contra del que s'afirmava en la 1ª edició) no és, en rigor, sinònim de la dita cap a.

4.3. Més modificacions normativament significatives

A més de les modificacions fins ara recensades, que incidien directament en l'exposició de la norma, n'hi havia unes altres que també tenien repercussions normatives, bé que en el seu cas indirectes, car consistien en diversos tipus de correccions significatives que Fabra va introduir en la seva pròpia escriptura o en els exemples del text. Dedicarem una atenció especial a un cas particular d'aquestes correccions, que era el consistent en la supressió, explicable per motius estratègics, d'alguns exemples.

I. Correccions en l'escriptura i en l'exemplificació

I.1. Correccions ortogràfiques

a) Supressió de safaretx.- La 5ª edició va eliminar, d'una llista dedicada a exemplificar l'ús de tx en posició final, el mot safaretx [cf.\$20]. El canvi era coherent amb la substitució de safaretx per safareig efectuada al D.O. [comp. 1ª i 3ª eds.].

b) Substitució de aventatge per avantatge.- Ens referim a un conjunt coherent de correccions (avantatge en lloc de aventatge [cf. \$29]; avantatges en lloc de aventatges [cf.\$130.IV]; avantatjosa en lloc de aventatjosa [cf.\$137]). Notem que un canvi en el mateix sentit es va efectuar al D.O.

c) Substitució de Vich per Vic [cf.\$125a].

I.2. Preferència per solucions no arcaïtzants

Ço que, substituït per el que.- Tenint en compte que la 1ª edició es referia al demostratiu arcaic ço com una solució a la qual la llengua literària podia recórrer "amb aventatge" com a substitut de l'article neutre el en la capçalera de relatives substantives (Ço que veig crec) i de les pseudo-relatives corresponents [cf. \$\$62 i 66,1ªed.], i que, en canvi, la 5ª edició al·ludia a la dita forma declarant que "També s'ha usat molt, modernament, la combinació arcaïca ço que; però cal constatar que avui és més aviat evitada" [cf.\$66.II,5ªed.], no és d'estranyar que Fabra es decidís a efectuar substitucions com la de Ço que no vulguis per a tu, no ho vulguis per als altres per Allò que no vulguis... [cf.\$128.III], i la de "ço que acabem de dir..." per "el que acabem de dir..." [cf.\$136].

I.3. Canvis de construcció

a) Substitucions de per per per a.— Segurament pel fet que es tractava d'un verb en passiva, el participi passat del qual pot assimilar-se a un adjectiu, Fabra va substituir les expressions "...és usada [...] Per indicar ..." i "...és molt usada per introduir..." per, respectivament, "...és usada [...] Per a indicar..." i "...és molt usada per a introduir..." [cf. §§7 i 110, 1ª i 5ª eds.]. És possible que aquestes substitucions siguin a l'origen del fet que Marvà [cf. Curs pràctic, 1934, §258] es referís específicament a usar i emprar com a verbs que, tot i ser d'acció voluntària, acostumen a construir-se amb infinitives amb per a, i no pas amb per.

b) Canvis diversos de davant per davant de i de darrera per darrera de.— Com a indicatiu d'un canvi substancial en l'opinió que mereixia a Fabra l'ús amb o sense de dels adverbis locatius preposicionals, la 5ª edició va aparèixer, com ja hem apuntat, amb un considerable nombre de sintagmes del tipus davant de + SN i darrera de + SN allí on la 1ª havia optat per davant + SN i darrera + SN. El fet es donava d'una manera especialment manifesta en els §§44-52, en què es tractava de les posicions dels pronoms febles davant i darrera del [el, 1ª ed.] verb, però també en molts altres casos que aquí no consignarem amb detall (cf., p.ex., §§27, 122, 126, 128, 129).

II. Suppressions estratègiques d'alguns exemples

En certes ocasions significatives la decisió de suprimir un exemple, sense substituir-lo per cap altre, no havia pas estat presa pel simple desig d'alleugerir el text de la 5ª edició sinó per raons més subtils, que podríem anomenar de conveniència estratègica, car es tractava d'exemples que des de determinats punts de vista podien semblar problemàtics o no del tot adequats al cas que pretenien il·lustrar.

a) Supressió d'un exemple amb tenir de.— Era notable el cas de la supressió de l'exemple M'ho tens de deixar d'un text referit al fenomen d'atracció de pronoms febles complements d'un verb en infinitiu pel verb principal de la construcció, quan aquest verb és haver o tenir [comp. §97.II, 1ª i 5ª eds.]. Tot sembla indicar que la decisió presa era una solució de compromís entre la voluntat de mantenir una referència de principi a l'esmentat fenomen (car la desaparició de l'exemple no va pas suposar l'eliminació de la referència genèrica a les construccions amb tenir de, que efectivament el presenten) i una vacil·lació sobre el caràcter normativament acceptable d'aquestes construccions (pel seu parentiu, suposem, amb els girs amb tenir que).

b) Supressió per vacil·lació entre com i com a.— Un segon cas interessant era el de la supressió de Han lluitat com a lleons d'un seguit d'exemples destinats a il·lustrar els usos de com a com a preposició adequada per introduir predicatius [cf. §115, 1ª ed.]. Notem que l'exemple suprimit semblava posar de manifest que la distinció entre el cas per al qual havia estat proposat i el de determinats segons termes de comparatives d'igualtat sense verb explícit és menys clara que no podria semblar a primera vista.

c) Supressió relacionada amb l'ús de per i per a.— Potser la més subtil de les supressions que aquí estem considerant va ser la de la frase A les sis serem tots a casa per rebre els forasters d'un seguit d'exemples que havien estat proposats per il·lustrar el conegut cas de l'ús preferencial de per sobre per a amb construccions d'infinitiu susceptibles de designar tant el fi o l'objecte com el motiu de l'acció expressada pel verb rector [cf.\$128.II]. Encara que és ben possible que Fabra eliminés el dit exemple per la senzilla raó que no hi veies clar sobre quina preposició demana, hi ha també l'atractiva possibilitat que hagués pres la decisió de suprimir-lo per estalviar-se les complicacions que potser havien sorgit, o que en tot cas haurien pogut sorgir, de la circumstància, problemàticament admissible per segons quines mentalitats, que al cap i a la fi l'exemple il·lustra un cas en què ser es comporta com un verb d'acció voluntària.

5. La setena edició

La 7ª edició, publicada l'any 1933, recollia l'"Advertiment" de la 5ª i no n'afegia cap de nou, amb la qual cosa semblava donar a entendre que el seu text no havia sofert modificacions respecte del de la dita 5ª edició. Cosa no certa, perquè n'hien estat efectivament introduïdes unes quantes, que per poc nombroses que fossin posaven de manifest que Fabra no havia donat per definitiva la versió de 1930 i, més generalment, que no considerava acabat el treball d'ajornament del llibre. Si algunes de les noves modificacions van servir per consolidar l'ordenació del sistema dels relatius, algunes altres continuaven reflectint la tendència de la 5ª edició a eliminar arcaïsmes i a atenuar la condemna de certs vulgarismes. De les restants pot dir-se que en general consistien en mers ajustaments, corresponents a decisions ortogràfiques o lèxiques compartides amb el D.G.L.C., de recent publicació, o en la correcció d'algun error. Assenyalem, encara, que la modificació materialment més important, consistent en una reorganització de la Introducció sobre ortografia bàsicament motivada per la introducció d'un apartat sobre l'accentuació gràfica d'uniques famílies morfològiques de mots [cf.\$3,7ªed.], no tenia transcendència des d'un punt de vista normatiu.

5.1. Modificacions en els enunciats normatius

Per donar compte de les modificacions de la 7ª edició que incideixen directament en l'exposició de la norma, primerament prestarem atenció a dos tipus temàticament distingits (les que afectaven l'ordenació dels relatius i les referides als pronoms febles) i tot seguit a dos tipus genèrics més, segons que es tractés de canvis en la valoració normativa de certes formes i el seu ús, o de modificacions en el repertori de determinades categories.

I. Últims canvis en el sistema dels relatius

a) Precisió sobre l'ús de el qual amb funció recta.— Ens referim a la modificació a resultes de la qual quedava precisat que el relatiu compost el qual només pot substituir el pronom feble que amb funció de subjecte i de complement directe en les proposicions explicatives, però no en les determinatives [cf.\$63,7ªed.].

Per bé que en les anteriors edicions podia semblar que Fabra donava per sobreentesa aquesta restricció dels usos de el qual, en la mesura que els exemples adduïts sempre ho eren d'oracions explicatives, no és de descartar la hipòtesi que la decisió normativa pròpiament dita fos realment recent. En tot cas convé assenyalar: 1o) que en la Gramàtica de 1912, com ja hem tingut ocasió de remarcar, es donava un exemple de relativa determinativa en què el qual era usat amb funció no obliqua [cf.G.1912,\$145]; 2o) que en les Converses filològiques, exactament com en les sis primeres edicions de la Gramàtica de 1918, Fabra mai no s'havia referit explícitament a la restricció en qüestió; 3o) que obres com El català i el castellà comparats de Jordana i el Curs pràctic (grau superior) de Marvà, tot i tenir una data de publicació respectivament coetània i immediatament posterior a la de la 7a edició, no es feien pas ressò de l'assumpte.

b) Supressió de la desrecomanació de l'ús de qui fort com a subjecte emfàtic d'explicatives.— Es tractava d'una modificació que afectava una novetat de la 5a edició, i concretament el text en què es deia que "en general, convindria més aviat evitar" les construccions del tipus En Pere Bosch, qui és el capità de l'equip... [cf.\$62,5aed.]. A resultes de la modificació, el text resultant es limitava a consignar, sense més, l'existència d'aquestes construccions, com a essent objecte d'una pràctica "bastant freqüent" [cf.\$62,7aed.].

II. Canvis relatius als pronoms febles

a) Sobre el reemplaçament de ho per l' davant de hi.— La 7a edició va suprimir un text en què es declarava que el pronom neutre ho és reemplaçat per l' davant del pronom adverbial hi (Ex.: Li he dit que posés això dins l'armari, i no l'hi ha posat) i que el mateix canvi de ho en l' és admissible (però no recomanable) davant hi amb valor de datiu [cf.\$51,1a/5a i 7aeds.]. El fet que Fabra hagués deixat de prendre en consideració aquestes dues possibilitats de la combinació l'hi semblava excloure-les, aparentment, de l'ordenació normativa. Cal notar, però, que Fabra va tornar-se a referir a la primera en la Gramàtica pòstuma de 1956 [cf.G.1956,\$79], per bé que ho feia en un text en què anava considerada com un mer recurs, al qual "hom recorre a vegades" per solucionar la impossibilitat del contacte de ho amb hi.

b) Supressió d'un exemple de la combinació se+en+ho.— La 1a i la 5a edicions, tot i no haver dit res, com la mateixa 7a, sobre el contacte de en+ho en l'estudi de les combinacions de dos pronoms febles (el qual contacte quedava, per això mateix, desautoritzat, per bé que no se'n parlés explícitament), curiosament incloïen un exemple de la combinació se+en+ho en l'apartat dedicat a les combinacions de tres pronoms (dur-se-n'ho, per dur-se'n això) [cf.\$56,1aed. i \$57,5aed.]. La 7a edició va suprimir, significativament, aquest exemple [cf.\$57,7aed.].

III. Canvis de valoració normativa sobre certes formes i el seu ús

a) Sobre el gènere dels noms abstractes en -or.— La 5a edició havia deixat intacte el text de la 1a en què es declarava que "Un cert nombre d'abstractes en or, masculins en el llenguatge corrent, solen avui fer-se femenins en la llengua literària (en ca-

talà antic eren igualment femenins)" [cf.\$29,1a i 5aed.]. La 7a edició va canviar aquesta disposició normativa inclinant-se favorablement, de fet, per la solució no arcaïtzant ("Un cert nombre d'abstractes en or admeten els dos gèneres; el femení, però, és arcaic.") [cf.\$29,7aed.]. Notem que el Diccionari ortogràfic havia passat de qualificar tots els noms que s'esmentaven en la llista de la G.1918 com a "m., lit. f." a distingir el cas general en què es mantenia aquesta indicació en totes les edicions (corresponent a noms com color, dolor, error, favor, honor, etc.) del cas de amor i ardor, que en la 3a edició anaven qualificats de "m. (f.)". El D.G.L.C., pel seu cantó, també va distingir entre el cas general, qualificant els noms corresponents de "m. [i f.]", del cas de amor i ardor, que, junt amb clamor (que el D.O. havia mantingut en el cas general), qualificava de "m. i f.", i va dedicar un tractament especial a rancor (mot també inclòs en la llista de la G.1918), qualificant-lo merament de "m.".

b) Supressió de la desrecomanació de est i eix.- La 7a edició va substituir la poc justificada desqualificació d'aquestes formes, que s'havia mantingut en la 5a edició, per una simple anotació, sense més comentaris, de la seva existència ("Notem l'existència de est i eix, equivalents a aquest i aqueix") [cf.\$59,7aed.]. El canvi era coherent amb el fet que si bé en el D.O. [3aed.] encara es llegia, p.ex., "est pron. [millor: aquest]", en el D.G.L.C. les dues formes van ser precisament introduïdes com a equivalents de les respectives formes reforçades.

c) Supressió d'una declaració relativa a l'ús en plural de prou, força i massa.- Del text en què, en un registre descriptiu, es donava raó de l'ús, en el llenguatge parlat, dels plurals prous, masses i forces "sobretot en el cas en què no van adjunts a un substantiu" [cf.\$68,1a/5a i 7aed.], la 7a edició va fer desaparèixer el corollari "Sembla, però, millor, de fer els dits mots invariables". Per bé que es podria aduir que la supressió es devia al fet que, referint-se el dit text a un ús del llenguatge parlat, no tenia gaire sentit entrar en desrecomanacions, el cert és que la modificació introduïda comportava, de fet, major tolerància per l'ús en qüestió.

d) Sobre el gir no res menys.- Les edicions 1a i 5a havien consignat en la llista de les conjuncions anomenades continuatives, sense afegir cap comentari, la locució no res menys [cf.\$130.V.1a i 5aed.]. La 7a edició va passar a posar aquest gir entre uns parèntesis que d'alguna manera l'excloïen de la dita llista i a declarar que, "usat per alguns, és arcaic" [cf.\$130.V.7aed.].

IV. Canvis en repertoris diversos

a) En la llista del mots amb accent diacrític.- La 7aed. va afegir als 39 ítems de què havia constatat la dita llista des de la 1a edició els mots cóc, rés i tòt [cf.\$5,1a-5aed.;\$4,7aed.]. Tots aquests mots havien estat introduïts al D.G.L.C. A més, la que fins llavors havia estat una entrada dedicada a nòs ("nòs, pronom personal fort (Ex.: nòs amb nòs") passava a dedicar-se a nós sense per això deixar de referir-se, com a familiarisme, al gir nòs amb nòs ("nós, pl. majestàtic (Ex.: Nós, rei d'Aragó... Fam. nòs amb nòs"), tractament equivalent al que havia estat donat a la veu nós en el D.G.L.C.

b) En el repertori dels adjectius indefinits. - La 7ª edició optava per suprimir del dit repertori la forma arcaica mant, manta, com a digne final d'una evolució valorativa que s'havia iniciat amb una referència no negativa a l'intent de posar-la en circulació (1ªed.) i havia continuat amb una desrecomanació força clara del seu ús (5ªed.) [cf. \$69,1ª/5ª/7ªeds.].

c) En la llista dels verbs de la 2ª conj. de radical en ix. - D'aquesta llista la 7ª edició va eliminar-ne el verb arcaic irèixer [cf. \$89,1ª/5ª i 7ªeds.]. Notem, però, que aquest verb, com a pronominal i sense indicació d'arcaisme, havia estat introduït en el D.G.L.C.

d) En el repertori dels adverbis de lloc demostratius. - Tancant un curiós cicle, la 7ª edició deixava de suprimir allí del dit repertori (com havia fet la 5ª edició) i retornava al de la 1ª ("ací, aquí, allà i allí") [cf. \$99.I,1ª/5ªeds., i \$99,7ªed.].

e) En la llista de les locucions prepositives notables. - A aquesta llista, que no havia sofert canvis en la 5ª ed., la 7ª edició hi afegia enmig de, però en canvi en suprimia sense sabuda de i hi modificava la grafia de en front de, que passava a ser enfrent de [cf. \$129,1ª/5ª i 7ªeds.]. (Notem que enfrent de havia estat consignat en el D.G.L.C. [cf.veu "enfrent"].)

f) En el repertori de les locucions conjuntives adversatives. - La 7ª edició hi introduïa el canvi, merament ortogràfic, de no gens menys per nogensmenys [cf. \$130.IV,1ª/5ª i 7ªeds.]. (Nogensmenys figurava en el D.G.L.C.)

5.2. Canvis d'escriptura amb significació normativa

Com ja havia succeït a la 5ª edició, Fabra va introduir en la 7ª un bon nombre de correccions d'escriptura que no eren en absolut indiferents des d'un punt de vista normatiu. D'entre aquestes correccions convé destacar les que eren conseqüència directa de modificacions doctrinals recents, introduïdes en la 5ª edició o bé en la mateixa 7ª.

I. Canvis induïts per modificacions doctrinals de la mateixa obra

a) Com a conseqüència del nou tractament que la 7ª edició donava a la qüestió del gènere dels noms abstractes en or podien constatar-se canvis com el de una error en un error [cf. \$6,1ª/5ªeds., i \$5,7ªed.] i el de dues valors en dos valors [cf. \$17,1ª/5ª i 7ªeds.].

b) En una línia ja iniciada en la 5ª edició, Fabra va continuar substituïnt, en la 7ª, nombroses construccions de règim directe de les preposicions adverbials locatives darrera i davant per construccions de les dites preposicions amb de [cf. 7ª ed.: "darrera dels prefixos" (§§13 i 17), "darrera de consonant" (§13), "darrera de i" (§20), "darrera de m" (§23), "davant de consonant" (§24), "darrera de tot" (§27), "darrera de les preposicions" (§42)]. Notem com a curiositat, però, que malgrat el caràcter sistemàtic d'aquestes substitucions, en la 7ª edició va persistir un excepcional "darrera una proposició afirmativa" [cf. \$130.III, 7ªed.].

c) D'acord amb la doctrina sobre les relatives substantives introduïda en la 5ª edició [cf. §66,5ª i 7ªeds.], la 7ª edició va substituir l'expressió "S'enganyen els que creuen..." per "S'enganyen els qui creuen..." [cf. §109,1ª/5ª i 7ªeds.]. Igualment, en exemples, Els qui treballarem serem recompensats i Els qui treballlem... van substituir uns respectius Els que treballarem... i Els que treballlem... [cf. §96,1ª/5ª i 7ªeds.].

d) Havent-se introduït, en la 5ª edició, la precisió que només devers, però no envers, és sinònim de cap a, la 7ª edició va substituir l'expressió "...la indicació de l'indret envers el qual..." per "...la indicació de l'indret devers el qual..." [cf. §116,1ª/5ª i 7ªeds.].

e) D'acord amb una modificació de la mateixa 7ª edició de què ja hem fet esment, la dita edició corregia l'accentuació del pronom majestàtic de 1ª persona que havia estat donada, en la 5ª edició, a un exemple de Muntaner que en la 1ª edició havia aparegut amb la dita forma sense accent [cf. §130.IV: 1ªed.: «...nos el cel no.ns en podíem pujar...»; 5ªed.: «...nòs el cel no.ns...»; 7ªed.: «...nós el cel...»].

f) Notem, encara, un "nogensmenys" que apareixia, per correcció coherent amb un canvi ja esmentat, en lloc del corresponent "no gens menys" [cf. §136,1ª/5ª i 7ªeds.].

II. Altres canvis ortogràfics, lèxics i sintàctics

a) Correcció de Jeremies per Jeremias.— Correcció remarcable, sobretot tenint en compte que, si no anem errats, l'I.E.C. ha acabat inclinant-se per la primera solució [cf. §12,1ª/a i 7ªeds.].

b) Substitució de emplear per emprar.— Podia constatar-se en un sol cas [cf. §63.III,1ª/5ª i 7ªeds.: "hom emplea" -> "hom empra"]. (Sobre la qüestió, notem que el D.O. havia passat de consignar la veu "emplear", amb la indicació "[cast.]" [cf. 1ªed.] a consignar "emprar" [cf. 3ªed.].)

c) Introducció d'article entre de i el nom de l'any donat en xifres.— Com a referència d'uns quants exemples de la llengua medieval, en la 7ª edició podia llegir-se "Document del 1392", "Document del 1388", "Document del 1383", on en les anteriors edicions figurava "Document de 1392", &. [cf. §130.III i V,1ª/5ª i 7ªeds.].

CAPITOL TERCER

1. Introducció

No cal insistir gaire en el molt important paper de divulgació i consolidació de la reforma lingüística fabriana que van tenir les Converses filològiques, famosa col·lecció de més de vuit-cents articles periodístics breus que Fabra va publicar entre els anys 1919 i 1928, primer a La Publicidad (anys 1919-20) i després en aquest mateix diari, convertit ja en La Publicitat (anys 1922-28). Però la importància de les Converses no s'ha de mesurar, només, per l'eficàcia que en el seu moment van tenir com a plataforma divulgativa, sinó també pel fet que, preses en conjunt, segurament constitueixen, com ha afirmat Solà,¹ "el corpus més important de doctrina sobre el català modern"¹. Aquest valor global de les Converses, que difícilment podien percebre, per fidels que fossin, els lectors dels efímers articles de diari, es va poder posar públicament de manifest, en circumstàncies històriques ben diverses (però que curiosament tenien en comú el fet de correspondre a situacions polítiques dictatorials), gràcies a dues edicions que se'n van fer en forma de reculls temàticament ordenats: la primera, que va ser publicada per l'editorial Regina a mitjans dels anys 20, contenia una bona part de les converses de la 1ª sèrie, és a dir, de les aparegudes a La Publicidad; la segona, que és la molt coneguda de l'editorial Barcino (1954-56), n'aplegava un conjunt de 619, el qual en principi pot considerar-se (si deixem provisionalment de banda l'exigència d'algunes crítiques fonamentades) com a representatiu de la totalitat de les publicades originalment. En aquestes edicions, en tot cas, les Converses veïen d'alguna manera disminuïda la seva originària dimensió d'obra de circumstàncies i adquirien, en conseqüència, una condició comparable a la de les gramàtiques majors de l'autor.

Mancant l'edició de l'Editorial Regina [Converses filològiques. Primera sèrie, Barcelona, Ed. Regina, s.d.] de data de publicació, sembla que aquesta pot fixar-se en l'any 1924, si hem de fer cas del que es deia en la relació bibliogràfica de les obres de Fabra que figurava en la contraportada del seu Compendio de gramàtica catalana [1929], per bé que en l'edició de bibliòfil de les Converses² publicada el 1946 a París es donés com a referència l'any 1922². Sigui com sigui, aquesta edició contenia, com hem dit, l'essencial de les converses publicades a La Publicidad del 18 de novembre de 1919 al 31 de desembre de 1920, amb algunes supressions i afegits per conèixer el detall dels quals pot consultar-se amb profit l'esmentada edició crítica de Rafel. En publicava, concretament, 221, numerades en xifres romanes i sense fer-ne constar la data de publicació original, i les agrupava temàticament en cinc capítols: 1) Qüestions de lèxic: Pertorbacions en la forma dels mots. Pertorbacions en llur significació [conv. I-LXVIII]; 2) Qüestions sintàctiques: Conjuncions. Pronoms i adverbis relatius. Preposicions. Article neutre. Pronoms personals febles [conv. LXIV-CXXXIII]; 3) Qüestions morfològiques: Verb. Nom. Pronom [conv. CXXXIV-CLXX]; 4) Qüestions ortogràfiques [conv. CLXXI-CC]; 5) El català i l'espanyol comparats [conv. CCI-CCXXI].

1. Cf. Solà 1977b, Nota 33, pàg. 72.

2. Cf., sobre la qüestió, la nota 8 del pròleg de Joaquim Rafel al primer volum de la seva edició crítica de les Converses (1983).

Cal notar que les converses que conformaven aquest darrer capítol reproduïen, amb alguns pocs canvis d'ordre, una seqüència que Fabra, ja des de l'origen, havia concebut com a unitària i molt diferenciada temàticament de la resta, de tal manera que no tan sols es distingien pel fet d'haver aparegut a La Publicidad gairebé en bloc, amb molt poques converses intercalades (de les 28 que aquest diari va publicar del 25 de maig al 14 de juliol de 1920 pot dir-se que només cinc no formaven part del bloc, el qual era, per tant, una mica més ampli que el recollit en l'edició que ens ocupa), sinó, sobretot, perquè se situaven sistemàticament en un terreny, el de la gramàtica històrica comparada, que incidia en la tasca normalitzadora d'una manera molt diferent de les intervencions normativistes corrents. Tenint-ho en compte, podríem deduir de la mera distribució numèrica de les 200 converses restants que el pes relatiu de les que versaven sobre qüestions de sintaxi i morfologia (107 converses) suposava més d'un 50% de les directament dedicades a la tasca normativa. Si afegim que de les 63 converses dedicades a qüestions lèxiques n'hi havia una dotzena que es referien a fenòmens que, pel seu grau de generalitat, acostumen a ser tractats en els manuals de gramàtica, pot dir-se que aquesta edició de la 1ª sèrie de les Converses posava de manifest que el Fabra dels anys 1919-20 havia orientat una part important de la seva feina de divulgació a ampliar, complementar i consolidar els efectes de la recent publicació, els anys 1918 i 1919, de la Gramàtica de l'Institut.

Un aspecte interessant de l'organització temàtica de l'edició Regina és que, a la manera de la Gramàtica de 1912, fonamentava la separació establerta entre qüestions sintàctiques i morfològiques en una distinció entre categories gramaticals i categories lèxiques. Cal dir, però, que de fet la separació equivalia a considerar entre les segones, gairebé exclusivament, tot de problemes relacionats amb la morfologia verbal.

L'anàlisi que a continuació iniciarem se centrarà, d'acord amb la perspectiva general del nostre treball, en les converses de sintaxi i de morfologia. A cadascun d'aquests grups de converses dedicarem un apartat, procurant seguir de prop l'ordenació temàtica originària. Dedicarem un altre apartat, a més, a les ja referides dotze converses que hem considerat "gramaticals" tot i que en l'original figuressin en el capítol dedicat a les "lèxiques". Avancem que aquesta anàlisi no solament confirmarà el previsible paper de complement de la Gramàtica de l'Institut que van tenir les converses de la 1ª sèrie, sinó que també posarà èmfasi en la molt notable condició de laboratori lingüístic que sovint tenien com a centre de difusió i de contrastació de noves propostes normatives, o, encara, en la seva utilitat com a simple instrument de rectificació o suplència de determinades mancances de l'esmentada Gramàtica de 1918.

2. Les converses de sintaxi

Quan, en els apartats següents, vulguem fer ús d'una referència numèrica per designar les converses, farem servir la numeració de l'edició original, quasi sempre afegint-hi entre parèntesis, però, la xifra que és atribuïda a la conversa considerada en l'edició crítica de Rafel. No cal dir que amb aquest procediment ens proposem de facilitar al lector l'accés als textos de referència.

2.1. Sobre les conjuncions

L'edició Regina incloïa set converses relatives a l'ús de les conjuncions. En general relacionades amb qüestions ja tractades en la Gramàtica de l'Institut, normalment es caracteritzaven pel fet d'ampliar-les, oferint una exemplificació abundant i referint-se explícitament al castellanisme que acostumava a suscitar-les. Tenien com a objecte temes com els següents:

10) La recomanació d'usar no res menys amb valor continuatiu, com a sinònim de a més, encara, ultra açò i així mateix, i no com a traducció del castellà nada menos o del francès néanmoins (cast. sin embargo) [65(55)->G.1918,\$130.V].

20) Una raonada denúncia, com a calc de certs usos de pues, del doncs causal, que incloïa una queixa de l'ús abundós que d'aquest es feia en la revista infantil Patufet [66(14)->G.1918,\$130.IV].

30) L'ús de perquè, no sols com a conjunció causal sinó també final (amb denúncia explícita del castellanisme per a que), així com els usos de per tal que i de per tal com, precisament suggerits com a solució de la possible ambigüïtat de perquè, junt amb una referència a la possibilitat de reintroduir l'expressió relativa per què per traduir el castellà por lo cual [67-69(49-51)->G.1918,\$137].

40) Una declaració de preferència, en resposta a la consulta d'un lector, per la fórmula de correlació comparativa com més...més sobre la solució quant més...tant més, de la qual tanmateix es reconeixia que també es troba en català antic [70(217)->G.1918,\$135α].

Una conversa, però, anava dedicada a una proposta de reintroducció d'ús de la qual no es pot trobar cap rastre a la Gramàtica de l'Institut: era la referida a la locució conjuntiva tota vegada que, que caldria usar amb valor condicional, com il·lustraven els nombrosos exemples dels clàssics oferts, i no pas amb valor condicional, com era costum modern [64(71)].

2.2. Sobre els relatius

a) De les onze converses que versaven sobre l'ús dels relatius, nou es referien a qüestions que ja havien estat tractades en les primeres edicions de la Gramàtica de 1918 i que a vegades, segurament tenint en compte la posició adoptada en aquestes converses, van ser objecte de canvis en les últimes edicions de l'esmentada obra. Les qüestions de referència eren les següents:

10) La denúncia dels castellanismes consistents a fer ús de quin (o de art+quin) en correspondència amb el castellà art+cual, i de qual, o quin, per traduir cuyo [71,74,80 ->G.1918,\$64].

20) L'establiment d'una clara distinció entre els usos correctes i incorrectes (calcats del castellà) de art+que [72(37) ->G.1918,\$62(1ªed.);\$63(5ª/7ªeds.)].

30) La valoració com a inadmissibles de les construccions pseudo-relatives amb el que, la que, &., en lloc de quin, quina, &.,

basada en l'observació que una oració com Demana la que tenen no té per què significar el mateix que Demana quina tenen, i això d'acord amb un tractament que, en convertir en decidit rebuig la relativa tolerància de què aquestes construccions havien estat objecte en les primeres edicions de la G.1918, era coherent amb el fet que a partir de la 5ª edició Fabra va optar per deixar de referir-s'hi [73(72)->G.1918,§66(1ªed.)].

40) La consideració com a tolerables en l'estil familiar de les relatives d'ús popular amb que conjuntiu més pronom feble anafòric de l'antecedent, d'acord amb una actitud més oberta que la mostrada en les primeres edicions de la G.1918, actitud més oberta que va ser recollida en les últimes [75,79(46,41)->G.1918,§65(1ªed.† 5ª/7ªeds.)].

50) Un recordatori, abundantament il·lustrat amb exemples d'autors clàssics, de l'existència de la locució la qual cosa com a solució equivalent al castellà lo cual [76(39)->G.1918,§63(1ªed.)].

60) La proposta d'usar el relatiu simple què, com a alternativa de la qual cosa, darrere de certes preposicions (en concret, de i per, si hem de fer cas dels exemples de la llengua medieval adduïts) [78(40)]. Notem que la versió d'aquesta proposta donada per la G.1918 va sofrir curioses variacions entre les primeres i les darreres edicions: mentre la 1ª s'havia referit al cas de per què -així com als de per on, d'on i on, que no eren esmentats en la conversa de referència-, la 5ª et seq. se centraven exclusivament en el cas de de què, abans silenciats [cf.G.1918,§130.VI(1ªed.† 5ª/7ª eds.)].

b) Les dues converses restants es caracteritzaven pel fet de presentar propostes d'un caire diguem-ne experimental que no van ser recollides en cap de les edicions de la G.1918 (ni, si no anem errats, en cap altra gramàtica de Fabra o d'autors fabristes). Ens referim a:

10) La que anava dedicada a suggerir la reintroducció en la llengua literària de diversos girs medievals en què apareixia el mot cosa com a anafòric d'una proposició i actuant, alhora, com a antecedent d'un relatiu oblic (en exemples com ara "E en açò us pregam que no haja falla, car cosa és de què haurem gran pler") [77(241)].

2) La que, en un to certament menor, proposava que s'assagés la introducció de les construccions que podríem anomenar relatives d'antecedent relatiu, encapçalades per on que, per qui que i per quan que [81(95)].

2.3. Sobre les preposicions

a) L'edició Regina recollia 24 converses relatives a l'ús de les preposicions, la majoria de les quals es referien, excepte dues, a les preposicions febles. Sense que, des d'un punt de vista normatiu, pugui parlar-se de canvis de plantejament importants respecte de les doctrines exposades a la G.1918, cal dir que, en general, les converses en qüestió solien aportar diversos tipus de justificacions i precisions a aquestes doctrines. Això passava, per exemple:

10) En la conversa dedicada als usos de a amb complements directes, que compensava la poca atenció prestada als detalls normatius amb una sèrie de consideracions de gramàtica comparada (amb referències a Meyer-Lübke) tendents a fer veure que en el català clàssic, com en altres llengües romàniques i a diferència del castellà, aquests usos tenien un caràcter vertaderament excepcional [82(113)].

20) En les converses que oferien un ampli tractament de la qüestió de l'obligatòria substitució de en per a davant d'infinitives complements de verbs que quan regeixen substantiu es construeixen amb la primera d'aquestes preposicions. El tractament es distingia pel fet de fonamentar la disposició normativa en tres tipus de raons, és a dir, en els usos de la llengua parlada moderna, en l'existència d'una forta tendència clàssica (a bastament exemplificada) a usar les construccions amb a i, també, en la conveniència (des d'una perspectiva logicista típica de Fabra) que les construccions amb en es restringissin a l'expressió de determinacions circumstancials temporals [85-88(117,118,121,122) ->G.1918, §§114.I,126]

30) En les converses dedicades als usos locatius de a i en, que oferien interessants consideracions de gramàtica històrica tendents a justificar el bon fonament d'una norma que, per una altra banda, era exposada d'una manera més precisa i clara que en la G.1918 (i també que en l'ordenació pre-normativa de la G.1912), particularment en la mesura que posava molt d'èmfasi a assenyalar que davant de l'article definit (i malgrat la genèrica preferència per a en tal cas) les dues preposicions poden usar-se no solament per traduir la castellana en sinó també, amb igualtat de drets, la castellana a [89-92(61-64)->G.1912,\$135; G.1918, §§116, 125].

40) En les converses que versaven sobre la caiguda o abdicació de preposicions febles davant que, que a més de reparar la indeterminació expositiva de què havia estat objecte el cas de en en la G.1918 (però sense dir res sobre el cas de amb, que havia estat esmentat en la G.1912) i d'al·ludir, per condemnar-ne l'ús, a les solucions amb manteniment de la preposició i amb accentuació, com si d'una relativa es tractés, de la conjunció que, oferien elements de gramàtica comparada tendents a demostrar que és el castellà, i no pas el català, la llengua que presenta un comportament excepcional en la matèria [101-103(53,54,242)->G.1918, §§116, 125].

50) En la conversa que, versant sobre girs d'obligació, anava dedicada a condemnar no solament l'estès ús de tenir que i de haver-hi que, sinó també (amb menys força) el d'altres solucions calcades del castellà com ara ésser precis que, ésser de necessitat que, fer falta que, i a recomanar, consegüentment, el de haver de (gir que justificava la inclusió de la conversa en l'apartat dedicat a les preposicions) i el de caldre [96(123)->G.1918, \$132].

60) En la conversa que, en relació amb la denúncia de l'ús preposicional, per calc del castellà, de baix, feia veure que el comportament del català en aquest punt és molt acostat al que presenten el francès i l'italià [104(13)->G.1918,\$129].

b) En tres converses relatives a les preposicions es podien llegir interessants consideracions d'incidència normativa no recollides a la G.1918. Ens referim a les que versaven sobre:

10) La substantivació de l'infinitiu [95(112)].- Aquesta conversa desrecomanava l'ús de les infinitives substantivades amb el i recomanava que fossin substituïdes (tant si es tractava d'infinitives objecte com d'infinitives subjecte posposades al verb) per construccions precedides de la preposició de; sostenia, a més, que la pràctica recomanada era la que seguia "normalment" el català antic, com il·lustraven sis exemples del Tirant. Notem que Solà, en un estudi en què posava en dubte que l'ús de l'infinitiu substantivat no fos corrent en la llengua clàssica, n'assenyalava la importància com a origen d'una posició normativa que ha tingut una gran influència "en la fesomia de la prosa posterior a Fabra"¹.

20) L'ús de per davant d'infinitiu [100(60)].- Era una conversa que en el marc d'un conjunt de quatre que en línies generals es referien a l'ús de per i de per a en uns termes homòlegs dels de la G.1918 [97-100->G.1918,\$128], feia la insinuació que, no essent susceptibles d'equívoc la major part dels casos de per a infinitiu establerts, podria acceptar-se la simplificació consistent a substituir-hi per a per per. Remarquem que amb això Fabra, per bé que ho fes en un registre hipotètic, obria una perspectiva que després han fet seva Coromines i Solà.

30) Les locucions i girs amb el mot esguard [105(202)].- Es tractava d'una conversa que ampliava substancialment l'homòloga referència de la G.1918 (que es limitava a incloure en esguard de en una llista de locucions prepositives [cf. G.1918,\$129]), proposant molt documentadament que es reintroduís l'ús de les locucions en esguard de i per esguard de, així com del gir verbal haver esguard a (amb haver substituïble modernament per tenir).

c) La resta de converses referides a les preposicions pertanyien a un tipus no gaire abundant, però que donava peu que es manifestessin les millors virtuts pedagògiques de Fabra: eren converses que podríem anomenar resumptives, o de síntesi.

10) Dues d'aquestes converses anaven dedicades a oferir un criteri gramatical clar i senzill per distingir entre complements directes i indirectes en casos de possible confusió motivats per l'ús castellanitzant de la preposició a amb els primers, i això d'acord amb un plantejament no gaire allunyat del text que la G.1918 havia dedicat a la qüestió [83,84 (114,116)->G.1918,\$113].

20) Una altra conversa oferia una mena de recapitulació, en forma de tres regles, de tots els usos normativament establerts de la preposició a (en concret, dels usos diguem-ne excepcionals davant de complement directe, dels usos davant d'infinitius complements de verbs de règim amb a o en, i dels usos locatius, indistintament posicionals i direccionals) [93(119)].

30) Més interès tenia, segurament, la conversa que consistia en una síntesi sobre els usos de la preposició de que tenia com a

i. Cf. "Substantivació de l'infinitiu", a Solà 1972, pàg. 70.

fil conductor les pertorbacions sofertes per diverses construccions relacionades amb aquesta preposició a causa de la interferència del castellà (tant a l'hora de preferir la solució amb presència de de, com en el cas de davant de, darrera de, damunt de, etc., locucions prepositives d'ús molt més freqüent que el de les corresponents preposicions adverbials simples, com a l'hora d'inclinar-se per solucions amb absència de la dita preposició, en casos com el de les expressions quantitativ + (de) + nom: molt vi/molt de vi, i en el de les infinitives subjecte o complement directe: m'agradaria veure-les/m'agradaria de veure-les; decidir anar-hi/decidir d'anar-hi) [94(65)]. Indiquem breument, aquí, que en relació amb el primer dels casos referits és digne de notar el canvi de postura de Fabra que reflectien les últimes edicions de la Gramàtica de l'Institut [cf. G.1918, §124(1ªed. +5ª/7ªeds.)].

2.4. Sobre l'article neutre

Les cinc converses relacionades amb l'article neutre que figuraven en l'edició Regina suposaven, sens dubte, una millora respecte del tractament (dispers, incomplet i mancat de cap indicació que l'afer considerat pogués suscitar problemes) que la qüestió havia rebut en la Gramàtica de l'Institut. Opinem, però, que la doctrina continguda en aquestes converses patia dels defectes d'un plantejament massa empíric, sempre centrat en la denúncia d'incorreccions i incapaç d'oferir al lector indicacions clares sobre la natura dels tipus estructurals afectats per les incorreccions denunciades. En concret, les dites converses oferien: 10) una il·lustració, basada en textos del Tirant, que la llengua medieval no feia ús de cap oposició formal entre l'article masculí i el neutre [197(73)]; 20) la denúncia d'alguns casos d'ultra-correcció òbviament atribuïbles al malentès (que podia haver estat induït, però, per la insuficiència del tractament de la mateixa G.1918 a què acabem d'al·ludir) a resultes del qual tot lo castellà pot ser traduït o bé per el o bé pel demostratiu arcaic ço (la conversa 106(234) es referia a *en el referent a, i la conversa 108(70) a *ço important, *ço útil, etc.); 30) l'inici d'una consideració (que posteriorment, en la 2ª sèrie de les Converses, va ampliar-se) de diversos girs medievals susceptibles de ser usats com a solució dels problemes plantejats per un lo intensiu castellà mai clarament distingit, per una altra part, del lo abstractiu¹ [109-110(138-139)].

2.5. Sobre els pronoms febles

Les dotze converses dedicades als pronoms febles, que en concret versaven sobre alguns casos més o menys problemàtics de combinacions de dos o tres pronoms, no oferien cap variació important respecte de l'ampli i detallat tractament fonamental que Fabra havia donat a la qüestió en la Gramàtica de l'Institut. Indiquem-ne ràpidament els continguts:

10) La denúncia dels usos incorrectes de els hi, tant de els hi per els [111(80)], com de els hi per els ho, els el, els el, els la i els les [112,121(81,129)].

1. Cf., sobre la qüestió, el treball canònic de Solà, "L'abstracció i la intensitat", a Solà 1972, pp.73-101.

20) La denúncia de l'error, banal però freqüent, que consisteix a escriure l'hi en lloc de li [116(124)].

30) Una consideració detallada del cas de la substitució de li'n per n'hi, en què podia apreciar-se una petita variació de valoració normativa entre la conversa 113(82), que semblava inclinar-se per un rebuig sense matisos, i la conversa 122(131), que n'acceptava, més d'acord amb el tractament de la Gramàtica de l'Institut [cf. G.1918, §55(1ªed.); §56(5ª/7ªeds.)], la possibilitat en "l'estil familiar".

40) Una consideració del cas de *els en hi per els hi, que procedia per comparació amb els casos de els n'hi correctes i que, alhora, apuntava a una tolerància per els en hi com a variant de els n'hi [114(83)]. Notem que la referida actitud de tolerància per l'ús de la forma reforçada en darrere d'un pronom acabat en s i davant d'un mot començat en vocal o h va ser recollida en les darreres edicions de la Gramàtica de l'Institut [cf. G.1918, §53(5ª/7ªeds.)].

50) Una justificació, basada en testimonis de la llengua clàssica (Muntaner, Martorell), de la norma referent a la substitució de li per hi en les combinacions amb pronoms acusatius altres que ho [115(84)], la qual anava complementada per una defensa del manteniment de la combinació li ho, per molt que una bona part dels clàssics haguessin expressat l'encontre de ho i li mitjançant lo-y (o loy), solució equivalent a la moderna l'hi [120(128)].

60) Diverses precisions sobre els valors acceptables de la combinació l'hi [179(125)] i sobre les grafies l'hi i la hi com a equivalents a les medievals lo li i la li [118, 119(126, 127)].

2.6. Sobre l'ús de certs temps verbals

L'edició Regina recollia quatre converses dedicades a diverses qüestions relacionades amb l'ús dels temps verbals.

a) D'aquestes converses cal destacar la 123(98), que havia estat publicada originàriament el dia 13 de març de 1920, pel fet que Fabra hi prenia nota de l'existència del pretèrit perifràstic de subjuntiu, cosa que, segons creia saber, no havia fet mai abans cap altre gramàtic. La conversa també contenia una recomanació que aquest temps fos incorporat de ple dret als paradigmes verbals del català, recomanació que el mateix Fabra va seguir a partir de la 5ª edició de la G.1918 [cf. G.1918, §95(5ª/7ªeds.)].

b) La següent conversa [124(107)] es referia a la qüestió de la possible alternança dels imperfets d'indicatiu i de subjuntiu en construccions condicionals, i del present de subjuntiu i del futur en construccions temporals amb quan, des d'una òptica que tendia a constatar la preferència moderna, deguda segurament a la influència del castellà, pels temps de subjuntiu en tals casos, sense per això formular cap recomanació normativa clara en contra d'aquesta tendència. Recordem que pel que fa al cas de les condicionals Fabra va suprimir en les darreres edicions de la Gramàtica de l'Institut una declaració de preferència per les solucions amb imperfet d'indicatiu que figurava a les primeres [cf. G.1918, §96(1ªed. + 5ª/7ªeds.)].

c) Les dues converses restants [125,126(108,109)] es referien al cas de l'alternança del present de subjuntiu i del futur en relatives substantives del tipus Els que [sic] treballin/treballaran seran recompensats amb un tractament pràcticament idèntic al de la Gramàtica de l'Institut [cf.G.1918,\$96], que consistia a fer veure les virtuts del futur de cara a estalviar els casos d'ambigüitat que podria originar el fet que les persones primera i segona del plural del subjuntiu present coincideixen, en determinats verbs, amb les respectives del present d'indicatiu.

2.7. Sobre altres qüestions

Les set converses finals del capítol de sintaxi incidien en alguns temes d'importància, i concretament en el de la concordança, en el dels usos dits pleonàstics dels pronoms febles en i hi, i en el de les construccions negatives.

I. Sobre la concordança

a) La primera de les converses que s'ocupava de fenòmens de concordança [127(161)] anava dedicada a donar precisions sobre les diferències existents entre el francès i el català pel que fa a la concordança del participi passat de temps compostos de verbs transitius en els diversos casos en què el verb va precedit del complement directe. Des d'un punt de vista normatiu la conversa de referència no aportava cap novetat respecte del que sobre la qüestió s'havia dit a la Gramàtica de l'Institut [cf.G.1918,\$94]. Cal dir que aquesta conversa havia estat publicada, a La Publicidad, formant part de la seqüència de les dedicades a la comparació del català i l'espanyol: com a tal havia anat immediatament precedida, en origen, d'una altra conversa que situava la qüestió de la concordança del participi passat en el marc més ampli d'una comparació entre les principals llengües romàniques i que l'edició Regina també va recollir, però sense separar-la de la seqüència original [217(160)].

b) L'altra conversa sobre qüestions de concordança inclosa en el capítol de sintaxi [130(251)] pot considerar-se una veritable rara avis, per tal com incidia en un tema que Fabra va desbrossar molt poc: el de la concordança subjecte/verb o, més generalment, de la concordança subjecte/predicat. La conversa, en concret, es referia a tres tipus de situacions: la corresponent a construccions amb un subjecte consistent en un nom col·lectiu acompanyat d'un complement en plural, respecte de la qual es deia que la concordança pel sentit (és a dir, en plural) podia fer-se segons els casos, per bé que l'únic exemple català adduït (Fabra n'esmentava cinc més de clàssics francesos), que era Un gran nombre d'escriptors cometien aquesta falta, il·lustrava un cas de concordança pel sentit que l'autor considerava explícitament obligatòria; la de construccions amb subjecte constituït per un nom col·lectiu sense complement (que anava exemplificada per La gent no sabien per on havien d'entrar), en relació amb la qual la concordança pel sentit es declarava en general possible; i la de construccions com Vós sou encara jove, cas notable en què el subjecte concorda gramaticalment amb el verb i pel sentit amb l'atribut.

1. L'únic manual de català en què la qüestió de la concordança s'ha abordat amb un mínim d'amplitud és la Gramàtica catalana de Badia. Cf., sobre el tractament d'aquest autor, Cap.XVI,\$2.7.

II. Sobre els usos pleonàstics de en i hi

a) La primera de les converses sobre els usos pleonàstics de en i hi [128(210)] es referia al cas de les construccions en què els dits pronoms reprenen un sintagma preposicional avantposat en la capçalera de l'oració. Com en tantes altres qüestions delicades, Fabra hi adoptava una posició normativa que podríem qualificar de dialèctica. Car si bé començava reconeixent, escudant-se en l'autoritat d'un exemple de Bernat Metge, que aquest tipus de construccions són "permissibles", tot seguit passava a denunciar-ne l'excés de freqüència en la llengua dels escriptors moderns i a afirmar que, "en el fons", constitueixen una incorrecció gramatical només tolerable excepcionalment "en vista de tal o tal efecte estilístic" (sense precisar en absolut a quina mena d'efectes al·ludia). Incorrecció gramatical correlativa o complementària, segons ell, del fenomen, tampoc recomanable per se, d'inversió o de dislocació a l'esquerra del verb d'una determinació circumstancial o d'un complement, propi d'aquestes construccions.

Sense entrar en una discussió tècnica d'aquesta posició fabriana, només voldríem observar, aquí, que no solament pot explicar-se com a coherent amb la seva concepció general de la llengua com a instrument eminentment "lògic" (concepció a la qual també repugnaven, tant com els "pleonasmes" i els atemptats a l'ordre "natural" que el cas exemplificava, les amfibologies), sinó també, més particularment, en funció d'una concepció dels pronoms febles que, tendint a passar per alt la seva condició d'afixos verbals en molts aspectes comparable amb la dels morfemes de concordança, es veia empesa a menystenir o a rebutjar la seva natural capacitat de formar part de doblats amb constituents lèxicament plens. I afegirem, encara, que en el cas específic del menysteniment d'aquestes construccions amb hi o en Fabra proposava un tipus de solució que, en contra de la seva tendència general, comportava un acostament de la sintaxi del català a la de l'espanyol.

b) La següent conversa sobre en i hi pleonàstics es referia, presentant-lo com un cas particular del considerat en la conversa anterior, al cas de les relatives semicultes, en què els dits pronoms apareixen duplicant la funció expressada per sintagmes de relatiu [129(211)]. La posició normativa era ara, però, taxativa, a diferència de l'adoptada per al cas, diguem-ne, general: les construccions de referència eren declarades absolutament inadmissibles, i això d'acord amb el tractament de què havien estat objecte a la Gramàtica de l'Institut [cf. G.1918, §65].

III. Sobre les construccions negatives

Es tractava de tres converses [131-133(26-28)] dedicades a formular, amb menys rigor que la Gramàtica de l'Institut [cf. G.1918, §§105-6], però incloent un bon aparat d'exemples de la llengua clàssica, la doctrina sobre la no recomanable supressió de la partícula no, darrere de ningú, res, mai, etc., en les proposicions declaratives negatives, així com tot de qüestions afins relacionades amb la negació. Remarquem només, aquí, que en un text gairebé calcat de la dita Gramàtica Fabra es referia una vegada més a l'amfibologia com a motiu suficient per condemnar les construccions del tipus res el commou [133].

3. Les converses de morfologia

Com tot seguit veurem, les converses sobre morfologia recollides en l'edició Regina s'agrupaven d'una manera molt coherent, amb l'excepció d'una conversa dedicada a la qüestió del plural de qualsevol [159], en tres conjunts ben diferenciats: 1º) el de les que feien referència a incorreccions relatives a la morfologia verbal [134-145]; 2º) el que anava dedicat a discutir avantatges i inconvenients de la hipòtesi d'una supressió, en la llengua literària, de la desinença -o de la 1ª p.sing. del present d'indicatiu [146-158]; 3º) el de les que versaven sobre diversos fenòmens de reducció de pronoms febles i de modificació de certes formes verbals induïda per afixació dels dits pronoms [160-170].

3.1. Sobre incorreccions freqüents en morfologia verbal

Les dotze converses sobre aquest tema, com que anaven dedicades a denunciar i a corregir un bon nombre de formes verbals defectuoses que sovintegen tant en la llengua parlada com en l'escrita, responien a un plantejament complementari del que sobre morfologia verbal figurava en la Gramàtica de l'Institut, la qual només s'havia preocupat de donar, d'una manera, això sí, detallada, els paradigmes literaris dels verbs regulars i irregulars. Tenint en compte que els punts tractats en aquestes converses no donen peu, per natura, a gaire discussió, ens limitarem a fer-ne un ràpid inventari. Eren, doncs, molt breument, els següents:

- Gerundis en *-guent i en *-squent, infinitius en *-guer [134(30)].
- Velarització incorrecta en diverses formes personals de verbs de la 2ª i 3ª conjugació (*begueu (imperatiu), *sapigués, *capigués, etc.) [135-138(31,32,34,36)].
- Infinitius castellanitzats del tipus *favorèixer, *prevalèixer, *perteneixer, etc., junt amb els corresponents participis en *-scut [139(11)].
- Infinitius en *-rer (*creurer, *viurer, etc.) [140,141(110,115)].
- Futurs erronis en -eré, etc. (*admeteré, *romperé) de verbs amb infinitiu rizotònic en -re [142(111)].
- Pronúncies incorrectes de formes del present d'indicatiu de verbs en -iar (*estúdia, *cànvia, etc.) [143(136)].
- Formes amb l'increment incoatiu -eix- a evitar (*emiteix, *excloeix, *interrompeix, etc., però també ?*menteix i *escolleix) [144(164)].
- Vacil·lacions entre la conjugació pura i la incoativa: ment/menteix, recull/recolleix, escull/escolleix, amb el primer membre preferible; presum/presumeix, amb el segon membre recomanat [145(195)].

A la llista anterior ens limitarem a afegir l'observació que la conversa 141 contenia una clara explicació sobre la gènesi histò-

rica de l'actual divisió dels infinitius rizotònics de la 2ª con-
gació entre els terminats en -re i els terminats en -er.

3.2. Discussió de la hipòtesi d'una supressió de la desinència -o

Com ja hem dit, les converses 146-158(219-231) formaven un sòlid conjunt en què Fabra es va dedicar a discutir, amb tot rigor de detalls, però sense perdre de vista que li interessava de ser entès per un públic ampli, la hipòtesi d'una reintroducció en la llengua literària de les formes sense desinència de la 1ª p.sing. de l'indicatiu present, una hipòtesi que en l'època havia estat presa seriosament en consideració per alguns escriptors. La posició de Fabra quedava clarament fixada ja des de la primera d'aquestes converses: tot i trobar justificada "l'aversion envers les formes en o", que considerava contràries al geni de la llengua, sostenia que el restabliment de les formes antigues toparia amb "dificultats grosses, potser insuperables". Unes dificultats que, com demostrava en les converses següents, consistien en la impossibilitat pràctica d'adaptar a la fonètica del català central (i, encara, a les convencions ortogràfiques establertes) moltes de les formes resultants. I això tant des de la perspectiva d'un establiment d'un sistema equivalent a l'adoptat pel dialecte balear (opció per una desinència nul·la en tots els verbs que, de fet, era la que semblaven contemplar els escriptors de qui partia la proposta estudiada) com des de la perspectiva més complexa d'una assumpció del sistema medieval pur (cosa que hauria representat la introducció de nombroses formes en -e anàlogues a les valencianes actuals, les quals, en adaptar-se al català central, haurien tingut el greu inconvenient de confondre's fonèticament amb les formes en -a de la 3ª persona).

3.3. Sobre casos de reducció de pronoms febles i de modificació de formes verbals induïda per afixació dels dits pronoms

a) Com és sabut, un punt important en què la codificació fabriana sobre els pronoms febles ofereix solucions que divergeixen força sistemàticament de les usades en el català central parlat, és el relatiu a les combinacions de dos o més dels dits pronoms en posició de sufix. De les deu converses [160-169] referides a aquesta qüestió pot dir-se que, en conjunt, oferien un tractament orientat a justificar amb arguments lingüístics el conjunt de disposicions normatives que, d'una manera bastant dispersa (en els §§ 46,47,98), es limitava a dedicar-hi la Gramàtica de l'Institut. Cal dir, però, que en el cas que ens ocupa no sembla que el tipus d'exposició propi de les Converses, amb la seva necessitat d'estructurar-se en breus unitats coherents, fos el més adequat per donar al lector una visió global fàcilment memoritzable dels problemes contemplats. Per aconseguir la qual cosa potser hauria bastat, tanmateix, que Fabra s'hagués preocupat de planificar amb més deteniment, abans de començar-les, la sèrie d'aquestes converses, que tal com ens han arribat potser pateixen un xic massa de reiteracions i, també, d'una certa dispersió conceptual que en dificulta l'accés. Sigui com sigui, a continuació provarem d'exposar-ne la doctrina d'una manera ordenada:

I. S'hi formulava una regla general d'afixació de pronoms febles a formes verbals acabades (segons el paradigma admès) en conso-

nant o en u, d'acord amb la qual cal unir al verb, mitjançant un guionet, la forma plena del pronom [163(88)]].

II. S'hi declaraven excepcions admissibles d'aquesta regla, sempre considerades, però, com una alternativa apta per a un registre literari no exigent o col·loquial, tot un seguit de casos ja contemplats en la Gramàtica de l'Institut. Les primeres d'aquestes excepcions tolerades eren les següents:

1a) Fer ús de 's com a forma reduïda de nos i vos en contacte amb un altre pronom feble, amb la 1a i 2a persona plural de l'imperatiu de verbs pronominals (rentem's-el, renteu's-el, però no *rentem-se, *renteu-se, formes explicades com una conseqüència espúria de les anteriors) [160-161(78-79)].

2a) Fer ús de les formes ns, us i ls, en lloc de nos, vos i los, en contacte amb un altre pronom feble, darrere d'infinitius aguts que en conseqüència hauran d'escriure's sense la r final (anà'ns-en, portà'us-el, di'ls-ho) [162(87)].

3a) Grafiar també sense r els infinitius rizotònics en -er, qualsevol que sigui el pronom feble que se'ls afixi, al qual correspondrà, com és lògic, la variant que li pertocgui pel fet d'estar en contacte amb una forma verbal acabada en vocal (coneixe'la, estrenye'l, vence'ns) [162].

Notem, aquí, que en les Converses s'introduïa un matís de major admissibilitat de l'excepció 3a respecte de la 2a que no figurava en la Gramàtica de l'Institut [cf. G.1918, \$98].

III. Aquestes excepcions, així com altres fenòmens de la llengua parlada no subjectes a cap tolerància normativa, com ara el ja esmentat de *rentem-se i *renteu-se i de moltes altres combinacions verb-pronom acabades en -ze (terminació que no tan sols pot "amagar" un nos o un vos sinó també un los: *portalze=portar-los, etc.), o el que es dona en combinacions del tipus *digueu-ens-ho (o *digueu'ns-ho), *digueu-els-hi (o *digueu'ls-hi), *veient-els, *veient-ens, etc., eren explicats com a coherents amb la tendència fonètica general de la llengua moderna a evitar les formes pronominals amb o (nos, vos, los i lo) (una tendència que si en el cas de les combinacions amb pronoms pre-verbals s'havia traduït en una substitució, normativament sancionada, d'aquestes formes per les reforçades corresponents, en el cas de les combinacions amb pronom sufixat arribava sovint a imposar els usos vistos de formes reduïdes i ultra-reduïdes) [164-165(89-90)].

IV. Es feia notar que la llengua parlada presenta encara altres casos de solucions diferents de les obtingudes per aplicació de la regla de I. Aquests casos són els següents:

10) El de combinacions amb formes de la 2a persona del singular de l'imperatiu dels verbs regulars de la 2a i 3a conjugacions, com ara cúllel, llegèixels, rómpet (el cap) i cúllela, llegèixeles, rómpeli (el cap), caracteritzables per l'aparició d'una e que, com ho demostren les de la segona sèrie d'exemples, cal assignar a la forma verbal i no pas, com semblaria indicar-ho una

consideració isolada de les de la primera sèrie, a la presència de les formes pronominals reforçades el, els i et. Aquestes combinacions haurien de transcriure's, doncs, de la manera següent: culle'l, llegeixe'ls, rompe't i culle-la, llegeixe-les, rompe-li [166-167(92-91)].

20) El de combinacions amb formes velaritzades de la 2ª persona del singular de verbs com dir, voler, ser, com ara digue'ho, vulgue'ho, sigue'hi, caracteritzables per la pèrdua de la s que en condicions de no afixació presenten les corresponents formes verbals (digues, vulgues, sigues) [168(93)].

Fabra feia veure, amb més deteniment que no ho havia fet en la Gramàtica de l'Institut, que la e o vocal neutra que figura en aquests dos grups de combinacions ha de ser considerada com una desinència de 2ª persona que es troba en oposició sistemàtica a la i pròpia de les formes de 3ª persona: així culle'l s'oposa a culli'l, llegeixe'ls a llegeixi'ls, digue-ho a digui-ho, vulgue-ho a vulgui-ho, etc.

V. Es declarava que la llengua literària també ha de donar una clara preferència a les solucions obtingudes per aplicació de la regla de I sobre l'alternativa -merament tolerable- que representen les solucions que acabem de veure. Així, per exemple, cal preferir cull-lo a culle'l, llegeix-les a llegeixe-les, digues-ho a digue-ho, sigues-hi a sigue-hi, etc. [168].

VI. De les solucions literàries obtingudes per aplicació de la regla de I s'afirmava que, en general, no presenten per se cap problema greu susceptible d'impedir-ne la implantació. Es reconeixia, però, que en alguns casos puntuals la substitució de solucions de la llengua oral per les corresponents solucions normatives pot suscitar dificultats serioses. En concret, d'ordre semàntic, com la que es dona en el cas del reemplaçament de more't per mor-te, i d'ordre fonètic, com en el de les relacionades amb el de fuge-hi per fuig-hi (pron. fútgí), de rebe-ho (o reb'ho) per rep-ho (pron. rèpu) i de vence-ho (o venç'ho) per venç-ho (pron. vènzü). Per bé que aquestes darreres, d'acord amb un suggeriment de les Converses que no figurava en la G.1918, podien considerar-se eliminades admetent com a norma ortoèpica provisòria una articulació anòmala de ig, p i t finals que fes compatibles les formes canòniques fuig-hi, rep-ho i venç-ho amb la seva pronúncia habitual [163,167(88,91)].

VII. Es consideraven, encara, dues modificacions més que poden sofrir les formes verbals davant dels pronoms vocàlics hi i ho. Ens referim a l'elisió de la vocal neutra en contacte amb la vocal del pronom (veure-ho pronunciat vèuru, o porta-hi pronunciat pòrti), i a l'addició d'una t a la n final de la 3ª p. plural de l'imperatiu (fàcintu per facin-ho, vàginti per vagin-hi). Dels dos fenòmens s'afirmava que no han de ser presos en consideració per l'ortografia [169(101)].

b) Al coherent grup de les converses anteriors se n'hi afegia una altra de relativament afí, que era precisament l'última de les

recollides en el capítol dedicat a les qüestions de morfologia. Aquesta conversa versava sobre les excepcions sovint infringides a la regla morfològica que obliga a usar les formes pronominals elidides l' i n' davant dels verbs començats en vocal o h, en els casos en què els pronoms en qüestió van precedits de ens, us o el. D'aquestes excepcions, Fabra considerava normativament tolerables les consistents a fer ús de la forma reforçada en (en expressions com ara ens en ha portat, us en aneu, els en ha tret) però no les consistents a usar, en lloc de l', el (en casos com el de *ens el ha portat), i basava aquesta distinció en el fet que la vocal neutra present en les construccions relacionades amb el segon tipus d'excepció no pot lícitament atribuir-se a la presència de la forma reforçada el, si es té en compte que igualment apareix en la pronúncia corrent d'expressions com ens l'ha portada (ens-e l'ha portada) [170(178)].

Subratllem, per acabar, que aquesta conversa va donar peu a la inclusió ad hoc d'un breu paràgraf (que va passar a ser el nou §53) en les darreres edicions de la Gramàtica de l'Institut, en el qual Fabra es limitava a declarar tolerables construccions com ens en anem, us en han tret, els en arriben dos, etc.

3.4. La conversa sobre el plural de qualsevol

Aquesta isolada conversa presenta l'interès anecdòtic d'haver estat el vehicle originari d'una recomanació normativa que Fabra encara no havia fet seva quan va publicar la 1ª edició de la Gramàtica de l'Institut, si tenim en compte que en la dita edició s'afirmava (en el §69, i dintre el marc d'un parèntesi que va ser esporgat en les darreres edicions) el caràcter invariable de les formes qualsevol i qualsevulla. D'aquesta conversa, que havia estat publicada en origen el dia 19 d'agost de 1920, cal remarcar la manera realment tímida, sota la forma d'una interrogació segurament menys retòrica del que podria semblar, amb què Fabra hi formulava la seva proposta. Citem literalment: "¿No fóra preferible a la grafia habitual qualsevol la grafia qualssevol, que té l'avantatge de distingir gràficament el plural del singular?" [159(187)].

4. Converses d'interès gramatical classificades com a lèxiques

Prendrem en consideració en aquest paràgraf el conjunt de dotze converses del capítol sobre qüestions de lèxic que hem seleccionat perquè també poden ser considerades d'interès gramatical.

I. Converses sobre verbs

a) Quatre d'aquestes converses es dedicaven a combatre diverses pertorbacions relacionades amb el canvi de conjugació de certs verbs per influència del castellà. Una es referia al cas ja vist [cf.c.139] dels verbs de la 3ª conjugació convertits en verbs en -èixer (*favorèixer, *permanèixer, etc.), i de derivats seus com *abasteixement i *aconteixement [20(8)]. Dues més es referien al cas complementari dels verbs de la 2ª conjugació passats a la 3ª (*concurrir, *interrumpir, *combatir, *concebir, *percibir, etc.) [21-22(9-10)]. Una altra, finalment, anava dedicada al cas específic de *pretenir [23(179)].

b) Hi havia una conversa que es referia a la interessant qüestió, mai no tractada a fons per Fabra, de l'oposició entre els ser i estar, però atenent només al cas de les construccions d'aquests verbs amb complements locatius. La doctrina, senzilla, era la següent: cal usar ser per significar mera presència, i estar per designar residència, habitatge o llarga estada¹ [47(170)].

II. Converses sobre adverbis

a) La primera de les converses que hem inclòs en aquest apartat tractava de la qüestió de les seqüències d'adverbis en -ment: a més de condemnar la solució castellanitzant consistent a estalviar la terminació en tots els adverbis menys l'últim, oferia nombrosos exemples d'autors clàssics que il·lustraven tant la solució amb supressió de -ment en tots els adverbis menys el primer, declarada "permissible", com la solució sense cap supressió [29 (96)->G.1918,\$103].

b) També mencionarem en aquest apartat una conversa que contenia la recomanació que es reintrodís, en la llengua literària, l'ús de davall, mot sobre el qual la Gramàtica de l'Institut s'havia limitat a declarar que havia caigut en desuetud a Barcelona [63 (29)->G.1918,\$99].

III. Converses sobre els demostratius i altres determinants

a) Dues de les converses aquí considerades tenen la importància d'haver servit d'instrument per formular la proposta d'un restabliment de les oposicions deíctiques ací/aquí [60(20)] i aquest/aqueix [61(99)] en l'estil epistolar, una proposta que Fabra va incorporar a les darreres edicions de la Gramàtica de l'Institut [cf.G.1918,\$99(5a/7aeds.)].

b) També farem esment, aquí, de la conversa que es referia, sense introduir cap variació apreciable respecte del que es deia en la G.1918, a la qüestió dels usos incorrectes de demés [62(52)->G.1918,\$69].

IV. Converses que oferien una explicació general de certes interferències lèxico-semàntiques amb el castellà

a) Ens referim, en primer lloc, a la conversa que tractava del cas de les paraules catalanes que essent bones per traduir determinades accepcions de mots castellans, són injustificadament usades amb la mateixa extensió que aquests (cas del doncs causal, de l'ús de baix com a preposició, del de res amb valor de gens) [41(19)]. Notem que la Gramàtica de l'Institut s'havia fet ressò dels dos primers casos [cf.G.1918,\$\$130.II i 129, respectivament] però no del tercer.

b) L'altra d'aquestes converses era la que s'ocupava de denunciar la generalitzada tendència a deixar sense ús diversos mots catalans caracteritzables pel fet de no tenir una correspondència exacta, en el pla semàntic o en el merament lèxic, amb l'espanyol (cas del desús de caldre -i del corresponent abús de ser precís, ser necessari, fer falta-, de sovint i d'altri) [48(215)].

1. Cf., sobre aquesta qüestió, Cap.IV,\$5.II.